Mihail Sadoveanu

Mihail Sadoveanu

POVESTIRI DIN RĂZBOI

CUPRINS:
MOARA PĂRĂSITĂ 2
ÎN BATERIE 15
27 AUGUST 28
PRÂNZUL 42
CĂLĂRAŞUL 52
LUAREA GRIVIŢEI 61
DOUĂ DURERI 71
PANCIUC 82
DASCĂLUL IRIMIA 97
CEASURI DE PACE 110
MÂNIA MOŞULUI 118
ÎN SPITAL 131
CONVOIUL 144
Din alte volume.
BOTOLAN 158
UN OM PIERDUT 170
UN VITEAZ 179
FÂNTÂNA 184
PAJURA 188
MANDACHE SACAGIUL 194
PLANUL LUI DULHAN 200
ORDONANŢA 210
OTRAVA 219
LA COTA 536229
JERTFELE 239
SONDE 249
CU OCHII LA CER 260
NOTE DE PE FRONT 265
MĂRĂŞTI 265

MĂRĂŞEŞTI 290
GHEORGHE BACIU 300
EROII 313
Postfaţă 319

MOARA PĂRĂSITĂ.

Mă trezii ca dintr-un vis; asfinţitul parcă-mi strecurase o taină mare în suflet. Ridicai sabia, care căzuse de-a lungul piciorului, întorsei capul spre oamenii mei, care aşteptau tăcuţi şi foarte liniştiţi, şi şoptii:

— Înainte!

Caii se urniră şi pornirăm la pas.

Malurile pârăului prin preajma căruia ne strecuram erau pline de verdeaţă bogată; ici-colo sălcii cu frunzele pălite atârnau nemişcate deasupra ciuruirilor de unde. La o cotitură, o raţă sălbatică bătu apa cu aripile, măcăi aspru, se repezi în sus şi se îndreptă ca o săgeată spre asfinţit. Liniştea adâncă se întinse iar, fumegarea înserării se făcea din ce în ce mai deasă.

Eu nu mă simţeam tocmai bine. La zborul raţei îmi tresărise inima.

— Ce va fi când se vor arăta capetele duşmanilor printre sălcii? Frică în adevăratul înţeles al cuvântului nu-mi era, dar simţeam o greutate în piept, o presimţire tristă parcă. Îmi închipuiam cu toate acestea că, după întâia clipă, zvâcnirile vor înceta, înflăcărarea mă va cuprinde şi mă voi simţi în stare să înfrunt lumea. Dar acestea erau idei; niciodată nu făcusem proba.

Gândind aşa, mă întorsei în şa şi privii spre cei zece oameni care mă urmau. Erau liniştiţi, se cumpăneau înainte şi înapoi, după paşii regulaţi ai cailor. Farmecul înserării le cucerise şi lor sufletele, ochii cercetau cu lene şi cu nepăsare împrejurimile; fruntaşul Pintilie chiar zâmbea în sine răsucindu-şi mustaţa; numai sergentului Savin îi

scânteiau, sub sprâncenele groase ca două mustăţi, picăturile de păcură, şi parcă sfredeleau malul pârăului înainte; iar urechea lui ar fi auzit şi lunecarea unui şarpe prin ierbării.

Îl întrebai încet:

— Ce zici tu, Savin? Nu mai vin cercetaşii…

El răspunse cu linişte:

— Poate-au dat de ceva, trăiţi, domnule sublocotenent!

Ceilalţi se înălţară în şăi şi se aşezară mai bine; unii oftară, ca tulburaţi din gânduri. Savin zise iar:

— În josul pârăului este o moară părăsită, din podul căreia se vede satul. Poate s-au oprit acolo.

— Deodată ridică oapul şi duse mâna la ureche.

— Pst! S-aude ceva!

— Stai, şoptii eu, tresărind. Ce este?

Oamenii se opriră şi-şi plecară carabinele în lungul coapselor. Un pas rar, greu, amestecat cu altul mai uşor, se apropia.

— Vine Grecu!

— Zise Savin. Apoi rosti ceva mai tare: Grecule!

— El e! Se auzi un glas întunecat de o răguşeală uşoară.

Şi deodată ieşi de după o salcie călăraşul, mărunt şi bine legat, ducându-şi calul de căpăstru.

— Vine şi Năstase pe celălalt mal, zise el, oprindu-se înaintea mea.

— Bine, zisei eu, ce veste?

— Trăiţi, domnule sublocotenent, în josul pârăului este o moară părăsită. Am văzut eu, cu ochii mei, şi a văzut şi Năstase, cum au intrat în ea opt cercheji1.

— De unde veneau?

— Din sat: de la furături pesemne…

Sergentul Savin începu a se scărpina în cap:

— Opt! Măi tată Marcule, cum o să-i mai măcinăm!

— Trăiţi, domnule sublocotenent, şopti tainic şi fruntaşul Pintilie; cu râşniţa cea mare!

Eu tăcui. Aveam ordin să fac o recunoaştere în josul pârăului şi să atac, dacă întâlnesc, detaşamente mici pentru a face prizonieri. Dar aici mergea cam greu. Erau opt, aproape cât noi, şi în moară nu era uşor de pătruns, dacă păgânii ar fi prins de veste. Afară de asta, inima, pârdalnica, se zbătea, şi presimţirea ceea nu-mi dădea pace!

Prin sara din ce în ce mai întunecoasă se auziră iar paşi, o piatră se rostogoli în pârău, undele bolborosiră şi Năstase, celălalt cercetaş, se arătă negru printre pletele sălciilor.

— A venit Grecu? Şopti el.

— Venit, răspunse cineva.

— Trăiţi, domnule sublocotenent, nici nu mişcă. Parcă s-au culcat în moară…

Trecu pe lângă mine şi se aşează în rând cu ceilalţi.

Vedeam eu bine că aveam de-a face cu oameni boclucaşi: ei mai intraseră în foc şi prinseseră gust. Afară de asta, după cât îmi spuseseră camarazii, pândele şi hărţuirile în recunoaşteri erau plăcerea lor. Se trezeau, ghiorlanii, bătându-se ca acasă la ei, şi învârteau carabina cum ai învârti o ghioagă. Acu tăceau şi aşteptau porunca mea.

— Şi mă gândeam că ticălosul de Pintilie, fruntaşul, s-o fi uitând la mine pieziş, cu un zâmbet de batjocură. Ce eram să fac? Afară de asta, începu a mă furnica şi pe mine un fior iute, o dorinţă. Mă înălţai deodată pe şa şi rostii îndesat:

— Înainte, băieţi!

O şoaptă iute tremură ca o bucurie printre flăcăi. Şi pornirăm încet prin umbra neagră a sălciilor.

Pe şesuri şi-n văi era o tăcere nemărginită. Numai departe, pe fâneţe, o pasere ţipa ascuţit, ca un fierăstrău sub pilă. Şi un întuneric orb acoperea văzduhul şi pământul. Sus, peste clipirile stelelor, treceau grămezi uriaşe de nouri.

Merserăm o bucată bună de vreme. Deodată acoperişul ascuţit al morii se zugrăvi pe zarea mohorâtă, în făgaşul larg al pârăului.

— Şi îndată se şterse.

Intrarăm într-o roată de sălcii bătrâne. Iarba foşnea uscat în mersul cailor; altfel nici un zgomot, desişurile parcă erau împietrite.

— Aici ar fi bine să descălecăm… şoptii eu.

— Trăiţi, domnule sublocotenent.

— Să descălecăm! Răspunse sergentul. Şi mai avem de făcut ceva: cu câteva fire de iarbă să ne legăm rotiţele pintenilor, să nu simtă nici greierii din moară. Pe urmă tecile le lăsăm aninate la şăile cailor, mergem numai cu penele săbiilor, ca să fim mai sprinteni…

— De bună-samă! Rostii eu cu pătrundere. Iar în gând îmi ziceam: Mă, al dracului sergent! Eu am învăţat atâţia ani prin şcoli şi habar n-am de toate pregătirile acestea!

Şi, pe când descălecam şi ne pregăteam în cea mai mare tăcere, îmi treceau prin măruntaie fulgerări de căldură şi frig, îmi venea să mă întind, n-aveam suflet îndeajuns.

Un flăcău rămase cu caii. Noi ceilalţi, după ce ne pregătirăm, coborârăm în albia pârăului şi începurăm a ne strecura cu luare-aminte spre moară.

Şi, dintrodată, după un cot al apei, acoperişul ascuţit se arătă iar, foarte aproape de noi. Ne oprirăm. Grecu şi Năstase trecură înainte, ca să cerceteze cu de-amănuntul împrejurimile. Ceilalţi ne aşezarăm pe un pat moale şi umed de ţărână măcinată din malul înalt.

Încet-încet ochii mi se obişnuiră cu întunericul. Trupul de jos al morii nu-l vedeam, pentru că se amesteca cu malurile pârăului, dar vedeam aproape, înaintea morii, o sticlă întinsă de apă neclintită. Era vechiul iaz înomolit… Pe margini, câteva pâlcuri de trestii. În fundul apei iarăşi acoperişul ascuţit, neclintit, al clădirii pustii. Putreziciunile bălţii împrăştiau în aerul nopţii miasme înţepătoare.

Un fluier străpunse tăcerea, şi zborul întortochiat, în fâlfâiri rare, al unui lăstun mare de apă trecu ca un fulger negru pe sticla bălţii: cercetaşii noştri ajunseseră.

Eu, aşteptând şi privind către moară, mă gândeam: Ce va fi peste câteva clipe? Va bubui carabina şi va curge sângele,

şi parcă nu-mi venea a crede că-n liniştea aceea de mormânt se vor putea petrece asemenea lucruri. Ce fac oare păgânii? Au plecat, de nu se simte nimic? Dorm? Poate au dat, în satul de unde veneau, peste băutură, şi, unor haimanale ca ei, puţin le pasă de poruncile Coranului. Au băut, s-au ameţit şi acum horăiesc în podul morii. Atunci treaba ar fi uşoară, n-am pierde nici vreme multă, nici oameni.

— Trăiţi, domnule sublocotenent!

Tresării. Era glasul lui Grecu; nici nu-i simţisem întoarcerea. Răspunsei:

— Ce este?

— Am încunjurat moara, domnule sublocotenent, şi n-am dat peste nimic. Uşa e deschisă. Lăptocul e zdrobit, apa se prelinge pe pământ: prin groapa aceea nimeni nu poate intra, nici ieşi.

— Dar Năstase a venit?

— A venit şi el…

— Bun. Înlăuntrul morii nu se aude nimic?

— Nimic.

Mă întorsei spre flăcăi. Întunericul malului era aşa de mare, că nu vedeam pe niciunul. Acu era acu. O sudoare rece mă înţepa la rădăcina părului. Strigai încet pe Savin. Glasul lui de abia adie:

— Aici sunt…

— Ce facem, mă Savin?

— Intrăm în moară…

Aşa-i! Mă gândeam eu; are dreptate… Îmi strecurai stânga în toc, trăsei încet revolverul, îl pipăii, îmi aşezai şi dragonul săbiei la pumnul mânei drepte şi mă mişcai spre moară, păşind în vârful picioarelor. Ceilalţi veneau după mine. Dar mergeam aşa de încet, încât nici eu n-auzeam paşii.

Deodată răsări înainte-mi, drept pe malul bălţii, uşa deschisă a morii, ca o intrare neagră de peşteră. În clipa aceea, fiorii care mă cutreierau stătură, inima începu a bate

mai tare, dar nu simţeam absolut nici o fricǎ. Putea sǎ mi se întâmple orice. O tărie nebunǎ îmi încorda mădularele.

În moarǎ, stăturăm multă vreme neclintiţi, cu răsuflările oprite, ascultând prin întunericul acela orb. Dar nimic, nimic nu se simţea.

Deodatǎ mă pipăi o mânǎ. Cineva mi se aplecă la ureche. Bănuii cǎ e Savin. De abia pricepui:

— S-au îmbătat… Dorm în pod… ori au plecat…

Scara podului trebuia sǎ fie în dreptul uşii şi-n mijlocul morii. Pipăind, ne strecurarăm pe scarǎ. La dreapta simţeam pe cineva: era sergentul; aveam şi la stânga un tovarăş, dar nu ştiam cine-i.

Sus, scara scârţâi, un foşnet se auzi înainte. Ca fulgeraţi de acelaşi gând, ne oprisem. Cerchezii erau în pod şi dormeau; dar cineva dintre ei trebuia sǎ fie treaz, căci s-a mişcat la pârâitul scării.

Stăteam neclintiţi şi nici nu suflam. Inima îmi bătea tare, rânduri de ameţeli îmi veneau, dar nu-mi era fricǎ. Drept înaintea mea se deschideau în scândurile podului trei ochiuri rotunde, ca la orice moarǎ. Mă uitam neclintit în zarea lor: aşteptam sǎ se ridice, din clipă în clipă, o umbră în dreptul întunericului slăbit, care pătrundea prin ele.

Dar tăcerea ne învălui iar, şi după un răstimp ridicarăm şi cele din urmă două trepte.

Acum auzii bine un mormăit nedesluşit. Nu ştiam încă de unde a pornit: dinainte, dindărăt, ori de pe laturi?

Eram subt acelaşi acoperiş cu nişte oameni, care din clipă în clipă puteau sǎ sarǎ ca nişte fiare asupra noastrǎ. Iar noi pândeam ca moartea, şi carabinele stăteau gata. Cu toate acestea, în cine sǎ tragi? Era prostie sǎ începem a face larmă aşa cum eram grămădiţi, trei sus şi ceilalţi pe treptele scării. Toţi simţeam lucrul acesta şi aşteptam. Afarǎ de asta, fără porunca mea, nimeni nu putea face nici o mişcare, iar eu nici gând n-aveam sǎ dau vreo poruncă.

Dar duşmanul, cel ce era treaz undeva, într-un colţ al podului, simţise, în buimăceala şi-n somnul amorţitor care-l

cerca, că o mişcare neobişnuită trece prin tăcerea ruinii. Un glas răguşit, care mi se păru sălbatic şi fioros, mormăi vorbe străine. Întreba ceva. Apoi tăcu. Iar noi aşteptam.

Şi, dintrodată, prin deschizăturile rotunde ale podului trecu ceva neobişnuit, o lumină slabă de vis. Şi-n fund, dincolo de deschizături, pe zarea răsăritului, deodată luna îşi arătă printre nourii negri o margine, apoi izvorî ca o lucire de spaimă. Trei dungi de lumină slabă se strecurară în pod. Şi-n dungile acelea, ca într-un fulger, răsări ceva rotund, negru, un cap omenesc. Şi tot în clipa aceea un tunet grozav izbucni. La fulgerarea limbii de foc, podul parcă se întinse în laturi dezvălindu-se, şi văzurăm lămurit pe ceilalţi şapte cerchezi întinşi pe podele. Iar capul negru parcă plesnise în bucăţi ca o ghiulea.

— Şi parcă el detunase aşa.

Clădirea se umplu de miros de pulbere.

O clipă tăcerea păru că ne prăbuşeşte iar în noapte.

— Apoi un răcnet cumplit umplu moara, mă simţii abătut la o parte ca o pană, un duruit surd cutremură duşameaua.

— Săbiile sunară ciocnindu-se, auzii trântituri grele, gemete şi ţipete de spaimă. O limbă de foc şi un tunet tresăriră iar în noaptea adâncă, şi în rumeneala fugară se arătară spinările încordate ale călăraşilor şi obrazul întunecos al sergentului Savin.

Totul trecu ca o furtună repede. Cineva scăpără, o iască se aprinse. Faţa lui Savin se rumeni, pe când buzele se rotunzeau suflând în punctul de foc. Apoi un capăt de lumânare se înflăcără şi limba de foc începu a ne tremura umbrele pe păreţii negri de scânduri.

Duşmanii zăceau unul lângă altul zdrobiţi, şi, subt ei, sângele care curgea întindea un covor vişiniu. Unii căscau ochii îngroziţi, unii erau cu gurile căscate şi cu ochii închişi, unii erau lungiţi, alţii zgârciţi, cu genunchii la gură. Numai unul trăia şi sta plin de spaimă în roata flăcărilor; clănţănea înfrigurat şi, din când în când, fără să privească pe cineva, murmura cuvinte răzleţe în limba lui, parcă se ruga de

iertare. Fesul îi căzuse, şi capul rotund, mic, sta plecat, aşteptând lovitura din urmă; obrazul măsliniu, veşted, şi ochii vârâţi sub frunte spuneau o durere aşa de adâncă, încât te prindea mila.

Sergentul se uită lung la el, apoi se apropie şi-l bătu cu palma pe umăr. Îi zise tare:

— Nu te teme, mă, că nu-ţi facem nimic…

Cerchezul ridică cu frică ochii, fără să înţeleagă. Fruntaşul Pintilie crezu că trebuie să-şi schimonosească vorba şi să dea din mâni:

— Bre! Nu facem nimic la tine… Luăm prezoner. Şi-şi întinse buzele într-un râs tăcut, plin de încurajare. Prinsul zâmbi şi el cu frică.

Dar se făcea târziu, nu mai era vreme de stat. Vorbii cu glas tare:

— Să mergem!

— Trăiţi, domnule sublocotenent, răspunse Savin, să mergem! Atâta ne-a trebuit: un prins. De la dânsul vom afla noi multe…

Lăsarăm în podul ruinii pe ceilalţi şapte cerchezi, care trecuseră mări şi veniseră să moară într-un colţ singuratic, pe malul unui pârău.

— Şi ieşirăm.

Luna se înălţase, nouri treceau pe deasupra ei umplându-se de lumină vânătă. Iazul scânteia ca o oglindă mare de argint: nici o aburire nu-l încreţea.

După ce ajunserăm în roata de sălcii, încălecarăm, iar prinsul fu suit îndărătul unui călăreţ. Înainte de a pleca, scosei tabacherea, îmi răsucii o ţigară, apoi dădui tutunul şi tovarăşilor mei:

— Na, mă, faceţi-vă şi voi câte-o ţigară, că v-aţi purtat bine…

— Trăiţi, domnule sublocotenent!

Sergentul Savin făcu două ţigări. Pe una o dădu prizonierului:

— Na şi ţie! Ţi-o fi fiind poftă…

Apoi, după ce prinsul o luă cu sfială, sergentul îi dădu iasca aprinsă, şi zise zâmbind către mine:

— Săracul! Ce-o fi gândind el acu!

Când porniram, fruntaşul Pintilie şopti:

— Aista-i de cei care taie pe răniţi şi-i pradă…

Nimeni nu răspunse. Prizonierul îşi fuma pe furiş ţigara, trăgând cu coada ochiului la faţa aspră a sergentului Savin.

Pârâul licărea în lumina lunii, caii mergeau liniştiţi şi oamenii tăceau.

ÎN BATERIE.

Se dădu ordinul de plecare de la Verbiţa spre Griviţa. Sergenţii se zvârliră pe cai şi prinseră a geme comande scurte. Ofiţerii alergau săltând în şa ca să-şi găsească bateriile. Călăreţii prinseră a-şi înmlădia bicele, şi caii, înţepenindu-se, se întinseră năprasnic între şreanguri, cu capetele în piept. Chesoanele şi tunurile porneau huruind înăbuşit. Apoi când bateriile se înşirară, freamătul şi neregula începutului se potoliră, nu mai rămase decât cutremurul şi bubuitul grămezilor de fier şi oţel.

Noaptea aceea de august era foarte întunecoasă – şi cele patruzeci şi opt de tunuri, şi caii, şi oştenii mergeau spre vrăjmaş pe drumuri care nu se vedeau, ca înspre un ţărm necunoscut. Vântul venea din dreapta, de pe lagărele duşmanului, şi, în răstimpuri, avea câte-o aburire caldă ca duhul unui bolnav.

Soldaţii tăceau, păreau că dormitează; în sufletele lor, însă, ardeau focuri mari. În întunericul sufletelor clipeau, ca nişte stele, luminile zilelor trecute, cu bucuriile şi părerile lor de rău, şi, peste ele, ca nişte nouri, rătăceau supărările şi grijile războiului.

— Şi teama crâncenă, care pândeşte ca o fiară în întunecimea dinainte.

Grămezile sumbre se mişcau pe drumurile rele, prin vâlcele şi văi; din când în când strănutau caii, din când în când un glas se ridica cu un sunet neobişnuit prin duruirile înăbuşite. La locuri primejdioase se opreau; marea de

întuneric era cucerită dintrodată de o tăcere adâncă; apoi un glas sfâşia noaptea, tropotele îl acopereau şi marea de umbră parcă îşi pornea valurile nevăzute într-o bântuire de furtună.

Taberile turcilor erau aproape de drumul obişnuit, şi trebuia ca bateriile să facă un ocol mare înainte de-a ajunge deasupra Griviţei.

— Altfel ar fi fost simţite: duşmanul era cu grija şi cu frica în spate. De aceea toată noaptea bateriile săltară şi se zdruncinară prin viroage şi drumuri rele.

Când înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul, pâlcurile de oşteni tăcuţi, în jurul tunurilor care scânteiau întunecos, se dezvăliră în locuri noi şi necunoscute.

Caii stătură, flăcăii descălecară şi îndată începu o frământare iute în jurul chesoanelor şi tunurilor. Sublocotenenţii fără mustăţi, băieţi frumoşi, albi la faţă, alergau în toate părţile dând porunci, vagmiştrii cu mustăţile mari se mişcau legănându-se, amestecau glumele cu înjurăturile, dădeau din mâni parcă voiau să şi le smulgă din umeri; brigadiri, sergenţi, fruntaşi scăpărau în toate părţile, şi soldaţii cu mantalele răsfrânte împresurau maşinile de oţel, se opinteau, le purtau, le aşezau. Privirile furau întruna spre asfinţit, unde sta duşmanul ascuns, dar din întunecimea de-acolo nu venea nici un zgomot, nu se simţea nici o mişcare.

Hârleţe şi cazmale scormoneau cu hărnicie pământul, ţărâna unduia în valuri negre, oamenii se plecau, se ridicau, alergau, se încrucişau – şi tunurile parcă de abia aşteptau, cu gurile negre întoarse spre tabiile turcilor.

Dar era mult de lucru, şi la răsărit se crăpa zarea, lăsând să pătrundă focul zorilor. Dealurile, văile se rumeniră. Oamenii dădeau zor, şanţurile se lărgeau, parapetele se înălţau, se căptuşeau cu brazde. Ziua albă umplu văzduhul, căpitanii se arătară în mijlocul soldaţilor, un călăreţ veni c-o veste pentru domnul maior. Deodată scânteiară suliţile de

lumină ale soarelui, răsăritul se înflăcăra într-o fierbere argintie, raze fulgerară pe tunuri, pe săbii.

— Şi oamenii se opriră o clipă. După o noapte de nesomn, se uitau unii la alţii uimiţi, parcă de multă vreme nu se văzuseră. Şi fiecare se cunoştea că aşteaptă ceva, într-o nelinişte, într-o strângere de inimă, pe care nimeni n-o putea stăpâni. Ofiţerii pe mică pe ceas scoteau ceasornicele, unii le priveau lung, pe gânduri, alţii le puneau iute în buzunăraşul de la pantaloni, pentru a le scoate în clipa următoare. Şi, la ceasurile şase.

— Dintrodată, spre miazănoapte, la ruşi, în bateria Catartului, pufniră în limpezimea dimineţii rotogoale de fum lăptos, desfăşurându-se şi lungindu-se spre zare, şi douăsprezece tunuri mari mugiră, în fumegarea aceasta deasă.

După semnal, scânteiară săbiile şi în bateria noastră de lângă şoseaua care iese din Plevna şi se înconvoaie spre Bulgăreni. Lucrările pentru cele douăsprezece tunuri nu erau gata, dar asta n-avea a face. Lopeţi lucrau la şanţuri şi parapete.

— Iar servanţii stăteau gata lângă tunuri. Glasuri de comandă.

— Foc!

— Trăgătorii izbesc mosorul în nodurile curelelor, fulgere în nori de fum, apoi trăsnete asurzitoare. Ţipătul şuierător al ghiulelelor umplea văzduhul, ofiţerii ridicară ochianele şi le îndreptară spre Radişevo şi spre Abdul-Cherim-Tabia.

Maiorul, liniştit, începu a vorbi cu căpitanii şi locotenenţii despre regularea tragerii. Sublocotenenţii cei fără mustaţă, lăsaţi pe vine, cu mânile pe genunchi, ochiau, vagmiştrii vorbeau gros şi certau pe molâi. Şi în graba care cuprinsese pe toţi, tunurile mai bubuiră o dată.

Dar iată că şi la turci ţâşniră fumegări, şi zăvozii din Plevna începură să hămăiască.

— Ham! Ham! Zise vagmistrul Chirilă; păzea, flăcăi, că ne vin şi nouă plocoane…

Plocoanele veneau într-adevăr, vâjâind. Ofiţerii, oamenii stăteau drepţi, păreau mai galbeni; unii, cu ochii aţintiţi, parcă aşteptau ceva. Ghiulelele trecură pe deasupra; şi toţi, despovăraţi, prinseră a se mişca vioi în jurul tunurilor şi a lucrărilor.

— Cam greu, grăi iar vagmistrul Chirilă, îndesându-şi chipiul în cap; dintru-ntâi te ia cu răcori. Nu-i aşa, mă Buzămurgă? Tu ce zici?

— Ce să zic? Răspunse ţiganul, aşa-i cum zici…

Ţiganul, voinic, bine legat, cam întunecos la faţă şi cu nişte buze ca acelea, era trăgaci.

— Le trimetem şi noi lucruri mai alese, zise el rânjind şi, cu mâna pe mosor, se îndreptă, aşteptând porunca.

Vagmistrul era un bunduc mărunt cu mustaţa groasă, bine răsucită, cu vârfurile îndreptate spre ochii scăpărători, deasupra cărora sprâncenele bogate şi îmbinate păreau alt rând de mustăţi.

— Alta, mă! Strigă iar Chirilă. Drepţi! Nu mişca, răgălie, nu mişca, că-ţi tai capul şi ţi-l pun ghiulea în tun! Ţi-i frică, ha? Ţi-i frică, Norocel taică?

Norocel, într-adevăr, măcar că-şi ţinea drept trupul nalt, avea o ridată tremurătură pe obrazul bălan. De altminteri, în toţi trăia parcă ceva nou.

Ghiuleaua veni, căzu şi se sparse scurt la zece paşi înaintea frontului. Schijele răscoliră pământul într-o fumărie amestecată cu ţarină şi praf. Chirilă se crezu dator să spuie şi acum ceva:

— Aşa-i la început. Crezi că prin mine nu trece săgeata de foc? Da' eu-s al dracului, mă, eu-s al dracului!

Regulat, în baterie, năvălea fumul cu miros tare de pucioasă şi trăsneau tunurile. Oamenii se mişcau iute şi-n jurul maşinilor, şi-n şanţurile care se lărgeau din clipă în clipă. Ofiţerii urmăreau cu binoclurile căderea ghiulelelor noastre, şi băgau de samă la cele oare vin. Şi ei erau foarte galbeni, dar îşi ţineau cumpătul.

— Şi începeau să se obişnuiască.

Dimineaţa se încălzea; – se încălzeau şi luptătorii, şi lucrătorii la şanţuri. Ghiulelele porneau vâjâind, bombele turceşti veneu cu bombăniri de moarte într-un fum înăbuşitor şi, odată, cele dintâi bine îndreptate, două, se năpustiră între lucrătorii şanţului. Fitilurile sfârâiră, schijele se sparseră ca două oale, şi din vârtej câteva ţipete înăbuşite tresăriră. Când fumul se risipi, brancardierii alergară. Un soldat zăcea cu faţa la pământ, cu ţeasta zdrobită. Alţii trei, căzuţi, gemeau cu feţele încreţite de durere.

Toţi priviră o clipă spre sângele care se închegase şi spre cel care curgea încă.

— Apoi îşi întoarseră feţele iar spre vrăjmaşul nevăzut, care trimitea moartea.

Sublocotenentul Pietraru, tânăr, fără mustaţă, cu faţa galbenă şi osoasă, care până atunci tăcuse, izbucni deodată mânios, cu glas răguşit:

— Mai repede, mai repede, băieţi! Să-i sfredelim bârlogul păgânului, să-l zvârlim dracului în văzduh!

Se repezi la tunul lui Buzămurgă şi privi în lungul ţevii. Apoi se trase îndărăt şi porunci scurt:

— Foc!

Ţiganul trase, tunul trăsni, ofiţerul îşi puse binoclul la ochi.

— Aşa! Aşa! Gemu el îndesat, cu sprâncenele încruntate, bine, băieţi, bine! Repede, mă, repede, că vă iau în frigare! Foarte bine, i-a împroşcat destul de frumos ghiuleaua; e-o prăfărie acolo, de nu se mai vede nimic! Chirilă!

— Porunciţi!

— Aş vroi să plătim dobânzi mari, Chirilă! M-ai înţeles? În văzduh să-i zvârlim! Ai înţeles?

— Ţeles!

— Buzămurgă!

— Ordinaţi

— Gata?

— Gata!

— Atunci nu sta! Gemu sublocotenentul. Foc! Allahul şi prorocul lor! Să-i zvârlim la muma dracului!

Şi, pe când sublocotenentul Pietraru răcnea disperat întruna cu glasu-i răguşit, flăcăii, în jurul tunurilor începură a se frământa mai cu grabă, şi tunurile băteau mai des şi ghiulelele vâjâiau şi fumul năvălea şi se înălţa. Şi de la turci veneau bombele regulat acum. Multe se spărgeau în văzduh, multe cădeau în grămezi, sfărâmând cărnuri şi oase.

— Şi în fierbinţeala care creştea din ce în ce, neliniştile începutului se risipiră, ochii scăpărau şi glasurile se îngroşau în pâcla de cărbune şi pucioasă.

Deodată un murmur iute se strecură de-a lungul şanţului:

— Vodă!

Ofiţerii îşi aşezau coifůrile, îţi scoteau pieptul înafară şi-şi trăgeau umerii îndărăt; sergenţii şi brigadirii primiră porunci. Şi lucrul începu şi mai înfrigurat. La tunuri mai ales, acuma, era fierbinţeală mare. Flăcăii se învârteau repede cu chipiurile pe ceafă, ghiulelele treceau iute spre cozile lătrătorilor; şi toţi erau plini de sudoare, de colb şi de fum; trăsnetele zguduiau bateria; şuierele proiectilelor duşmane se încrucişau într-o muzică fioroasă.

Şi Vodă trecu, împresurat de o mulţime de ofiţeri de-ai noştri şi străini. Se oprea, privea mişcarea tunarilor, privea în depărtare spre parapetele de la Radişevo şi Abdul-Cherim-Tabia, vorbea cu cei din juru-i, şi toţi zâmbeau şi dădeau din cap: Da – da! Desigur!

— Pe când flăcăii trăgeau cu coada ochiului şi-şi căutau de treabă. Domnul era foarte liniştit, mergea cu pas măsurat şi vorbea cu cumpătare. Schimbă câteva cuvinte cu maiorul bateriei, apoi trecu mai departe, prin fluieratul morţii şi pocnetele tunurilor.

— Mă, aista-i Vodă… zise Norocel lui Buzămurgă. Ai văzut cum se uita la noi?

— Frumos om! Grăi ţiganul; şi nici el nu se teme de ghiulele…

— Cum să se teamă! Doar el e mai mare decât toţi… răspunse Norocel.

— Păzea, mă!

— Urlă Chirilă vagmistrul.

— Ptiu! Scuipă Buzămurgă, vine iar scroafa cu cărbunele în rât.

— Mă, şi mă tem să nu mă plesnească vreo schijă, când se sparge…

Boamba neagră scobora cu iuţeală şi venea drept spre tunuri, vâjâind. Căzu pe parapet şi se rostogoli, cu fitilul arzând. Lucrătorii, tunarii se prăbuşiră în laturi. Buzămurgă se uita cu ochii holbaţi şi miraţi la fitil.

Schija se sparse. Când se risipi fumul des, ţiganul scuipă negru.

— Îţi umple gura de funingine! Mormăi el. Mai mare groaza! Dacă te păleşte o ţandără, te-ai dus!

— Asta n-a avut noroc, zise Norocel, a pălit numa-n ţărână.

Şi iar începură a lucra cu foc. Vagmiştrii erau pic de apă, ofiţerii cu obrajii aprinşi, sublocotenentului Pietraru nu-i mai tăcea gura. Numai Buzămurgă se tot oprea, privea văzduhul dinainte şi parcă aştepta ceva. După două trăsnete, deodată se auzi şi glasul lui:

— Vine, mo!

Când căzu boamba rostogolindu-se, ţiganul se repezi, alergă după ea, căzu deasupra, întinse mâna-i neagră, prinse fitilul şi-l stinse între degete.

— Gata! Strigă el ridicându-se şi înghiţind cu greutate ceva amar parcă.

Flăcăii începură a râde: „A dracului cioară!” iar boamba stătea neagră şi nemişcată între tunuri.

Bubuirile, plesnirile bombelor, fumăria urmară, şi era o vâjâire şi un cântec îndrăcit de trebuia să răcneşti ca să te-audă cel de-alături. Şi încet-încet, cu obişnuinţa, veni şi voia-bună, şi, după pilda lui Buzămurgă, flăcăii pândeau căpăţânele cu fitil, fugeau după ele şi le stingeau.

Când se puse soarele drept inimă, mugetul iadului era în toi. Flăcăii ajunseseră toţi de coloarea lui Buzămurgă. Pe obrazurile aburite ale unora, rămăseseră în negreaţă ciudate semne de degete, la alţii şuviţi de apă se scurgeau pe la tâmple. Răsuflările tuturor erau mai scurte şi mai repezi între buzele uscate.

— Şi nu era chip să ai pic de hodină, nici să înghiţi o gură de apă rece, căci cea din bidoane era coclită. Cât despre un codru de pâne, batîr ca cremenea, şi o bucată de carne cum o da Dumnezeu, nici pomeneală! Chiar dacă le aveai, ce să faci cu ele?

— Înghiţeau cu toţii ţărână şi fum de pulbere, ăsta le era prânzul; şi le cânta o muzică cum nu auziseră, săracii, în toată viaţa lor!

La dreapta, bateriile ruseşti tunau cu o repeziciune înspăimântătoare, de multe ori pârâiau salve după salve; la stânga, cealaltă baterie a noastră, de treizeci şi şase de tunuri, bătea regulat şi cu tact; dincolo, la turci, lătrau zăvozii fără mânie şi fără zăbavă, parcă voiau să spuie: Agale, agale, că mai este vreme!

— Şi sutele de tunuri din împresurare şi apărare trăsneau, bufneau, umpleau văzduhul de nouri alburii. Drrum-dum-dum! Drrum! Bum! Baf!

— Părea o darabană uriaşă în care bătea cineva fără întrerupere. Ghiulele prin văzduh ţipau, ca aţe de vânt toamna prin crăpăturile căpriorilor, fâşâiau ca zboruri de paseri, altele parcă veneau pe gânduri bombănind. În întăriturile turcilor se zăreau exploziile şi zbucnirile de flăcări; spre noi de multe ori se vedeau cu ochii cum vin bombele rotunde turceşti. Unele treceau pe deasupra spre câmpii goale; altele cădeau între tunuri şi flăcăi, şi, dacă n-apuca nimeni să le stingă mucul aprins, pocneau în fulgerări negre şi roşii, răscolind pământul şi rostogolind trupuri; altele crăpau deasupra şi plouau peste baterie funingine şi bucăţi de schijă.

Iar sublocotenentul Pietraru, răguşit şi galben, cu buzele arse şi cu ochii crunţi, nu mai contenea, îi umbla gura ca un clopot, dădea din mâni în toate felurile, şi-şi fulgera sabia în toate părţile. Chirilă vagmistrul, ca totdeauna, c-o leacă de mânie şi c-o leacă de răutate, îşi încrunta mustăţile de deasupra ochilor şi cât glumea, cât înjura. Norocel râdea uscat, înghiţind noduri de foc. Buzămurgă rânjea, şi, de câte ori se spărgea câte-o ghiulea duşmană, de atâtea ori şi glasul lui se spărgea într-o sudalmă înfricoşată.

Şi toţi lucrau cu repeziciune, ca într-o-nfrigurare. Nimeni nu mai auzea strigătul rănitului, ori icnitul scurt al celui izbit de moarte. Brancardierii veneau încet şi se strecurau tot aşa, iar cei rămaşi lunecau prin bălţile de sânge amestecat cu ţărână, călcau cu inimile împietrite prin sângele fraţilor lor.

Ziua trecu în viscolul acesta de foc şi fum. Parapetele se înălţaseră şi toţi se mişcau acuma mai în voie, la adăpost. Spinarea de pământ era aşezată şi bătătorită şi tunurile scuipau schija de la adăpost. La şase ceasuri, lătrătorii osteniră parcă şi tăcură pe toată întinderea. În baterie, oamenii făceau tauleta tunurilor şi umblau tăcuţi după apă.

Şi pe dinaintea lui Buzămurgă şi Norocel, care se curăţau de slim şi funingine, şi pe dinaintea flăcăilor trudiţi, în liniştea mare ce se întinsese deodată, trecu cea din urmă pataşcă albă, cu cel din urmă rănit. Era sublocotenentul Pietraru. Şi pataşca era plină de sânge, şi ochii crunţi erau ca de sticlă. Acum nu mai putea răcni, acum tăcea, cu faţa mai galbenă şi mai suptă, şi-l duceau alţii îndărăt, spre corturile cu cruce roşie.

27 AUGUST.

Bateria noastră a doua, ascunsă în vii, pe deasupra Griviţei, deschidea spre întăriturile duşmanilor treizeci şi şase de guri de oţel.

După o zi de frământări în ploaia de foc şi de schijă, după neîntrerupta duruire de tunete sub nourii deşi de fum care acopereau taberile, flăcăii noştri trudiţi de abia putuseră să

aţipească câte-o parte din noapte. Se rânduiseră la lucru, se rânduiseră la tunuri; şi când, în răstimpuri mari, lumina salvelor izbucnea ca o pânză de fulger, ei răsăreau negri, o clipă, izvorând parcă din întunecime, drepţi şi neînduplecaţi. Apoi în şanţuri, îndărătul coamelor netezi de pământ, în tăcerile adânci care urmau, tunarii vorbeau despre spânaticii lor ofiţeraşi zvârliţi în ţărână de zburăturile de schijă, aşa de buni în vremurile de pace, aşa de înflăcăraţi şi de încruntaţi în viforul care venise. Pomeneau şi de fraţii fulgeraţi.

— Oameni cumpăniţi şi la bine şi la nevoie, şi cu o răbdare pe care nici sângele gâlgâind în răni adânci n-o înfrângea. Şi unii şi alţii zăceau acum îndărăt, la ambulanţe.

După noaptea aceea, veni dimineaţa c-o linişte mare. Şi-n linişte, la şase ceasuri, deodată, ca din senin, porni întâiul tunet şi după dânsul se deslănţui brusc uraganul de fum şi foc din trei sute cincizeci de maşini. Fierberea clocotitoare.

— Deasupra muncelelor şi văilor.

— Nourii albi ca vata şi învălmăşiţi, prin care se strecurau şuierăturile şi bâzâirile fioroase ale ghiulelelor, umpleau cerul şi pământul de o mare furtună de jale.

Şi-n vremea asta, valurile întunecoase ale infanteriei se încovoiau îndărăt prin zdruncinăturile pământului, în vecinătatea bateriilor. Batalioanele, gata de luptă, şedeau rânduite, tăcute, pe când văzduhul se cutremura. Şi-n inimile tuturora stăruia parcă un ghimpe.

— Aşteptarea. Trecuse o zi şi nu se întâmplase nimic, dar fiecare clipă viitoare putea aduce ca un fulger ordinul, ş-odată cu el botezul de sânge.

Aproape de liniile duşmanilor, spre Griviţa, sentinelele ascunse în tufişuri şi-n gropi stăpâneau cu ochii mişcările tabiilor, şi-n dosul acestui lanţ ş-al pâlcurilor posturilor mici şi gărzilor mari, divizia întreagă în două linii adânci îşi scânteia marile şiraguri de baionete.

Mai departe, pe podişul din dreapta şoselei care venea de la Bulgăreni, trăsurile de ambulanţe îşi fâlfâiau pânzele cu

cruce roşie. Pataştele, legănate în pasul regulat al sanitarilor, pe mică pe ceas ieşeau din văi aducând spre doctorii cu chipuri roşii trupuri zdrobite de tunari.

Şi era în bateria din vii o frământare cumplită. Dinspre tabia Abdul-Cherim, din redanul scurmat în coastele ei, numai de la o mie de paşi depărtare de noi, venea un foc iute de puşti care izbea din plin şirurile servanţilor. Ofiţerii înjurau şi dădeau ordine multe cu glas tare, soldaţii se învârteau mânioşi în jurul tunurilor dar, descoperiţi fiind din partea aceea, cădeau unul după altul, după fiecare izbucnire a focurilor, care tresăreau în văzduh ca nişte pârâituri de vreascuri.

Era o mânie şi un năcaz de-şi scuipau flăcăii sufletul. Cu toate acestea lucrau în urgia şi-n fumăria aceea.

— Şi tunurile îndopate zvârleau parcă cu disperare ghiulelele înspre furnicarele păgânilor. Şi zburau ţipând, şi cădeau bine, şi câte un murmur de mângâiere trecea prin rânduri.

Într-un târziu veni ordinul să se tragă tunurile în rezervă – şi acolo la adăpost, îi găsi Domnitorul – şi generalul raportă cum stau lucrurile.

Atunci un călăreţ, un ofiţer, porni din baterie, în goana calului, îndărăt, c-o veste grabnică. Fugarul sforăia în galop aprins, şi trecu ca o săgeată prin râpi, prin rovine.

— Până ce se arătară întunecoasele şi tăcutele valuri ale dorobănţimii.

Companiile erau gata. Soldaţii aşezaţi la pământ, păstrând rânduiala însă, aşteptau. Ici-colo grămezi mici vorbeau cu glasuri încete. Cei mai mulţi, însă, tăceau – duşi pe gânduri. Ofiţerii batalioanelor sfătuiau strânşi în roate dese, ori se mişcau agale printre zidurile plutoanelor. Era o pânză întinsă şi întunecoasă de căciuli mari cu pene pestriţe, şi de chipiuri de infanterie, în care roşul şi albastrul însemnau cărări de flori.

Călăreţul venea în goană. Prin rândurile flăcăilor alergă un fior, o şoaptă petrecută cu grabă de la om la om. Ofiţerii

se întoarseră toţi spre partea de unde venea vestea; unii porniră nerăbdători şi se înşirară spre margine.

Ştafeta se opri scurt în faţa statului major al diviziei, descălecă şi înmână plicul. În clipa următoare toată lumea era în picioare şi ştia, simţea despre ce-i vorba.

În jurul celui ce venise se strângeau unii din ofiţeri. Gălăgiosul căpitan Corban de la al treisprezecelea de căciulari şi iubiţii săi băieţi, locotenentul Avram şi sublocotenenţii Călinescu şi Sava, îl strânseră între piepturi şi-l luară din scurt.

Corban îl întrebă:

— Ce fac turcii, dragă?

Ofiţerul de ordonanţă, bunduc cu mustăţile răsucite ca coada răţoiului şi cu ochii negri fulgerători, răsufla repede, nu ştia ce să răspundă.

— Ostenit băiatul! Rosti cu glas gros şi cu convingere căpitan Corban, să-i dăm niţică flacără.

— Şi-i întinse bidonul.

— Ceva rom, băiete, rusesc, tare de-ţi crapă măseaua! Trage un gât şi te dezmorţeşte!

— Nu.

— Mulţămesc! Răspunse bunducul; mi-i cald de nu mai pot. Am alergat ca un nebun.

— Nu vrei? Strigă căpitanul. Bravo, dragă! De ce nu spui?

— Şi se întoarse spre „băieţii” lui: Nici vouă nu vă place? Ha?

— Ba mie-mi place, răspunse locotenentul Avram zâmbind larg şi legănându-se ca o raţă.

Le plăcea romul şi sublocotenenţilor Călinescu şi Sava, băieţi subţiri, de abia ieşiţi din şcoală, ş-acum plini de admiraţie către mustăciosul şi negrul căpitan Corban. Înghiţiră tuspatru câte un gât zdravăn din băutura arzătoare, apoi, în îmbulzeala din ce în ce mai deasă a ofiţerilor, începură să descoase pe cel venit.

Artileristul îşi ştergea sudoarea, îşi descheia la gât tunica, pe când toţi îl trăgeau care dincotro. Apoi începu să spuie

despre redanul oare ne fulgera bateria din viile de deasupra Griviţei, de la o depărtare de o mie de paşi numai. Băieţii, tunarii se luptau straşnic, dar ce folos! Păgânii îi luau ca din oală. Acu nu mai era de chip; trebuia să intre în foc infanteria, să puie pe necredincioşi pe goană.

— Ei şi ce? Strigă cu glas mare căpitan Corban: crezi că n-o să-i luăm la goană? Tetea Corban să trăiască şi o să vedeţi voi şi minunea asta! Eu cu băieţii mei, mă! Ca nişte lei! Să fiu al dracului! În frigare o să-i luăm! Ce zici, Avrame?

— E foarte bun romul! Răspunse cu convingere locotenentul.

— Drepţi, răcane! Mi-ai băut toată sticla, trântite-ar sfântul Ilie într-o pivniţă cu antale! Ce facem, bă, mergem?

— Cu tetea mergem şi-n iad! Răspunse Avram răsucindu-şi cu stânga mustaţa şi cu dreapta întinzându-i bidonul gol.

Şi-n zvoana din ce în ce mai mare a batalioanelor prin care trecea un freamăt surd, zbucni ca un fulger şi ordinul. Ordonanţa încălecă iar şi se porni înapoi spre baterii în goană, iar ofiţerii îşi înălţară capetele şi, cu glasuri scurte, cu piepturile înfiorate, zvârliră spre companii comandele, pe când şiragurile de cuşme şi de baionete se tălăzuiau în undoiri negre şi-n fulgerări orbitoare.

În frunte, în foc, trebuiau să intre două batalioane din al treisprezecelea regiment de căciulari şi unul din al cincilea de infanterie.

Grăbit, ars parcă de un foc lăuntric, se frământa Tetea rânduindu-şi compania, iar în juru-i cei doi sublocotenenţi nu-şi mai găseau loc.

Căpitanul, nalt şi spătos român, era renumit în întreaga divizie; bea ţapăn şi era în stare să mănânce la şapte mese. În marşuri, mai ales, la fiecare haltă gâlgâia un gât de rom şi trăgea în dinţi ori un picior de gâscă, ori o halcă de muşchi rece.

Iar la popasurile mari, când se repezea, parcă dădea foametea.

— Şi avea o inimă bună, cum nu prea se găseşte; rar se întâmpla să buzdugănească un căprar ori un soldat. Chiar din pricina inimii se muia aşa de curând şi prindea să cânte romanţe, cu glas plin de putere şi de dulceaţă, cu un tremur de duioşie şi de durere, de rămânea o lume încremenită ascultându-l. În clipele acelea îi zbura gândul înapoi, la căsuţa lui din Sărărie, în Iaşul vechi, unde-l aştepta cucoana Catinca, căpităneasa, „cea mai frumoasă femeie din ţara Moldovei”, pe care o iubea acum ca şi-n tinereţă, după cum mărturisea tainic Tetea.

Locotenentul Avram, cel care se legăna ca o raţă leşească şi se simţea foarte mândru de mustaţa-i neagră, era un omuleţ plin de draci, care din glume şi din cântece comedioase se putea lua la întrecere chiar cu căpitanul. Şi era veşnic amorezat, era o mină veşnic reînoită, care lua foc deodată, dintr-o scânteie. Când îl întrebau camarazii de sănătate, el punea mâna în partea stângă: Mă doare, iubite, butoiaşul cu pulbere!

Călinescu era un băiat bun, sfios ca o fată mare. Se pudra, se ungea cu pomezi şi cu cosmeticuri şi visa o iubire într-o pustie. Celălalt sublocotenent, Sava, era un înfocat voltairian. La orice împrejurare te pocnea cu o anecdotă despre marele scriitor; şi pentru toţi camarazii lui avea un uşor dispreţ, o uşoară răsfrângere de buze când vorbea despre ei. Numai în admiraţia către căpitanul Corban se potrivea cu Călinescu.

Toţi patru acuma stăteau gata între oamenii lor. După toate socotelile, şi ei cu flăcăii trebuiau să intre în rândul întâi al asaltului, şi o căldură mare le umplea piepturile. Căciularii vorbeau puţin; unii îşi strângeau pe ei curelele, apoi îşi făceau cruce. Alţii vorbeau în şoaptă cu tovarăşii, şi rămâneau după aceea pe gânduri, cu feţele visătoare. Iar când suflarea din urmă, comanda plecării, trecu prin inimi, se întinse tăcere adâncă. Şi deodată se mişcară valurile întunecoase.

— Şi porniră flăcăii noştri spre botezul de sânge.

Căpitanul Corban era aprins tare; din când în când ducea bidonul cu „flacără” la gură, sorbea lung, apoi îl întindea spre locotenentul Avram. I-l întindea, ofta adânc, şi, cu ochii plini de lacrimi, îi vorbea despre căpităneasa lui cea frumoasă, rămasă singură în deal la Sărărie.

— Măi Avrame, măi! Acuşi intrăm în şanţuri la păgâni, şi Dumnezeu ştie! Rămâne Catinca fără mine! Măi Avrame, băiete, să nu mă uiţi, şi să te duci să-i spui că m-am gândit întâi la dânsa şi m-am dus pe urmă la moarte…

— Taci, domnule căpitan! Răspunse locotenentul. Să vezi că desară o să-i tragem flacără din bidon, la adăpost, în şanţuri!

— Cine ştie! Da' mie mi-i jale de căpităneasa, bre! Apoi se întoarse spre companie: Viu, băieţi! Să luaţi sama, şi cu ochii la mine! Unde-i Sava?

— Aici, domnule căpitan, cu băieţii…

— Ce-ţi mai face filosoful cel franţuz?

— Dă-l încolo. Acu-i altă daravelă!

— Hei, bre, acu rămân toate prostiile în urmă şi se trezeşte omul cu inima curată…

Şirurile de căciulari, cot la cot, înaintau repede, în tăcere. Glasul înăbuşit al căpitanului, glasurile sublocotenenţilor şi sergenţilor-majori le răsunau la urechi ca din depărtări, aproape nedesluşite; şi ochii cercetau zările unde rotocoale dese şi albe de fum se înălţau. Tunurile pocneau surd într-o duruire adâncă. Acolo era foc şi fum, era cuibul morţii. Şi batalioanele se strecurau într-acolo, suind şi ooborând spinări uşoare de dealuri.

Când companiile din linia întâia – acele care făceau avanposturile în apropierea liniei tunurilor – se desfăşurară şi porniră în grabă la atac.

— Focul duşmanului, oprit parcă o clipă ca după o surprindere, deodată se înteţi într-o izbucnire repede, într-o furtună nebună. Susţinerile noastre zvâcniră dindărăt în izbire mânioasă, se săltară parcă la lumină – şi pe toată

întinderea porniră a ţâşni vălurele albe şi a pocni împuşcături.

Bateriile trăsneau în toate părţile şi sutele de ghiulele vâjâiau prin fumegarea deasă, gloanţele bâzâiau rătăcind.

— Şi companiile desfăşurate porniră mai repede. Pâlcuri se opreau, dădeau drumul la stoluri de plumbi, porneau înainte. În mersul vioi unii se opreau, prăvăleau capul pe spate, dădeau drumul armei şi se lăsau la pământ; alţii se prăbuşeau dintrodată cu faţa-n jos. Săbiile fulgerau înălţându-se, glasuri se ridicau trecând peste şiraguri grăbite. Moşiroiul turcesc înălţa nouri deşi în care pârâiau împuşcăturile neîntrerupt; spre el treceau întinsele linii înfierbântate, şiruri de dorobanţi cu căciuli mari; baionetele scăpărau mii de fulgere ameninţătoare. Odată cu plumbii turceşti, prinseră a curge din tunurile redutelor volburi de foc rupându-se în şuvoaie de şrapnele, care plesneau în văzduh, în rânduri, scurmau pământul zvârlind ţarină amestecată cu sânge.

Compania lui Corban mergea grăbită. Locotenentul Avram îşi uitase mustăţile, păşea galben, cu fălcile încleştate, îşi ştergea cu batista udă sudoarea de pe frunte, strângea nervos sabia, înălţând-o, şi striga cu un glas care, de răguşeală şi tulburare, se prefăcuse aproape în şuier. În juru-i, înainte, dindărăt, dorobanţii se repezeau tăcuţi, c-o dungă de întuneric sub cuşmele mari.

Redanul, aproape acum, îşi vărsa grozavele unde de foc, părea mai mare, fioros, un cuib de moarte, în zgomotele de tartar.

— Şi deodată izbucni strigarea vijelioasă a cornurilor: atacul! Şi ca izbite de suflarea unui orcan, tresăriră companiile, se plecară şi porniră într-o rostogolire uriaşă. Veneau şiraguri după şiraguri dese de flăcăi, cu buboasele căciuli în piept, cu baionetele lăsate licărind ca o apă de fulgere.

Căpitanul Corban urlă:

— Daţi greu, băieţi!

Îşi îndesă chipiul cu stânga, pălindu-l de sus în jos cu revolverul, şi ridică drept deasupra capului sabia.

— Nu vă lăsaţi, bre!

Cu compania strânsă se zvârli la capătul drept al şanţului. Dincolo, spre mijlocul întăriturii, duduia compania a patra, cu a doua după dânsa, cu drapelul aplecat, scânteind din pajură şi fâlfâind în repezeala care-l mâna. Altă companie se îndesa în partea cealaltă, stânga, a redanului.

Şi dincoace, în învălmăşeala care-l luase şuvoi înainte, căpitanul iar urla:

— Greu, flăcăi!

— Măăă! Întoarce puşca şi trage cu stratul, ghiogarule, ca pe malul Jâjâiei, măăă!

Şi într-adevăr era greu altfel. Şirurile dese de baionete se încurcau. Turcii ţineau bine, într-un zid de oţel. Odată prinseră a răcni căciularii, se înălţară straturile şi căzură grele ca nişte stânci, pârâind în baionete şi-n ţeste omeneşti.

— Înc-o dată, haidăilor! Răcni căpitanul, îndesându-şi iar chipiul cu revolverul.

Şi înc-o dată se înălţară ghioagele cumplite şi zvâcniră flăcăii în îngrămădirea duşmanilor, şi-ntr-o rotire fierbinte prăvăliră şiraguri întregi. Ofiţerii cu fesuri strigau cu ochii măriţi de încremenire: pentru întâia oară vedeau armată cu căciuli sfărmând capetele şi baionetele cu stratul armei. Şiraguri după şiraguri de păgâni dădeau înapoi. Căciularii suiau sus puştile, împingeau întâi la dreapta şi la stânga cu baioneta, făcându-şi loc, apoi trăsneau pe cei dinainte cu ghioaga. Şi lucrurile mergeau aşa de repede, parcă săreau scântei din toate părţile.

— Zi-i, măăă! Urlă iar căpitanul.

Şi flăcăii ziceau de comedie. Hăouiau în şiruri dese ca cu îmblăciile. Trăsneau, răcneau, se prăvăleau înălţându-se ca nişte uriaşi în vârfurile picioarelor. Se prăvăleau pe coasta dreaptă şi roteau puşca din stânga şi, unde ajungeau, sfărâmau.

— Aşa, taică, aşa! Striga căpitanul. Iar locotenentul Avram umbla ca o fantasmă îndesându-se printre dorobanţi. Era alb ca varul la obraz, cu buzele strânse, cu fălcile încleştate, cu ochii mari, arzători. Îşi ridica din când în când revolverul şi bufnea în pâlcurile păgâne, apoi, umflat parcă de o căldură cumplită, ridica braţele, i se lărgeau ochii, căsca gura, şi iar se repezea. Sublocotenenţii ţipau ascuţit, înflăcăraţi, ieşiţi din minţi, vânturându-şi braţele ca nişte morişti de vânt. Se avântau printre căciulari, la izbucnirile groase ale căpitanului urlau şi ei, negri de colb şi de iarbă de puşcă, cu ochii plini de lacrimi.

Şi ca-ntr-o furtună iute căciularii bătură rândurile dese ale păgânilor şi le zvârliră îndărăt. Alţii pătrundeau prin celălalt capăt, alţii săreau în şanţ prin faţă şi păgânii, zdrobiţi, călcaţi în picioare, fugeau îngroziţi de năvala cuşmelor. Îndată după retragerea duşmanilor, începu din nou a curge din întăriturile celelalte ale lor, asupra noastră, râul de foc şi de schijă cu o mânie, cu o disperare neînchipuită.

— Degeaba, degeaba! Gemu căpitanul Corban, v-aţi dus dracului! Nu ne luaţi voi înapoi vizunia cât e cucul!

Şi căciularii scoteau lopeţile de la cingătoare şi începeau a întoarce parapetul spre duşman. Tunurile noastre în ploaia de foc veniră duruind, se înălţară pe movila de alături, servanţii prinseră a furnica cu grabă, ofiţeri răcneau vânturând săbiile, un trăsnet, două, mai multe, repezi, unul după altul.

— Uraaa! Ţipă sublocotenentul Călinescu. Se răsuci şi se abătu peste Sava; îl cuprinse de după cap şi începu să-l sărute. Uraaa! Ai noştri, ai noştri, iubitule! Şi-i curgeau lacrimile de bucurie. Dar o zburătură îl ajunse şi-l muie din mijloc. El tot striga, cu lacrimile şiroind pe faţă, întinzându-se pe spate. Iar Sava uitase de filosofia franţuzească şi se pleca asupra rănitului, cu chipiul pe ceafă, cu glasul răguşit:

— Nu-i nimica, dragă, o leacă de sânge… Îşi desfăcu iute tunica, trase din cămaşă repede o fâşie şi descheie şi pe căzut, ca să-i lege braţul.

Tunurile duruiau pe movilă, dorobanţii lucrau, în furtuna de gloanţe la parapet. Iar căpitanul Corban îşi scoase bidonul cu flacără şi-l întinse lui Avram:

— Trage un gât, măi băiete! După aşa nuntă, face.

— Să fiu al dracului dacă nu face…

Avram parcă era un cucoş cu cobe. Căsca pliscul şi nu putea scoate nici un sunet. Sta galben, cu ochii holbaţi, plini de un foc mare, de o bucurie sălbatică.

— Să trăiască căpităneasa! Rânji căpitanul, ducând bidonul la gură. Şi tunurile noastre bubuiau cu mânie, şi dorobanţii dădeau la o parte morţii, se grămădeau gâfâind şi rostogoleau brazde mari la marginea şanţului, spre duşman.

PRÂNZUL.

Roşiorii şi călăraşii noştri, la sfârşitul lunii lui august, erau la Dolni-Etropol, aproape de podul de piatră de peste Vid. Sentinele se întindeau spre miazănoapte până la Bivolar şi spre miazăzi până la Dolni-Dubnic, unde erau ruşii la Lascarev.

În dimineaţa de 28 august, pe la cinci ceasuri, după ce porniră iscoadele, începu a se pregăti mâncarea, mâncare ca pe vremea aceea: zamă lungă ca s-ajungă, porumb copt, pesmete sălciu şi alte bunătăţi de-acestea. Caii ronţăiau liniştiţi ovăsul şi porţia de fân şi flăcăii umblau printre ei potrivind halaturile şi cercetând chingile.

Călăraşii de la garda-mare, din dreptul podului de peste Vid, aşteptau veşti de la turci. Iar, până una alta, Neculai Pintilie fruntaşul, ajutat de câţiva soldaţi, rânduise în jurul unui jar straşnic, în coloane de atac, câteva batalioane de păpuşoi. În preajma focului stăteau cinchiţi căprari şi oşteni şi ascultau palavrele fruntaşului Pintilie.

Vremea era limpede şi liniştită, şi deasupra Vidului plutea încă ceaţa dimineţii. În urmă, prin marginea porumbiştilor,

ori pe drumul singuratic al Dolni-Etropolului, se strecurau călăreţi în tăcerea dimineţii. O linişte mare plutea din cer. La răsărit, se grămădiseră munţi de nouri, şi o umbră posomorâtă umplea întinderile de jos; numai sus, în limpezimea văzduhului, unde cântau ciocârliile, săgetau fâşii luminoase.

Fruntaşul Pintilie îşi mustra ajutoarele:

— Mă Gavril Lungu! Mă dihanie! Când e vorba să te îndopi, te pricepi, dar un păpuşoi nu eşti în stare să întorci la vreme. La ce ţi-i gândul? Ţi-a stat pântecele de santinelă şi-acum i-i foame? Las' c-ai să crapi acuşi, nu te teme, de-au să-ţi pârâie fălcile!

Gavril Lungu, ţiganul, rânji cu bunătate, apoi începu a întoarce iute porumbii. Îi apuca cu două degete, îi răsucea, apoi îşi scutura mâna friptă şi şi-o ducea la gură suflând într-însa.

— Îs fierbinţi al dracului, domnule fruntaş!

— Or fi fiind, mă camarade! Da's şi buni al dracului!

Celelalte ajutoare urmăreau cu cea mai mare băgare de samă rumenirea boabelor, ca şi cum ar fi fost vorba de viaţă şi de moarte. Iar fruntaşul Neculai îi ţinea din scurt; numai din când în când obrazul lui ars de vânturi, cu ochii foarte vioi, se lumina într-un zâmbet poznaş; atunci zvârlea o glumă care aducea o rază de soare pe toate feţele.

În jurul şirurilor cinchite, umblau ofiţerii. Vorbeau de Plevna, de Opanez, de Osman, îi priveau în zare, peste Vid, cu binoclurile. Dar în depărtări nu se vedeau decât fantasmele albe ale negurilor, încet-încet însă, hohotirile înăbuşite ale celor care coceau păpuşoii şi ale privitorilor îi câştigară, îşi lăsară binoclurile să atârne şi se apropiară şi ei.

— Trăiţi, domnule căpitan! Zise fruntaşul Pintilie, aici se pregăteşte mare ospăţ!

— Or fi fiind buni porumbii, mă Pintilie?

— Care nu se mai află, domnule căpitane! Mierea lui Dumnezeu!

— Atunci ia zvârle unul încoace, mă camarade!

Pintilie alese câţiva porumbi bine copţi, se sculă, trecu printre rânduri şi-i împărţi căpitanului şi ofiţerilor.

— Aşa friptură bună rar întâlneşti, vorbi el întorcându-se la locul lui. Nici cazacii, ieri, când au trecut pe la Trestenic, n-au dobândit ceva mai de samă.

— Dar ce-au făcut cazacii ieri, la Trestenic? Întrebă căpitanul, cu gura plină.

— Ce să facă, trăiţi, domnule căpitan? Au dosit un godac de-un an. Îţi era mai mare dragul să te uiţi la el. Şi să vezi cum l-au curăţit şi l-au grijit: neam de neamul lui nu cred să fi avut aşa cinste.

— Cum, mă, s-au apucat să fure? Se poate una ca asta?

— D-apoi păpuşoii, crezi că i-am cumpărat, domnule căpitan?

Şi fruntaşul începu a împărţi friptura la cei din jur.

— Oamenii iştia de pe aici ori îs cărpănoşi ori prea năcăjiţi!

— Aşa-i, strigă un sublocotenent pitic, poreclit Clopot, pentru că de obicei nu-i mai tăcea gura. I-am văzut eu, domnule căpitan, cu ochii mei, cum au ascuns mâncarea, când am intrat în casă. Şi pe loc au început a se văita că n-au şi n-au şi iar n-au! Ce vrei să facem?

— Bine, aşa-i.

— Zise căpitanul muşcând cu poftă de porumb; dar legea-i lege…

— Legea-i lege! Strigă Clopot crăcănându-se şi dând din mâni; dar soldatul oare sufere şi tace, să moară de foame? Şi începu a se răsuci în loc şi a repezi un potop de vorbe în toate părţile, de i se făcuse obrazul roş şi ochii i se bulbucaseră în cap ca două cepe. Soldaţii îl priveau îngrijoraţi, ronţăind grăunţele coapte. Mai ales fruntaşul Pintilie se uita cu o deosebită luare-aminte la căpitan şi dădea repede din cap la vorbele potrivite ale sublocotenentului.

— Ei! Destul, destul! Zise căpitanul, zvârlind ciocălăul şi zâmbind. Şi mie mi-e foame de nu mai pot şi cu asta m-ai

încredinţat mai mult decât cu orice. Ia să mai cercăm gustul la câţiva.

Pintilie se strecură iar prin îngrămădeală, cu un braţ de porumbi. După ce-i împărţi, se întoarse la locul lui şi începu a râde.

— De ce râzi, mă? Strigă Clopot.

— Râd de godacul ruşilor, trăiţi, domnule sublocotenent.

— Ei, cum a fost cu godacul?

— Păi, cum să fie? Godacul muşluia pe lângă o poartă, în ograda unui gospodar. A trecut un pluton de cazaci, şi godacul ori s-o fi luat după ei, ori l-au luat ei cu de-a sila.

— Bine nu ştiu. Ştiu atâta că la popas era grijit gata, numai bun de pârpâlit. Dar creştinul cel cu paguba într-un suflet la domnul ghinărar: că au trecut cazacii şi i-au răpit toată averea un porc frumos şi mare la care ţinea ca la un frate! Şi plângea aşa de tare bietul om, că s-a milostivit ghinărarul şi i-a zis:

— Hai să cercetăm!

Şi s-au dus să cerceteze. Ce să cercetezi într-atâta sumedenie de oameni? N-au găsit nimica. Dar în plutonul din urmă, jale mare. Unul murise pesemne în drum, şi-acuma ceilalţi îl acoperiseră bine cu mantaua, îi puseseră lumânare la cap şi iconiţă pe piept şi tot treceau şi îşi făceau cruce şi sărutau iconiţa. Ce-i? Întreabă ghinărarul.

— Vai! Vai! A murit Ivan, săracul, a murit sergentul nostru!

— Şi de ce-l bociţi aşa?

— Era bun, săracul, şi de treabă!

— Şi s-a înduioşat şi ghinărarul şi a pus o rublă pe pieptul lui Ivan, pentru vodcă, şi s-a înduioşat şi cel cu purcelul şi a pus şi el cinci capeici. Pe urmă s-au dus şi de godac n-au mai dat…

— Pe urmă? Întrebă căpitanul.

— Pe urmă, zâmbi Pintilie fruntaşul, ca oameni de treabă, au cumpărat vodcă de-o rubla şi cinci capeici şi au mâncat pe Ivan sergentul lor…

Căpitanul izbucni într-un hohot nestăpânit, şi după el tot escadronul. Sublocotenentul Clopot dădea din mâni cu ochii bulbucaţi; căpitanul, cu gura căscată, sta îndoit de mijloc şi-şi bătea coapsele cu palmele; pe ceilalţi parcă-i zguduia cineva de umere. Era hohot mare; până şi caii îşi întorseseră miraţi capetele. Numai fruntaşul Pintilie zâmbea şi-şi răsucea gânditor mustaţa neagră.

Deodată în depărtare, spre Plevna, izbucni un tunet surd. Râsul conteni, ofiţerii se întoarseră şi începură a cerceta zarea. Al doilea tunet mugi, apoi bubuiturile surde se înmulţiră. Băteau una după alta, izbucneau şi mai multe odată, umplând văzduhul depărtării de freamăt. Încet-încet, în zare se ridică o pânză alburie de fum, care se înălţa răsfirându-se şi se pierdea în nemărginire.

După ce priviră o bucată de vreme, căpitanul lăsă binoclul în jos şi se întoarse către foc, urmat de ofiţeri.

Păpuşoii se făcuseră nevăzuţi, şi Pintilie sta gânditor lângă jăratic. Din când în când ridica ochii şi se uita lung şi cu înţeles la ţiganul Gavril Lungu.

Căpitanul scoase o ţigară, şi-o aprinse cu un tăciune, care trecu grăbit din mână în mână, apoi se întoarse către ofiţeri:

— Ei, dragii mei, ce ne facem noi azi? Ce mâncăm? Eu unul ştiu atâta că aş devora un Ivan întreg…

Ofiţerii zâmbiră, se priviră. Unul zise:

— N-avem nimic. Proviziile n-au venit. Trebuie să răbdăm.

Căpitanul dădu desnădăjduit din cap şi se întoarse iar spre foc, către fruntaşul Pintilie.

— Ce zici tu, fruntaş? Ai ceva pentru căpitan?

— Trăiţi, domnule căpitan, dacă nu-i voie… Aşa-i legea!

— Aşa-i legea, mă, dar mie mi-i foame a dracului!

Fruntaşul zâmbi răsucindu-şi mustaţa şi privi cu înţelegere spre Lungu. Ţiganul sta cinchit şi ochii negri scăpărau, ţintind când pe căpitan, când pe fruntaş. Deodată obrazul negru ca fundul ceaunului şi stricat de vărsat se lumină şi

gura mare i se întinse într-un rânjet larg, până la urechi. Fruntaşul clipea şiret din ochi şi-i dădea a înţelege ceva.

— Ei, ce zici, fruntaş? Întrebă iar căpitanul.

— Trăiţi, domnule căpitan, eu nu mai zic nimic, dar mi se pare că Lungu ştie o poveste ca cea cu Ivan…

Căpitanul privi pe ţigan.

— Eu nu ştiu nimica, trăiţi, domnule căpitan… suspină Gavril, scărpinându-se în cap şi uitându-se cu frică la fruntaş.

— Nu te face, Gavrile! Strigă Pintilie. O ştie, domnule căpitan!

— Spune-o, mă! Vorbi căpitanul. O ştii, ori n-o ştii?

— Trăiţi, domnule căpitan, o ştiu, cum să n-o ştiu? Dar las' s-o spuie mai bine domnul fruntaş Pintilie.

Soldaţii, căprarii, sergenţii stăteau grămadă în jur. Caii, la o parte, sfârşiseră mâncarea de dimineaţă şi stăteau cu urechile ciulite ascultând zvonul depărtărilor. Căpitanul se lăsă jos pe iarbă, ofiţerii se aşezară în jurul lui, iar fruntaşul îşi drese glasul.

— Trăiţi, domnule căpitan, ieri, ai noştri au trecut pe la crâşma unui creştin – şi, acolo, ştiţi prea bine că unul a scos un fluier, şi ceilalţi s-au pus pe jucat. Aşa se întâmplă câteodată. Dar crâşmarul, om hapsân cum nu se mai află, domnule căpitan, nu ne-a miluit nici măcar c-o fărâmătură de pâne, ori c-un castravete murat şi o bucată de mămăligă… Pe la noi, oamenii sunt altfel, domnule căpitan…

— Aşa-i! Strigă Clopot, altfel!

— Şi, cum spun… urmă fruntaşul, unii jucau, alţii cereau ceva de mâncare şi crâşmarul tot îi da: nema! Nema! Măi, al dracului om! Cum nema, când în ograda de dindos ţipau curcile şi râdeau curcanii la chiuiturile flăcăilor, de-ţi venea să strângi pe crâşmar de gât. Dar unul – nu ştiu care o fi fost – zice: Ptiu! Da-te-aş dracului de om rău, lasă că-ţi arăt eu!

— Şi se înţelege cu Gavril Lungu… Domnule căpitan, să nu vă fie cu supărare, dar Gavril al nostru fură şi ouăle de sub

cloşcă… Nu rânji, Gavrile, că aşa-i! Şi se înţelege cu Gavril Lungu – şi, ca printr-o minune, domnule căpitan, opt curci grase ies din ograda crâşmarului şi s-ascund ba în sacul meu, ba al altuia, cum se întâmplă… Acu ne trebuie şi o leacă de băuturică, domnule căpitan… Ce era să facem? Am vândut şi noi două curci crâşmarului, şi el ne-a dat rachiu, iar curcilor le-a dat drumul pe uşa de dindos… În ogradă însă le aştepta Lungu cu ghiarele întinse… Şi iaca aşa, domnule căpitan, dacă legea-i lege, ce să-i faci… M-am gândit şi eu, domnule căpitan, că-i lege şi mai bine să dau curcile înapoi stăpânului lor…

— Şi cum, nenorocitule, i le-ai dat? Strigă cu disperare căpitanul.

— Le-ai dat? Urlă şi sublocotenentul Clopot.

Pintilie, îşi răsuci mustaţa şi zâmbi:

— Trăiţi, domnule căpitane, nu le-am dat, dar aşa merge vorba… Dacă-i lege, ce să-i faci, bat-o s-o bată de lege! Acu Lungu, săracul, să vedem ce-a putea face cu ele… Nu ştiu pe unde le-a îndosit el…

Căpitanul izbucni iar într-un hohot vesel, şi după el escadronul tot. Se bătea cu palmele peste genunchi şi râdea cu lacrimile în ochi. Şi ofiţerii râdeau şi soldaţii râdeau.

— Iar Pintilie se sculă, se apropie şi dădu un pumn ţiganului:

— Măi Lungule măi, ce fac curcile?

— Bine, mersâi! Gemu soldatul, îndoindu-se sub pumnul fruntaşului. Stau legate cu cordele roşii la gât şi aşteaptă să fie puse în ţăpuşă…

— Bravo vouă, măi băieţi! Strigă căpitanul. Aşa oştire îmi place şi mie…

— Dă, domnule căpitan, răspunse umilit fruntaşul, parcă nu ne răbda inima să mâncăm curcile singuri… Aşa-s oamenii pe la noi.

— Ticăloşi, dar cu suflet bun!

Curând începură curcile a sfârâi deasupra jarului, şi a răspândi o mirodenie care nu se mai află. Iar ofiţerii, până una-alta, îşi dregeau stomahul din bidoanele soldaţilor cu băuturică luată pe curci de la crâşmar. Şi se ameţiră, cât de mirodenia fripturii, cât de apa din bidoane.

În depărtare, pe Vid, fantasmele de neguri se risipiră şi soarele ieşise deasupra munţilor de nouri şi umplea şesurile cu pulberea lui de lumină. În jurul Plevnei, sutele de tunuri bubuiau, parcă era prăpădenia pământului. Iar domnul căpitan privea cu învierşunare curcile, ca şi cum ar fi fost vorba de un duşman foarte primejdios.

CĂLĂRAŞUL.

Malurile Vidului erau tăcute, în lumina amiezii. Prin tufişuri şi râpe nici o mişcare; în singurătate, rar, tresărea ţipătul unui pescăruş, care fâlfâia încet cu aripile-i albe, lungi şi ascuţite, pe deasupra apei sfărâmate în bucăţi de oglinzi scânteietoare. Şi uneori câte-un uliu, care plutea sus în undele înălţimilor, cădea şuierând ca o săgeată în tufişurile de sălcii ale bălţilor. Încolo nici o mişcare, dar omul, ascuns, pândea în dosul dâmburilor şi la marginile porumbiştilor.

La două ceasuri după amiază, însă, liniştea aceasta se tulbură. Dincolo de Vid, dinspre taberele lui Osman-Paşa, se arătară fesurile turceşti şi, odată cu ele, fulgerările armelor. Îndată sentinelele române, care se dosiseră bine dincoace, ieşiră în lumină, puseră mânile streşină la ochi, cercetând malurile de dincolo, apoi îşi pregătiră carabinele.

Din cutele văilor izvorâră grămezile adânci şi dese ale osmanlâilor şi se îndreptară spre podul de peste Vid. Călăraşii încălecară şi se şterseră din lumină. Iar taberele turcilor, după ce se subţiară în trecătoarea podului de piatră, dintrodată se lărgiră, şi fruntea se răsfiră repede în tiraliori.

Valea tăcută a râului se umplu de oameni. Liniştea fu sfâşiată de câteva împuşcături răzleţe: se retrăgeau avanposturile cavaleriei noastre. Apoi, deodată izbucni

dinspre Dolni-Dubnic tunul. La a treia bătaie, în rândurile duşmane se iscă un nour cenuşiu, o frământare grăbită; câteva ţipete lungi sfredeliră văzduhul. Pe urmă, regulat, după bubuirile tunetelor, cădeau şi trăsnetele în batalioanele vrăjmaşului, deschizând răni în rândurile strânse.

Dar tiraliorii se apropiau şi coloanele urmau şi ele. Tunul bătea din ce în ce mai des, sfârtecând grămezile.

— Când, odată, regimentele roşiorilor noştri izbucniră de pe podişul Dolni-Dub-nicului, revărsându-se ca un şuvoi de sânge pe costişă. După ele venea tălăzuindu-se o pânză întunecoasă de călăraşi.

Tunurile începură mai cu putere. Batalioanele vrăjmaşe se frământau, artileria lor umbla rătăcită căutând loc prielnic, călăreţii se răsfirau şi se strângeau alergând de pe laturi.

Din prumbiştile înalte din josul Vidului începură a cădea pocnituri de carabină. Nouri uşurei, ca pufăieli de lulele, se ridicau deasupra ogoarelor verzi, şi pocniturile scurte se grămădeau tremurând ca o pârâire prelungă, apoi bătăile se răreau o clipă, răzleţindu-se.

— Şi dintrodată o salvă rupea văzduhul; apoi se răsfira iar în pârâiri când mai lungi, când mai scurte… Batalioanele inamicului, luate din coastă, începură a se mişca, a se întinde în ziduri lungi: ostaşii cădeau unii după alţii izbiţi de gloanţe, grămezi întregi se zvârcoleau învăluite de izbucnirile înflăcărate ale ghiulelelor. Şirurile lor veneau repede, dar grindina de plumb îi opri. Tiraliorii se răsfrânseră înapoi, căzură în grămezi, şirurile şovăiră şi se opriră.

Şi în clipa aceasta trâmbiţele roşiorilor zvârliră în văi ţipete mânioase. Şivoiul roşu porni furtunos, săbiile se ridicară scânteind, lăncile se plecară şi miile de steguleţe zbârnâiră; călăreţii se aplecară pe oblâncuri, caii zguduiră pământul în ropotul copitelor; peste batalioanele păgâne, trecu parcă un freamăt de vânt.

Când strigătele sălbatice izbucniră, coloanele turceşti dădură îndărăt. În avântul lor, roşiorii şi călăraşii, răsfirându-se, dădură izbitura în tot zidul vrăjmaş: săbiile şuierară, lăncile străbătură trupuri omeneşti, vârtejuri după vârtejuri se învăluiau. Tunurile şi carabinele conteniră, numai urletele năvălitorilor şi răcnetele celor zdrobiţi se amestecau şi se ridicau, ca o muzică a mâniei şi a urii, către cer.

Şi taberele osmanlâilor, răzbite, se întoarseră şi începură o fugă iute, în risipă, spre podul Vadului. Iar călăraşii şi roşiorii zburau după ei, întinşi înainte, ca nişte pajuri. Îngrămădiră la pod cele din urmă pâlcuri, spulberându-le ca într-o furtună; iar dincolo, peste ape, fuga se risipise în văi, în ogoare şi-n tufişuri.

— Pe când de dincoace pârâiau carabinele.

Încet-încet, împuşcăturile slăbiră; cea din urmă puse parcă un punct de încheiere, şi liniştea se întinse.

În ziua aceea nu se dădu ordinul să se îngroape morţii, şi când asfinţitul împânzi asupra Vidului licăririle-i de aur, în singurătatea ţărmurilor liniştea era deplină. Morţii păgâni erau risipiţi pe câmpie între arme şi cai nemişcaţi, parcă-i zvârlise un vârtej. Şi printre ei zăceau trei de-ai noştri: doi roşiori şi un călăraş.

Tufişurile de sălcii erau tăcute, pescăruşul, ca şi dimineaţă, ţipa ascuţit, fâlfâind rar pe deasupra miilor de oglinzi ale apei. Un stol de nagâţi rătăcea din baltă în baltă cu miorlăituri dureroase. Departe, înspre răsărit, tunete surde mugeau şi sârme de foc se încovoiau în văzduh.

Luminile amurgului scădeau din ce în ce şi cei trei flăcăi îşi dormeau somnul fără deşteptare.

Unul, un roşior, zăcea încovoiat, cu faţa în sus, grămădit asupra pământului; mâna dreaptă înţepenise pe lance, stânga era strânsă la piept, parcă voia să smulgă ceva. Al doilea roşior stătea pe o coastă, lancea i se frânsese, mânile se întindeau cu pumnii strânşi pe lângă trup, şi ochii deschişi mari, sticloşi, ţinteau cu mânie faţa pământului,

spre zarea răsăritului. Călăraşul, cu ochii închişi, părea că doarme, cu faţa la cer, cu braţele răstignite în laturi. Peste obrazul liniştit, pe care sprâncenele şi mustăţile trăgeau dungi negre, trecea vântul de sară ca mângâierea unui vis.

Si tustrei zăceau în singurătatea aceea; pâlcurile de sălcii murmurau, fâşâiau, tremurau un cântec tainic în aburirile vântului.

Cei doi roşiori erau doi târgoveţi, doi feciori de negustori cu dare de mână. Crescuseră în bielşug, fără nevoi şi fără dureri, văzuseră târguri şi oraşe, învăţaseră multe. Mamele lor îi jeleau, ştiindu-i încă în viaţă; un trai de noroc şi de bine îi aştepta. Dar ei lăsaseră bocetele mamelor, lăsaseră avuţia şi porniseră să se lupte pentru ţară. Şi muriseră cu vrednicie, şi acuma nu le mai păsa nici de bogăţie, nici de nimic. Se vor scrie însă, drept răsplată, cuvinte frumoase despre ei prin gazete, se va lăuda dragostea lor de ţară: au lăsat mamă, tată, avere şi s-au dus!

— Prin moartea acestora se vor înălţa mai mult decât printr-o viaţă pe care ar fi petrecut-o fără avânturi şi fără doruri mari.

Se va vorbi mult despre aceşti adevăraţi eroi.

— Numai pe tine, călăraşule necunoscut, nu te vor lăuda prin gazete ca pe un mare viteaz. Tu n-ai lăsat averi şi bine, tu ai fost sărac şi umilit şi nu te-a chemat decât Vasile al lui Tudor.

Tatăl tău o viaţă s-a luptat cu nevoile, şi rareori râdea. Când era mânios, bătea pe maică-ta; dacă te vedea plângând, răcnea şi te plesnea şi pe tine. Când era amărât, se abătea pe la crâşmă şi-şi mai punea inima la loc; atunci era mai bun şi mai uita de năcazuri, atunci îşi săruta nevasta, iar pe tine te punea să cânţi şi să joci.

Când ai crescut, au rămas acasă fraţii tăi cei mai mici şi tu te-ai lăsat cu vitele în islazul din bălţi. Acolo ai învăţat a cânta din fluier şi a chiui strigăte de horă. De multe ori şi nopţile le petreceai în desişul luncilor, cu tovarăşii de sama ta. Aprindeaţi focuri de vreascuri, stăteaţi la poveşti în

lumina rumână, pe când piedicile cailor sunau sec în tăcerea câmpiilor. Acolo te-au bătut vânturi şi ploi, te-au apucat vijelii şi te-au spulberat viscolele cu măzăriche ale sfârşiturilor de toamnă.

Şi a răsărit deodată din tine un flăcău mândru, nalt şi vânjos. Puterea stejarilor era şi-n tine, murmurele apelor şi freamătul pădurilor erau cântece pe care tu de mult le cunoşteai, nemărginirea zărilor îţi pătrundea sufletul. Şi ai fost năcăjit, ai muncit din greu şi ai ridicat pe spatele tale gospodăria grea a tatălui tău, şi a fost viaţă mai ticnită la vatra voastră şi maică-ta cea bătută şi horopsită a ajuns ceasurile liniştii.

Îţi aduci tu aminte, Vasile, după aceea, de horele din satul vostru? Duminicile şi sărbătorile, ograda lui Ion Săcăreanu, cel cu şase fete, se umplea, şi venea Dimachi cu scripca, şi ţiganca lui cu cobza. Şi fetele, cu flori în păr şi cu cămăşile înflorite, se prindeau de mână cu flăcăii încinşi cu brâie verzi, cu pălăriile mari pline de păuni şi de hurmuz. Şi scripca lui Dimachi zicea cu foc, iar ţiganca lui cea tânără, cu ochii ca jăraticul, zdrăngănea plecată asupra cobzei şi îngâna şi ea pe nas, cu glas dulce, cântecul. Ştii cu cât foc duceai tu brâurile şi cum strigai.

— Şi, când venea amurgul şi liniştea se întindea asupra satului, numai glasul tău se auzea, cu melodia subţire a scripcei şi cu murmurul cobzei. Şi prin înserările limpezi, petreceaţi fetele acasă, cu lăutarii după voi; pe hudiţele străjuite de copaci umbra era din ce în ce mai deasă, râsete şi ţipete înăbuşite treceau, apoi taina nopţii se întindea, şi, într-un târziu, undeva, departe, trecea şi cântecul lăutarului.

Îţi aduci tu aminte, Vasile, de fetele cu care ai trăit bine? Ţi-au fost dragi, şi le jucai numai pe ele în horă, şi pe ele le strângeai de subsuori sara, când le petreceai acasă. Dar, una câte una, dragostile uşurele s-au dus, şi a venit dragostea cea mare, care ţi-a cucerit tot sufletul şi ţi-a adus zile arzătoare de chin şi nopţi nedormite.

Ai dus-o o toamnă, o iarnă şi o primăvară cu dragostea, şi primăvara a fost mai mândră decât totdeauna, şi luncile mai pline de flori, şi potecile mai tainice. Şi, deodată, în fericirea ta a suflat trâmbiţa războiului.

În ajunul zilei când trebuia să pleci, te-ai îmbătat cu flăcăii, şi ai chiuit, şi ai strigat tuturor că te duci să te iei de piept cu Turcul. Dar, cum a venit sara, te-ai trezit, parcă ţi-a suflat cineva peste pleoape, şi te-ai dus la dragostea ta pecetluită cu logodnă. Fata şi-a şters lacrimile, şi aţi stat toată noaptea uitându-vă unul la altul. Te-a întrebat:

— Und' te duci? Şi tu ai răspuns:

— Ne ducem departe, să ne batem cu turcii… Iar fata a zis iar:

— Poate-a da Dumnezeu şi Maica Domnului şi te-i întoarce… Şi aţi vorbit cum să întemeiaţi gospodărie nouă, unde să vă faceţi casa, cât pământ să semănaţi, şi iar aţi tăcut. Şi vremea trecea, şi încet-încet o flacără mare vă cuprinse la amândoi sufletele, crescu şi vă învălui ca într-un vârtej.

— Şi în zori, la plecare, fata hohotea ca o nebună, iar tu ai încălecat şi te-ai dus. Când te-ai uitat înapoi, din capătul uliţii, Ruxanda nu mai plângea, dar sta rezemată în prag şi se uita pierdută după tine.

Şi aşa s-a sfârşit dragostea voastră. Tu ai pornit cu regimentele de călăraşi, fără frică şi fără părere de rău. Mai întâi te gândeai că, ce ţi-i scris, în frunte ţi-i pus, şi după aceea ştiai că, cu Turcul şi cu Tătarul, şi strămoşi tăi au dus zile grele. Poate a venit acum şi pentru păgâni ziua răsplăţii.

Ai trecut Dunărea, ai auzit tunul bubuind şi-a prins a-ţi fierbe sângele în vine. Şi iată că, dintrodată, ai auzit ţipătul de năvală al goarnei şi te-ai repezit, te-ai simţit dus în vârtej, ai izbit în păgâni cu sabia, te-a ameţit mirosul pulberii, ai început a te zbârli şi a chiui, şi într-o clipă a pătruns prin inima dragostei tale un glonte, ai căzut, te-ai întins la pământ şi ai adormit de veci.

Iată s-a făcut noapte; pescăruşii şi nagâţii au tăcut; numai vântul cu un freamăt dulce se strecoară prin pletele sălciilor. Tu ai murit, şi o inimă dreaptă s-a stâns cu tine. În viaţa ta, n-ai răcnit zadarnic, n-ai năpăstuit pe văduvă şi pe orfan, n-ai lovit în aproapele tău. Ai avut un suflet limpede şi ai murit cu cinste.

Iar, în satul tău, Ruxanda ta o să afle odată că n-o să te mai întorci, dar durerea ei n-are să te mai ajungă în culcuşul tău rece. Dimachi şi cu ţiganca lui au să cânte altora, şi tu te vei odihni, căci ţi s-au sfârşit jocurile. Numai câteodată, în nopţile de iarnă, la vetrele cu jar, oameni cu sufletul curat îţi vor pomeni numele, măi frate Vasile, şi vor vorbi cu glasuri potolite despre tine, vor vorbi cu glasuri potolite ca despre un stejar mândru pe care l-a prăvălit furtuna.

LUAREA GRIVIŢEI.

Dragii mei, ziua de treizeci august a fost o zi de groază şi de sânge. Nici o minte omenească nu-şi poate închipui câtă vrednicie s-a desfăşurat atunci şi câţi flăcăi de-ai noştri au căzut ca să nu se mai scoale!

O ploaie rece şi subţire cădea neîntrerupt şi-n văi şi pe dealuri plutea ceaţă lăptoasă. Pământul desfundat era moale şi cleios. Prin văzduhul închis veneau, de departe, împuşcături înăbuşite. Tunurile izbucneau des fără să se ştie unde; se auzea numai şuierul ascuţit, ca de bici, al ghiulelelor.

Batalioanele noastre porniseră, la ceasurile trei, cu dorobanţii din Regimentul 10 în frunte. Flăcăii erau tăcuţi şi cu feţele îngrijate, dar în toate rândurile se simţea o îndârjire sălbatică. Fiorul cald al aşteptării umplea toate piepturile. Ofiţerii tineri erau foarte aţâţaţi, necontenit se plecau spre semiplutoanele lor, le zvârleau vorbe repezi cu glasuri înăbuşite, apoi îşi îndreptau piepturile, căutau să pătrundă negura depărtării, îşi pipăiau revolverele de la coapsă şi-şi întăreau, în jurul pumnului, laţul dragonului.

Mântălile dorobanţilor, ale „opincarilor”, şi tunicile infanteriştilor erau ude şi presărate de pulberea albă a

burei.

Aşa înaintară prin umezeala rece. Suiră, într-o jumătate de ceas, dealul spre redută. Acolo, tăcere. În redutele turceşti, nici o mişcare. Şi de-acolo, de pe coastă, văzură cu toţii valea la care nu se aştepta nimeni, Valea sângelui.

Coborâră repede în vâlcea, îşi alcătuiră din nou rândurile şi prinseră a sui costişa cealaltă. Suiş greu: se căţărau de tufe, se sprijineau în baionetă, îşi dădeau unii altora mâna.

— Dar mergeau cu grabă, se apropiau în tăcere de duşman.

Deodată izbucniră cele dintâi focuri ale păgânilor, drept de deasupra. Parcă ar fi strigat cineva: înainte! Toţi se zvârliră spre creastă cu învierşunare. Maiorul Şonţu căzu; dorobanţii apărură într-un salt fierbinte pe culme, tăcuţi, încruntaţi, cu căciula buhoasă pe ochi, cu baioneta lungă ameninţătoare. Turcii din şanţul de dinafară se traseră îndărăt, în întărituri.

Şi, pe când puştile turcilor pocneau repede, năvălitorii ajunşi pe culme văzură şi celălalt lucru grozav la care nu s-aşteptau: două redute în loc de una, două redute în care mişunau păgânii, în care fulgerau oţelele, de unde trebuia să se prăvălească moartea, ca un vifor.

Ce era de făcut? Înainte! Ofiţerii îşi înălţară glasurile, băieţii se avântară! Atunci reduta dinainte parcă se înălţă în picioare. Un şir de păgâni se zvârli pe parapet, alte două şiruri rămaseră dedesubt, tunurile încărcate cu şrapnele îşi deslănţuiră trăsnetele, şi trei şiruri ucigătoare de foc începură a doborî rândurile noastre. Era un uragan de gloanţe, de sfărâmături de schijă, de urlete, de răcnete, de văluri de fum, de licăriri de fulgere şi de trăsnete: parcă venise sfârşitul lumii! Pământul dudui, văzduhul se zgudui ca într-un gemăt uriaş, flăcăii se izbiră într-un iureş cumplit.

— Dar se retraseră ameţiţi îndărăt. Pământul umed se umplu îndată de sânge; morţii rămaseră în tină grămădiţi asupra armelor, răniţii căzuţi îndreptau ochi de foc spre

gura de iad care zvârlea trăsnet şi flacără, ceilalţi se întoarseră cu feţele încreţite de mânie şi durere.

Dincolo, alt iureş, cu batalionul 2 de vânători în frunte, se zdrobi de urgia păgână. Trecuseră flăcăii peste piedici, fărmaseră totul până la marginea şanţului, suflarea lor arzătoare ajunsese la creasta meterezelor.

— Dar mai înainte nu putură merge, se traseră în vâlcea ca să mai răsufle. Mulţi ofiţeri şi soldaţi căzuseră. Cei rămaşi se uitau în tăcere unii la alţii, parcă-şi spuneau cu ochii numele celor doborâţi sus, la asalt. Ofiţerii începură a înjura cu mânie pe păgâni, apoi tăcură şi se aşezară încruntaţi la dreapta sfărâmăturilor de plutoane. Iar flăcăii aşteptau încordaţi, fără de nici o vorbă.

La ceasurile patru, o frământare şi un murmur trecu. Ofiţerii ridicară săbiile, soldaţii îşi plecară armele, comandele înăbuşite trecură ca fioruri prin rânduri.

— Al doilea atac porni ca un vârtej ameninţător spre păgâni. Dar trăsnetele izbucniră iar mai cumplite, voinicii căzură în valuri de foc şi fum şi rândurile rărite se traseră iar îndărăt.

Ofiţerii se puseră jos osteniţi. Căpitanii scrâşneau. Îşi murmurau încet numele căzuţilor. Soldaţii îşi ştergeau de pe frunte sudoarea fierbinte şi şopteau, gâfâind:

— Mă, cumplit foc zvârl păgânii, bată-i Dumnezeu să-i bată! Sergenţii înjurau printre dinţi şi scuipau în două cu funingine.

Prinseră a vorbi apoi cu glasuri încete despre moartea vrednică a celor care rămăseseră sus. Mulţi săriseră în şanţuri târând cu ei pe împuşcătorii de deasupra parapetului. Dar curând mânia le închise glasurile. Tăceau şi aşteptau.

La patru şi jumătate începură a sui şi şepcile ruşilor la atac. Un sergent zise:

— Vin şi muscalii. Ofiţerii se ridicară:

— Sus, băieţi! Nu vă daţi. Să le arătăm ce putem şi noi.

Flăcăii încuviinţau:

— Vin, mă, muscalii. Să nu ne dăm!

Şi iar porniră, odată cu ruşii. Când zbucni vijelia de foc, copiii ţarului strigară: Ura! Apoi se opriră. Căzu un rând, căzură două, plutoanele se cumpăniră, ofiţerii strigară: înainte! Într-o prelungă fierbere de răcnete şi de gemete, opincarii şi vânătorii se prăbuşiră încă o dată spre redută; ajunseră la parapet; împuşcătorii de sus se zvârliră în şanţuri îngroziţi. Urlete: Allah! Allah! Umplură văzduhul. Imamii se ridicară pe parapet, înălţară braţele spre cer urlând; rânduri nouă de trăgători se căţărară din şanţ, tunurile zguduiră pământul.

— Şi flăcăii şovăiră.

Erau toţi plini de fum, de sânge şi de noroi; le sticleau ochii într-o cumplită mânie şi îndârjire. Erau palizi de trudă; stăteau cu mânile încleştate pe arme şi nu mai ziceau nimic. Amurgul pâclos şi trist îi înfăşură ca o pânză întunecoasă, întunericul venea repede, şi era frig şi ploua încet.

— Şi, în reculegerea plină de mâhnire a tuturor, inimile se muiară o clipă şi gândurile se întoarseră spre fraţii rămaşi sub şanţul redutei, ciuruiţi de gloanţe şi plini de sânge închegat… Frigul îi cuprinsese, stăteau cu capu-n tina rece şi umedă, cu mânile înţepenite pe armă, cu ochii crunţi deschişi sub cerul negru. Şi o tăcere adâncă ca înaintea unei furtuni se întinse în rândurile flăcăilor. Se auzeau în depărtări tuşind tunurile răpciugoase, se auzeau vuietele mai slabe şi mai înăbuşite, însoţite de pârâirea neregulată a împuşcăturilor, undeva în întunericul înserării. Apoi un călăreţ veni, ofiţerii se ridicară, se adunară în jurul comandantului. După câteva vorbe schimbate, se întoarseră, şi comande în şoaptă înfiorară rândurile:

— Drepţi! Vine domnu general!

Un pâlc de călăreţi învăluiţi în mântăli se apropie prin umbra posomorâtă. Cel dinainte, înfăşurat în negru, cu chipiul pe ochi, era comandantul.

Ofiţerii întrebau, cu glasuri mişcate:

— Sunteţi gata, băieţi?

— Gata, domnule locotenent!

Generalul nostru porni cu ceilalţi înainte, se cufundă în negura serii. Trupele prinseră iar a se frământa. Plutoanele soseau călcând greu şi lunecând prin noroi. Se rânduiau în tăcere.

Comandanţii şopteau:

— Încă o dată, flăcăi!

Iar flăcăii treceau, cu inimile împietrite.

Însfârşit, porniră a patra oară.

Aşa de iute se căţărară pe culme, încât ofiţerii cei sprinteni de abia se puteau ţinea de ei. Şi sus, se zvârliră spre parapet într-o tăcere aşa de înfiorătoare şi de mânioasă, şi într-un avânt aşa de sălbatic, încât pământul se zgudui. O volbură de foc se deschise. Nu era o pârâitură de arme, ci un tunet neîntrerupt; parcă toată reduta, presimţind ceva grozav, se ridicase în picioare şi zvârlea foc şi moarte.

Imamii gemeau cu braţele la cer, ostaşii păgâni stăteau neînduplecaţi în picioare în fulgerul orbitor al împuşcăturilor. Dar, prin umbra deasă a înserării, şuvoiul negru de flăcăi venea zguduind pământul plin de apă; veneau cumpliţi ca răzbunarea; venea puterea cea mare şi cea din urmă a răbdării sleite. Intrară în şanţul dinafară, se zvârliră la metereze, se suiră deasupra. Acolo se deslănţui mânia lui Dumnezeu! Puşca avea două capete: stratul şi baioneta; omul avea două braţe: unul cu puşca şi unul cu pumnul care cădea ca un buzdugan de plumb. A fost izbitură de trăsnet, împuşcăturile conteniră. Cei de pe creasta parapetului se prăvăliră deodată în şanţ. Flăcăii săriră după ei, cu ochii mari, răcnind, scrâşnind, izbind. O furnicare repede, o învălmăşeală cu tălăzuiri adânci, o ploaie fierbinte de sânge. Din şanţ, soldaţii turci se năpustiră îndărăt. Dar mânia tăcută a flăcăilor nu-i lăsă. O înfricoşată izbucnire spre ei le cutremură rândurile slăbite; duşmanii se risipiră ca suflaţi de vifor.

Acum începură împuşcăturile noastre. Cei din urmă duşmani cădeau; cei dinainte fugeau. Ai noştri puseră mâna

pe tunuri. Intrară în şanţuri, scoaseră la margine nenumăratele leşuri turceşti, se aşezară în întăriturile cucerite cu atâta trudă şi sânge, îşi pregătiră armele şi aşteptară.

Sublocotenenţii rămaşi erau nebuni de bucurie. Se îmbrăţişau, răcneau:

— Mă! Românii noştri, săracii! Şi altceva nu puteau zice. Iar flăcăii tăceau neînduplecaţi şi mânioşi. Şi noaptea neagră şi neguroasă se întinse pretutindeni, şi ploaia subţire tot cădea şi fioruri de durere treceau parcă prin văzduhul de păcură. Se aprinseră felinare, şi luminile lor se deschideau ca nişte ochi trişti şi sângeroşi în durerea nopţii. În roatele de lumină, se vedeau sentinelele drepte, negre, veghind neadormite şi grupele celorlalţi flăcăi, care stăteau deştepţi şi tăceau cu ochii aţintiţi.

Tunurile mugeau în văi. Câte un strigăt nedesluşit se auzea departe, în ceaţă. Într-un târziu, porniră ambulanţele noastre şi toată noaptea rătăciră felinare în preajma redutei şi în Valea sângelui, şi toată noaptea fură căraţi spre spitale flăcăi răniţi. Toţi îşi dădeau arma în primire, precum ca să se ştie că n-au lepădat-o la primejdie.

Era târziu după luptă, şi eu eram aşa de trudit, că nu-mi mai simţeam picioarele din încheieturi. Mă aşezasem între doi dorobanţi. Între mântălile lor, o căldură umedă mă învăluise, şi genele parcă-mi erau de plumb. Un somn dulce, moleşitor, mă cerca. Sabia îmi scăpă din dreapta şi rămase atârnată numai de dragon. Mă simţeam aşa de bine şi, în piroteala mea, eram foarte fericit că flăcăii noştri s-au purtat cu o vrednicie aşa de înspăimântătoare. Mă gândeam la cei din Ţară, care aşteptau cu grijă veştile războiului; mă gândeam la un răsărit nou de soare pentru Moşia noastră. Pieptul îmi era cald şi plin de fiori; o abureală de lacrimi îmi umezea pleoapele. Uite, vedeam pe tata departe, într-un târguşor din fundul Moldovei. A ieşit în cerdac, s-a aşezat în jâlţ, desface gazeta, îşi aşează ochelarii şi ceteşte… Are să ştie că şi eu am fost botezat în sânge. Are

să vie mama şi, când va afla vestea, are să înceapă a geme şi a plânge. Iar tata îşi va pune ochelarii dinainte pe masă şi va începe a da din mâni cu tot cu gazetă şi a-i vorbi despre strămoşii noştri şi despre vrednicia trecută. Dar mama nu vrea să ştie de nimic, ea boceşte pe Mitică al ei, care poate a căzut în câmpiile bulgăreşti.

Deodată aud un glas uşor:

— A adormit?

— Da, a adormit. Era şi ostenit, săracul!

— Răspunde încet cineva de lingă mine.

— Ce crezi? Zice celălalt glas; doar muncă am avut noi azi. Şi el nu-i deprins. Om trăit altfel, nu ca noi…

Urmează câtăva vreme de tăcere. Iar aud:

— Măi Mihai, de la noi din sat a mai scăpat cineva?

— Nu, numai noi doi am rămas. Cumplit vifor a fost azi.

— Da, măi frate! Ş-are să mai fie!

Iar tac. Ntr-un târziu, glasul de lângă mine vorbeşte din nou:

— La noi trebuie să fi început clăcile. Dar fără flăcăi nu-i nimic de samă. Şi fetele, şi nevestele, şi mamele, toate plâng…

— Ce să le faci? Aşa-s muierile, slabe de înger… Dar de maica tot mi-i jale când îmi aduc aminte…

Pe urmă, tăcură şi nu-i mai auzii vorbind. Şi mă gândii la poporul cel năcăjit şi nebăgat în samă în care fierbe putere nemărginită, şi iar mi se umplu sufletul de mângâiere: vrednicia noastră a izbucnit şi tună în ţările străine, şi nu-i departe ziua învierii!

DOUĂ DURERI.

Îmi aduc aminte că am înălţat sabia, m-am repezit în faţa trupei şi am strigat: înainte! Nu ştiu dacă am sfârşit cuvântul. O undă fierbinte de ameţeală mă învălui odată cu o durere ascuţită şi, întins pe pământ, zăream ca prin sită şirurile plutoanelor zvârlindu-se la atac într-un avânt furtunos.

În zvârcolirea mea dureroasă poate mă întorsesem spre Griviţa No. 2. Nu ştiu. Poate am avut şi o nălucire de groază şi de sânge. Un uragan de foc, un vârtej uriaş de fum zăream ca-n vis; şi, în frământarea aceasta scânteietoare, se scufundau şirurile întunecoase ale dorobanţilor unul după altul. Întunericul se întindea grabnic şi un vânt iute de toamnă venea aducând cu el învăluiri de pulbere măruntă. În întunericul acesta, deodată tresărea lumina salvelor ca o pânză de fulger şi-n volbura de foc se vedeau luptătorii negri furnicând, se auzea duduitul pasului, strigătul întins al năvălitorilor, răcnetele şirurilor de turci luate în baionetă.

Apoi – ori m-am întors, ori am leşinat. Îmi era capul cercuit cu foc. Cât a trecut nu ştiu: un ceas sau zece? Poate n-a trecut nici un sfert de ceas. Prin întuneric, şiruri treceau repede îndărăt şi fulgerele salvelor clipeau des. Iar bătaia tunului izbucnea întruna, cu îndărătnicie, zguduind văzduhul. La fiecare tunat, parcă izbea cineva lângă capul meu într-o tobă şi lucrul acesta îmi făcea rău. Eram din ce în ce mai aţâţat, un val de sânge îmi trecu prin piept, mi se sui la cap şi închisei ochii.

Când îi deschisei, văzui limpede cerul deasupra. Stele rare licăreau departe, printre îngrămădiri negre de nouri; vântul răcoros îmi mângâia obrajii fierbinţi… Nu simţeam nici o durere, eram foarte uşor, parcă şi mintea îmi era limpede. Ştiam că sunt rănit şi-s aproape de şanţurile Griviţei noastre; îmi închipuiam că în jurul meu sunt mulţi răniţi şi morţi, poate răniţii chiar gemeau încleştaţi de durerile din urmă; n-auzeam însă nici un suspin şi nici o tânguire. Judecam foarte limpede: îmi închipuii că încă nu m-am desmeticit de tot, pe urmă simţii un fel de vâjâit neîntrerupt în urechi, care mă împiedica să aud freamătul de noapte al împrejurimilor. Dar de ce nu simţeam dureri? Nu simţeam nimic, parcă nici trup n-aveam. Aş fi voit să mişc un picior, un braţ; nu se putea. Stam aşa cu ochii în noaptea văzduhului de deasupra. Vântul mâna munţii de nouri, descoperea constelaţiile, ursa mare, ursa mică, fusul,

cobiliţa, le acoperea iar, şi eu urmăream mişcarea aceasta aşa, fără de nici o idee şi fără de nici o licărire de voinţă.

Pe urmă, mă gândii deodată: O să mor! Şi ideea aceasta nu-mi aduse nici o tulburare. Bine, o să mor; o să fiu trecut în rândul vitejilor, în Monitor; cei care m-au iubit au să mă regrete, şi atât. O viaţă aşa de neînsemnată ca a mea nu putea cere mai mult. Şi, în gând, zâmbii. Ciudat! O să mor… De ce o să mor? Pentru că acum şapte ani, când eram copilandru încă, a venit moşul Dumitrache pe la noi… El m-a văzut, m-a sărutat şi, după masă, cam aprins de vin, a zis deodată tatei: Fă-l ostaş, dragă Grigori! De nu mă întâmplam lângă moşul meu atunci, nu mă făceam ofiţer şi nici nu stăteam întins acum pe pământul umed, aproape de ceasul cel mare. Şi iar zâmbii. Săracul moş Dumitrache! Dumnezeu să-l ierte! Parcă nu-mi pare rău de vorba lui. Era foarte bun om; bea ţapăn, povestea în gura mare fapte din viaţa lui, cu bătălii şi aventuri de dragoste, şi era un vânător fără pereche. Poveştile lui de vânătoare au rămas celebre pe la noi. Numai o imaginaţie fierbinte de vânător moldovean poate născoci aşa ceva.

O înduioşare mă cuprinse deodată. Toţi ai mei s-au dus. Şi mama, şi tata, şi sora. Am rămas singur pe lume. La urma urmei, durere mare nu fac nimănui şi nu e cine ştie ce pagubă dacă mor. Pot să mă duc şi eu, cum s-au dus atâţi de-ai noştri. În adevăr, căutam să văd dacă simt în mine părere de rău.

— Şi nu simţeam nimic.

Băgai de samă că am închis ochii. Gândurile neliniştite mă duceau în fugă prin copilăria îndepărtată şi prin scurtele zile ale tinereţii. Icoane şi cuvinte nelămurite veneau: o vorbă spusă de mama într-o dimineaţă de sărbătoare, când nu-mi găseam pălăria: Săraca oaie, care-şi pierde lâna! Un zâmbet al tatei şi o privire peste ochelari, sara, la masa lui de lucru, în lumina dulce a lămpii, pe când cercam să descifrez pentru întâiaşi dată o gazetă… Pe urmă, îmi rămase deodată stăruitoare, înaintea ochilor, figura

cuminte şi deşteaptă a măgăruşului meu Vasilache, pe care mi-l dăruise moşul Dumitrache când am împlinit doisprezece ani. Vasilache se uita la mine, clipea dintr-un ochi şi-şi mişca o ureche. Parcă voia să-mi spuie un lucru foarte poznaş. Şi eu eram gata să-l întreb: Ce mai faci tu, dragă Vasilache? Nu puteam însă scoate nici o vorbă şi Vasilache aştepta şi-şi mişca întruna urechea respectabilă, parcă mă amenința cu dânsa.

Apoi figura lui cuminte pieri în întuneric şi eu mă gândii: Oare ce-o fi făcând prietinul meu cu urechile mari?

— Uite.

— Acuma e vremea rea şi poate şi la noi toamna a adus ploi. Casa noastră e goală şi grajdul e dărâmat şi măgarul stă afară, în ploaie, nemişcat, cu fruntea plecată, gânditor ca un filosof. N-are ce mânca şi i-i frig.

— Bine, dar de ce nu intră la adăpost, undeva? Mă întreb eu.

— Cum să intre? Răspund, în gând. El, săracul, e prost, nu ştie. Stă umilit în ploaie şi mă aşteaptă pe mine!

Deschisei iar ochii. Îmi era capul fierbinte, de-aceea veneau aşa de încâlcite gândurile. Simţii sărutări reci: picura rar ploaie.

Cerul, deasupra, era întunecos; vântul mâhnit de toamnă trecea domol. Şi urechea deşteptată prinse a deosebi zgomotele dimprejur. Vaiete încete se auzeau nu departe de mine. Erau răniţii. Gemeau, se rugau, îşi chemau tovarăşii, şi glasurile lor întristate se înălţau singuratice ici, colo, prin noapte. Rănile şi setea-i ardeau.

— Şi nici o nădejde! Îi ascultai multă vreme, cu inima zdrobită, şi mă gândii că şi pe mine mă aşteaptă acelaşi sfârşit. Şi-mi era şi mie sete şi capu-mi ardea încă fierbinte.

Deodată pe vântul nopţii, veni răcnetul înfiorător al unei santinele: Stai!

— Cine-i? Şi se auzi sunetul sec al armei gătite. Glasuri înăbuşite urmară; liniştea, din partea aceea, se întinse

pentru câtăva vreme; apoi strigătul ameninţător izbucni iar, mai departe.

Acolo e Griviţa noastră.

— Mă gândii eu şi un fior ascuţit mă străbătu. Ai noştri sunt aşa de aproape şi eu am să mor ca un câne! Nu se poate… Şi încă un fior de nădejde, de teamă, îmi trecu din tălpi în creştet. Mă hotărâi să fac o silinţă disperată ca să mă ridic; mă simţii hotărât dintr-o dată şi îmi adusei mânile la piept. Întâi îmi pipăii trupul cu degete slabe, tremurătoare. Parcă era trupul altuia, iar mânile, parcă şi ele erau străine. Apoi deodată simţii că pot, înghiţii o gură de aer răcoros şi mă încordai din toate puterile. O durere ascuţită, grozavă, mă fulgeră prin şele şi mă întinsei iar zdrobit. Dar acum stăteam pe o coastă. Gândii: sunt lovit la coapse de vreo sfărâmătură de schijă. Picioarele îmi erau în adevăr ţapene iar durerea de sub şele stăruia ca un cui de foc.

Acum simţii că moartea e aproape, îi simţii suflarea şi o disperare adâncă, fără cuvinte, mă cuprinse. Stam zdrobit, gâfâiam, mă gândeam că o să mă sting, mă gândeam că ai mei sunt aproape.

— Şi setea cea mare de viaţă, setea adâncă îmi cuprinse sufletul. Acuma vedeam că de şi eram singur pe lume, totuşi am atâtea legături cu fiecare colţ unde poposisem o clipă, cu fiecare chip pe care-l zărisem în treacăt numai. Şi mi se arătă înaintea ochilor o faţă bălaie cu doi ochi albaştri, o icoană trecătoare, care-mi zâmbise la o fereastră, peste drum de locuinţa mea, în ajunul plecării… Şi durerea surdă îmi încinse sufletul şi o mâhnire mare se lăsă asupra mea ca aripile întinse ale unui corb prădalnic.

Întinsei mânile, îmi înfipsei degetele adânc în pământul umed, mă încordai şi mă târâi în puterea braţelor, ca un şarpe. Mai aveam deci o nădejde. Mă odihnii puţin; o scăpărare de bucurie îmi dădu puteri şi, încet-încet, întinzând braţele şi trăgându-mă cu ele prin tină, începui a mă apropia de şanţurile noastre. Durerea cea mare de sub

şele mă rodea greu; scrâşneam din măsele, gemeam din adânc, dar răbdam.

Cât m-am târât eu aşa? Sub mine era umezeală, de deasupra picura rar; vântul îmi răcorea fruntea înfierbântată. Gemetele celorlalţi răniţi ajungeau slabe, sfâşietoare, până la urechile mele. Gândul meu era numai la şanţurile noastre. Cită vreme m-am târât? Multă vreme.

— Căci eram sfârşit de oboseală, nu mai puteam; îmi dădeam sufletul.

Atunci, în clipa din urmă, izbucni furiosul glas al morţii: Stăi!

— Cine-i? Limba mi se mişcă în gură tremurând, dar glasul murise. Ridicai capul, întinsei mânile, cercai iar să răcnesc.

— Şi atâta. Ce-a fost nu mai ştiu.

Mă deşteptai în picurul unui glas domol. Eram zdrobit şi simţeam că sunt cuprins de friguri, că în curând voi începe a aiura şi a nu mai înţelege nimic din ce se petrece în jurul meu. Acuma totuşi, prin ochii pe jumătate închişi, zăream în şanţuri, la lumina roşietică a felinarelor, sentinelele negre, sclipirile armelor, grămezile de dorobanţi care se odihneau în ţărâna udă îmbrăcaţi şi încinşi.

Câteodată o umbră se scula, se sprijinea într-o mână, privea în juru-i şi iar se lăsa în întuneric.

Eu eram aşezat sub parapet, pe spate, învălit într-o pătură. Aproape de mine, unii cu spatele de zidul de pământ, alţii pe faşine2, stăteau câţiva flăcăi la cislă3. Lumina unui felinar ajungea până la ei şi feţele păreau pălite şi pline de o mâhnire stăpânită. Un soldat smolit, cu ochii scăpărători, povestea ceva cu glas încet.

Pe jumătate ameţit de frigurile care mă scuturau, ascultam. Închisesem ochii. Cineva parcă-mi bocănea în urechi şi glasul venea ca de departe.

— Tare-mi era dragă, măi frate! Suspină povestitorul. Şi ea ţinea, nu-i vorbă, la mine, că numai aşa am putut trece peste voia rudelor ei. Şi după ce ne-am luat, bre, câte-am îndurat! Eram săraci lipiţi pământului, numai cu cât era pe

noi; în casa noastră puteai să vânturi o mâţă de coadă şi n-avea de ce se prinde cu unghiile; dar dragoste.

— La cataramă! Şi-am dus-o noi aşa un an şi jumătate, măi dragă, şi când aveam mai mult mâncam dintr-un ou, iar posturile le ţineam ca nişte schivnici.

Şi-am dus-o greu, bre, greu de tot, până ce-a dat Dumnezeu de-a venit un copil, un golan, un calic ca şi noi, dar el a venit cu mai mult noroc pe lume. Când îl vedeam râzând şi întinând braţele, parcă altfel mi se părea lumea. Şi azi oleacă, mâni oleacă.

— Am început a ne înfiripa.

Dar s-a întâmplat de-a murit boierul cel bătrân de pe moşia noastră şi a venit altul, un om gras şi stătut. Era burlac.

— Şi altă patimă n-avea pe lume, fără decât numai femeile. Şi a prins a fi iar greu. Auzeam zvonindu-se prin sat de una, de alta.

— Că boierul are obiceiul să intre în gospodării când nu-i acasă bărbatul, că femeile fug din drumul lui ca din calea unui lup.

— Dar cum să crezi, aşa, o comedie ca asta? Până ce dă Dumnezeu şi trece într-un rând pe dinaintea căsuţei noastre, călare. Şi a întors, nu ştiu cum, spre Ilinca mea o păreche de ochi ca două măsline, de-am priceput numaidecât că n-are să fie bine.

Şi chiar n-a fost bine.

— A doua zi, m-a chemat la curte şi m-a trimes la pădure. În lipsa mea, a dat vatavul pe acasă şi a poftit, din partea boierului, pe nevastă la curte. Femeia nu s-a dus. Când m-am întors eu de la pădure, vatavul ieşea a doua oară din ograda mea. Şi eu am priceput, am priceput că s-a sfârşit cu binele.

Nevasta a prins a plânge şi a se tângui, că i-a spus vatavul că boierul are să se mânie şi are să ne usture rău mânia lui. După bocetele ei, am văzut că n-aveam ce face, decât să aşteptăm, şi cum va vrea Dumnezeu, aşa va fi.

Şi a vrut Dumnezeu să fie rău. Boierul a mai trimes vatavul în lipsa mea; după aceea s-a supărat şi a-nceput prigoană. Mi-a închis văcuţa; mi-a omorât doi purcei; a dat drumul boilor boiereşti în ogoraşul meu.

— Şi câte şi câte, măi fraţilor, de-am rămas fără nimic, ca mai-nainte. Ce era să fac? Cui să te jăluieşti? Am răbdat şi am tăcut.

Pe urmă, anul ista, a venit veste de război şi m-a chemat şi pe mine. Acu numai Cel-de-sus ştie ce-i acasă! Am lăsat ogoarele pline, dar cine să le culeagă şi cine să rânduiască totul cum trebuie! Dacă nu-i o mână de bărbat, degeaba! Ce poate un cap singur de muiere?

Şi pe urmă.

— Boierul… Când mă gândesc, mă apucă aşa de inimă… Eu stiu ce s-a mai întâmpla?

Nu ştiu. Mare pacoste a fost el pentru satul nostru! N-a rămas gospodar neîncolţit de vrăjmăşia lui. Şi nimeni n-are ce-i face. Toţi rabdă.

Soldatul tăcu. Prin văi, departe, trecu un freamăt; se auzi un strigăt slăbit prin văzduhul închis, o împuşcătură, apoi liniştea se întinse. În lumina roşie a felinarelor, căciularii tăceau gândindu-se. Unul oftă din greu. Altul ridică capul şi zise:

— Şi la noi s-a întâmplat demult aşa ceva. Au răbdat oamenii zece ani, zece ani încheiaţi, pe urmă l-au prins pe boier şi l-au rupt în bucăţi. Eu eram copilandru pe vremea aceea…

Povestitorul răspunse:

— Când nu mai poţi răbda, ce să faci?

Eu stăteam pe spate, şi ascultând, priveam cerul negru. Vântul se întărise şi stropii de ploaie conteniseră. Soldaţii tăceau iar; în şanţul plin de noroi şi de apă, flămânzi şi însetaţi, tăceau; trupurile le erau de criţă şi sufletele pline de o răbdare nemărginită.

Şi unul întrebă iar, într-un târziu:

— Oare are să mai ţie mult războiul?

Cineva răspunse domol:

— Până ce-om dovedi pe Turc. Are să mai ţie o bucată de vreme.

Eu simţeam că fiori fierbinţi mă cutreieră din ce în ce mai aprig şi nu puteam vorbi; îmi era sete, simţeam cuiul de foc în şele, dar nu mă mai gândeam la moarte. Erau oameni oare sufereau mai mult şi nu se tânguiau.

Vântul de toamnă bătea mai tare, trecea fâşnind prin fanionul înfipt pe creasta meterezului. Căciularii tăceau, dar multe doruri porneau pe vânt spre umilitele sate ale Ţării.

PANCIUC.

Ploua întruna, ploaie măruntă de toamnă, şi bătea un vânt iute şi rece care aducea câteodată nouri albi, din care săgetau ace de ghiaţă. Şanţurile noastre erau pline de apă şi de noroi; pământul moale se năruia, surpat de umezeală; dorobanţii stăteau până la genunchi în hleiul noroios şi rece. Dedesubt umezeală, deasupra umezeală. Tunurile lătrau a moarte şi zi şi noapte şi stropeau foc peste năcazul soldaţilor noştri. Câteodată şi puştile prindeau a pârâi şi veneau glonţii ca nişte pâlcuri de grindină şi intrau sfârâind în parapete. Nu era chip să aibă oamenii parte măcar de o îmbucătură de mâncare. Hojma erau cu ghiaţa-n spate: ba un obuz a scurmat adânc creasta parapetului, ba câteva sfărâmături de şrapnel au îngenunchiat şi au trântit în sânge câţiva camarazi care lucrau la canalul şanţului. Moartea amenința la fiecare bătaie de tun şi la fiecare bâzâit de albină al glonţului.

În suflările triste ale vântului de toamnă, în cernerea necontenită a ploii reci, în faţa focului vrăjmaş, dorobanţii vegheau neadormiţi. Armele erau totdeauna gata. Turcii puteau să iasă din vizuniile lor în orice clipă şi era ruşine să nu fie primiţi cu alai mare şi petrecuţi îndărăt cu pocnituri de bice. Cizmele le erau pline de apă şi nu se mai vedeau din noroi; picioarele în ele erau sloi de ghiaţă; căciulile erau ude şi zbârlite de ploaie; mântălile şiroiau; mânile erau roşii

şi reci; bucata de pesmet era înghiţită greu, cu noduri de amărăciune; – dar nimeni nu se clintea de la locul lui, toţi stăteau pe picioarele ţapene la locul lor; mânile puteau să îngheţe şi n-ar fi slăbit arma; iar la mâncare niciodată n-au ţinut prea mult, şi pesmeţii nu erau tocmai răi cu zamă de ploaie. Stăteau răbdători în chinurile acelea mari, şi parcă erau de oţel, nu de carne şi oase.

În vremea aceasta grea, ieşiră turcii din bârlogul lor şi dădură năvală la şanţurile noastre. Ieşiră în mai multe rânduri zvârlindu-se ca nişte nebuni; dar flăcăii îi aşteptau neclintiţi, împroşcându-i cu foc şi punându-le în piept şiruri de baionete reci, pe când dindărăt năvăleau schijele tunurilor, deschizând răni sângeroase în rânduri. Păgânii se traseră înapoi zdrenţuiţi lăsând şiraguri de morţi în bălţi de sânge. În zilele acelea flăcăii fură mai neguroşi şi mai nemulţămiţi; nu puteau turcii aştepta o zi mai potrivită ca să se apuce de harţă? Dau năvală ca proştii pe ploaie şi pe vânt, când fiecare creştin îşi scuipă sufletul de năcaz!

Aşa, într-o sară neguroasă, un pâlc de păgâni se apropie în tăcere de un capăt al şanţului, şi odată cu strigătul puternic al sentinelei noastre.

— Cu baioneta înainte, dădură un iureş, o izbitură repede, pe când din urmă, plutoane dese veneau alergând, strânse, să sprijine asaltul.

La strigătul sentinelei, o trâmbiţă, ca un glas de mânie, dădu alarma. Dar dorobanţii nu dormeau: ei erau totdeauna gata. Plutonul de la capătul şanţului primi cu trăsnet şi cu moarte pe năvălitori. La fulgerul armelor se arătară o clipă rândurile dese ale duşmanului într-o frământare sângeroasă. Al doilea fulger izbucni, împânzind pe zvârcolirea rândurilor, pe şanţurile negre şi pe dorobanţii întunecoşi, licărirea-i de sânge.

Apoi ofiţerii sprinteni strigară înăbuşit:

— Pe dânşii, băieţi!

Sergenţii-majori se zvârliră înainte, mugind comande şi înjurături, soldaţii şi căprarii se căţărară pe parapet şi, de

acolo, se prăbuşiră spre şirurile păgâne. Focul conteni, numai câteva felinare tremurau din şanţuri o lumină roşietică, obosită parcă de vegheri îndelungi. Straturile puştilor băteau surd; rândurile duşmanilor se răreau. Se auzi un glas răzleţ: Dă-i la cap! Urmat de o sudalmă înfricoşată, apoi în freamătul surd al luptei scurte, altă trâmbiţă sună melodia iute a atacului şi în şanţuri izvorâră şirurile strânse ale companiilor de ajutor. Plutoanele păgânilor se îndoiră şi căzură îndărăt răzbite; dorobanţii care luptau piept la piept se traseră iute la capătul şanţului şi de pe parapet porniră câteva pârâituri de salve. În lumina slabă din şanţuri, grămezile ude de dorobanţi se strânseră năcăjite şi ameninţătoare.

În întăriturile duşmane, după vălmăşagul zgomotos al retragerii, se întinse încet-încet liniştea. Atunci şi ofiţerii noştri îşi scoaseră cuşmele şi îşi şterseră frunţile asudate. Un căpitan zise:

— Puteţi să vă aşezaţi la locurile voastre, băieţi!

Flăcăii începură a umbla greu prin noroiul şanţului. Gradaţii îşi chemau subîmpărţirile şi-şi numărau oamenii. După ce se orânduiră, se făcu raportul. Lipseau şapte soldaţi şi un căprar. Sanitarii se strecurară peste parapet şi căutară pe cei căzuţi. Se întoarseră cu trei morţi şi patru răniţi. Căprarul nu fu găsit nicăieri.

Din pricina aceasta, la capătul şanţului, prin plutonul din care făcea parte căprarul, trecu un fior de nelinişte. Tovarăşii de aproape ai căzutului, prietinii lui, se strânseră ca să se sfătuiască.

Cel mai bun prietin al căprarului Florea era, ştia oricine, Gavril Panciuc, o namilă de rezervist cât un munte şi un suflet bun cum nu-i găseai păreche în toată ţara românească. Umbla vorba că-i cam lălâu, că-i lung şi rece, că are pe-loc-repaos la cap – dar astea-s glume între camarazi şi râdea de dânsele chiar Gavril, întinzând o gură mare până la urechi. De altfel chiar el însuşi era mare poznaş şi, când începea cu năzbâtiile, se tăvălea o companie

întreagă prin glod de râs. Mai ales când era şi prietinul lui, căprarul, cu chef, apoi să tot fi ascultat la pilde şi zicale!

Mai întâi începea Panciuc singur să râdă de nasul lui cel lung:

— Mă! De n-aş avea aşa comedie subt ochi, v-aţi duce pe copcă! Am un nas, săracul, Dumnezeu să mi-l ţie cu tot cu stăpânu-său.

— Un nas cum nu se mai află! Ajunge la turci cu jumătate de ceas înaintea mea, şi ce iscoadă mai bună decât dânsul voiţi?

După aceasta începeau toţi cu glumele pe socoteala nasului, până ce se plictisea şi bietul Gavril şi se răstea râzând:

— Dar lăsaţi-l, bă, în pace, ajunge! Ce-l trageţi şi-l întindeţi atâta, că destul e el de lung!

Câteodată, începea să cânte în pilda ţiganului Lascarache, toboşarul plutonului:

Săraca nevastă-mea, Mult mă mai jeleşte ea!

Şi urma cu un zâmbet îndrăcit pe buze, cântând durerile chirandei şi vorbind şi despre oarecare oaspeţi de noapte:

Prin tindă nu mai încap, Pe-afară se trag de cap!

Lascarache se scărpina la ceafă şi pufnea cu ciudă, pe când flăcăii hohoteau în jur. Într-un rând se zbârli biata pasere şi începu să croncănească:

— Da' ce, mă! Eu nu-s gospodar în sat ca şi voi?

— Cum nu? Răspunse Gavril. Gospodar cu casa-n trei păreţi, cu tinda în pod, cu ferestrele pe unde iese fumul şi cu măciuci pârlite pe sub streşini!

Era bun camarad Panciuc: cu el nu li se ura căciularilor niciodată. Când era vremea mai neagră şi mai posacă şi când umezeala şanţului te pătrundea la os, el începea cu ale lui, descreţea frunţile şi împrăştia voie-bună.

Dar acuma nu-i mai venea a râde lui Gavril. Acuma era foarte amărât. Căprarul Florea ori murise şi nu-l găsiseră brancardierii, ori fusese prins în vălmăşagul rândurilor turceşti şi dus spre şanţurile lor. Cine ştie!

Şi pe când flăcăii vorbeau, unul una, altul alta, făcând felurite prepusuri, el tăcea cu îndărătnicie. Parcă avea o greutate mare pe suflet şi nu putea nici să răsufle în voie, nici să dea drumul glasului. De la o vreme, tăcură şi ceilalţi. Un om mai puţin: un fapt prea obişnuit.

De sus, din nourii de păcură, tot cernea ploaie rece. Felinarele ardeau prin întuneric, ca pete de sânge: deasupra lor, în negura uşoară, se înălţau stâlpi nemişcaţi de fum. În şanţuri era tăcere. Numai paşii sentinelelor nevăzute fleşcăiau prin noroi.

Într-un târziu, Panciuc se întoarse spre sergentul care şedea alături de el.

— Domnule sergent Nistor, ce zici? Poate nu l-au căutat bine.

— Se poate, răspunse sergentul. Dar eu nu-nţeleg ce jale aşa de mare te-a pălit acum. Bine, mă, prietin, prietin, dar aşa-i la război…

— Am eu ce am cu el! Murmură înăbuşit rezervistul.

— Ştiu că n-o fi înviat pe maică-ta.

— Nu, altceva!

— Apoi adăogi îndată: Am să mă duc să-l caut…

Sergentul Nistor îşi răsuci mustăţile negre şi nu răspunse. Panciuc se sculă. Un glas zise domol:

— Du-te întâi pe la domnul sublocotenent.

Rezervistul făcu semn cu capul, se strecură pe lângă camarazi şi se cufundă în întuneric. Glasul domol se deşteptă iar:

— Don' sergent Nistor!

— Ce-i?

— Eu îs dintr-un sat cu domnu căprar Florea şi cu Panciuc şi ştiu pricina.

— Or fi fiind rude, bre!

— Nu, domnule sergent, altceva. A fost o fată la mijloc.

— Taci, bre!

Sergentul îşi răsuci iar mustăţile. Împrejur, câţiva căciulari ridicară capetele. Până şi Lascarache, lângă darabana lui,

holbase ochii şi căsca gura. Flăcăul cu gust de vorbă îşi scoase tutunul, îşi răsuci o ţigară şi o aşează într-o ţigaretă turcească. Scoase amnarul şi cremenea şi scăpără, îşi aprinse ţigara şi trecu şi sergentului tutunul. Trase o dată adânc şi o licărire rumănă trecu peste obrazu-i ars de vânturi.

— Iată cum a fost, rosti el şi scuipă printre dinţi înainte; lui Panciuc i-a fost dragă o fată, a unuia Gavril Ploaie, de la noi. Dar dragoste mare, nu aşa. Chiar a cerut-o de la tatu-său de nevastă, şi moş Gavril i-a făgăduit-o.

S-au înţeles pe când să fie nunta şi au pornit hârtiile. Când colo, într-o bună zi, se scoală fata, Ilinca, şi zice: Nu mă duc nici moartă după Gavril; mie mi-i drag Dumitru, flăcăul lui Costache Florea! A răcnit bătrânul, a răcnit baba, că-i face de râsul satului, i-au tras o bătaie ca aceea; fata: nu şi nu. Bate-mă, taie-mă, ucide-mă.

— Mie mi-i drag Dumitru al lui Florea! S-a făcut mare zvoană în sat. Dar Gavril şi cu Dumitru erau fraţi de cruce. Chiar eu ţin minte când s-au prins şi s-au legat cu jurământ, încă pe când erau băieţi şi păşteau vitele devale, în lunca Siretului. Ce-a fost între dânşii nu ştiu, dar asta pot să spun: că domnu căprar Florea a luat pe fata lui Ploaie. Şi asta numai Panciuc a făcut-o. Aşa suflet mai rar! Cică l-a întrebat: Ţi-i dragă, măi Dumitre?

— Mi-i dragă!

— Atunci ia-o, măi frate, şi să fie cu noroc!

— Iar fetei i-a spus:

— Fă Ilincă, mi-ai fost dragă ca ochii din cap, dar de la fapta asta te-am urât să nu te mai văd înaintea ochilor. Dar mai bine aşa: ia pe cel ce ţi-i drag, şi să-i fii cu credinţă, că mi-i frate de cruce!

Sergentul îşi aprinse ţigara stinsă de la dorobanţ şi zise:

— Aista-i Panciuc? Eu nu ştiam.

— Te uitai la ghiduşiile lui? Întrebă flăcăul. Inimă ca a lui n-are nimeni.

— Dar cu nevasta lui Florea cum o duce?

— Bine. Poate tot i-i dragă, dar în inima omului numai Dumnezeu poate ceti.

— De bună-samă! Zise sergentul dând din cap. Înghiţi repede câteva fumuri din ţigara pe sfârşite, apoi voi s-o arunce. Atunci Lascarache îşi întinse laba din umbră.

— Trăiţi, don' sergent Nistor, să trag şi eu un fum! Şi după ce se grămădi cu mucul de ţigară lângă darabana lui, începu a-şi frige degetele şi buzele.

Din capătul şanţului, prin întuneric, răzbătură glasuri. Apoi paşi se apropiară prin noroi. La lucirea slabă a unui felinar se zări chipiul ofiţerului de rond, sub pâlnia neagră a glugii. Sergentul se sculă în picioare.

— Stai jos! Zise încet ofiţerul, făcând cu mâna. Ce mai ziceţi, mă băieţi? A mâncat Turcul papară şi de data asta!

— Şi.

— Să trăiţi, domnule sublocotenent! Rosti Nistor.

— Ei, dar cum dormiţi voi? Greu, hai? Umezeală straşnică!

— Cam umed, ce să-i faci! Aşa-i vremea de toamna.

Ofiţerul se înfăşură mai bine în manta şi trecu înainte lunecând prin noroi. În urmă-i izbucneau înăbuşit, pe rând, strigătele sentinelelor. Apoi, după ce se întinse linişte, se strecură încet în şanţuri, pe lângă pâlcurile căciularilor, şi trupul uriaş al lui Panciuc.

— Ei? Ce-ai făcut? Şopti încet Nistor sergentul.

— Nimic, gemu rezervistul. Am căutat degeaba tot locul unde a fost încăierarea. Nu-i…

Amândoi tăcură. În amândouă Griviţele era linişte adâncă. Prin ţărcălanele felinarelor se zărea cernerea ploii, dar nu se auzea nici cel mai mic susur; picuşurile cădeau în noroi ca pe vată.

Gavril Panciuc se aşează încet pe un mănunchi de nuiele, cu coatele pe genunchi, cu bărbia în palme, cu ochii înainte, aţintiţi în gol. Sergentul deschise vorba:

— Chiar frate să-ţi fie, bre omule, ce-ai să-i faci? Aşa i-a fost lui să-i fie!

— Are nevastă şi copii…, şopti Gavril.

— S-a găsi cine să îngrijească şi de dânsa şi de copii. Mare-i Dumnezeu!

— Nu, domnule sergent, dacă nu vine Florea, moare şi muierea.

— Ei şi? Dac-a murit omul, poate să moară şi ea!

Rezervistul clătină din cap şi nu răspunse. Sergentul îşi răsuci iar o ţigară. Apoi zise:

— Mai bine lasă-te şi tu pe-o coastă. Hodineşte-ţi ciolanele. Mâne poate începem altă horă.

— Domnule sergent, am eu ceva pe suflet, de aceea mi-am ieşit din fire.

— Ce-i fi având, omule?

— Nu faci o ţigară? Ia de ici, mă, tutun turcesc.

— Nu fumez, domnule sergent.

Nistor scapără şi aprinse. În umbră se odihneau ceilalţi. Numai ei doi stăteau în capul oaselor.

Deodată, în tăcerea nopţii, se înălţă un vaiet prelung, slab. Se auzea desluşit. Era tânguirea unui rănit care-şi venise în fire:

— Măi fraţilor, nu mă lăsaţi!

Panciuc se sculă în picioare:

— E Florea, şopti el repede. L-a luat vălmăşagul turcilor şi a căzut aproape de şanţurile lor!

— Nu cumva vei fi având de gând să te duci până acolo? Întrebă sergentul Nistor căscând.

— Ba mă duc. Domnule sergent, că-l taie turcii altfel, cum li-i obiceiul.

— Du-te atunci şi raportează domnului sublocotenent. A trecut chiar înaintea ta pe aici.

Toboşarul Lascarache înălţă capul:

— Numai două fumuri să-mi laşi – trăiţi, dom'le sergent. Nu-i da drumul, dom'le sergent, că nu se mai întoarce.

— Ce să nu-i dea drumul? Şopti o voce. De-acuma, dacă a auzit glasul lui Florea, de ce să nu se ducă?

Rezervistul se apropie de un felinar, îl desprinse, îl vârî sub manta, apoi porni încet spre capătul şanţului. În urma

lui, unul câte unul, se sculară dorobanţii. Şoptiră încet câtăva vreme, apoi tăcură. Şi-n liniştea care se întinse, se auzi iar tânguirea sfâşietoare:

— Nu mă lăsaţi, măi fraţilor!

— Ştie obiceiul paginilor, de-aceea chiamă ajutor, vorbi Nistor. Numai de l-ar putea scăpa Panciuc! Mi-i greu, nu ştiu cum, când îl aud răcnind aşa.

Se sculă, urcă banchetele şi se înălţă la creasta parapetului. Ceilalţi se suiră după el.

— Mă Lascarache, şopti sergentul, tu ai obicei de urli ca o fiară, când vezi ceva. Să nu cumva să crâcneşti, că te vâr în fundul tartarului. Cască ochii şi taci!

— Trăiţi, domnule sergent! Suspină încet toboşarul.

Trecu o vreme: cât ai fuma o ţigară. Nicăieri nici o mişcare. Totuşi cei de la muchea meterezului puteau deosebi un pas uşor, furişat. În liniştea nopţii numai tânguirile rănitului tremurau, într-un timp conteniră.

Se auzi deodată, apoi, o oarecare mişcare şi în şanţul turcilor. Ieşeau călăii.

Şi, în întunericul adânc, plin de negură, dintro-dată răsări o lumină.

— Felinarul lui Panciuc! Gemu tainic Lascarache.

— Hai-hai! Şopti sergentul.

Lumina stătu puţin nemişcată în negură, apoi deodată prinse să alerge la faţa pământului. Se oprea o clipă, apoi iar pornea în goană. Parcă rătăcea o flacără pe o apă întunecoasă.

Dincolo, pe parapetul duşman, se auziră glasuri înăbuşite. Apoi o puşcă fulgeră şi pocni scurt. Scapără şi al doilea fulger, şi al treilea, şi tunetele cădeau înăbuşite în ceaţă.

Lumina deodată se stinse. În şanţurile noastre flăcăii săriseră în picioare, cu mânile pe arme. Un murmur de astâmpăr trecu. Se dăduse ordinul să fie linişte, că nu-i nimic.

Iar dincolo, sub şanţurile păgânului, tunetele conteniră; apoi tresăriră glasuri, gemete, şi se auziră pălituri tari,

parcă izbea cineva cu maiul în pământ. O învălmăşeală fierbinte se încinsese în marea de umbră, dar nu se vedea nimic.

Şi, după un răstimp, iar se întinse liniştea.

— Până ce se auzi un pas grăbit venind. Dorobanţii se coborâră de la muchea parapetului, şi nu trecu mult şi se văzu şi trupul uriaş al rezervistului răsărind mare, încărcat cu ceva, în lacul de sânge al celui dintâi felinar.

Se auziră glasuri trecând ca un freamăt: L-a scăpat!

Panciuc păşi până la locul lui şi dădu drumul din spate rănitului; apoi cu stânga scoase de sub manta felinarul şi-l puse lângă capul căprarului. Faţa lui Florea era galbenă şi ochii închişi aveau un cerc adânc, vânăt. Dar, prin gura deschisă puţin, ieşea răsuflarea fierbinte a vieţii.

Gavril Panciuc îşi şterse cu mânica mântălii broboanele de sudoare de pe frunte şi rămase uitându-se lung, fără de nici un cuvânt, la prietinul scăpat de moarte. Apoi se puse şi el jos, alături, se aplecă spre Florea şi întrebă încet:

— Măi frate, mergi la abulanţie?

Căprarul deschise puţin ochii şi-i închise îndată.

— Vrea să meargă la abulanţie, zise domol rezervistul, dar eu nu-l pot duce… Şi se lăsă deodată într-o rână şi-şi duse palma dreaptă în deşert, sub coastă. Un pârău de sânge curgea pe sub manta, pe pantaloni şi pe cizme, în apa şanţului.

— Mă camarade! Strigă Lascarache spăriat, nu-l lăsa, că moare! Şi se repezi să sprijine capul lui Panciuc. Ceilalţi se grămădiră, dar nu mai era nimic de făcut. Uriaşul se întinse cât era de lung şi muri fără de nici o vorbă.

A doua zi, la raport, se dădu ordin de zi pe regiment pentru „vitejia soldatului Panciuc Gavril, care a scăpat de sub tranşeele inamicului pe caporalul Florea Dumitru şi a murit străpuns de patru gloanţe”. Deasupra inimii simple a viteazului, se aşează Virtutea militară şi lângă groapa în care era să se coboare el la hodină, se ceti cu glas tare ordinul

de zi. Dar Panciuc nu mai ştia nimic; el dormea somnul cel lin şi fără deşteptare.

DASCĂLUL IRIMIA.

Cum s-a auzit în sat de război, s-a început în toate părţile o jelanie de credeai că se apropie sfârşitul lumii. Plângeau muierile şi fetele şi se trăgeau de cap pe toate cărările. Noi, flăcăii, ştiam că bine mare nu ne aşteaptă acolo unde ne vom duce, dar, ca românul, gândeam şi noi în mintea noastră cea proastă: Ce poate să ni se întâmple acolo, în război? Cel mult o să murim. Ei şi? De asta nu ne spăriam noi. Nu ne spăriam nici de mai rău. Am lăsat femeile să bocească şi ne-am dus.

Când am trecut Dunărea, eram flăcăi mulţi, din toată ţara. Când am ajuns în ţara bulgărească, am găsit ruşi puzderia pământului. Iar turcii cei cu fesuri roşii furnicau în taberile lor fără număr: câtă frunză şi iarbă.

Se vărsase mult sânge rusesc. Turcul se împotrivea cu desnădejde. Au fost câteva zvârcoliri cumplite şi sângeroase, încleştări de moarte, din care turcii au trebuit să dea înapoi ca nişte fiare rănite.

Eu o duceam şi mai rău şi mai bine, cum da Dumnezeu. Pe drum, îmi fusese dor toată vremea de cei de-acasă. Dincolo, peste Dunăre, numai noaptea, când stăteam cu faţa spre cer, cu ochii deschişi, în mijlocul miilor de flăcăi, mă necăjeau umbrele celor rămaşi în urmă, îmi veneau în minte luncile şi văile înverzite, în care petrecusem ani din viaţă, mă gândeam la pământul nostru cel vechi în care se odihneau oasele strămoşilor.

— Şi mă lovea aşa o jale amară şi-mi spunea parcă cineva că n-am să mă mai întorc şi n-am să mai văd ce-am lăsat.

Ziua însă, când se începea furnicarea taberei, când prindeau să bântuie furtunile gloanţelor şi obuzelor, mi se împietrea deodată sufletul, nu mă gândeam, nici nu mă uitam la ce lăsasem în urmă, mergeam cu un avânt pe care nu-l simţisem niciodată şi care mă străbătea cu fiori din creştet în tălpi.

Flăcăii noştri erau îndrăzneţi şi şmecheri, comedie mare. De multe ori dădeau în avanposturile turceşti, se luau la harţă, scăpau ca prin urechile acului şi se întorceau aducând arme şi prinşi.

Într-un rând pornii şi eu în patrulă înaintată, cu sergentul Irimia, un uriaş cu capul mare, cu grumajii de taur.

— Şi un pehlivan fără pereche. Afară de mine şi de sergent, mai erau cinci flăcăi. Era în luna lui brumar şi zorile se arătau ceţoase şi mohorâte.

După ce ieşirăm din linia sentinelelor îndoite, dădurăm într-o porumbişte culcată la pământ şi zdrobită; sărirăm apoi, cu piciorul, un pârău mâlos şi ne îndreptarăm cu grijă spre costişa unui muncel care se ridica dincolo de pârău la câteva sute de metri. Departe, înaintea noastră, prindeau să mugească tunurile la Plevna; dar prin negură nu se vedea nimic. Mergeam împrăştiaţi, ne adăposteam prin tufele care înnegreau ici şi colo, prin pâclă, şi stam gata la orice, cu armele încărcate, cu degetul pe trăgaci.

Teamă n-aveam. Ştiam pe Irimia ager şi deştept: cu el toate trebuiau să iasă bine.

Dar deodată, cum nici nu gândeam, izbucni aproape de mine un strigăt scurt, iute înăbuşit. Mă repezii. Pe un hat buruienos, între două ogoare, Dumitru Lioara, fruntaşul, doborâse cu baioneta una din sentinelele păgânilor; sergentul Irimia se vânzolea cu cealaltă. Ceilalţi tovarăşi veneau şi ei în ajutor.

— Însă, spre nenorocul nostru, mâna turcului, care se zvârcolea sub fruntaş, dădu peste armă.

— O bubuitură izbucni scurt în liniştea zorilor. Turcii rămaseră zdrobiţi în tufe; noi, strânşi, porneam îndărăt. Dar prea mult înaintasem; posturile mici duşmane erau prea aproape. Zgomote de glasuri, împuşcături răzleţe se auziră; tropote de cal prinseră a bate pământul şi, dintrodată, ne simţirăm împresuraţi şi pierduţi.

Irimia zise:

— S-au dus boii dracului, măi băieţi!

Ne zvârlirăm ca nişte turbaţi spre fesurile roşii, câteva puşti bubuiră, o zvârcolire repede se încinse – şi-atâta tot.

Nu era alt chip. Turcii ne prinseră. Începură a vorbi pe nas, în limba lor; unii se năpustiră la noi să ne străpungă, alţii îi opriră.

— Apoi furăm duşi, prin furnicarea avanposturilor, pe cărări întortochiate, şi ne trezirăm închişi într-o baracă de scânduri. În urma noastră, pârâiră multă vreme puştile pe lanţul sentinelelor. După aceea fierberea se linişti.

Ziua leşietică venise. Noi stam jos, descinşi, fără arme, şi ne uitam unii la alţii, cu ochii holbaţi. Tănase a Vădanei lipsea, dar nimeni nu vorbea despre moartea lui, pentru că toţi ne gândeam la maică-sa, care rămăsese singură şi amărâtă în sat.

Tăcurăm o bucată de vreme. Îmi făceam socoteală: de bună-samă că păgânii au să ne puie capăt zilelor! Dintru-ntâi mi s-a părut ciudat. Nu-mi venea la socoteală să-mi aştept aşa moartea, la un ceas hotărât. Dar pe urmă mă pătrunse din ce în ce mai tare gândul că duşmanii au să mă înalţe într-un copac, cu funia de gât, şi drept să spun, amar începu să mă doară sufletul. Un fel de întuneric mi se coborî peste minte. Apoi, într-un târziu, mi se deschise deodată înaintea ochilor satul nostru din munţi…

Ce făceau oare cei de-acasă? Ştiau ei că feciorul lui Ilie Şoimaru are să rămâie prin pustiurile bulgăreşti? Nu ştiau, săracii… Satul se întindea foarte liniştit în vâlcea, la poalele munţilor, departe, în fundul Moldovei bătrâne. Din ogrăzi, se înălţa fumul spre cerul limpede; cumpenele fântânilor ţipau ici şi colo; fete în catrinţă treceau pe uliţele înguste, cu cofăiele în mână; pe coasta muntelui, spre sat, suiau nevestele cu şiraguri de cai încărcaţi cu desagi. Poate Marina lui Andrei sta pe prispă, cu ochii pierduţi departe, spre şesurile nemărginite.

— Poate se gândea că într-acolo s-a dus feciorul Şoimarului şi poate se gândea că s-a dus să nu mai vie, poate ofta amar, gândindu-se…

Şi mă trezii vorbind tare:

— Ce să-i faci? Aşa ne-a fost scris…

— Ce zici? Mugi lângă mine glasul sergentului Irimia.

— Mă gândeam ce-a mai fi fiind prin sat pe la noi, domnule sergent…

— Bine, pace, măi flăcău! Fetele oftează şi se gândesc la tine…

După un răstimp de tăcere, întrebai:

— Au să ne facă turcii felul, domnule sergent, nu-i aşa?

— Se poate şi asta…

Ceilalţi oftară. Aveau şi ei nădufurile lor. Irimia pufni cu ciudă şi zise:

— Adică de ce oftaţi voi aşa de tare? Căta-ţi-vă de treabă; până mâni cine ştie ce se poate întâmpla: mare-i unul Dumnezeu!

Fruntaşul Lioara suspină cu amărăciune:

— Am ajuns rău de tot… Încaltea Tănase a Vădanei nu mai are nici o grijă!

— Las' că ne vine şi nouă rândul! Mormăi înăbuşit Neculai Mazâlu.

— Da-v-aş dracului! Izbucni sergentul. Ce te boceşti, Nevoie, înaintea morţii? De-om scăpa, am să vă pun să faceţi sărvici cu muierile!

Apoi se întinse pe-o coastă, scoase tabacherea, îşi răsuci o ţigară, scapără şi şi-o aprinse.

Nimeni nu mai zise nimic. Uriaşul era mânios.

Într-un târziu, porniră zgomote şi glasuri, baratca se deschise şi câţiva turci, cu un ofiţer de-al lor, pătrunseră înlăuntru. Oţelele armelor luciră ca nişte fulgere. Ofiţerul se opri între ele, se uită câtăva vreme la noi, răcni apoi nu ştiu ce, cu glas aspru, la soldaţii lui.

— După aceea ieşiră cu toţii. Irimia sta întins pe-o coastă şi tăcea ca un moroi.

Aşa trecu ziua. Sergentul nostru fuma ţigări după ţigări şi se uita urât la noi.

Tunurile băteau surd în depărtări. Prin împrejurimi simţeam că vin şi trec pâlcuri de călăreţi.

Spre sară auzirăm un freamăt mai mare, amestecat cu nechezări, cu sunete ascuţite de fluier, cu tactul greu şi surd al pasului gimnastic. Şi baratca se deschise iar, cutremurându-se. O droaie de păgâni bărboşi intră repede, desfăşurând cununi de funii. Ne făcură semn să ne sculăm, ne legară cu frânghiile cot la cot.

— Eu într-un capăt, Irimia în alt capăt.

— Şi ne împinseră spre uşă. Dar când să ieşim, sosi un călăreţ în goană, se aplecă pe oblânc şi dădu un ordin. Furăm lăsaţi legaţi burduf în baratcă, se aşează un planton înaintea uşii, iar ceilalţi se traseră spre bivuacul de aproape.

Sergentul nostru părea nemulţămit. Începu să mormăiască:

— Aista nu-i sărvici l Umblă, parcă calcă în străchini. Să le arăt eu miliţie, măi Săracu, să-mi umble ca o fată mare!

— Domnule sergent, zise Ion Munteanu, acum am ajuns şi mai rău, ne-au legat ca pe boi.

— Nu-i nimica, măi flăcăi. Întindeţi-vă jos şi tăceţi… Rabdă, mă, că aşa scrie la carte! Rabdă!

— Numai de un lucru îmi pare, bre, rău: mi-s mânile legate şi nu pot fuma măcar o ţigară, ca să-mi mai astâmpăr foamea. Mi-i foame, mă, de crăp. Parcă mi-au mas şoarecii în pântece!

Nu mâncasem din zori, simţeam şi eu o mare jale la inimă.

— Dar nu-i nimica, zise iar sergentul, bine că mi-a trecut mânia. Am să fac şi eu ca ţiganul: în dorul bucatelor, am să mă pun pe cântat… ca-n vremile bune, măi Săracu!

Ne întinserăm jos grămadă; iar Irimia începu a zice cu glas moale:

Omul! Ca iarba zilele lui.

Ca floarea câmpului, Înfloreşte…

Avea un viers frumos şi tremurător de te pătrundea la inimă. Sta cu faţa în sus, cu ochii spre podul barătcii; toată

supărarea îi trecuse; şi acum, adevărat ca înaintea morţii, ne simţirăm şi noi mai uşuraţi, cu inimile liniştite. Şi dascălul nostru cânta drept ca la biserică la noi, cu glas duios, când mai tare, când mai slab, cu înmlădieri tremurătoare; şi, în jurul nostru, întunericul creştea încet-încet. Din depărtări, venea un murmur greu care umplea înserarea. În tabăra din jur se înălţau strigăte de comandă.

Foamea noastră nu voia să se aline de loc, cu toate că sergentul îi cânta aşa de dulce. Ne rodea măruntaiele ca un lup. Irimia se opri şi grăi:

— Tot nu-s turcii oameni de omenie! Ne lasă o zi întreagă să postim, înghiţi-i-ar gurile iadului de păgâni! Se opri şi scuipă într-o parte: Ptiu! Dă-i dracului! Şi începu iar:

La râul Vavilonului, Acolo am şezut ş-am plâns, Şi de crengile sălciilor.

Ne-am aninat organele noastre…

Deodată tăcu. Sentinela se îndrepta cu paşi îndesaţi. Smunci uşa, se împlântă în prag, bărbos şi cu ochii holbaţi, şi începu a răcni la noi.

— Du-te dracului! Zise cu greaţă Irimia.

— Strigă la noi să tăcem, oftă Gheorghe Cojocaru. Nici atâta mângâiere nu mai avem. Măi-măi-măi! Ce-i şi cu păgânii iştia!

— Bine, şopti Irimia; atunci am să mă mânii şi are să fie rău!

— Are să-ţi pară rău! Strigă el apoi turcului.

Sentinela se încruntă, făcu un pas şi aplecă arma, cu baioneta ameninţătoare.

— A dat boala-n tine, spurcatule! Gemu sergentul. Apoi se întinse foarte liniştit pe spate.

Turcul închise uşa şi se trase la locul lui. Întunericul ne cuprinse, adânc, şi tabăra tăcea.

Mai târziu se făcu atâta linişte, de se auzeau şi caii ronţăind la furgoane. În baratcă era întuneric orb, de puteai să-ţi dai cu degetele în ochi. Noi stăteam neclintiţi,

dar nu dormeam niciunul. Deodată, glasul lui Irimia porni slab ca un oftat:

— Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru şi afară de tine, pre altul nu ştim! Nu ne lăsa în sama păgânului, Doamne!

— Domnule sergent, zise Lioara, are s-audă santineaua!

— Dă-l dracului de păgân, ucigă-l crucea!

Trupul lui uriaş începu a se frământa. Apoi, după o bucată de vreme, glasul i se auzi iar:

— Măi! Tare-aş fuma o ţigară! Mi-i foame de nu văd înaintea ochilor… Am să mă pun să rod la frânghie…

Iar tăcu un răstimp.

— Măi băieţi, şopti el iar, hai să cercăm un asalt. Eu zic să mergem la reghimentul nostru, sireacul, la 15, că ne-o fi aşteptând camarazii cu mâncarea.

— Greu! Suspină un glas.

— Nu face gât, că-ţi vâr pumnul pe gură! Mugi dascălul. Tot una ni-i. Dacă murim, atâta pagubă!

Şi-n tăcerea adâncă, se frământa iar uşor; apoi auzirăm, foarte încet, ronţăitul dinţilor în cânepa răsucită. Acuma mă gândeam şi eu: Ce-o fi, o fi! Şi-aşteptam. Apoi dascălul prinse a trage vânt în piept. Se umfla. Îl simţirăm înţepenindu-se, încordându-se, ridicându-şi grumajii şi întinzând picioarele.

— Şi, odată, ceva plesni scurt; iar glasul de buhai începu a cânta încetinel:

— Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine, născătoare de Dumnezeu!

— Încet, măi băieţi, încet, că s-a dus dracului păgânul! Încet… Mergem să mâncăm la al nostru, la 15, sireacul! Mă, nu moare românul cu una cu două!

— Domnule sergent, gemu Lioara, te-aude, domnule sergent…

— Leagă căţeaua, fruntaş! Fără vorbă!

Dar tot era s-o păţim. Turcul auzise poate ceva: paşii lui iar bocăniră pe pământul pietros şi uşa se dete în laturi. Ne lăţirăm la pământ fără suflet. Bătea inima-n noi, parcă voia

să ne spargă pieptul. Prin uşa deschisă pătrundeau licăririle unui foc, care ardea înaintea barătcii. Santinela se opri în prag, neagră, se aplecă, cu mâna la ochi, cercetă toate colţurile cu luare-aminte, apoi se trase îndărăt la vatra lui de jar, lăsând uşa deschisă.

— Face turcu-a moarte! Gemu sergentul – şi prinse a deslega pe fruntaş, care era lângă el.

— Încet, măi băieţi, încet. Aşa, fruntaş! Nu sufla tare că te ia mama dracului!

După ce deslegă pe Lioara, amândoi se târâră pe brânci, fără nici un zgomot, ca nişte şerpi, spre noi. Mânile lor lucrau repede prin întuneric. Iar noi tremuram de nerăbdare.

Când furăm gata, ne lăţirăm pe brânci, la pândă. Sentinela sta lângă focul de găteje care de abia pâlpâia, tremurându-şi pânza de lumină pe furgoanele de-aproape, unde ronţăiau caii. Sta rezemat în puşcă, asculta murmurele nedesluşite ale depărtărilor şi se gândea. Cine ştie la ce se gândea şi el, săracul! Mai încolo, se zăreau, nelămurite, prin întunecimea nopţii, bivuacurile. Trupa dormea.

Sergentul şopti încet:

— Ca vântul… la cai!

Şi se strecură sprinten până la uşă.

Noi ne uităm la el cum se pregăteşte, cum se lasă pe vine şi-şi încovoaie braţele. Vedeam roş înaintea ochilor. Acu s-alegea: trăim, ori ne ducem dracului!

Deodată dascălul icni.

A fost o scăpărare de fulger! Dintr-un salt, Irimia încălecă pe turc, îl dărâmă la pământ, ridică de două ori pumnul şi-l lăsă să cadă ca un ciocan de fier. Puşca se întinse uşor la pământ; sentinela îşi lăsă într-o parte, moale, capul plin de sânge. Nici un gemăt.

Ce-a mai fost nici nu mi-am dat bine sama. Când am deslegat caii, când ne-am zvârlit pe ei, când ne-am prăbuşit în goană de vifor la vale spre taberile noastre? Nu ştiu. A fost o larmă în urmă şi o izbucnire de împuşcături, ca la o

bătălie în regulă. Iar noi fugeam, pe deşelate, spre ai noştri, ca zvârliţi din tun.

Pe urmă, cealaltă parte a războiului am dus-o tot aşa, când mai bine, când mai rău, cum s-a întâmplat. Ai noştri nu s-au plâns niciodată. Aşa-i datina românului, să se obişnuiască cu toate. Şi a dat Dumnezeu de-am scăpat cu viaţă.

— Iar sergentul şi-acuma cântă la bisericuţa noastră de lemn.

Câteodată, la un pahar dulce, istoriseşte fără fală cum am pornit de la turci, să ne astâmpărăm foamea la al nostru, la 15, sireacul! Altfel, ce dascăl, măi frate! Parcă de când e el n-a cântat decât Ohtoicul şi n-a cetit decât Vămile văzduhului şi Moliftele sfântului Vasile!

CEASURI DE PACE.

În dimineaţa aceea de 9 octomvrie, soarele răsări cu o lumină prietinească, negura se risipi curând şi văzduhul se umplu de strălucire. Prin văi, se înmlădiau pale de ceaţă, se făceau din ce în ce mai străvezii, până ce se mistuiau în limpezimea aerului de toamnă. Tunurile bubuiau în Plevna şi în împrejurimi. Pretutindeni omul sta la pândă ca o fiară şi obuzele duceau moarte. Şi răniţii stăteau palizi, cu feţele la cerul albastru, care le trimetea mângâieri tuturor deopotrivă, şi morţii îşi dormeau somnul veşniciei nesimţitori.

La ceasurile nouă, un parlamentar ieşi din întăriturile turceşti, cu steag alb, în faţa Griviţei noastre. Îndată, pe parapetul dorobanţilor se înălţă fâlfâind pânza păcii. Lătratul tunurilor conteni împrejur, apoi încet-încet, în tot cuprinsul bântuit de viforul morţii, focul se potoli, până ce se stinse.

— Şi stâlpii cenuşii de fum se pierdură, şuviţe răsfirate, în nemărginire, şi adâncul văzduh de pace se umplu de strălucire mai mare.

Oamenii se înfrăţiseră pentru un răstimp. Din întăriturile turceşti ale Griviţei, ieşiră ofiţerii şi un şir de sentinele fără arme, care se rânduiră de-a lungul şanţului lor, cu faţa spre

noi. Ieşiră şi din Griviţa noastră dorobanţi neînarmaţi şi se aşezară în faţa turcilor.

— Flăcăi chipeşi, gătiţi ca de paradă, cu căciula pe-o sprânceană. Pe şuşăniţele de pământ din dosul celor două şiruri de sentinele, stăteau grămădiţi, putrezind, căzuţii luptelor trecute.

Erau mulţi flăcăi de-ai noştri. Focul ucigaş îi zvârlise fără suflare pe pământul umed.

— Şi acolo stăteau de săptămâni încheiate, pe pământul plin de apă, sub cerul plin de ploaie, sub schimbul vrăjmaş de plumb şi de schijă; stăteau cu armele alături, în somnul cel adânc, în noaptea cea adâncă. Zile şi nopţi trecuseră; şi ochii se scufundau în orbite, şi obrajii aveau coloarea pământului. Şi, pe deasupra lor, în văzduh, trecuseră nourii plumburii cu şuvoaiele de apă, şi trecuse peste ei pasul iute şi greu al asaltului, şi gemuseră tunurile, şi pocniseră puştile, şi căzuseră alţi tovarăşi peste leşurile lor ţapene. Acuma ei nu mai doreau nimic, dar la vetrele copilăriei lor, în satele umilite, stăteau bătrânii şi babele fără feciori, oftau, tăceau şi aşteptau. Treceau vânturile toamnei cu cântece triste, venind de pe ţărmuri depărtate. Vânturile ar fi putut spune ceva, căci trecuseră peste frunţile şi peste ochii feciorilor, dar bătrânii ştiau să aştepte numai şi nu ştiau că vatra va rămânea pustie şi cuiburi de dragoste, văi cu ape răsunătoare şi erânguri pline de soare, nu vor mai simţi paşii celor care nu se vor mai întoarce. Ei tăceau şi aşteptau.

Iar acum, în lumina cea prietinoasă a soarelui de toamnă, prinseră a furnica brancardierii şi doctorii. Se opreau la fiecare mort, îl aşezau cu grijă pe năsălie şi-l porneau spre şanţurile noastre. Erau morţi de toate felurile. Erau cu capetele zdrobite şi negre, erau cu faţa senină; unii stăteau liniştiţi pe spate, alţii grămădiţi cu capu-n piept, încovoiaţi asupra pământului. Şi paturile porneau, curgeau neîntrerupt.

Morţii turci erau duşi pe bucata de pământ neutru, între lanţurile de sentinele, şi năsăliile lor veneau şi-i luau. Şi-n ziua liniştită, toţi umblau încet, vorbeau cu glasuri scăzute. Ici-colo, dădeau peste trupuri pe care nimeni nu le mai putea ridica. Săpau o groapă pe loc, împingeau trupul cu hârleţele şi aruncau deasupra pământul. Nimeni nu ştia cine-i căzutul, cum îl chiamă şi de unde-i.

Un pâlc de căciulari se opri dinaintea unui morman de leşuri de-ale camarazilor. Toţi tovarăşii de luptă căzuseră cu faţa spre duşman, pe-o coastă, într-un avânt furtunos, şi toţi stăteau cu ochii deschişi, privind parcă grozavul cuib de foc de unde veniseră izbiturile de moarte. Printre armele căzute, în mijlocul tuturora, stătea un sergent mândru, cu sprâncenele încruntate pe ochi tulburi, în somnul morţii.

Un flăcău zise încet:

— Iaca şi domnul sergent Axinte. Ce om bun era, bre! Cu dânsul nu ţi se ura niciodată. Ne-a spus multe năzdrăvănii în şanţuri, în nopţile de ploaie, când ne erau sufletele îndoite şi pline de amar.

— Da, murmură altul, e din sat de la noi; e logodit cu fata judeţului… Dumnezeu să-l ierte!

Iar domnul sergent Axinte dormea dus, şi-n somnul lui negru şi fără de sfârşit poate tot se gândea la fata cea sprintenă a judeţului, fata cea cu ochii ca porumba şi cu cosiţele negre, cu care se avusese el bine în alte vremuri.

— Iaca şi vărul Năstase, rosti un glas mişcat. Ce-are să zică mătuşa Ruxanda când a vedea că mă întorc singur! Uite şi Ilie al lui Tudor Păduraru, uite şi Vasile al Pânzarului…

Şi cei vii îşi cunoşteau camarazii cu care duseseră greul războiului, ori prietinii vechi cu care hoinăriseră în copilărie, prin văile şi luncile ţării. Şi glasurile erau mai întunecate şi cuvintele puţine, fără izbucniri şi păreri mari de rău. Sufletele se închideau înaintea durerii; moartea nu mai înfiora pe nimeni. Mâni va porni iar viforul de foc, şi mulţi se vor aşeza la odihnă de veci ca şi vărul Năstase şi ca

şi domnul sergent Axinte. Iar peste podişul plin de morţi, peste liniştea de o clipă, lumina blândă a soarelui îşi tremura strălucirile. În Plevna era pace, în împrejurimi era pace, şi din pământul udat de sânge şi ploaie, din văi, se înălţau pânze subţiri, de abia văzute, de aburi. Pe sub pâlcurile albe de nouri, sus, în cerul adânc-albastru, se roteau vulturi; convoiuri de corbi se ridicau din zare. Iar flăcăii îşi ridicau camarazii şi-i purtau spre şanţurile noastre. Şi fiecare viaţă umilită care se stinsese acolo, pe glia străină, şi care era să rămâie pe veci îngropată acolo în pământ străin, lăsase în urmă o fericire ori o durere.

Flăcăi vrednici, cu suflete potolite! Voi, umiliţilor şi nebăgaţilor în samă! Sub pasul vostru s-a cutremurat pământul străin. Voi aţi răbdat şi-aţi suferit, aţi lăsat în urmă căminuri pustii şi lacrimi; dar cumplita voastră vitejie a suflat negura de pe moşia părinţilor noştri.

Fraţilor, pace vouă!

Cazmalele şi hârleţele săpau cu grabă gropi îndărătul întăririlor. Leşurile fură aşezate alături ea. Şi preotul îşi înălţă glasul, şi începu a ceti rugăciunile din urmă, pe când batalioanele se descopereau. Era o linişte în întinderi ca într-o biserică uriaşă, şi toţi tăceau. Numai glasul popii se auzea slab: „Veşnica pomenire, veşnica lor pomenire!” şi un gornist, într-un colţ, în dosul rândurilor, începu a suspina, din goarna înăbuşită cu palma, melodia trăgănată a morţii. Apoi pământul căzu peste cei adormiţi pe veci, gropile se umplură şi cornul nevăzut conteni.

Dincolo, paturile brancardierilor tot încărcau morţii. Ofiţerii noştri supravegheau lucrul şi lanţurile de sentinele tăcute privindu-se de la douăzeci de paşi. Apoi, în căldura mângâietoare a soarelui de toamnă, privirile duşmanilor se întâlniră. Ofiţerii noştri şi cei turci se priviră zâmbind, se salutară, se apropiară. Erau toţi mai curat îmbrăcaţi, ca de sărbătoare. Fumau oa în vremurile liniştite de garnizoană, şi parcă voiau să se hotărască la pregătirea unei petreceri.

Soldaţii tăcură o vreme, apoi unul de la noi zvârli o glumă. Un râs stăpânit se întinse. Un turc răspunse într-o românească stricată, şi alt râs porni. Apoi un căprar azvârli un pac de tutun, un fruntaş un pesmete.

— Şi oştenii turci îşi arătau dinţii albi, rânjind foarte prietineşte. Schimbul de vorbe se întinse, din rândul celălalt veniră la noi pipe, ţigarete şi alte „fleacuri turceşti”.

Un căprar bălan, cu ochii foarte vioi, strigă:

— Effendi! Hei, effendi!

— Evala! Zise, de dincolo, un turc înalt şi bărbos.

— Moclis hacanŕ! Vorbi foarte serios căprarul. Ghel burdŕ? Perpeliţa hacanŕ, ţangăr mangăr berlengher buf!

Turcul rămase cu ochii holbaţi, fără să priceapă.

— Nu priceput? Întrebă căprarul. Şi flăcăii prinseră a râde. Turcul îşi întinse şi el gura, cu dinţii albi, într-un râs fericit, îşi scoase pipa din tunică şi o zvârli căprarului.

— Sabalairusum! Strigă căprarul, ridicând luleaua. Şi turcii izbucniră în râs. De aici prietinia se întinse pe toată linia. Iar căprarul care ştia turceşte sta mândru ca un paşă şi scotea, din când în când, câte-o vorbă năstruşnică, care stârnea râsul tuturor.

Dar la amiază lucrul se isprăvi. Ofiţerii se traseră spre şirurile de sentinele. Comandele se înălţară şi de o parte şi de alta, oştenii intrară în şanţuri. Urmă o clipă de linişte şi de tăcere; apoi, deodată, steagurile albe ale păcii se cumpăniră, şi se lăsară în şanţuri.

Şi-n soarele amiezii, în întăriturile noastre, un şurub gros de fum alb se înălţă spre cer, desfăşurându-se grabnic; tunul izbucni şi scuipă căpăţâna de schijă spre reduta turcească. Ca după un semnal, bateriile îşi deschiseră focul. Glasul viforos al morţii prinse a bubui din dealuri în văi.

Flăcăii stăteau în şanţuri. Erau mai tăcuţi şi mai gânditori decât în alte daţi. Căci era o lumină frumoasă de toamnă ş-un cer senin cum nu văzuseră ei de mult, şi gândurile pribegeau spre căminurile părinteşti.

Din când în când, se spărgeau obuze deasupra parapetului, şi spărturile şuierau trecând peste capetele lor. Ei nici nu le băgau în seamă: erau prea obişnuiţi cu aşa fel de oaspeţi.

Dar, spre sară, din asfinţit, se înălţară nouri negri, soarele se cufundă într-un noian de flăcări. Un vânt aspru porni odată cu amurgul şi, când veni întunericul nopţii, glasul vântului de toamnă cânta cu înmlădieri dureroase pe deasupra parapetelor. Tunurile bubuiau înspăimântate parcă, şi ghiulelele treceau ca nişte puncte roşii prin văzduhul negru. În şanţuri, flăcăii erau treji şi tăceau şi se gândeau, lângă mormintele mari ale fraţilor lor, şi gornistul necunoscut, într-un colţ, zicea din goarna înăbuşită cu palma un cântec încet, care aducea cu suspinele buciumului în munţii noştri.

MÂNIA MOŞULUI.

În vremea liniştitelor zile de garnizoană, cele mai de samă fiinţi din regiment fuseseră, fără îndoială, Moşu şi Ghiţă. În jurul lor se învârtiseră bucuriile şi supărările tuturora, de la mare până la mic. Iar acuma, în viforul zilelor rele, tot amintirile întâmplărilor trecute luminau privirile şi încălzeau inimile.

Ghiţă era un ţap de toată frumuseţa: capul mare, negru, şi trupul plăviţ; şi de la cap, o dungă neagră pe toată spinarea, până la coadă. Mergea drept, fluturându-şi barba, cu coarnele înălţate, şi ochii căprii scânteiau de veselie şi de şagă. Se făcuse mare cât un june, cu picioare puternice şi groase şi cu un grumaz care ţinea greutatea unui om.

Fusese adus, de pe când era ieduţ, de tamburul-major Manoil, moşul regimentului. Întâi era o stârpitură, mic şi prizărit de-l da vântul jos, şi behăia aşa de jalnic, că-ţi era mai mare mila de el. Dar după ce începu a o duce bine, a mânca pâne şi zahăr din mânile soldaţilor, şi a bea lapte din gamela Moşului, din „pârciul” cel slăbuţ crescu un ţăpuşor vesel şi zburdalnic, care împrăştia veselie în toate companiile.

Când se suna adunarea, dimineaţa, el era la locul de cinste, înaintea corniştilor şi toboşarilor, bătând măsura cu capul şi cu bărbuţa; când se suna ieşirea la câmp, tot el o apuca înainte, mândru ca un general. În repaosuri dădea goană la grecul cu plăcinte; orice cumpărător trebuia să-i dea şi lui o îmbucătură. La ruperea rândurilor, pornea în pas de atac după flăcăi, împingându-i cu coarnele prin plutoane. La masă făcea inspecţie în toate străchinile.

— Iar ţiganului Boroiu, care horpăia ca un disperat şi nu-l băga în samă, de multe ori îi azvârlise strachina, cu coarnele, cine ştie unde.

Noaptea făcea inspecţia sentinelelor. Şi pe multe le scăpase de belea. Se întâmpla ca soldatul, trudit, să fie furat de somn şi să înceapă a moţăi; şi se mai întâmpla să dea atunci Ghiţă peste el. Era lună şi frumos ca ziua, şi ţapul se oprea foarte mirat de clătinăturile şi scăpătările capului de lângă gheretă. Începea şi el a face semne, a sări la dreapta, la stânga, şi a-şi scutura barba. Apoi deodată se avânta, cu capu-n piept, şi sentinela, izbită de scânduri, se trezea îngrozită, urlând: Cine-i?

— Stăi! Ţapul răspundea dulce: Beee! Iar soldatul se freca la ochi, se trăgea de urechi şi-şi căra la pumni în cap ca să se desmeticească, îngânând: Mă săracu! Mâne fac cinste c-o plăcintă. Dacă nu erai tu, mă duceam dracului!

Cu toţi era prietin Ghiţă, dar cu Moşul era mai mult decât atât: dragostea lor era duioasă. Moş Manoil era cel mai bătrân cornist din oastea ţării, începuse a trâmbiţa din tinereţă, de pe vremea nemţilor, şi era hotărât să moară cum trăise, tot între toboşari şi cornişti. Atâta patimă avusese şi el în viaţa lui: să înveţe marşurile cele vechi pe flăcăii cei noi, să soarbă regulat o stacană de roşior, şi să suduie nemţeşte. Acuma mai avea o bucurie: pe Ghiţă, băiatul lui.

Moşul era nume dat cu ordin de zi pe regiment. De la colonel la răcan, nimeni nu-i zicea altfel. Dar Moşul era ţapăn încă, drept, cu capul sus, cu pasul îndesat. Deasupra

bărbii cărunte şi a mustăţilor mari, deasupra nasului roş şi a obrazului rumăn, ochii negri aveau încă lucirea tinereţii. Când se-mbrăca în mare ţinută şi se aşeza înaintea învăţăceilor lui, când zvârlea după umăr şnururile, şi ducea cornul la gură, şi începea, cu capul înălţat, cu pieptul înflorit de brandemburguri scos înafară, se simţea că este cineva în fruntea batalioanelor, şi glasul goarnei lui trecea ca un fior şi prin inimile flăcăilor.

Şi era bun şi blând ca un bunic. Se purta cu toţi soldaţii ca şi cu Ghiţă al lui. Şi totdeauna, sara, după ce-şi sorbea chilul lui de vin, îşi sugea mustăţile, îşi mângâia barba şi zicea: Eu sunt tata regimentului, mă… Voi sunteţi băieţii mei, şi-mi sunteţi dragi ca şi Ghiţă… Iar ţapul îşi scutura barba şi-şi vâra capul negru pe subsuoara moşneagului, clipind şiret la gradele şi soldaţii adunaţi în jur.

Dar zilele frumoase trecură. Se duseră muştrurile de pe câmpiile pline de căldura şi lumina primăverii, se duseră danţurile de sară în curtea regimentului, după sunarea apelului şi a rugăciunii, când muzica zicea sârbe şi bătute, şi lanţurile de flăcăi se frământau în joc: se duseră iernile viforoase cu teoriile obositoare şi cu poveştile spuse încet la lumina scăzută; se duseră manevrele de toamnă, trecerile prin satele pline de grădini cu poame, glumele la popasuri cu fetele, marşurile şi luptele pe dealuri şi văi, bucuriile când Moşul cânta aşa de dulce încetarea manevrei, se duseră toate.

— Şi veni vestea cea mare, cu războiul cel adevărat.

Infanteriştii porniră cei dintâi.

— Şi Moşul cu Ghiţă al lui, în fruntea tuturor.

Acuma trecuseră şi prin grindină de plumbi, şi prin sângele duşmanilor şi a fraţilor. Toamna venise, era frig şi umezeala pătrundea mădularele. Tunurile bubuiau fără întrerupere, şi din Plevna şi din lanţurile împresurării, ca nişte zăvozi care latră toată ziua cu mânie unii la alţii.

După ploile de sânge ale asalturilor, regimentele rărite se odihneau, dar sufletele lor erau nemulţămite, vremea

trecea şi turcii stăruiau cu străşnicie în vizunia lor. Asalturi vijelioase se zdrobiseră la parapete şi mulţi flăcăi mânioşi căzuseră fulgeraţi. Şi parcă toată tăcerea şi mânia căzuţilor trecuse în inimile celor rămaşi. Veseliile erau rare şi glumele se rosteau cu zâmbete de mâhnire.

Moşul, mai ales, era foarte amărât. Porţioara lui de vin, chilul lui, aici era lucru foarte rar, hrană pentru ţap nu se găsea.

— Căci Ghiţă era deprins cu lucruri faine, şi Moşul înjura şi scuipa cu ciudă, de câte ori venea vremea chilului şi a cinei băiatului. Grozav! Războiul era o pacoste pentru moşneag şi nimeni nu ura mai straşnic decât el, mai din fundul sufletului, pe „haimanalele”, pe „tartorii” lui Gazi-Osman!

Într-o dimineaţă, după o noapte cu brumă, se trezi Moşul mai morocănos decât totdeauna. Ţapul toată noaptea îl încălzise cu blana-i aspră, la spate, şi la trezire bătrânul voi să-l miluiască cu ceva, şi nu găsi „hapsalut nimic!” I se păru că Ghiţă a slăbit tare, behăitul lui de bună-dimineaţă îi sună în urechi stins şi plin de jale; şi-şi mai aduse aminte că de-o săptămână încheiată n-a pus un strop de vin în gură, şi că are nevoie de şapte clondire de câte un chil, ca să aducă lucrurile la adevărata lor cumpănă… Era slut de tot, şi Moşul îşi îndesă chipiul cu mânie până la sprâncene.

Veni un cornist să raporteze că domnul sublocotenent Atanasiu a dat ordin să-şi cureţe oamenii „amuniţia”. Moşneagul se încruntă şi mugi:

— Marş! Haraus!

Acestea erau vorbe de pe vremea nemţilor: greu! Moşul ajunsese la aman! Veni căprarul:

— Să trăiţi, Moşule, a dat ordin domnul sublocotenent…

— Com? Şi tu, idem, foră vorbă!

— A dat ordin să curăţim amuniţia…

— Îndrăzneşti? Marşir, farfluctăr! Haid! Scurt! Paşol!

Bătrânul îşi trase chipiul şi mai tare pe ochi, se întoarse şi se uită lung la Ghiţă, fără să rostească nici o vorbă. Apoi îşi

vârî mânile în buzunările pantalonilor, ridică capul şi începu a cerceta zarea pe sub cozoroc.

De deasupra nu ploua, dar ziua era mohorâtă, fără soare, şi cerul se căptuşise cu nouri alburii. Un vânt rece venea de la miazănoapte; îngheţa degetele şi înroşa nasurile. Peste spinările de pământ se zăreau, cât cuprindea ochiul, desfăşurările grăbite ale sulurilor cenuşii de fum şi răsfirarea lor în goana vântului, apoi se auzeau mugind tunurile, unul după altul, mânios şi înăbuşit.

Moşul privea toate cu o nepăsare de ghiaţă; părea că prea puţin îi pasă de frământarea din şanţuri, de mişcările coloanelor printre întărituri, de trecerile repezi ale ofiţerilor încolo şi încoace, de toată zarva depărtărilor. Se uita aşa ca şi cum le-ar fi dat toate dracului. Din când în când mormăia câte-o înjurătură cu „farfluctăr” şi cu „idem” şi scuipa cu greaţă într-o parte.

Într-un târziu, îşi scoase pipa, şi-o umplu cu tutun şi privi cu mânie în jur. Un învăţăcel ieşi ca din pământ cu un capăt de iască aprinsă, şi Moşul, după ce dădu foc tutunului, prinse a pufăi din greu, parcă îndeplinea o mare caznă. În jurul lui nimeni nu vorbea; numai la o parte, într-un dos, câţiva se sfătuiau, căutând să afle cum ar putea îmblânzi pe bătrân. Dar nu puteau găsi, sărmanii, nici un mijloc, căci toată mângâierea Moşului se cuprindea într-o gustare bună pentru Ghiţă.

— Şi de când trăseseră în şanţurile Griviţei, proviziile se împuţinau zi cu zi.

Mânia şi tăcerea Moşului creşteau cu trecerea ceasurilor. Pe la amiază, însă, nu mai putu răbda. Sărută pe Ghiţă, îşi strânse centironul şi-şi cercetă revolverul, strigă la ţiganul Boroiu să-şi lase dracului toba şi să vie după el.

— Şi o porni încet-încet, printre dungile şanţurilor, printre taberile tăcute, peste care suflarea aspră a lui noemvrie presura parcă fioruri de ghiaţă. Ghiţă şi Boroiu mergeau alături în urma lui: ţiganul zgribulit, cu umerile ridicate, ţapul dând repede din cap, după pas.

Tunurile în toate părţile nu mai conteneau. Băteau întruna aşa de regulat şi aşa de multă vreme, încât nu le mai băga nimeni în samă.

Moşul mergea la întâmplare, pe gânduri. Într-un răstimp se întoarse spre ţap:

— Ghiţă-băiete, ţi-e foame tare, mă?

Ţapul behăi încet şi Moşul gemu plin de năduf. Fără să mai spuie nimic, porni iar înainte. Griviţa rămase pe dreapta, în urmă; celelalte întărituri turceşti se desfăşurau spre miazănoapte în încâlciturile dealurilor şi văilor. Moşul mergea spre asfinţit, pe o întindere goală, către taberile ruseşti. Un sat se zărea pe o costişă, dincolo de adâncătura unui pârău, şi în răceala zilei mohorâte părea mort, fără nici un suflet în el.

Deodată, din văgăuna pârăului se arătară capete de călăreţi. Moşul avea ochi buni, şi-i cunoscu de departe: erau călăraşi de-ai noştri. În tăcerea văii stăteau nemişcaţi, parcă aşteptau ceva. Bătrânul se îndreptă grăbit spre ei. Un călăreţ ieşi din grămadă şi începu a face semne; Moşul le înţelese cum îi venea la îndămână, şi porni şi mai zorit spre pâlcul întunecos.

Când ajunse, îi ieşi înainte un locotenent oacheş, cu barba neagră şi cu nasul turtit. Vorbea repede şi-i jucau ochii în cap ca la Necuratul.

— Ce e, Moşule? Ce vânt te bate? Cum? Ce-i?

— Nimic! Răspunse morocănos bătrânul, oprindu-se şi salutând. Am pornit şi eu, poate oi da de ceva proviant, că-mi moare băietul de foame…

— Aşa? Strigă repede ofiţerul; bine, Moşule, bine! Stai colea! Ai răbdare. Vine un convoi turcesc, înţelegi? Scurt! În doi timpi şi trei mişcări dăm atacul.

— Şi, ori, ori!

— Farfluctăr! Murmură bătrânul; tot se gândeşte Dumnezeu la noi!

Se întoarse spre ţap şi-i mângâie capul negru, pe când toboşarul Boroiu sta ţapăn, cu mânile la vipuşca

pantalonilor şi cu chipiul împins până la ceafă.

Bătrânul zise iar, mai blând:

— Tot e bine când eşti bătrân. Te mai cunosc tinerii, şi altfel merg lucrurile…

— Da, Moşule, rosti iute locotenentul, te cunosc! Te cunosc! Desigur…

Apoi îşi ridică calul în două picioare şi făcu câteva copce până la malul pârăului. Chiar atunci câteva împuşcături rare căzură una după alta: parcă celor care trăgeau le era lene. Şi glasul locotenentului începu a striga cu aprindere, şi sfârşi prelung şi răsunător:

— Marrrş!

Călăreţii dădură pinteni, un fâşâit aspru trecu, apoi prinse a dudui pământul. Se răsfirară, trecură pârăul şi suiră spre dâmbul care dosea un cot al şoselei ce ieşea din sat, pe după înălţimi.

Moşneagul rămase singur cu Ghiţă şi cu Boroiu. Privi câtăva vreme lung în urma lor, apoi rosti:

— Hai şi noi! Haimanale şi tartori! Am să-i rrrup cu dinţii!

Îşi trase revolverul şi porni foarte grăbit.

Împuşcăturile se îndesiseră; o larmă de glasuri deşteptă singurătăţile, crescu, sfâşiată de strigăte, de ţipete şi de urale. Şi când ajunse Moşul pe dâmb, bătaia era în toi. Şiragul de cară se oprise în mijlocul drumului, şi ai noştri încolţeau din toate părţile pe călăreţii păgâni. Caii, repeziţi, se prăbuşeau unul spre altul, învălmăşeala creştea, pocnetele de carabină se răriră, conteniră; şi lupta se răsfiră pe sub dâmb şi printre cară, şi oamenii cădeau, caii o porneau razna, cu coamele spulberate, pe când, între vârtejurile acestea de mânie, boii, grămădiţi cu capetele în fundurile carălor încărcate, suflau spărioşi şi frământau pământul cu picioarele.

Moşul nu stătu mult la îndoială. Porni foarte liniştit, spre căruţa cea din urmă, de unde încăierarea trecuse. Pe drum îşi întoarse capul, şi băgând de samă că ţiganul s-a oprit, cu mânile pe coarnele lui Ghiţă, răcni:

— Marşir! Cioară afurisită! Întinde aripile.

— Că te zvârl în fundul fundului iadurilor!

Ţiganul porni încovoiat, împins de coarnele lui Ghiţă.

Bătrânul se apropie de căruţă, pe când lupta se înfierbânta spre vale, pe drum şi pe de laturi, într-o bubuire mare de răcnete. Scoase sabia şi înţepă un sac. Câteva fire de orez ieşiră prin tăietură.

— Grâu turcesc! Mormăi bătrânul. Bun şi ăsta!

Înşfacă un sac, făcu semn ţiganului să se apropie, şi i-l prăvăli din căruţă peste spate. Apoi răcni:

— Porneşte-o, mă!

Când să puie mâna pe al doilea sac, un fes se înălţă de ceea parte şi un cap bărbos se arătă la lumină.

— Ce-i, bre? Întrebă bătrânul.

Turcul nu voi să răspundă, se repezi de după căruţă şi ridică sabia. Moşneagul nici nu se clinti, ridică dreapta cu revolverul şi fulgeră pe turc drept între ochi c-o descărcătură. Voi să tragă sacul, când alt duşman se avântă pe drumul celui dintâi.

— Idem! Zise scurt Moşul şi-l trăsni şi pe acesta în numele Tatălui de la două palme depărtare. Turcul căzu peste cel dintâi fără să geamă măcar.

Moşneagul încarcă sacul în spate şi porni spre dâmb. De acolo cătă din ochi pe ţigan, şi-l văzu trecând pârăul, aşa de grăbit, parcă îl ajungeau din urmă tătarii. Ţapul, după o fugă iute, se întorcea să caute pe bătrân. Şi lupta împrejurul carălor, îndărăt, scădea. Turcii se risipeau alungaţi de călăraşi şi carabinele iar începură a bubui. Moşul se lăsă cu sacul la vale, pe când ţapu-i da târcoale, behăind tremurat.

— Taci, craiule, zise bătrânul, c-am să-ţi fac o cină să se ducă vestea!

Când ajunse la băieţii lui, Moşului îi trecuse mânia. Şi liniştea se schimbă în veselie, când află că un cornist i-a adus un clondir de roşior, şterpelit cu mari năcazuri, cine ştie de unde, numai pentru dragostea bătrânului.

Sara, la focurile aprinse într-un dos, la un colţ de şanţ, flăcăii îmbucau pe un cap orez fiert cu sare şi cu apă, iar bătrânul, după ce-şi hrănise băiatul c-o fiertură ca aceea, îl culcase lângă el, ş-acuma, pe de-o parte se încălzea de foc, pe de o parte de blana lui Ghiţă, şi fuma cu mulţămire tutun arăpesc, sorbind cu poftă din clondir. Nasul era ceva mai înfocat ca de obicei, şi pofta venise iar, drept ca în zilele când o ducea el bine, la cazarma regimentului, între băieţii lui.

Şi în lumina focului, în mijlocul roatei de flăcăi, începu a povesti, ca în vremurile bune, istoria de pe vremea nemţilor, când era el pompier.

— Ce, mă? Ce căutau ştronţii la nunta unuia de-ai noştri? Şi încă cu scandal Şi cu batjocură. Când am umflat parul de stejar de la un hârdău şi când am prins a da, mămulică! Mămulică! Parcă erau nişte muşte…

Şi Moşul pufăia, povestea şi-şi dregea glasul cu vin. Apoi ceru cornul şi începu a cânta băieţilor lui cântece vechi, înăbuşind sunetul cu palma. Şi după cea din urmă sorbitură, cântecele prinseră a curge duios şi dulce. De când trecuse Moşul Dunărea, niciodată nu cântase aşa. Iar flăcăii nu puteau dormi; ascultau pe gânduri, cu ochii mari.

Într-un răstimp, bătrânul se opri şi mormăi, mângâind capul negru al lui Ghiţă:

— Farfluctăr! De ce nu-mi dădeau pace să-mi iau sacii?

ÎN SPITAL.

Însera, şi mă duceau brancardierii în pas legănat spre ambulanţă. În cel din urmă iureş de la Griviţa, o zburătură mă ajunsese la genunchi. Îmbrâncasem, tăiat parcă de un ascuţiş înroşit, ameţisem, ş-acuma deschideam ochii fierbinţi, deşteptat de glasuri, deşteptat de legănarea patului de pânză. Piciorul drept nu-l simţeam de la stinghie; o oboseală de friguri calde îmi aducea unde de înăduşeli.

Mugetul tunurilor, în urmă, umplea amurgul; când şi când, pârâiau puşti în depărtare. Eu stăteam pe spate ameţit, străbătut de fiori. Gâceam înaintea şi-n urma patului meu

şiraguri de răniţi purtaţi spre marile corturi dindărăt. Din când în când răsăreau aproape de mine chipuri palide de ofiţeri, obrazuri năcăjite de soldaţi; uneori pâlcuri mari treceau, se strecurau cufundându-se în umbra fumurie.

Şi la ambulanţă licăreau felinare în toate părţile. Pe pături negre stăteau în capul oaselor flăcăi cu capetele îmbodolite, ori cu braţele înfăşurate în pânzături; pe perini, ici-colo, zăceau capete galbene cu ochii arşi de friguri adânc cufundaţi în găvanuri; şi, cum intrai, deodată îmi trecu parcă prin cap un ţipăt grozav, sălbatic, scurt. Pe urmă, un glas liniştit rosti:

— Gata. Repede bandajele!

Atunci abia, întorcând ochii, zării o îngrămădeală de sanitari cu şorţurile dinainte în jurul unui om cu faţa blajină, trasă în laturi de două favorite cărunte. Pe cel care ţipase nu-l văzui, dar un flăcău trecu pe lângă mine cu un lighian plin cu apă sângerată, în care plutea ceva negru, nedesluşit, o mână zgârcită parcă.

Simţii sudoare rece la rădăcina părului; un val de sânge mi se sui la cap. Dar un alt ţipăt, lung de data asta, urmat de gemete adânci, răgete de animal înjunghiat, mă trezi din ameţeală. Şi mi se arătară în lumină pataştele noi, venite odată cu mine; şi doctorii umblau, cercetau, pipăiau, dezvăleau rănile.

Urmară ţipete şi gemete în lumina tristă. Flăcăi voinici, frumoşi, căscau guri mari negre, cu ochii măriţi de suferinţă, tresăreau ca subt izbirea unor valuri în mânile celor care-i ţineau; apoi rămâneau lungi, întinşi, cu feţele în sus, gâfâind, apăsaţi parcă de greutăţi mari. Şi curgea sângele ca apa, bucăţi de carne cădeau în vase, împrăştiind stropi roşii; sanitari se strecurau repede, vorbeau grăbit, alţii desfăşurau suluri de pânze, ori întindeau scama. Apoi treceau mai departe.

Un infanterist tânăr, cu mustăcioara de abia înfierându-i, prinse a se ruga ca un copil:

— Domnule doftor, să nu mă tai… Vai de mine, numai m-a pătruns un glonte, n-am nimic…

— Să vedem! Zise doctorul cu favoritele cărunte.

Pe când băiatul scâncea încă, ajutoarele îl desfăcură. Doctorul se spăla pe mâni de sângele celui dinainte. Se aplecă, se uită cu luare-aminte, apoi zise:

— Ce spui dragă? O sfărâmătură de obuz ţi-a rupt trei coaste. Trebuie să le scoatem…

Infanteristul prinse iar a se tângui, apoi, când sanitarii îl ţintuiră, tăcu deodată, cu ochii căscaţi. Doctorul îşi clăti cuţitul, îşi suflecă mânicile, întinse întâi stânga, apoi cu dreapta prinse a lucra cu răpegiune. Acelaşi ţipăt, aceleaşi gemete, la care răspundeau altele din colţuri, unde se grămădeau alte şiraguri de oameni.

Mai încoace, un vânător bunduc, cu fălcile încleştate, privea încruntat la cei mânjiţi de sânge, umezi de aburul sângelui, care se apropiau să-i brăzdeze şi lui cărnurile.

Doctorul întreabă:

— Unde te doare?

El nu răspunse; privea încruntat.

— Unde te doare? Întrebă a doua oară doctorul. Nu vrei să spui?

— Şi zâmbi uşor.

Îl împresurară, îl cercetară. Pe urmă auzii un icnit mânios. Doctorul tăia iute, vorbea repede, răstit, sanitarii se zvârcoleau în toate felurile şi în toate părţile, iar vânătorul bunduc tot tăcea cu îndărătnicie.

— Şi rămase singur, pe spate, cu ochii plini de foc întunecos îndreptaţi în sus, sub sprâncenele încruntate, cu buzele strânse, răsuflând şuierător pe nări.

Şi gemetele răzbăteau din multe părţi, sângele fumega, curgea, mânjea mânile şi şorţurile, sticlea legănându-se, gros şi întunecos, în lighiane, doctorii înălţau, în lumina slabă, braţe negre până la cot, şi deodată mă văzui şi eu împresurat.

M-am zvârcolit, am icnit, am gemut, apoi am rămas întins pe spate, şi n-am mai ştiut nimic.

Când m-am trezit, mă durea capul, parcă mi se clătinau în el creierii, şi simţeam cum frigurile mă muncesc. În cortul mare era tăcere, şi lămpile vegheau în felinare. Unii din răniţi se tânguiau încet, mulţi aţipiseră; ici-colo licăreau ochi în umbră. Un miros înţepător umplea încăperea. Şi eu simţeam cum fiorii de căldură şi de răceală îmi pregătesc aprige dureri; în ameţeala mea, priveam fără să înţeleg bine toate.

Câţiva sanitari intrară, trecură pe lângă paturi aplecându-se. Apoi deodată unul se opri şi ridică o pătură. Se înclină; veniră şi ceilalţi. Şi-i văzui ca printr-o sită mişcându-se, descoperind patul şi ducând ca pe un lemn ţapăn pe cel care zăcuse acolo şi care se stinsese singuratic, neştiut de nimeni, în scrâşnirea aceea a dinţilor.

Pe urmă m-am simţit năpădit de focul înăbuşitor pe care-l aşteptam; ameţii, şi întunericul mă învălui.

Zilele care au urmat au fost numai clipele scurte de limpezeală, ce-mi deschideau destul de rar vederea asupra lumii aceştia. Parcă am trecut pe sub ceruri mohorâte de ploaie şi zloată, dar bine nu-mi pot da samă; parcă m-am strecurat prin preajma unor mari şiraguri de oşti tăcute, îngrămădite, în aşteptarea vuiturilor răsunătoare ale iernii, prin preajma unor sate pustii, sub privirile nepăsătoare ale unor ţărani morocănoşi, care nu erau din neamul nostru. Şi într-un târziu am intrat pentru odihnă mai lungă într-o sală mare şi curată, într-un spital, la Turnu-Măgurele.

Era o linişte acolo, cum de mult nu-mi mai simţise sufletul. Mi se părea că ani trecuseră de la viforurile care bântuiseră în batalioanele noastre acolo, în măcelurile de la Plevna. Şi-n cea dintâi noapte liniştită, la lumina de vis oare se împânzea asupra paturilor albe, am prins a mă gândi la năcazurile care de abia trecuseră, şi la viaţa de altădată, din vremurile de pace.

Nici nu visasem eu cu un an înainte, când plecasem acasă în concediu, ce cumpănă ne ameninţa. Eram foarte mândru de galonul de sergent, şi uitasem vechile mustrări ale tatei că nu-mi isprăvisem batîr gimnaziul. Îmi răsuceam puful de sub nas, mă strângeam în tunică, îmi plesneam pe-o sprânceană pălărioara de vânător şi făceam nişte plimbări ca acelea pe uliţile târgului nostru, pe sub geamurile în dosul cărora mă pândeau ochii multor fete. Pe urmă veniră baluri, unde eram un adevărat păun, petreceri de iarnă, în care jucam gajurile, inelul, preferansul de idei. Când lunecam pe sfoară inelul, strângeam degetele fetei de-alături; când mă sfătuiam în sală cu vreo bucătăriţă, după gajuri, despre felurile de bucate, îi strecuram la ureche o mulţime de prostii; şi la preferansul de idei făceam întrebări aşa de potrivite şi mă uitam în ochii unora din dudui cu atâta înţeles, încât sunt sigur că am lăsat pe urma mea multe piepturi suspinând şi mulţi ochi lăcrimând. Mama era foarte mândră de mine, şi se gândea cu dispreţ la pârtiile sărăcăcioase din târgul nostru. Doar eram cel mai bun dănţuitor, cel mai bun cântăreţ, şi declamam la petreceri aşa de bine, încât văduvele izbucneau în suspine totdeauna. Mai ales Cânele soldatului storcea multe lacrimi.

Acum cât de departe erau toate! Tata, ştiam bine că a îmbătrânit de supărări şi griji, în urma mea. Maica toată ziua căuta poate în cărţi, să vadă cum s-arată norocul pentru feciorul dus cine ştie unde, peste Dunăre, în război cu Turcul. Pe urmă, ostenită, parcă o vedeam grămădită în fundul divanului, cu ochii pierduţi în gânduri, departe. Veneau cucoane bătrâne, cunoştinţa, şi prindeau să vorbească despre veştile care sosesc de la Plevna. Şi era mâhnire şi jale, căci despre mine nu se ştia nimic; şi mama ofta cu amar, închidea ochii, şi lacrimi încete îi curgeau pe obrajii zbârciţi.

Toate aceste dureri însă mă lăsau liniştit; ştiam că o să mă întorc acasă şi o să le curm; iar bucuriile şi prostiile trecuseră, şi nu-mi mai era dor de ele. În faţa morţii, viaţa

altfel mi se arătase, pentru ca să mă gândesc că trebuie iar să o vântur ca pleava.

La multe mă gândeam. Şi-n icoanele şi gândurile încâlcite, adormii.

Când mă trezii, zâmbea cineva lângă mine, şi zâmbetul îmi umplu ochii şi sufletul de soare. Era o femeie, o cucoană din lumea cea bună, una din multele care porniseră, sub crucea roşie, să îngrijească pe bieţii schilozi care veneau de la vulcanul Plevnei. Avea o pieliţă albă, cu pufuşor ca la piersică, şi doi ochi albaştri cu sprâncene negre. Atâta am văzut eu, ş-am simţit o înfiorare când şi-a pus mâna mică pe fruntea mea.

O auzii vorbind:

— Doctore, de ce-a suferit flăcăul acesta?

Mai întâi mă izbi vorba flăcău. Mă socotea un simplu soldat de rând.

— Şi parcă nu-mi venea la socoteală: pe vremuri doar învârtisem valsuri şi declamasem Cânele soldatului…

— A fost rănit… auzii răspunsul. Şi, întorcându-mi ochii, zării un doctor ţapăn, ras, cu şorţul alb dinainte, şi după dânsul un şir întreg de oameni drepţi cu pestelci albe. A fost rănit – zise doctorul, şi băgai de samă că are dinţi foarte lungi. I s-a extras glontele şi a rămas rană foarte periculoasă. Era aproape-aproape să i se taie piciorul… Acuma e ceva mai bine. Febra a scăzut.

— De unde eşti? Întrebă cucoana, întorcându-se spre mine şi privindu-mă lung.

— Din târg de la Cămărăşeşti, răspunsei eu încet.

— Nu eşti de la ţară?

— Nu.

Ochii aveau în ei parcă nişte firişoare aurii. Pe obraji abia acuma zăream o roşeaţă slabă, de abia pricepută. Sprâncenele se lăsau în jos, arcuindu-se pe deasupra ochilor şi subţiindu-se din ce în ce.

Mă întrebă iar:

— Te simţeşti mai bine acuma? Nu răspunsei.

Închisei ochii, şi icoana ei îmi rămase zugrăvită în lumină, albă, uşoară ca-ntr-un întuneric. Pe urmă băgai de samă că mâna ei nu-mi mai atingea fruntea.

— Şi, când deschisei pleoapele, nu mai văzui pe nimeni la căpătâi.

Au venit pe urmă iar doctorii, singuri, m-au cercetat; eu mă gândeam la altele, nu mai băgăm sama la ei.

Când sala se goli şi tăcerea se întinse iar, bolnavii prinseră să şoptească. Cei vechi întrebau pe cei noi, care veniseră odată cu mine, despre suferinţile şi năcazurile celor ce rămăseseră acolo; voiau să ştie dacă Turcul s-a dat prins, dacă a mai fost vreo bătălie.

— Multe. Iar cei veniţi răspundeau cu glasuri potolite, cu ochii plini de suferinţă.

Mă întrebară şi pe mine unii. Eu răspunsei întâi scurt, pe urmă nu mai răspunsei de loc. Auzii o şoaptă: Mă, ăsta-i cioclovină4… dar nici nu întorsei ochii. Mă gândeam.

— Şi tăcerea încetul cu încetul se întinse; soarele de sfârşit de toamnă răzbătea prietinos prin geamuri, şi o reţea albă tremura mişcându-se pe duşamele. De-afară veneau glasuri slăbite, venea câte-un cânrec depărtat, de cucoş; şi înlăuntru, cu comanacele în cap, în cearşafurile albe, cei mai mulţi dintre bolnavi dormeau, unii pe-o coastă, alţii pe spate, cu gura deschisă, sforăind uşor. Mă simţeam foarte bine în liniştea aceea, şi mă gândeam cu stăruinţă la un singur lucru…

A doua zi mă trezii dis-de-dimineaţă, cu o dorinţă mare. Toţi dormeau. Mie-mi umbla gândul, rătăcind, acasă, la tata, la mama, la fetele cărora le cântam, cu ochii umezi: „Frumoasă ca o rază ai fost în astă lume…”, la legănatele valsuri nemţeşti.

— Apoi se întorceau, odată cu ochii, spre ornicul în colţuri, care ţăcănea răpegior, deasupra uşii, la intrare.

Şi, când o văzui intrând pe cucoana cea cu ochii albaştri şi cu sprâncenele negre, îmi tresări inima într-un fior de

fierbinţeală. Închisei pleoapele, şi aşteptai. Trecu vreme multă.

— Apoi o mână călduţă mi se aşează pe frunte.

Şi-o văzui tot aşa de liniştită ca şi în ajun, cu doctorul ras şi cu dinţii mari îndărătul ei şi cu şiragul celorlalţi în urmă. Ba mai erau cu ea alte două cucoane îmbrăcate în negru; eu însă priveam cu îndărătnicie la cea care mă întreba cu un glas aşa de dulce şi care avea mâna moale cum e catifeaua.

— Tu eşti cel care n-ai putut să răspunzi ieri. Cum te simţeşti azi?

— Mai bine, răspunsei eu. Dar tot mă doare piciorul.

La picior nu mă mai durea, dar ea mă privi cu milă, şi eu nici nu doream altceva

— Are să-ţi treacă, să n-ai grijă…

Iar eu închisei ochii. Şi ziua se scurse iar în linişte, cu reţelele tremurătoare de lumină, cu zvonul slăbit care pătrundea, ca într-un somn uşor, de-afară. Mă simţeam ca într-o baie călduţă, în aşteptarea mea; şi clipele orniculuicădeau una după alta în sala largă; gardienii treceau în vârfurile picioarelor; glasuri încete curgeau neînţelese, ca nişte adieri.

Şi în fiecare zi venea cucoana cu ochii albaştri, cu glasul încet şi cu mâna mică şi moale; trecea lunecând parcă; eu acuma o urmăream cu ochii, o petreceam până ce ieşea, şi-mi simţeam coşul pieptului cald şi sufletul plin de taină.

Zi după zi trecea. Ca dintr-o lume depărtată veneau veştile din afară, de la război. Noi toţi acolo, în lumină şi-n căldură, ne odihneam oasele zdrobite şi sufletele pustiite de furtună. O primăvară nouă liniştea inimile. Numai cei cu mânile şi cu picioarele tăiate aşteptau întunecaţi, fără nici o nădejde, cu o durere întunecoasă în ochi. Tăceau toată vremea, şi oftau des, cu o jale nemărginită: rana astupată pe trup era deschisă pentru totdeauna în suflet.

Sara, unii istoriseau întâmplări de prin ţinuturile lor. Vorbeau domol, cu amănunte multe, şi la lumina scăzută ceilalţi ascultau, în capul oaselor, ori rezemaţi în coate.

Până într-un târziu, glasul povestitorului umplea odaia largă de fiori şi de şoapte. Apoi glasul tăcea şi numai ceasul ţăcănea sus, în părete. Poveştile se înteţeau mai ales în nopţile de viforniţă când pe afară vântul bubuia şi trecea cu larmă de ape, şi şuiera ca un şarpe, strecurându-se pe coş. Eu mă gândeam, în zvonul acela al mâniei văzduhului, la fraţii rămaşi în câmpiile bulgăreşti, trecând prin vânturi de ghiaţă şi răzbătând prin volburile viforului.

Ochii albaştri răsăreau în fiecare zi în liniştea odăii. Îi aşteptam, îi urmăream, şi rămâneam cu gândul aţintit la ei; şi simţeam cu spaimă cum se apropie clipa ieşirii din spital. Şi privirile mele aveau ceva aprig în ele, ceva dureros de bună-samă.

— Căci totdeauna cucoana se oprea mai mult la căpătâiul meu, mă privea lung, cu un zâmbet uşor, un zâmbet aşa de dulce, şi-mi vorbea încet, cu un glas care-mi părea un cântec. Mă întreba despre trecut, aducea vorba despre tata şi mama; descoperise acum în mine cunoştinţi ceva mai deosebite, şi-i plăcea să-i vorbesc despre multe.

Şi când îmi aduc aminte de noaptea din urmă pe care pe care am petrecut-o, la spital, mi se face şi acuma negru înaintea ochilor. N-am putut închide ochii cât e picul: în rana de abia astupată parcă prindea să mă înţepe un ac; sufletul îmi era plin de o sfâşiere adâncă, şi nu ştiam ce vreau, ce doresc. Îmi era dor de tata, de mama, de târguşorul nostru, cu toate astea aş fi vrut să rămân acolo unde eram, ţintuit în patul meu, În lumina obişnuită a lămpilor, legănat în adormitoarele povestiri ale camarazilor, privind dimineaţa ceasul şi aşteptând cu ochii, cu sufletul, o clipă, când se deschide uşa…

Şi a venit cea din urmă clipă. S-a deschis uşa, şi a intrat femeia cu ochii albaştri. Eu stam îmbrăcat pe marginea patului, o priveam galben, cu buzele strânse, cu ochii mari, pe care-i simţeam că ard. Ea zâmbea, venea zâmbind spre mine. S-a oprit şi m-a întrebat:

— Vra să zică pleci, domnule sergent Văleanu?

De abia am putut să murmur:

— Sărut mâna… plec… Şi-am ridicat privirile spre dânsa. Ea se uita ţintă la mine, şi zâmbea. Mi-a urat încet drum bun; voi apoi să plece, dar se opri şi începu a râde uşor:

— Nu mi-ai spus, Vălene, niciodată dacă te-aşteaptă vreo logodnică la voi în Cămărăşeşti. Dacă te-aşteaptă, să fie cu noroc… Dar nici pe noi să nu ne uiţi…

Şi-şi plecă capul pe umăr, râzând şi privindu-mă lung.

Răspunsei:

— N-am nici o logodnică…

Ea trecu înainte. Apoi de la uşă mi s-a părut că a strecurat o privire spre mine. Nu ştiu, mi s-a părut… De bună-samă că mi s-a părut…

Am plecat chiar în urma ei, şi n-am mai văzut-o de atuncea…

CONVOIUL.

Al doilea convoi de prizonieri de la Plevna – escortat de trei companii din regimentul al treisprezecelea de dorobanţi şi de două escadroane de călăraşi – porni la 2 dechemvrie spre Ţară. A doua zi îl şi prinse în drum un viscol, mânia lui Dumnezeu.

Venea un vânt aspru, care frigea obrazurile ca un brici rău ascuţit. Cu el se năpăstuiră şi valurile de zăpadă măruntă. Câteodată se întuneca lumea în marile vârtejuri albăstrii, care suiau omătul de pe pământ înapoi spre nouri. Pe crestele dealurilor năvăleau talazuri uriaşe, se înălţau în răsfrângeri tremurătoare, ca o stropire de spumă, apoi se rostogoleau într-o cernere viforoasă în văi. Prin freamătul sălbatic al acestui uragan de zăpadă, răzbăteau cei trei mii cinci sute de ostaşi păgâni care suferiseră şi se topiseră în Plevna. Mergeau strânşi unul de altul, încovoiaţi, cu capetele-n piept, sub biciuirea trâmbelor de zăpadă. Tremurau umezi, pătrunşi de răceala ascuţită. Înaintea, în urma lor, căciularii şi călăraşii de abia se zăreau ca într-o negură deasă. Era o îngrămădire mare de glugi ţuguiate şi

de pulpane spulberate în toate părţile, în care scânteiau întunecos şirurile baionetelor şi oţelele carabinelor.

Nu vorbea nimeni în toată mulţimea aceea de oameni. Pas cu pas, sforăind, caii deschideau pârtie largă înotând prin omăt; pas cu pas, suflând greu, pedeştrii treceau prin neaua măcinată, sprijinindu-se, cu fălcile încleştate. Vântul umfla pulberea, o înălţa ca pe nişte steaguri mari albe, o încovoia şi o cernea peste grămezi.

Ostaşii lui Osman nu mai puteau. În haine subţiri, cu încălţămintea stricată, slăbiţi de lupte şi vegheri, acum de abia mergeau, se poticneau, îmbrânceau. Zăpada se strecura prin cizmele rupte la picioare, prin hainele sfâşiate pe trup; ei înaintau cu umerele ridicate, cu braţele adânc vârâte în tunici subsuoară. Disperarea din urmă le mai dădea curaj, la aprindea ochii şi sub privirile duşmanului, îşi adunau puterile.

Dar era foarte greu. Chiar flăcăii noştri, deprinşi cu năcazuri de acestea, înaintau anevoie.

— Greu al dracului!

— Gâfâia la ariergardă sergentul-major Michiu, scoţându-şi dreapta din mânici şi dându-şi jos, cu degetele, omătul din mustăţi; – să fie al dracului! Aşa vreme n-am pomenit de când maica m-a făcut!

— Ce-i, Michiule? Strigă sublocotenentul Crăciun. Nici nu poţi înjura. Îţi umple viscolul gura de zăpadă, hai?

— Ptiu! Decât aşa, mai bine… să ia dracul!

— Şi dădu drumul unei înjurături straşnice.

— Te crede taica! Răspunse sublocotenentul întinzându-şi buzele cu mustăţile tunse scurt, într-un surâs pe care frigul îl făcea rânjet. M-aş prinde şi eu să fiu colo, la căldurică, cu un pahar de vin fiert şi cu un pui rumenit dinainte.

Michiu scoase un fel de oftat, un răget:

— Eh-eh! Am şi uitat gustul puiului fript! Ofiţerul şi sergentul-major mergeau cot la cot, prietini buni din amarele vremuri ale asalturilor.

— Unul soldat vechi înălţat din grad în grad, celălalt, sergent-major, rezervist, primar într-un sat din judeţul Vasluiului. Învăliţi în gugiurile sure, bătuţi de palele dese ale viscolului, se plecau unul spre altul când vorbeau şi parcă-şi zvârleau cuvintele, prin crivăţul iute. Înaintea lor se tălă-zuia turma prizonierilor goi, după care, plecat pe oblânc şi învălit în manta, înainta căpitanul călare, iar dinapoi veneau rândurile strânse ale flăcăilor.

— Nu-i nimica! Zise Crăciun. Bine că s-au sfârşit toate. Mult până departe nu mai este! Ai s-ajungi ş-acasă, ş-apoi după aceea are să fie bine!

— Să fie, domnule sublocotenent, că şi rău a fost, de parcă nu-mi vine a crede când mă uit şi mă văd întreg. Zice că să nu dea Dumnezeu omului cât poate răbda…

Sublocotenentul nu răspunse. Amândoi se gândeau la acelaşi lucru: la vijeliile de foc prin care trecuseră. Regimentul lor primise botezul de sânge, intrat cel întâi în sângeroasele lupte de la Griviţa, la 27 august. La 31, a doua zi după luarea Griviţei, altă vijelie, cu batalioanele turceşti care năvăliseră să scoată pe-ai noştri din reduta cucerită. Dacă nu era al treisprezecelea, să intre şi să sfarme, tot ca la luarea Redanului, cu stratul puştei pe păgâni, dovedeau osmanlâii companiile noastre dărâmate de oboseala marii lupte din ajun. Pe urmă recunoaşterea de la 4 septemvrie, lucrările în şanţuri pe vreme rea, luptele de noapte cu pâlcurile de turci care izbucneau când şi când, noaptea, pentru a surprinde pe-ai noştri.

— În adevăr regimentul lor fusese mult încercat.

— Şi tăcerea aceasta plină de gânduri spunea mai mult decât un potop de cuvinte.

Merseră aşa o bucată de vreme, când deodată, calul căpitanului sforăi şi dădu în lături.

Michiu îşi înălţă capul:

— Ce este?

— Halt! Strigă căpitanul, au îngenunchiat trei prizonieri!

Sergentul-major şi Crăciun se apropiară; flăcăii din urmă mai făcură câţiva paşi şi se opriră. În zăpadă, înaintea calului, din grămada care se mişca încet-încet înainte, căzuseră trei prinşi.

— Răcniţi la ei să se scoale! Strigă iar căpitanul, cu glas înăbuşit de gluga care-i învăluia faţa.

— Sus, bre! Grăi tare Michiu, plecându-se spre căzuţi.

— Sus! Nu mai avem mult până în sat!

Turcii stăteau grămădiţi în zăpadă, cu ochii plini de trudă şi somn. Nu înţelegeau nimic, li se lăsau pleoapele ca de plumb pe luminile ochilor. În straiele lor subţiri şi scurte tremurau vineţi de frig, cu bărbiile amorţite, cu buzele negre. Nu mai înţelegeau nimic.

— Drepţi, bre! Strigă iar Michiu şi duse mâna la sabie; apoi se răzgândi şi şi-o trase înapoi.

— Lasă-i săracii! Zise sublocotenentul.

— Bine, dar ce facem cu ei?

— Desigur, frate, ce facem cu ei? Întrebă căpitanul de sus. Uite, rămânem în urmă…

— Dă, grăi Crăciun, de luat nu putem să-i luăm. Ş-aşa merg oamenii greu…

Unul din căzuţi îşi înălţă o clipă ochii stinşi şi făcu cu mâna, uşor, un semn de renunţare, apoi se lăsă pe o coastă. Cei trei gradaţi şi soldaţii dindărătul lor se uitau fără nici o vorbă. Prizonierii se lăsară în omăt. Căpitanul îşi porni calul. Crăciun comandă înăbuşit:

— Înainte!

Trecură pe alături.

— Şi căzuţii rămaseră în pustiul alb; rămaseră cu ochii închişi, primindu-şi sfârşitul tăcuţi. Şi multă vreme Michiu şi ofiţerul merseră alături fără să rostească nici un cuvânt.

Târziu, sublocotenentul ridică capul şi zise arătând cu mâna:

— Uite, mi se pare că ne apropiem de un sat…

Sergentul-major îşi îndreptă şi el trupul. Prin viscolirea deasă, ceva umbrea la dreapta, ca la două sute de paşi.

Vântul vâjâia ca o apă mare în răscoală.

— Nu! Răspunse Michiu, trebuie să fie o luncă.

Când se apropiară, văzură în adevăr un pâlc întins de mesteceni cu ramuri subţiri în care cânta înfiorător crivăţul. Trunchiurile albe se zbuciumau în toate părţile, cu disperare, parcă voiau să se smulgă din rădăcini.

Pe când priveau într-acolo, răsună iar glasul căpitanului:

— Halt!

— Iar au căzut! Zise sublocotenentul.

Era un singur prizonier, un uriaş palid la faţă, slăbit de suferinţi. Mormăia încet în limba lui, închidea şi deschidea ochii.

— Sus! Bre! Zise Michiu. Ai să te încălzeşti în sat!

Păgânul se lăsă în omăt. Căpitanul strigă:

— Înainte!

Flăcăii iar trecură pe alături. Viscolul venea din ce în ce mai vijelios, pe deasupra grămezilor de oameni parcă fâlfâiau paseri mari albe. Şi într-o clipă talazurile acoperiră pe oşteanul rămas singur în pustiul albăstriu.

Prin drumul greu şi prin vifor, sergentul-major zise într-o vreme:

— Şi de-ai noştri mulţi au murit din pricina lor…

— Aşa-i soarta omului, bre, răspunse sublocotenentul.

— Nici ei nu-s de vină… După ai noştri m-a durut rău inima, dar la urma urmei şi ăştia…

— Ăştia-s nişte păgâni! Mormăi Michiu.

— Ei au spintecat cu iataganele mulţi dorobanţi.

— Adevărat, răspunse Crăciun. Apoi adaogă: Ai văzut cât de repede i-a acoperit omătul?

— Pe cine, pe păgâni? Am văzut… răspunse sergentul-major cu glas mai muiat.

Un val mare de omăt se năpusti şi le umplu obrazurile. Scuipară, înjurară şi răzbiră înainte. Mergeau umăr la umăr, albi de nea, arşi de suflarea crivăţului. Din când în când izbucnea glasul căpitanului, treceau pe alăturea de cel

căzut, îl lăsau în urmă sub talazurile care se zbăteau deasupră-i.

Când ajunseră în sat, ninsoarea, mai potolită, curgea prin umbrele vinete ale înserării. Năvăliră toţi repede, începând din capul coloanei, pe rând, în curţile înzăpezite. Sătenii ieşeau din casele joase, cercau să se înţeleagă cu sergenţii şi cu ofiţerii. Dar nimeni nu se uita la dânşii. Se îngrămădiră pâlcuri-pâlcuri, pe unde putură şi unde apucară. Rupseră pânze întregi de garduri, le aşezară în calea vântului, ori în jurul caselor, spintecară zăpada, aprinseră focuri în adăposturi. Era o frământare în care toţi parcă uitau de oboseală. Prizonierii, tăcuţi, bătătoreau omătul, pregăteau perdeaua, parcă înţelegeau glasurile dorobanţilor; un început de înfrăţire le înmuia la unii privirile. Apoi zarva încet-încet se potoli; numai pe ici pe colo răzbeau glasuri purtate de vânt. Flăcările focurilor mari fâlfâiau în toate părţile.

Michiu, cu pâlcul lui de dorobanţi şi cu grămada de prizonieri, înjghebase un adăpost între casa unui gospodar şi între şopronul larg de aproape, care se deschidea cu faţa spre casă. Dăduse o raită prin casă, urmărit de bulgarul tăcut şi morocănos, şi ieşise numai decât foarte nemulţămit.

— Mare ticăloşie, domnule, mare ticăloşie!

Bulgarul venea după el.

— Ce te ţii, mă, după mine?

— Răcni oşteanul tare, înturnându-se şi zvârlindu-i vorbele în nas.

Săteanul se opri încremenit. Michiu îşi puse mânile în şolduri:

— Te boldeşti la mine, ha? Cine s-a bătut la Plevna, potaie? Tu, ori ăştia? Tu ai crăpat aici mâncare cât ţi-a încăput în piele, te-ai prăjit la foc, ş-acu te boldeşti; ţi-au rupt gardul; ţi-au pus pe foc lemnele! S-au pus şi ei, săracii, să se încălzească.

— Ei şi?

— Şi se dădu aproape de el, închinzând dintr-un ochi, tainic.

— Adică poate ai ceva de zis dumneata?

Omul n-avea nimic de zis; se dădu înapoi şi îşi mângâie o clipă pe gânduri mustăţile mari aduse a oală: se gândea ce-o fi însemnând potopul de cuvinte ale sergentului-major.

— Spune, mă! Ai ceva de zis? Îi răcni oşteanul la ureche. Apoi duse mâna la straja săbiei:

— Paşol!

Săteanul se dădu repede înapoi şi intră în casă. Capul lui zbârlit, nemulţămit, apăru la ferestruică.

— Măi-măi-măi! Mormăi Michiu aproapiindu-se de focul în jurul căruia prizonierii cinchiţi, grămădiţi strâns, făceau o roată mare; – straşnic, domnule! Aista-i mare iritic!

— Domnule sergent-major, zise un căprar.

— Iritic ca iritic, dar ce zgârcenie! Mămulică!

— Hm! Oameni răi, băiete! Da' ia să-l iei în maşină şi să te faci a-i da!

Un murmur uşor de râs tremură printre flăcăii răspândiţi ici-colo printre prinşi. Sergentul-major trecu la foc prin rândurile strânse, îşi scoase tabacherea şi-şi răsuci o ţigară. Apoi se întoarse spre soldaţi:

— Voi puteţi să scoateţi câte ceva şi să mâncaţi. Eu până ce n-oi lua anafura de asta, nu pun nimic în gură…

Prin copacii din jurul casei, prin căpriorii şurii sub care se zbătea arzând focul, fluiera cu învierşunare crivăţul. Suflările lui mânioase zguduiau pânza de gard şi de trestii aşezate în cale-i, spulberau grămezi de omăt şi le zvârleau în cerneri de năsip în şură, asupra focului.

Turcii suflau zgomotos şi-şi pârpâleau la flăcări mânile şi picioarele. Erau aşa de plini de frig şi de durere, încât nici mâncare nu le trebuia. Clănţăneau din dinţii rânjiţi, se întorceau pe o parte, se răsuceau pe alta, şi, în căldura umedă care le dezmorţea mădularele, ochii le scânteiau. În jur, viforniţa se învolbura cu valuri mânioase, şi acolo, la

focul mare, un pic de mulţămire muia inimile împietrite de năcazuri.

Din când în când, ici-colo, oameni răzleţi se sculau, ieşeau şi se întorceau cu grămezi de vreascuri şi lemne. Le aruncau pe foc, şi flăcările, înăbuşite un răstimp, izbucneau iar, albe şi vioaie.

Deodată, din întunericul neguros, ieşi în lumină trupul voinic al sublocotenentului.

— Ce mai ala-bala pe la voi, Michiule? Întrebă el, apropiindu-se.

— Bine, domnule sublocotenent, răspunse sergentul-major. Mi se pârpâlesc dancii la foc.

— Las' să se pârpâlească, bre, că mult frig au strâns!

Căciularii îşi scoaseră glugile; stăteau cu obrazurile pălite în lumină. Frigul alungat, prindeau ici-colo să şoptească. Numai prinşii tăceau încă: în trupurile lor rebegite, răceala îşi sfredelise cuib adânc.

Crăciun se lăsă jos, alături de prietinul de zile grele.

— Zău, bre, zise el, de abia aştept s-ajung acasă!

— Om ajunge ş-acasă, răspunse Michiu. Acuma nu mai zic nimica, dar numai Dumnezeu ştie cum are să mi se încălzească inima, când oi călca pragul şi mi-oi vedea nevasta şi copiii!

Amândoi rămaseră gândindu-se, cu ochii în flăcările focului, ascultând glasul viforos al vântului.

Soldaţii, prizonierii, începeau să roadă din provizii. Muşcau cu privirile aţintite, mestecau, muiaţi de căldura focului, şi nimeni nu zicea nimic. Târziu, după ce isprăviră, într-un răstimp de domolire a vijeliei, câţiva oftară prelung, din greu.

Apoi, încet-încet, prinseră a grăi. Dorobanţii îşi spuneau nevoile de acasă şi glasurile lor deşteptau multe dureri vechi… prinşii şopteau pe nas, cu feţele chinuite, cu ochii plini de adâncă durere. Iar Michiu şi sublocotenentul iar îşi aminteau şi acuma vorbeau despre valurile trecute, despre băieţii detreabă care căzuseră în volburile de foc, despre

zilele negre pe care le petrecuseră… Toţi cei căzuţi zăceau în târna străinătăţii, sub pânza albă de omăt. Cei de-acasă nu-i vor mai vedea; vor rămânea pentru totdeauna pierduţi! Şi o amărăciune de care nu-şi dădeau sama le umplea piepturile, o amărăciune în care mila de mult alungată se întorcea pătrunzându-i încet-încet. Tăcură apoi şi se uitară la turma de duşmani goi care se frigeau pe lângă foc şi vorbeau trişti, cu glasuri domoale. Gândul li se întoarse la cei îngropaţi în vifor, în urmă, căzuţi fără murmur, cu lacrimile îngheţate în ochi şi cu gurile închise izbucnirilor durerii. Şi simţeau ceva fără să şi-o spuie, o milă pentru om, pentru omul nenorocit oricare ar fi el.

Şi cântecele vântului de iarnă sunau jalnic în noaptea dimprejur, roiri dese de fulgi albi, sticlind în lumină, năvăleau spre grămădirea mare de jar a focului. Acum oamenii, moleşiţi, se plecau unii peste alţii, cu ochii împăienjeniţi. Din zvonul domol al glasurilor pătrundea povestirea unui căciular, care spunea despre muierea lui lăsată acasă, tocmai când din zi în zi îşi aştepta ceasul.

După ce tăcu el, rămase de abia răsunând numai glasul moale al unui turc slăbuţ. Cei care mai vegheau, cu ochii deschişi, îl ascultau. Iar prinsul se înduioşa, avea înmlădieri grele de cuvinte, în care se simţea suferinţa cea mare.

După aceea tăcu şi el. Şi dormitau alături oştenii noştri primitivi şi crânceni în lupte, şi păgânii care măcelăriseră răniţii cu iataganele.

Iar Crăciun înălţă bidonul cu rachiu, trase un gât şi-l trecu lui Michiu. Gustară ceva, mai băură, apoi sergentul-major prinse a spune c-o lumină mare în ochi:

— Să vezi, domnule sublocotenent, am un ţânc de-o şchioapă; uite, numai atâta.

— Şi-l chiamă Mihăiţă…

Crăciun dădea zâmbind trudit din cap, cu ochii pierduţi. Frântura de convoi stătea răsturnată în zvonul viscolului, în lumina şi-n căldura focului. Oamenii se lăsaseră unii peste alţii, cu ochii închişi, cu inimile împăcate.

Din alte volume.

BOTOLAN.

Vremuri de bejenie (1907)

Pe Botolan îl aveam soldat în ecadron. Eu eram tinerel făr' de mustaţă pe atunci, şi-mi purta el grijă pentru mâncare, pentru culcare.

— Şi era cu credinţă adevărată. Un om spătos, scund, cu nişte ochi verzi, plini de bunătate.

Dintru-ntâi, mi se păruse cam sărac cu duhul; dar pe urmă am văzut că numai sfiala era de vină pentru încurcăturile lui. Pentru dânsul, târgul şi armata fuseseră o minunăţie ca aceea, la început. Toată tinereţa şi-o petrecuse la ciobănie, în pâcla munţilor, cu buciumul, cu oile. Când s-a însurat, iaca şi oastea; şi mai trece un an, doi, iaca şi războiul. Rău. Avea ş-un copil. Şi întruna se gândea la oile lui, la nevastă şi la fetiţă.

— Şi ofta. Câteodată îmi era şi milă de el, cu toate că de la o vreme, după furtunile ce bântuiseră, după Griviţa, după toate, mi se făcuse inima ca de piatră.

— Ce ai, mă Botolan, de oftezi aşa?

— Ei, ce să am, domnule sublocotenent? Mă gândesc şi eu că multe îndură omul pe lumea asta!

— Ţi-i dor de casă şi de oi, bre?

— Da, domnule sublocotenent.

— Şi de nevastă… Ce să fac? Dacă aşa-i, ticălos, sufletul meu!

Şi ofta, privind într-o parte.

În rătăcirile noastre de călăreţi uşori, după bătaia vântului şi după zgomotele depărtărilor, nu mai aveam sălaş şi hodină ca lumea. Şăile nu se mai luau de pe cai, oamenii se hodineau, mâncau, cu frâiele trecute prin mână şi cu carabinele gata, alături. Unde mai pui că eram cu ruşii amestecaţi, şi ofiţerii lor cei mari şi mândri se uitau la schimbaşii noştri de sus tare, din văzduh: nişte sălbatici care şi-au prins caii din ceairuri, au încălecat şi au venit la bătălie! Dar când a fost cea dintâi ciocnire a noastră la

podul Vidului, când am sfârticat cele dintâi batalioane duşmane spulberându-le.

— Atunci, he-he, atunci din braţe! Şi din frate! Nu ne mai scoteau, din dragoste şi băutură…

În toate rătăcirile acestea necurmate şi în hărţuielile sângeroase, Botolan avea grijă de mine ca de un frate mai mic. Într-o colibă pustie, într-o casă părăsită, într-o cărămidărie, într-o hrubă în pământ, ori unde cădeam, el venea cu braţul lui de fân, ori de paie, îmi înjgheba patul, ca să pot dormi un ceas, două mai pe moale. În opririle acestea, apoi, după această dintâi grijă, nu rareori îl zăream sfătuindu-se cu tovarăşii şi scoţând dintr-un fund de săculeţ, ori de prin halaturile şelei, câte-o bucată de slănină ori câte-o pasere cu gâtul răsucit… Mă ospăta şi mă privea lung cum mănânc, cu ochii lui verzi, plini de bunătate. Eram subţirel pe atunci, cu puf pe obraz şi-i era milă de mine. Pentru toată grija asta, cu sfială, abia îndrăznind, cerea şi el o plată:

— Trăiţi, domnule sublocotenent, aş vrea să trimet o scrisoare acasă… să ştie şi Mărioara mea, că încă n-am murit aici, prin străinătăţi, în ţara Turcului… Ea, săraca, zi şi noapte s-a fi gândind când mă întorc… Poate mă întorc azi, poate mă întorc mâni… Dacă vede că nici veste nu-i mai vine, socoate c-am şi murit… Vai de capul ei! Ce crezi, domnule sublocotenent, ea-i femeie singură, cu grijă, cu năcazuri… Ce poate un cap de muiere? Aşa, mă gândesc eu să-i trimet răspuns: să ştie că eu îs sănătos, ş-o duc bine, ş-am să vin cât de degrabă acasă, dac-a da Dumnezeu…

Într-un rând, după ce rămase mult pe gânduri, cu privirile duse, îndrăzni, cu glas încet:

— Oare mult avem să mai stăm noi prin sălbătăciile acestea, domnule sublocotenent?

— Dă, bre Botolan, ce să-ţi spun? Nici eu nu ştiu… Până când s-a sfârşi războiul.

— Când om răzbi pe Turc, domnule sublocotenent?

— Da, Botolan, când l-om răzbi…

— Hei, apoi atunci tot mai avem, domnule sublocotenent, că Turcu-i tare, ce crezi? Zicea şi tătuca, şi bunicu, că un turc răpune şi doi şi trei de-ai noştri… Dar a da Dumnezeu şi tot noi om dovedi…

— Ţie, nu ţi-i frică de dânşii?

— Ei, de ce să-mi fie frică? Nu mi-i frică… Ziceau aşa, bătrânii; da' acuma i-am cercat noi şi cu sabia, şi cu carabina, ş-am văzut că tot om e şi turcul… Cât despre asta n-am eu nevoie… Numai de s-ar sfârşi mai degrabă… Atâta amar am şi eu…

Şi cum privea în lungul câmpiei pustii cu iarbă arsă, spre Dunăre, deodată ochii i se umplură de o lumină de jale, răsfrântă parcă din cele din urmă luciri ale asfinţitului.

— Mă gândesc eu, domnule sublocotenent, ce-a fi făcând acu Profiriţa… E mititică, mititică şi bălaie, şi de abia umblă în picioare… Şi nici nu putea zice decât mamă şi tată… Acuma, când m-oi întoarce, nici n-are să mă cunoască… Doar e vreme de când am pornit de-acasă… Poate stau în clipa asta amândouă pe prispă şi Mărioara se gândeşte la mine şi se uită în lungul drumului…

Aşa, prin mult amar şi năcaz am trecut noi, până ce-a dat Dumnezeu şi au început hărţuielile din jurul Rahovei.

Au bubuit tunurile o zi încheiată, au pocnit carabinele neîntrerupt, şi toată vremea, până ce căzu asupra câmpiei pânza fumurie a înserării, escadroanele noastre s-au zbuciumat prin vântul morţii, prin bombănirile schijelor şi prin bâzâirile de albină ale gloanţelor. Flăcăii noştri, alungând pâlcuri de turci, se aplecau ameninţători pe oblâncuri şi dădeau zbor cailor în vijelie; descălecările se făceau cu iuţeală nemaipomenită, prin rovine, prin tufişuri, carabinele pârâiau sec ca vreascuri, oamenii încălecau iar şi zvâcneau în larg cu răcnete prelungi, după contenirea cărora rămânea freamătul galopului mulţimii.

Cu cernerea cenuşii înserării în largul pustiu al acelor locuri, detaşamentul nostru a rămas în avanposturi.

O trudă grozavă îmi îngreuia tot trupul. Simţeam fiori de frig, care alergau pe sub piele prin braţele amorţite, sub mantaua grea. Mergeam în pasul calului, şi puţinii flăcăi ai detaşamentului mă urmau tăcuţi, ca umbre, în întunecime. O casă pustie, la un colţ de muncel, se desluşea abia înainte-ne: acolo mergeam. În fund, întăriturile turcilor în Rahova se tăiau negre, puternic şi foarte desluşit pe slabul abur luminos al amurgului, în asfinţit.

— După larma zilei, tăcerea care ne împresura părea a veşniciei.

În pasul liniştit al cailor ajunserăm. Recunoscurăm casa şi împrejurimile prin desişurile mărunte de mlajă5, până la pâlcul de sălcii care mărginea mlaştina dinspre Rahova turcilor. Postul vecin al nostru, în dreapta, putea fi zărit pe orizont dacă sentinela se lăsa pe vine. Soldaţii descălecară în tăcere, dosiră caii şi le dădură grăunţe, îşi pregătiră armele, şoptiră abia auzit un timp, apoi tăcură, aşteptând.

— Măi băieţi, să păzească doi spre zăvoi, unul să rămâie aici... Ceilalţi cercaţi a dormi cum veţi putea... Ce-a da Dumnezeu... La o nevoie, scurt în picioare; nici în somn să nu vă descleştaţi degetele de pe armă.

— Trăiţi, domnule sublocotenent, zise sergentul, aşez eu totul... Loc de dormit este sub şopron... La o nevoie, mai curând simţim... Aici, în casă, este un fel de pat, da-i de pământ, domnule sublocotenent, ca vai de lume... Nu ştiu de te-i putea hodini...

— Punem un braţ de fân, şopti Mitru Botolan, şi eu mă culc colea, lângă părete, afară...

— Bine, puneţi un braţ de fân, şoptii eu; de abia îmi simt trupul, de ostenit ce sunt... Aşa... Să băgaţi de samă, măi băieţi, purtaţi-vă, măi, ca totdeauna... La o nevoie, ca fulgerul, şi să daţi cu toată nădejdea...

— Las' pe noi, domnule sublocotenent... şopti Mitru.

Câmpiile, cetatea, pieriseră în întuneric, încremenite în tăcere; prin răcoarea aspră a nopţii nici o fâlfâire de vânt nu adia. Numai un foc de puşcă se auzi departe, slab,

singuratic, trist. Paşii oamenilor pe lângă păreţii casei, afară, conteniră, şoaptele amuţiră; rămăsei singur, zdrobit de osteneală, între păreţii goi, reci şi afumaţi, pe patul de pământ, deasupra maldărului de fân. Un timp, fiorul, glasul tăcerii, îmi ţârâi în urechi; apoi somnul de plumb mă copleşi.

Într-un târziu, poate după două, poate după trei ceasuri, deodată tresării şi mă deşteptai, pe jumătate ameţit; simţisem prin somn, în urechi, un bubuit afară, sub păreţi. Nemişcat, rămăsei sub manta, cu faţa la părete. Mă gândeam, cercând a mă desmetici. Ce să fie? Vuietul s-a auzit de partea cealaltă, între uşă şi fereastră parcă… Era linişte moartă în juru-mi, nimic nu pătrundea de afară. Dar tot nemişcat stam, cu urechea aţintită. Poate s-a întors afară, sub părete, în somn, Botolan… El zicea că se culcă afară, aproape de mine.

Dar deodată inima se izbi dureros în coşul pieptului. Încremenit, asudat rece, am stătut cu ochii zgâiţi în pata de lumină cenuşie pe oare o făcea lângă mine, drept deasupră-mi, la o palmă depărtare de ochi, singura fereastră din păretele de la spate. În pata aceea, ca într-o fulgerare, zărisem o mişcare de umbre.

Toată fiinţa, înlăuntru, îmi tresărise, dar din locu-mi nu mă putusem clinti. Ca într-un fel de farmec simţeam cum încremenesc, şi aşteptam. Nici un zgomot nu se simţea, doar ceva ca-n vis, în răstimpuri scurte, ca strecurarea vântului în cercevele, ori clătirea unei ramuri, dar aşa de slab, în pulsaţii fără legătură, care n-aveau nimic omenesc. Jocul umbrelor dintru-ntâi grabnic, acuma se domolise: părea o mână care se întinde şi se retrage, marginea rotundă a unui cap care sta în cadrul cercevelelor o clipă, un tremur nedesluşit, o pată neagră apoi. Încordat, cu gura uscată, nu mă puteam clinti din locu-mi. Un zgomot mai desluşit mă cutremură, umbrele se şterseră de pe părete, pata cenuşie rămase goală ca taina unui ochi orb.

Eu tot aşteptam, cu trupu-ndurerat de încordare. Cineva tuşi afară, lângă părete – şi farmecul deodată se risipi.

— Tu eşti, Mitrule? Strigai tare, şi mă întorsei spre fereastră.

— Da, domnule sublocotenent, noi suntem…

— Ce este? Nu dormi?

— Nu, domnule sublocotenent… De-acu trebuie să deştept pe domnu sergent, văd că cei din marginea luncii nu mai mişcă… Mi se pare că le-au făcut felul aiştia…

Îmbrăcat cum eram, zvâcnii în sus şi mă aşezai în capul oaselor la marginea patului de pământ. Afară, prin întuneric, porni mişcare domoală. Mă ridicai, făcui doi paşi şi deschisei uşa.

— Ce-a fost, Mitrule?

Botolan îmi răsări înainte prin întunecime. Înspre şopron se auzea glasul înăbuşit al sergentului.

— Asta a fost, domnule sublocotenent, răspunse soldatul.

— Că au venit trei păgâni până aici… Mă mir cum au putut trece, cum s-au strecurat până-ntr-acoace… Voiau să intre în bordei pesemne…

— În bordei, la mine?

— Da, domnule sublocotenent!

— Ei, şi ce-a fost? Acesta era zgomotul pe care l-am auzit? A fost ceva în dreptul ferestrei… S-au dus?

— Nu, domnule sublocotenent, i-am prins eu şi i-am doborât…

Un fior uşor mi se strecură prin piept. Botolan mă privea liniştit prin întuneric. Făcui doi paşi. În umbra ca păcura a păretelui, spre şopron, trei momâi negre zăceau întinse la pământ, alături.

— I-am zărit cum veneau câte unul, şi i-am aşteptat aici, în umbră… Şi gata… Îs başbuzuci, domnule sublocotenent… şopti Mitru.

— Cum a fost, bre? Cum s-a întâmplat? Nici zgomot, nici strigăt, nimic…

— Nu, domnule sublocotenent, ce să mai fac larmă? Au venit pe rând. Am sărit celui dintâi în spate şi l-am sfârşit, şi pe ceilalţi i-am aşteptat lângă fereastră… Ei veneau, mă credeau de-ai lor prin întunericul streşinei, şi eu întindeam mânile şi-i apucam de gât, domnule sublocotenent… Şi pe urmă, gata! Asta a fost… Doar voiau să intre în bordei să te omoare, domnule sublocotenent!

— Şi n-a strigat niciunul?

— De ce să strige? N-a strigat niciunul!

Prin noapte, cercam să zăresc mânile soldatului, care, îmi închipuiam, trebuiau să fie uriaşe. El tăcea. Sergentul şi doi oameni se strecurau uşor spre desişul de sălcii.

— Şi cum i-ai doborât tu pe tustrei, bre?

— Uite-aşa, domnule sublocotenent, i-am doborât… răspunse moale soldatul.

Aveam simţirea gheţoasă că am trecut printr-o mare primejdie; câteva clipe rămăsei cu ochii aţintiţi în neştire spre trupurile necunoscuţilor care zăceau la doi paşi, cu feţele la pământ, muţi, fioroşi, fulgeraţi năprasnic. Şi un val de milă pentru mine, un val cald şi pentru soldatul care mă scăpase de la moarte, îmi umplu coşul pieptului. El tăcea, nemişcat, şi gânditor, la o parte.

A doua zi, cu detaşamentul neştirbit, am intrat în rânduri. În grabă am făcut colonelului raportul, tot în grabă colonelul se opri în faţa lui Mitru şi-l privi cu luare-aminte, dădu poruncă pentru ordin de zi de vrednicie.

— Şi tunul izbucnind, comandele trecură ca sfârcuri de bice printre rânduri, câmpia se umplu de ramăt mare şi pânza noastră de oaste, sclipind din săbii, ameninţătoare şi întunecoasă, porni zguduind pământul ars al câmpiei.

Prin fumegarea luptei, la cel întâi popas, Botolan se apropie de mine, şi mă ţinti cu ochii lui verzi, rugători, fără să îndrăznească a rosti vreun cuvânt. Eu mă simţeam purtat spre el cu toată inima, cu dragoste:

— Ce-i, Mitrule? Iar ţi-i dor de-acasă? Vreo scrisoare, ceva, hai?

— Da, trăiţi, domnule sublocotenent, o scrisoare… De-acu dac-am scăpat şi de acest năcaz, pot să zic că mult până departe nu mai este… Şi ast' noapte am avut un val… Cu primejdie a fost acela, domnule sublocotenent, dar acuma a trecut… Ş-aşa, mă gândesc eu, domnule sublocotenent, să trimet iar răspuns Mărioarei, o leacă de răvaş: să ştie că eu îs sănătos, ş-o duc bine, ş-am să vin cât de degrabă acasă, dac-a da Dumnezeu!

Mă privea zâmbind, cu lumina-i de jale de amurg în ochi. Şopti domol:

— Oare ce-or fi făcând ele acu acasă? Fetiţa nu poate zice decât mamă şi tată… Când m-oi întoarce, nici n-are să mă cunoască…

Cum mă privea, neclintit în şa, deodată avu o zguduire uşoară. Zâmbetu-i crescu într-o fulgerare, se prefăcu în râs, ochii se lărgiră, şi fără nici un cuvânt, se plecă pe oblânc şi-şi îngropa obrazul în coama calului. Atunci, tresărind cu un geamăt săgetător, băgai de samă că tâmpla-i era sângerată: un glonţ rătăcit venise, de unde? Un glonţ rătăcitor venise, îi sfredelise tâmpla, şi acuma, brusc, totul se sfârşise. Acuma încremenise cu obrazul în coama calului blând şi nemişcat, cu braţul stâng sub piept, cu dreptul în lungul trupului, spre pământ.

Îl priveam şi mă gândeam la cele două fiinţi care-l aşteptau în munţi, în fundul Moldovei, la Profiriţa lui mai ales, cu părul ca fulgul de păpădie, care de abia umblă în

picioare şi nu poate zice decât mamă şi tată. Ca-ntr-o izbire, mă zgudui năvala lacrimilor.

Acu, şi pe mormântul lui creşte iarbă…

Aşa ne-a spus nenea Cerceluş istoria soldatului Botolan.

UN OM PIERDUT.

Povestiri de sară (1910)

Sublocotenentul Grigore Damian către ai săi

— La 6 spre 7 septemvrie 1877.

Deşi sunt trudit peste măsură, nu pot să dorm în noaptea asta. Au tăcut tunurile Plevnei, au tăcut ş-ale împresurării; o împuşcătură iute, care ne-a scos buluc afară, a contenit, nu ştiu unde a fost.

— Poate au mai căzut câţiva de ai noştri… Acuma dorobanţii mei din vizunii dorm somn de plumb; numai cei din şanţuri, în mâzga pământului şi în răceala nopţii, ştiu că-şi vor fi blăstămând, săracii, zilele. Cât îs de tari şi cum rabdă în tăcere oamenii aceştia; parcă mă străbate un fior de înduioşare!

Azi, înainte de amiază, când îi pregăteam pentru atacul de la Griviţa a doua, se rânduiau tăcuţi, îşi cercetau puştile şi-şi strângeau centuroanele. Erau cu ochii duşi, cu gândurile călătorite pe la vetrele lor. Dar n-auzeam un glas de tânguire, de păreri de rău, nimenea nu pomenea de cei de-acasă. Doi au îndrăznit să glumească chiar, doi mehedinţeni: eu îi ştiam oameni tăcuţi şi cumpăniţi. Amândoi din compania mea. Dumitru Sultan din Padina şi Dumitru Hapciu din Pluta. O glumă ciudată.

Hapciu a zis către celălalt:

— Măi camarade, când om intra în şanţurile lor, au să te înalţe turcii sultan!

Iar Sultan a răspuns strănutând:

— Hapciu!

Cei din jur au prins a râde.

La atac amândoi au căzut cei dintâi şi au pierit zbătându-se subt ochii mei.

Acuma în noaptea asta, vreau să vă scriu ce s-a petrecut cu Neculai Călin, văru-meu: tot m-aţi întrebat de el. Îmi spuneţi că nici o veste n-a venit de la el nevestii lui, nici nimănui. Nici de acum înainte n-are să mai primească nimeni veste de la el; a murit azi.

— Eu, mulţămesc lui Dumnezeu, am scăpat cu zile. Am trecut prin mare cumpănă şi am avut mare noroc.

Ieri sară, vine Călin la mine. Nu-l văzusem de-o săptămână. Mi se părea aţâţat ca niciodată şi foarte serios. Eu îl ştiam omul petrecerilor şi al ticăloşiilor. Am stat şi m-am uitat la dânsul. S-a întâmplat să fim numai noi singuri în bordei.

Mi-a întins mâna, m-a întrebat:

— Ce mai faci, Grigoriţă?

— Bine, domnule locotenent, zic; da' dumneavoastră cum o mai duceţi la comandament?

El m-a privit în tăcere, apoi s-a aşezat lângă mine pe un scăunaş. A zis cu glas scăzut:

— Am să vorbesc ceva cu tine, Grigoriţă… Dintre toţi de aici, numai pe tine te am mai de aproape… Poate-or întreba cei de acasă cândva de mine; să ştii şi tu ce să le spui.

M-am uitat cu mirare la el. A prins a râde privindu-mă drept în ochi, un râs prefăcut, vedeam eu bine, apoi şi-a plecat ochii într-o parte şi cu dreapta a început a-şi răsuci nelinişstit mustaţa.

Începu, tresărind parcă:

— Tu ştii, dragă, că dacă n-aş fi avut o leacă de protecţie, aş fi prăpădit cu ruşine epoletele… Acu mă gândesc eu cu jale la toate prostiile pe care le-am făcut! Ce te uiţi mirat la mine? Ştii şi tu de toate, precum ştiu toţi: că am cheltuit averea nevestii, că am făcut datorii, că am jucat cărţi ş-am pierdut de vreo trei ori solda oamenilor… Parcă eu nu ştiu că le cunoşti toate? De când am venit aici, alăturea cu camarazi vechi, cu foşti prietini, nu simţesc eu privirile tuturora? (începu a râde în silă.) Acuma nu mai sunt dintre-ai lor; vorbesc cu mine numai când sunt nevoiţi, în interes

de serviciu; mă ocolesc oricând pot; ba unii povestesc despre ofiţeri osândiţi pentru fapte rele, povestesc într-un chip anumit, de mi se ridică tot sângele în obraz de mânie şi de ruşine! Toţi, şi cel mai tânăr dintre dânşii şi cel sosit acuma din şcoală, ştiu că am fost dat în consiliul de reformă şi era cât pe ce să fiu alungat cu ruşine… Dar erau copii, era guri flămânde, era nevasta, sărmana, care alerga cu lacrimi, îngenunchind pe la cei mari… Nu m-au reformat; am trecut în rezervă; am îndurat sărăcia; am scăpat de ruşine; dar şi sărăcia duce la aceeaşi cumplită disperare… Şi toate le ştiu toţi aceştia care mă împresoară acuma: ştiu că am încercat de toate ca să mă pot ridica din sărăcie, ştiu că n-am fost în stare nimica să fac! Am ajuns să-mi pierd nopţile prin casele de joc în Bucureşti; copiii umblau pe la uşile rudeniilor şi nevasta, săraca, ducea casa, mă ţinea şi pe mine, din lucrul mânilor ei! De asta acuma, de când am fost chemat sub steag, se uită cu dispreţ la mine toţi şi mă ocolesc! Şi aici le dau dreptate… le dau dreptate!

Glasul lui crescuse într-o mânie înăbuşită. Mă privea cu ochii umezi, plini de o pornire nebună. Nu-l mai cunoşteam. Înaintea mea nu mai stătea Călin al nostru, ticălosul blăstămat de toate rudele Măriei; nu mai era Călin împotriva căruia tuna unchiul Toma: La ocnă! Criminalistul! A mâncat banii! Şi-a nenorocit nevasta şi copiii!

— Era altul! Mă îngrozeau ochii lui. Tăceam, nu ştiam ce să spun.

— Şi tu mă dispreţuieşti! Zise el, greu, privindu-mă ţintă; nu-i aşa? Mă dispreţuieşti…

Am început a îngâna:

— Nu-i adevărat, domnule locotenent… dimpotrivă…

— Nu te apăra! Urmă el c-un fel de mânie, nu te feri! Tu eşti rudă cu Măria, eşti văr: toţi, şi tu, ş-ai tăi, aţi strigat totdeauna c-am nenorocit-o…

— Domnule locotenent…

— Aşa-i, am nenorocit-o. Vrei să spui că n-am nenorocit-o?

Eu n-am răspuns. El avea un rânjet dureros. Un răstimp a tăcut, privind înainte-i, parcă vedea ceva.

— Tu, Grigoriţă, nu ştii câte au fost între noi, urmă el cu glas înduioşat… Acuma îmi aduc aminte de toate şi mi se umple inima de jale… Când îmi luam pensia, mă duceam întins să-mi încerc norocul la cărţi. Şi ea mă ruga pe toţi dumnezeii să nu mă duc, suspina şi gemea, că puţinul acela e al copiilor, e haina lor, e pânea lor! Cădea în genunchi, îmi împiedica picioarele cu braţele.

— Ţipa după mine… eu mă duceam… O găseam plânsă; se istovea, murea pe picioare…

— Ascultă, Grigoriţă, şopti el cu glas schimbat, eu din dragoste am luat-o pe Măria… Noi ne-am luat din dragoste… Ş-acuma în bătaia puştilor ş-a tunurilor, singur stând aici, fără un prietin, fără o vorbă bună.

— Mi-am adus aminte de trecut… Ticăloasă viaţă am avut! Ticăloasă viaţă…

Şuierul glasului lui m-a făcut să tresar. Am ridicat fruntea, l-am privit; în ochii lui ardea ca o flacără de nebunie şi de disperare.

A stat un timp aşa, pierdut, şi mie parcă mi se muiase inima de înduioşare. Afară suspina un vânt de toamnă, uşor.

— Abia îi auzeam modulaţiile chinuite…

Într-o vreme Călin a oftat, deşteptat din gânduri şi s-a ridicat în picioare. A încercat să zâmbească:

— Poate vei uita de ce ţi-am spus… dar poate să-ţi şi aduci aminte… Ştii că mâni mergem la atac?

Am tresărit. Numai din ochi i-am cerut lămuriri.

— Da. Am cerut să merg şi eu cu coloana… O să merg într-un batalion cu tine…

Începu a râde:

— Mergem tovărăşie… Poate luăm Griviţa număru doi!

În mine a început să bată cu tărie inima; a doua zi, vra să zică, trebuia să intru în fierberea morţii. Mi s-a pus un painjeniş sângeros pe ochi. În neştire am întins mâna, am răspuns în neştire glasului lui Călin.

— M-am trezit apoi singur, tulburat şi înfierbântat; am uitat mărturisirea pe care o primisem; mă gândeam că a doua zi poate o să rămân întins, în sânge, sub şanţurile păgânului.

Nu ştiu cum am izbutit să dorm; m-am sculat trudit; am primit înfrigurat ordinele; mi-am pregătit oamenii; de zece ori le-am inspectat cartuşierele şi le-am rostit datoriile lor la atac în ziua aceea. Foarte des mă uitam la ceas, de multe ori fără să văd minutarele. Şi într-un târziu băgai de samă că tunurile bat cu tărie şi fără întrerupere. M-am mirat când mi-au spus soldaţii că artileria a început focul la răsăritul soarelui…

Pe urmă nu-mi mai dau sama cum au trecut ceasurile cele două din urmă. Când ne-am mişcat spre parapetele Griviţei noastre, deodată cineva m-a apucat de mână. M-am întors, Călin m-a oprit, m-a cuprins în braţe şi m-a sărutat. Mi-a zis încet:

— Grigoriţă, adă-ţi aminte de mine…

Nu era înduioşat, mi se părea hotărât şi tare şi-i luceau ochii. Mie, în îmbrăţişarea aceea, mi-au dat lacrimile; m-am gândit la toţi ai mei.

Şi dintrodată, după ce ne-am aşezat la rezervă, am auzit semnalul de atac.

— Şi dorobanţii Sucevii au zvâcnit din şanţurile din apropiere, s-au risipit, ş-au pornit ca o furtună spre reduta turcilor. Am simţit în ochi izbirea unui val de sânge. Pe urmă s-a limpezit ca o arie înainte-mi, şi de unde eram, am văzut lămurit zvârcolirea luptei… Dorobanţii au stropşit într-o clipă pe turcii din şanţul înaintat, apoi cu scările şi faşinile au dat năvală în tabie, ş-acolo au pornit luptă crâncenă cu baioneta.

Am tresărit iar: al nouălea de dorobanţi ieşise şi el din şanţuri ca să sprijinească pe suceveni. Cineva a strigat lângă mine: Trebuia să iasă odată!

— Tunuri porniră a trăsni aproape, cu repeziciune, împuşcăturile parcă se înmulţiră; coloana a doua se opri la

jumătate de cale, batalionul întreg se culcă la pământ…

Atuncea am înţeles că sucevenii au rămas fără sprijin; am înţeles că se luptă cu străşnicie, că-i căsăpesc încă nizamii acolo, în redută… Am început a tremura; n-am auzit, însă am simţit porunca de înaintare. M-am văzut luat înainte ca de o volbură.

— Şi deodată în jurul meu începură a cădea… În mine era o hotărâre: să năzuiesc la redută, să mă salvez înainte! În juru-mi cădeau oşteni, bătuţi de plumbi şi schije. În vântul acela de spaimă, câteva glasuri se înălţară: La pământ! Că ne potopesc! Şi lunecând în mâzga de sânge, s-a poticnit şi batalionul nostru la pământ… Stam pe brânci şi priveam ca prin sită spre zvârcolirea de la redută… Şi deodată băgai de samă că cineva dintre ai noştri rămăsese în picioare. Am cunoscut numaidecât pe locotenentul Călin; şi ca o zguduire m-a străbătut de la creier prin spinare… Mergea domol spre redută, singur; luase de undeva o puşcă: o încărca mergând, apoi se oprea, ochea şi trăgea… L-am urmărit aşa o vreme. A mers ca la o sută de paşi, apoi l-am văzut slăbind din piciorul stâng, a îngenunchiat, s-a sprijinit în armă.

— A zvâcnit deodată în picioare, şi după aceea a căzut ca fulgerat, pe spate.

Acuma iar s-a făcut linişte şi vântul suspină ca şi-n noaptea cealaltă când eram singur ş-a intrat la mine, cu ochii arşi, Neculai Călin. S-a mărturisit dispreţuindu-se cu disperare şi eu nu înţelegeam atuncea că el hotărâse să pregătească Măriei şi copiilor pensia unui oştean mort cu cinste pe câmpul de bătălie.

UN VITEAZ.

File însângerate (1917)

O povestire a locotenentului Eug. Ştefănescu din regimentul 9 infanterie.

Aveam de străbătut un drum de vreo patruzeci de kilometri pe un viscol de nu se vedea înainte-ne la zece paşi. Vântul ne ardea faţa cu biciuiri de foc. Caii de la sanie, nişte roibi deprinşi cu toate necazurile, înaintau greu.

— Dar sileau pe cât puteau, săracii. Pe părul lor promoroaca se prinsese ca o spumă îngheţată.

Umblam printre dealurile ondulate din Nordul Moldovei, printre păduri cufundate sub domnia albă a iernii. Drumul ne părea din ce în ce mai greu şi aşteptam un popas, cu sălaş cald ş-un pahar de băutură fierbinte.

Ajungem în sfârşit. Trimitem caii la hodină şi ovăs. Degeraţi.

— Intrăm într-un local de jandarmerie.

Se ridică de la o masă, unde scria, un jandarm înalt, cu sprâncenile tufoase umbrindu-i ochii şi c-o mustaţă enormă roşie. Avu onoarea să ne salute, după obicei, şi ne împinse câte un scaun. Ne întrebă de unde venim, încotro mergem şi se informă dacă n-am dori să bem un ceai. Era, cum se vede, un om cu întrebări geniale.

Cum ieşi să se intereseze de această nobilă băutură.

— Observai într-un colţ, în umbră, aşezat pe-o lădiţă, un soldat care se silea să se salte din locul lui. Voia să ne salute, însă nu putea. Un picior îi era aproape zgârcit, şi drumul lung, pe vremea rea, îl vlăguise peste samă.

Îi făcui semn să rămâie la locul lui. Mă privi cu doi ochi plini de vioaie strălucire. Obrazu-i bronzat, cu toată suferinţa şi truda, oglindea un suflet plin de energie.

Mă apropiai de el; îl privii cu prietinie. Intrarăm îndată în vorbă.

— Ai fost rănit?

— Da, domnule locotenent.

După un răstimp de ezitare, urmă:

— Am fost până ieri într-un spital. Acuma sunt trimis la alt spital, de convalescenţi, în Botoşani. Aştept aici să treacă o sanie, să m-agăţ şi eu.

— Şi unde ai fost rănit?

— Am fost rănit în cinci locuri, domnule locotenent.

— Ai cinci răni?

— Cinci.

— Cum aşa?

Faţa deodată i se rumeni uşor şi ochii îi scânteiară. Îi dădui o ţigară. Şi-o aprinse şi începu să-mi povestească.

— Apoi… eu am luptat la Oituz. Era prin luna lui noiemvrie şi era o vreme cum nu se poate mai potrivită.

— Cu cerul îmbrobodit de nouri şi fără vânt. O vreme liniştită de toamnă.

Toată noaptea săpasem la tranşee. Când veni peste noi ziua albă, începurăm a ne învârti ca guzganii prin găurile noastre pândind pe duşman. Care cum scotea capul.

— Pac! Îi trimeteam răvaş dulce pentru lumea cealaltă…

Cătră prânzişor, începu a bate artileria lor. Bine.

— Las-o să bată. Noi ne vedem de treburile şi pregătirile noastre.

Se sparge o căldare nu departe de mine, scurmă ţărâna, împrăştie fum şi m-ajunge o schijă la braţul stâng. Nu-i nimic.

— Pot merge ş-aşa înainte. Bine că-s picioarele sănătoase.

Dar se sparge încă un obuz cu zgomot grozav şi iar îmi umple sufletul de fum şi de putoare. O ţandăra îmi rătează vârful urechii.

— Ce vârful.

— Observai eu: după cât văd ţi-a luat jumătate…

— Ce să fac? Zic: de văzut, văd.

— De mers pot merge… Hai înainte cu toţii!

Şi pe când artileria noastră începea a trage cu mare străşnicie, de râdea inima în noi, văzând ce se petrece la inamic.

— Punem baionetele şi ieşim ca fantasmele din gropile noastre…

Facem un salt; ne oprim într-un întâi adăpost… Foc groaznic curgea asupra noastră… Hai mai departe!

— Ne ridicăm. Un glonte mă plesneşte în picior. Aud: pâc! În cizmă.

— Pot merge? Da. Atunci hai înainte. Pâc! Alt glonte în genunchiul stâng. O zgârietură… Înainte! Încă un salt. Şi răpăiala de puşti şi mitraliere, şi muget de tun.

— Şi din urmă veneau ai noştri cu baionetele, ca valurile…

Încarc şi trag. Petrec un încărcător, două. Rana din genunchi începe să mă înţepe. N-are a face. În tranşeele nemţeşti observ mişcare înfrigurată şi pregătiri de retragere.

Atunci izbucneşte ura!

— De la noi – ca tunetul. Şi se prăvălesc şirurile noastre cu baionetele sclipind.

— Inamicul fugea – parcă-l ducea un vânt rău către pustie…

Vreau să mă răped şi eu, căci un fior aprig mă fulgera din creştet în tălpi. Piciorul mi-a înţepenit însă. O bombă se sparge iarăşi în dosul meu la zece paşi şi-mi smulge arma din mână, făcându-i bucăţi condacul…

Ce fac eu fără armă? Încep să strig: măi băieţi, eu nu mă mai pot purta, daţi-mi o armă… să le trimit şi eu de aici veste despre sănătatea mea…

Atuncea s-au apropiat de mine brancardierii şi m-au luat cu targa.

Când mă duceau, am băgat de samă că eram plin de sânge, care curgea din toate rănile.

Asta-i… Pe urmă m-au dus la spital… Şi mi-au dat domnii ofiţeri carte.

Scociorându-se într-un buzunar, scoase o carte poştală, pe care mi-o întinse cu un zâmbet de mândrie şi vanitate copilărească.

— Poftim, cetiţi aicea.

Luai cartea; cetii: „Viteazului nostru camarad.

— Amintire din 10 noiemvrie 1916” – şi dedesubt erau iscăliţi un colonel, un maior şi alţi zece ofiţeri.

Eu citeam. Rănitul dădea din cap, aprobând.

— Săracii! Murmură el când citii numele ofiţerilor; cine ştie câţi au căzut dintre ei!

Şi rămase cu ochii aţintiţi în gol.

— Cu gândul la camarazii lui şi la crunta vijelie de la Oituz.

FÂNTÂNA.

File însângerale (1917)

Sublocotenentul A. Stegărescu din regimentul 38 infanterie povesteşte următoarele:

Era într-o zi din septemvrie 1916. Ocupam cu plotonul meu o tranşee săpată în vârful unui deal care domina ţinutul. La poale se înşira, risipit, satul Arabagi. Dincolo, altă înălţime c-o sprinceană de pădure la creastă. Acolo era inamicul. Între noi şi el satul şi valea: o depărtare între opt sute şi o mie de metri.

Era un început de toamnă dobrogeană, cu soare arzător.

Îmi aduc aminte că sufeream de o sete grozavă. Mâncarea şi băutura ni se aduceau noaptea. Ziua drumul aprovizionării era măturat de gloanţe. Acuma de foame nu ne plângeam noi: mâncam noaptea ca să ne ţie şi ziua. Dar apa.

— Se mistuia într-o clipă sorbită de atâtea guri arse şi ziua parcă simţeam în noi un jăratic nestins.

Stăteam în adăposturi cu ochii ţintă spre o fântână din marginea satului. Acolo era cea mai mare bunătate a vieţii, apa, alinătoarea tuturor suferinţelor noastre. Dar între ea şi noi pândeau gloanţele inamicului, pândea moartea.

În după amiaza aceea însă nu mai putui răbda. Cu toată primejdia, mă hotărâi să încerc pe soldaţii mei. Şi întrebai cu glas tare:

— Ascultaţi, băieţi! Care din voi coboară la fântână?

Din ascunzătorile lor s-au ridicat în picioare, privindu-mă cu hotărâre, doi soldaţi: Andrei Nicolae şi Chiva Voicu. Erau oameni tari, îi cunoşteam: puteam să-mi pun credinţa în ei. O clipă stătui la îndoială.

— Ne ducem noi, domnule sublocotenent… rosti Andrei.

— Vă bizuiţi?

— Fireşte; altfel nu ne-am duce, domnule sublocotenent.

— Bine, plecaţi; dar fiţi cu băgare de seamă.

Au luat câte o găleată de pânză, şi-au trecut armele pe după gât şi s-au strecurat cu fereală din şanţuri.

Tiptil s-au lăsat la vale. Inamicul i-a lăsat să se apropie. Îi urmăream cu încordare de sus, şi inima-mi bătea.

Au ajuns la fântână: scripetele a început a scârţâi deodată în tot satul. Şi din gospodăriile pustii, deodată au prins a ieşi ş-a alerga spre fântână porcii şi toate orătăniile însetoşate. Guiţau, găgăiau, măcăiau, cotcodăceau şi-şi cereau partea lor. Cei doi soldaţi turnară întâia găleată în jghiab, şi animalele şi păsările dădură năvală de-a valma. Cei doi soldaţi râdeau cu bunătate şi le turnară ş-a doua găleată de apă. Apoi traseră din fundul fântânii şi provizia noastră.

Când tocmai mă miram în mine de liniştea desăvârşită a împrejurimilor.

— Începură împuşcături înteţite de la inamic spre fântână. Un purcel începu a coviţa cu durere. Soldaţii se aruncară răpede în dosul ghizdelelor şi începură şi ei a trage spre dealul dimpotrivă. Atunci şi de pe dealul nostru începu o pârâială grozavă, care umplea de freamăt şi de sunete valea. La loviturile duşmanului în jurul fântânei se răscolea şi fierbea pulberea. Vieţuitoarele satului fugiseră care-ncotro putuseră.

Deodată soldatul Andrei Nicolae se ridică de la locul lui cu linişte; ia în cele două capete ale armei găleţile de pânză, ca-ntr-o cobiliţă, aşază pe umăr arma şi porneşte către noi.

M-a apucat un fel de furie ş-o frică pentru viaţa lui. De sus am început să urlu către el: Zvârle găleţile! Adăposteşte-te! Au să te ucidă, nenorocitule!

— El părea că n-aude. În juru-i, printre picioare, pulberea răscolită arăta locul căderii gloanţelor inamice. El umbla lin, în pas cadenţat şi suia nepăsător la deal.

— Poftim apă rece! Zise el vesel intrând în tranşee.

Soldatul celălalt, Chiva Voicu, se făcuse şi el nevăzut de la fântână. Intrase în sat. După o vreme, când era soarele spre asfinţit, îl văd şi pe el ieşind dintre case şi suind spre noi c-un stup de miere în braţe. Venea legănându-se ca un urs. Bătură şi spre el câteva împuşcături zadarnice.

Râdea şi acesta:

— Andrei a adus apă, zise el, punându-mi dinainte ştiubeiul; eu, domnule sublocotenent, ţi-am adus dulceţi!

PAJURA.

File însângerate (1917)

Regimentul 57 infanterie lupta pe valea Jiului către mijlocul lui octomvrie, în poziţiile de la Dobriţa, Rasoviţa şi Ursăţei. Cu vrednicie şi cu durere pentru ţară se băteau flăcăii Olteniei. Era în acele neuitate zile când bavarezii au fost zdrobiţi, risipiţi şi fugăriţi pe toate văile şi măgurile munţilor.

La 12 octomvrie, la amiază, batalionul domnului căpitan Bădescu ocupă înălţimea Tufaia, şi lupta începu îndată cu un inamic de trei ori mai numeros decât ai noştri.

Noi ne ţineam bine.

— Povesteşte sublocotenentul M. Vulpescu; duşmanii atacau cu putere. Vedeam în juru-mi soldaţi îndârjiţi şi aţâţaţi cercându-şi necontenit baionetele. Tunul bubuia ca o darabană uriaşă, şi gloanţele piuiau ca nişte gângănii deasupra noastră.

Aveam în plotonul meu soldaţi tari şi neînfricoşaţi. Mă puteam bizui pe ei. Îi cercetam cu ochii, îi îmbărbătam; ei îmi răspundeau zâmbind, îşi dădeau capetele pe ceafă şi se grămădeau asupra armelor împroşcând moartea în liniile inamicului. Observ că unul, cel mai bun, Tudor Pecingină, lipsea. Întreb pe şeful lui de secţie:

— Unde-i Pecingină?

— Trăiţi, domnule sublocotenent, e dus în patrulă cu caporalul Mischie.

— L-ai trimes tu?

— Domnule sublocotenent, s-a cerut el singur, m-a rugat chiar; zicea că el vrea să-şi facă un gust, să ia pipa lui Ianoş.

— Bine.

Am început a râde, urmărind toată linia de foc care scăpăra în nouraşi uşori, răpede risipiţi.

— Domnule sublocotenent! Domnule sublocotenent! Mă strigă deodată sergentul. Vine Pecingină!

În adevăr din încreţitura unui dâmb, de după nişte tufişuri, venea soldatul cu Mischie şi cu patrula. Râdea vesel cu toată gura, şi când mă văzu începu să se scarpine sub capelă, cum îi era obiceiul.

— A adus bavarezi! Zise sergentul.

În adevăr, cei opt oameni mânau în dosul crestei şaptesprezece nemţi cam uluiţi şi speriaţi.

— Ce-i, Pecingină? Îl întreb eu pe soldat.

— Păi, domnule sublocotenent, eu m-am dus cu domnul caporal Mischie, după Ianoş, să-i iau pipa; da pe drum am dat de bavarezi. Ce să fac? Pe dânşii, băieţi! Dă cu puşca, dă cu pumnul – mai omorâm, mai fugărim; pe aceştia-i prindem şi vi-i aducem plocon, trăiţi domnule sublocotenent!

— Bine, Pecingină, cu tine nu se-ntovărăşeşte românul degeaba. Eşti om de ispravă.

— Am noroc la vânat, domnule sublocotenent, îmi răspunde râzând soldatul. N-am dat peste Ianoş, mi-a ieşit în cale Friţ. Parc-am ştiut. După ce i-am prins, am şi început a întreba: Bă! Pe care-l chiamă Friţ? Şi mi-a răspuns unul. Uite-l: cel cu capul mare şi cu nasul roş! Nici nu se putea să-l cheme altfel, domnule sublocotenent!

Soldaţii întorceau capul spre el zâmbind. Asta era specialitatea lui Pecingină de la începutul campaniei: vânătoarea. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu să nu iasă el în potici şi ţiitori, cercetând, pândind şi adulmecând pe inamic.

Umbla în primejdie ca peştele în apă şi paserea în văzduh.

— Eu ştiu c-am să mor, domnule sublocotenent, zicea el cu nepăsare; dar vreau să cad cu vrednicie ca un voinic. Bunicul meu a fost pandur al Vladimirescului. Pe iarbă verde, domnule sublocotenent, şi cu faţa la cer! Să-mi îngheţe ochii aţintiţi către Dumnezeu!

Căuta moartea.

În ziua de 13 octomvrie, după ce am schimbat poziţia de la Tufaia, Pecingină nu răspunse la apel. Întreb pe caporalul Mischie:

— Ce s-a făcut Pecingină? Unde-i?

— La vânătoare, ca de obicei, domnule sublocotenent. A plecat la Laleşti cu patru camarazi. Zicea că are o datorie cătră Ianoş. De-atunci nu s-a mai întors.

— O fi căzut, mă băiete.

— O fi căzut, domnule sublocotenent. De două luni îşi bate joc de moarte… A înfruntat-o în fiecare clipă. A străpuns atâţia duşmani cât nu le mai ştiu sama. Le-a pierdut şi el socoteala, i-a lovit unde i-a găsit: în post, în patrulă, în şanţurile lor, la un loc, rătăciţi… prăpăd a făcut, domnule sublocotenent. Acum i-o fi venit şi lui vremea şi rândul…

Caporalul Mischie vorbea astfel, însă nici el singur nu credea ce spune. Nu credeau nici ceilalţi camarazi. Nu credeam nici eu în moartea celui mai vrednic soldat al plutonului.

Dar Pecingină nu veni nici peste noapte.

În ziua de Sfânta Paraschiva, începurăm lupta de la Racoviţa. Şi pe când făceam o recunoaştere la aripa stângă a vrăjmaşului cu plotonul.

— Deodată, într-o vâlcică, la poale de pădure, găsii pe Pecingină.

Căzuse în adevăr. Sta cu spatele pe pat de iarbă şi muşchi, cu ochii sticloşi spre albastrul cerului, cu faţa solemnă şi severă. Sângele cursese râu din el, prin multe răni şi se aşternuse în juru-i ca o pânză de purpur.

Dar nu era singur. Şase bavarezi zăceau în juru-i. Patru erau morţi, fulgeraţi, unul cu capul zdrobit, trei străpunşi de baionetă. Doi erau răniţi de moarte, stăteau încovrigaţi, gemeau şi nu se mai puteau târî.

Unul din aceştia îngăima româneşte. El ne-a spus trudindu-se, că ei şase au vrut să facă prizonier pe soldatul căzut.

— Dar n-a vrut să se predea. A sărit ca o fiară. Cu o bucată de stâncă a zdrobit unuia capul. Cu baioneta şi cu patul puştii a doborât şi pe ceilalţi.

— Aşa om n-am văzut niciodată, zicea rănitul cu trudnic glas. L-am lovit, a rămas în picioare. Îi curgea sânge din răni.

— El urla şi se bătea cu noi. Am căzut cu toţii; a căzut şi el, dar cel din urmă.

Soldaţii, în juru-mi, ascultau în tăcere. Multora le erau ochii umezi de lacrimi.

Pecingină îşi dormea somnul din urmă pe iarbă verde, cu faţa la cer, aşa cum voise. M-am descoperit. L-am salutat fără nici un cuvânt. Apoi, fără să vreau, mi-am ridicat privirile în sus, acolo unde părea că se uită şi el. În fundul cerului curat, departe, se rotea lin o acvilă regală cu aripile întinse. Părea o cruce plutitoare pe undele înălţimilor…

— Şi încet-încet.

— Se ridică sus, tot mai sus.

— Până ce se mistui deodată tainic şi fără de urmă.

MANDACHE SACAGIUL.

File însângerate (1917)

O interesantă povestire a d-lui sublocotenent de rezervă, Ţipoaia Vasile din regimentul 9 infanterie.

Când am plecat de la regiment, aveam fireşte în batalionul nostru tot flăcăi unul şi unul: tari în năcaz şi semeţi în faţa morţii. O veche prejudecată însă – de multe ori îndreptăţită – ne făcea să ne uităm cu oarecare îndoială la câţiva din camarazii noştri.

— Unii erau negustori din acel vechi neam care se zice că are o ciudată respingere pentru câni; alţii erau dintr-o nobilă viţă, înrudită chiar cu faraonii egipteni, mai cu samă prin coloarea pielei… Comandantul nostru căuta să întrebuinţeze pe cei din categoria aceasta mai mult la servicii în dosul frontului… „Fiecare cu ale lui…” zicea el zâmbind.

Asta ar explica de ce pe Mandache Stan, camarad cam brunet, l-a însărcinat să care apă luptătorilor noştri. I-a încredinţat o saca mare de zinc pusă pe două roate şi i-a dat în primire o iapă blândă şi ascultătoare, care să poarte sacaua. Bălana lui Mandache, aşa-i ziceau toţi iepei.

— Iapa bălană, şi sacagiul în culoarea ceaunului. Amândoi se înţelegeau bine şi-şi făceau cu credinţă datoria.

Am trecut Carpaţii. Camarazii, după ce-şi astâmpărau setea la popasuri, începeau cu felurite glume şi împunsături împotriva Sacagiului. Ba că apa-i neagră de-o bucată de vreme, ba că Bălana pare mai albă de când umblă în tovărăşia lui Mandache. Ţiganul zâmbea şiret şi avea răspunsuri potrivite la toate.

— Hei, ofta el; apa-i cum a lăsat-o Dumnezeu.

— Dar se tulbură şi se cătrăneşte când o bea unul ce nu ştie să mulţămească pentru o facere de bine!

— Dar cu Bălana cum merge, Mandache?

— Merge bine, măi frate-meu… Dac-a vrea Cel-de-Sus, are să intre cu sacaua în Pesta şi eu am să merg pe lângă dânsa ş-am să mă hlizesc la unguri.

În sfârşit, veni şi ziua când batalionul nostru primi botezul sângelui.

Mandache avea ordin să stea cu sacaua într-un anume loc, îndărăt. Dar lupta se înfierbânta în defileu; s-auzeau pocnetele neîntrerupte ale armelor şi mugetul tunului. Ţiganul cugetă că în asemenea fierbinţeală e nevoie să-şi aline setea fraţii lui c-un strop de apă: şi porni foarte liniştit cu sacaua spre linia de luptă.

— Haide, Bălano, zicea el, să ducem apă la fraţii noştri.

Bălana, dând din cap, începu a păşi liniştită pe minunata şosea care suia ca o panglică curată pe sub coastă.

— Apă curată şi rece de izvor… urmă Mandache. Păcat că n-avem şi nişte chisele de dulceaţă.

Bălana întorcea capul şi-l privea, ca şi cum voia să-i spuie că-i pare şi ei rău de asemenea lipsă, dar n-are ce-i face.

Cum mergeau aşa cei doi tovarăşi cu sacaua prin defileu, în drept cu Turnul-Spart, deodată începe a năbăi cu repeziciune o mitralieră.

— Stăi! Zise Mandache.

Bălana se opri. Sacagiul îşi aplecă carabina, întoarse piedica de siguranţă şi se dădu după saca. De acolo începu a cerceta împrejurimile. Era după un bun adăpost. Mitraliera nemţească clămpănea şi gloanţe izbeau zincul şi ricoşau zbârnâind.

Bălana căzu. Se zbătu între hulube şi rămase nemişcată. Lui Mandache i se făcu negru înaintea ochilor. Crâşnind din măsele şi pomenind mulţi sfinţi din calendar, îşi scutură capul, îşi holbă din nou privirile – şi descoperi deodată mogâldeţe întunecate care se mişcau sus, pe ruine, la depărtare de trei sute de paşi.

Atunci puse lin puşca la ochi. Trase un foc, două, trase tot încărcătorul. Peste surpăturile zidului, ca la o comedie, se dădu de-a tumba o mogâldeaţă, apoi încă una şi iarăşi una. Mitraliera amuţi. Mandache pândea de după saci. Linişte.

— Atunci, cu mâna pe trăgaci, sacagiul ieşi din adăpost; privi cu jale spre Bălana care încremenise pe-o coastă cu ochii ei blânzi, sticloşi şi îngheţaţi; – şi, ca scăpat dintr-un arc, se repezi spre Turnul-Spart.

Ajunse în scurt. Acolo găsi, între surpăturile de bolovani, trei „bavarezi” morţi şi mitraliera amorţită în poziţie, cu banda de cartuşe trase numai pe jumătate.

Împinse cu piciorul pe inamici în râpă, luă în spate mitraliera şi coborî la vale. Când ajunse în şosea.

— Iată un automobil pufăind şi împrăştiind fum. Mandache se opreşte. Se uită. E un automobil de-al nostru. Atunci mergem mai departe!

Da. Dar în automobil e domnul general, care dă poruncă de oprire.

— Stai. Ce-i cu tine, băiete?

Mandache pune mitraliera jos şi salută scurt.

— Trăiţi, domnule general, eu soldatul Mandache Stan, ducând apă cu sacaua la camarazi am fost bătut de focuri de mitralieră, care văzând, m-am pus în poziţie de apărare, împuşcând pe inamic şi luându-i mitraliera.

Atunci domnul general întreabă de amănunte, se uită la poziţie. Înţelege cum a fost împrejurarea şi bate pe umăr pe oştean.

— Bravo, Mandache, eşti om vrednic. Mai întâi primeşte 100 de lei premiu. Al doilea, cincisprezece zile concediu…

— Trăiţi, domnule general… atât poate răspunde Mandache şi rămâne încremenit în faţa domnului general ca o stană de piatră.

După două zile l-am întâlnit pe Mandache la Câineni fumând ţigări de lux, cu flori la capelă şi puţintel cam vesel.

— Tot îs buni şi barbarezii la ceva… Îmi zice el clipind din ochi. Şi pe obrazu-i de abanos se ivi zâmbetu-i şiret.

— De ce, Mandache? Pentru că te-ai făcut cu concediu şi ţigări?

— Aş! Nu! Am mai fumat eu şi altă dată ţigări „dinte-club”. Dar acuma s-a văzut că suntem şi noi buni să ne luptăm în linia întâia…

Căci şi noi, domnule sublocotenent, ne iubim cu durere pământul nostru care ne hrăneşte!

Mandache şi-a făcut concediul. Când s-a întors, a intrat în foc şi a luptat cu o deosebită vrednicie o bucată de vreme. Apoi, într-o luptă fierbinte, pe când întrebuinţa patul puştei împotriva barbarezilor lui, a căzut rănit ca un viteaz.

De-atunci l-am pierdut din vedere.

PLANUL LUI DULHAN.

Frunze-n furtună (1920)

Era către mijlocul lui noiemvrie.

— În zilele cele cumplite când năboiau duşmanii ca apele prin toate strâmtorile munţilor. Şi mă aflam cu regimentul 50 de infanterie pe lângă Dragoslave, într-un loc căruia îi zice Valea Cârstei. Acolo erau pripoarele arse de brume şi cruşite de sânge. Se băteau oamenii în pustietăţi, sub colţii

muntelui Pietrosul. Pe poteci pe care nu le călcaseră din veacuri bătrâne decât ciobanii cu căciuli de oaie, se arătase „limbă străină”, cum ziceau năcăjiţii noştri soldaţi. Şi tunurile treziseră vechile singurătăţi; le ţineau deştepte zi şi noapte, într-o bubuire înfricoşată, al cărei profund fior trecea din stâncă în mine.

— Când îmi plecam fruntea istovită de vegheri şi trude pe aspra cremene…

Eram cu compania mea îngropat în coborâşul văii. Troieneau vânturile de toamnă peste noi frunzarele c-un foşnet de mâhnire. Şi pâclele de sară parcă intrau şi-n sufletele noastre: căci viaţa ce-o ducem, între cer şi râpă, între necunoscuturi, între ţiuiturile gloanţelor, sub zvâcnirea necontenită a tunului, era mai mult o nelinişte înfrigurată.

Şi eu şi trupa, de săptămâni nu ne dezbrăcasem. Din trecutul cel fericit, moale şi îmbielşugat, ieşisem deodată violent şi pentru totdeauna. Căzuseni parcă într-un infern al trudei fără somn.

Duşmanii erau foarte aproape, între zimţii suri ai muntelui. Apăruseră într-o dimineaţă rece, într-o bruscă învălmăşire de granate şi focuri de armă, şi se tupilaseră în vecinătate.

Îi vedeam: erau oameni blonzi, cu ochii trişti, nedumeriţi parcă de furtuna care-i smulsese de la căminuri şi-i îmbulzise în aceste pustii depărtări. Ca ascultând de impulsiuni mecanice, se mişcau spre noi, se zbăteau în descărcările armelor şi mitralierelor, şi se prăbuşeau îndărăt când chinuiţii noştri oameni ieşeau cu baionetele.

— Contraatacând cu mohorâtă mânie.

După crude jertfe, se lipiră de stâncă istoviţi, aşteptând alte valuri, din urmă. Trudiţi, vegheam şi noi, observându-i, în zilele acelea de răpciune, scurte şi de coloarea brumei. Vegheam şi-n lungul nopţilor reci: patrulele se şupureau ca sălbătăciunile, necontenit, dincolo de şanţuri.

Oamenii noştri simţeau cu disperare că în curând vom fi covârşiţi. Ş-atunci îndârjirea îi purta spre lovituri de îndrăzneală. Împingeau recunoaşterile de noapte până în şanţurile nemţilor şi uneori lăsau să cadă în sfaturile lor granate, care clipeau aprig, izbucneau şi umpleau prăpăstiile de un fel de muget fioros. După asemenea isprăvi împuşcăturile pârâiau toată noaptea şi tunurile cele mari începeau lătrături fantastice de dihănii nevăzute şi enorme ascunse în cotloanele munţilor.

Între oamenii aceştia mâhniţi şi îndrăzneţi aveam acolo pe unul – Dulhan. Era un soldat prost, lat în umeri, cu ochii blajini, cu obrazul ars de soare. Vorbea încet, umbla moale, bălăbănindu-şi mânile mari.

— Nişte labe bătătorite şi negre, cu degetele noduroase.

Toată ziua sta ticnit fumându-şi capetele de ţigară, într-o cugetare adâncă. Sara, mânile-i uriaşe începeau să se frământe în juru-i, ca nişte gângănii străine de el… Îl întrebai într-un rând:

— Ce tot te foieşti? Ce cauţi întruna, Dulhan?

El îmi răspunse, cu ochii înainte, ţintă, spre „limbile străine”:

— Mă uit la dânşii, domnule locotenent, şi le pregătesc o leacă de nuntă pe la noapte…

Între noi şi nemţi se ridica o colibă mare de scânduri.

— O odaie, cum îi spuneau oamenii din văi. Din ascunzişul ei deseori clămpănea spre noi cu răutate şi îndârjire o mitralieră. Patrulele de noapte încercaseră atacuri mute asupra odăii; nu izbutiseră însă să facă vreo ispravă. Nopţile erau oarbe, locurile priporoase, căpcăni pândeau la fiecare pas: drumul spre odaie era un fel de cale a morţii.

— Domnule locotenent, îmi zise Dulhan, tot stau eu şi mă chitesc cum am face cu căţeaua ceea a neamţului. Fel şi chip mă gândesc. Mitralira ceea îi aşezată pe cale neîntoarsă. Cum să fac s-o prindem?

— Dulhan, îi zic eu; cu puţintel curaj toate se pot face.

— Coraj este, domnule locotenent, îmi răspunse soldatul cu vocea-i groasă; dar aicea se vede treaba că trebuie ş-o leacă de glagori. Au pornit împotriva ei, domnule locotenent, mulţi oameni de la noi: ş-au lăsat acolo capetele. Acu o săptămână s-a dus şi dus a fost domnu sergent Danţuş. Era om viteaz, domnule locotenent. Păcat de dânsul! Eu, ce-aş putea face, la asta mă gândesc. Planuri n-am. Da' poate m-or lumina într-o noapte Dumnezeu şi Maica Domnului!

Cu mânile-i bătătorite tot mângâia şi rânduia lângă el trei granate mari, lungăreţe.

— Dulban, fii cuminite şi bagă de samă… Îi zisei eu cu prietinie, părăsindu-l.

El se ghemui în şanţ, cu fruntea încreţită şi cu ochii aţintiţi, cu obişnuita-i înfăţişare amărâtă.

Noaptea se scurse cu tresăririle obişnuite, cu focuri de armă şi cu bătăi spărioase de tun. În zori, amorţit de frig şi nesomn, tocmai mă pregăteam să fac obişnuita inspecţie pe linia santinelelor, când zării pe Dulhan lângă postul de comandă.

— Ce-i Dulhan? De unde vii?

— Domnule locotenent, vorbi el amărât; am cercat, dar degeaba! Dacă n-am eu carte, aşa ca un domn ofiţer, să mă uit pe hartă şi să fac un plan… Iaca, mi-am pierdut noaptea degeaba. Aşa mă chinuiesc de-o mulţime de vreme. Mergeţi pe linie, domnule locotenent?

— Da.

— Merg şi eu cu dumneavoastră.

— Bine, Dulhan, haidem.

— Da, domnule locotenent. În astă dimineaţă, urmă el, a dăruit Cel-de-sus o pâclă aşa de deasă, că-şi dă neamţul cu degetele-n ochi. Aşa-i de deasă că poţi s-o tai cu baineta… Astănoapte, străluceau stelele ca lumânările. De asta n-am putut face nimica. Acu mi se pare că s-ar putea face ceva, dar ştiu eu ce? Dacă nici acu nu m-apropii de odaie, apoi mai bine mă făcea maica un mânz şi mă mânca un lup!

Pe când el încă vorbea stăpânit, pornirăm cu luare-aminte în lungul liniei. Dulhan se ţinea la stânga mea, spre inamic, cu puşca sub braţ. Nu vedeam nimic. Străjile răsăreau deodată înainte-ne, ca din pământ.

— Uite, domnule locotenent, îmi şopti deodată Dulhan; aici este un brăduţ rupt. Pe-aici am trecut noi, drept azi e săptămâna, cu domnu sergent Danţuş, la odaie. El râdea şi spunea câte-o drăcie. Câţi nemţi şi unguri călcase el domnule locotenent, să am eu atâtea oi, aş fi om de samă, domnule locotenent, şi m-aş alege dipotat… Dar i-a fost scris să-l muşte şi pe el căţeaua. Nu s-a mai întors. Totdeauna viaţa noastră-i în mâna lui Dumnezeu. Nu-i aşa, domnule locotenent?

— Aşa-i, Dulhan.

— De aceea şi eu, domnule locotenent, umblu prin războiul ista fără teamă. Cum mi-i scris. Sărac, amărât şi trudit, pot cădea oricând subt o tufă. Cine să-ntrebe de mine? Unde-i Dulhan? Nu mai este Dulhan. Trec ceilalţi şi el rămâne. Pot să pier oricând şi la mine-n sat, în Vrancea, poate n-ajunge nici numele. Dar dacă Dumnezeu vrea să-mi mai văd nevasta şi copiii şi să mă-ntorc la sărăcia mea, nu se prinde glonţul de mine, domnule locotenent, cum nu se prinde nuca de părete. Pân' ce-a zice Dumnezeu destul, trebuie să năcăjim şi să ne facem datoria!

Vorbind aşa încet, prin pâcla deasă a zorilor, soldatul coti, se depărta de mine şi se îndreptă cu linişte spre odaie.

Deodată se opri şi păru a asculta, atent. Mai făcu vreo câţiva paşi, iar se opri ascultând; apoi se întoarse către mine.

— Domnule locotenent, îmi şopti el, întinzându-se spre mine, cu mâna pâlnie la gură; sunt nemţi la odaie. Îi aud cum desprind scânduri. Rebegesc, săracii, şi le trebuie foc.

Îndată, în adevăr, se auziră desluşit pârâituri de scânduri rupte şi desprinse. Oameni, dindărătul meu, din şanţuri, se ridicaseră pe creste şi se apropiau. Zgomotele din pâclă parcă-i aţâţau şi-i îndemnau într-acolo.

— Trăiţi, domnule locotenent, şopti repede Dulhan, dumneavoastră aţi ieşit fără armă. Luaţi-o pe a mea.

Îmi întinse arma. Şi pe când eu stam încă la îndoială, el trecu repede spre zgomotele înteţite.

— Ne trebuieşte un prizonier, Dulhan, strigai eu înăbuşit. El îmi făcu semn de linişte cu mâna, şi se întoarse atent spre odaia nevăzută.

— Nu ştiu cu ce plan să-i iau… mormăi el şi se scărpină năcăjit la ceafă. Soldaţii trecuţi peste creste se ţineau în dosul lui.

Deodată o suflare de vânt rece veni din văgăunile munţilor. Ca la o comandă, perdeaua de negură se dădu la o parte de peste coliba de scânduri. Soldaţii duşmani, dezarmaţi, rămaseră parcă în aer. Lepădară scândurile; braţele le căzură. Priveau cum pâcla luneca, cum descopere pe Dulhan şi pe tovarăşii lui.

Cu capetele aplecate înainte, cu ochii holbaţi, priveau spărioşi şi nehotărâţi. Dulhan, care era ca totdeauna chinuit de ideea unui plan.

— Tresărind, puse mâna la geantă şi trase pânea.

— Măi Iohan! Strigă el c-un fel de prietinie; iaca o pâne, măi Iohan! Lucru rar în ţara voastră. Na pâne, măi!

Şi hotărât, trecu spre nemţi cu pânea întinsă. Străinii şovăiau încă. Dar la vederea oşteanului singur şi dezarmat, se hotărâră pripit. Se repeziră ferindu-şi unul altuia braţele. Din cei zece care erau la colibă, doi ajunseră întâi la Dulhan şi-i răpiră pânea din mână, parc-ar fi încleştat-o cu ghiarele. Când se întoarseră aceştia, ceilalţi îi primiră între piepturi, şi mâni multe începură a se zbate, aproape cu duşmănie, în jurul pânii lui Dulhan.

În sfârşit, din pânea îmbucătăţită începură a muşca hulpav cu toţii, întorcând peste umăr zâmbete largi şi prietineşti către Dulhan. Unii se scotoceau prin buzunări şi scoteau ţigări.

— Făcând şi ei la rândul lor semne spre noi:

— Cigaretten! Cigaretten!

Dulhan, deodată, sprinten, păşi spre ţigări. Le primi, râzând, apoi prinse a frământa cu limba, răsunător, o vorbă străină:

— Faer! Faer! Şi adăogi româneşte: Scoateţi, bre, careva o drăcie cu benzin…

Şi făcea semne, ca şi cum ar fi scăpărat.

În acelaşi timp, aplecându-se fulgerător printr-o spărtură a colibei, apucă ceva şi trase cu hotărâre. Avea mişcări rupte, grabnice şi sigure. Scoase mitraliera şi o împinse către ceilalţi oameni, care se apropiau şovăitori.

Dar nemţii isprăviseră de înghiţit bucăţile de pâne. Cei care scoaseră „drăciile cu benzin” le cufundară repede înapoi în buzunare, şi, îndemnându-se cu strigăte scurte şi guturale, se năpustiră la Dulhan.

Mitraliera făcuse picioare. Iar Dulhan rămăsese singur, învălmăşit. Eu, de la locul meu, puşca n-o puteam întrebuinţa. Îmi socoteam soldatul pierdut. Îi strigai aproape fără voie:

— Nu te lăsa, Dulhan!

— Da' nu mă las eu, domnule locotenent, îmi răspunse el foarte natural, îndesându-şi c-o mişcare bruscă pe ceafă căciula de oaie. Şi dintrodată, tresărind năprasnic din liniştea lui, se scutură de cei care-l atinseră şi începu a-i lovi cu pumnii lui uriaşi.

Fiecare lovitură dărâma. Era o privelişte comică, în circul de negură. Unii, loviţi după cap, îngenuncheau. Alţii, năvălind din nou, se prăvăleau în dreapta şi-n stânga lui, loviţi când cu umărul stâng, când cu cotul drept. Şi mânile-i negre aveau mişcări fantastice.

— Parcă erau nişte ghioage cu rădăcinile răşchirate. Năvălitorii rămaseră zvârliţi îndărăt ca nişte lucruri netrebnice. Scuturându-se şi mârâind ca un zăvod, Dulhan se trase pe potecă, spre mine.

Cei căzuţi în tină se ridicau într-o rână şi priveau după el cu spaimă şi cu mirare. Cu larmă, alţii se năpustiră spre şanţurile lor, intrară în ceaţă; şi îndată izbucniră

împuşcături. Gloanţe ţiuiră în juru-ne, pe când Dulhan mă împingea rânjind la adăpost, printre cei care târâiau gâfâind mitraliera.

Pregătindu-şi o ţigară din cele dăruite, soldatul îmi zise cu oarecare mândrie, făcând cu ochiul spre „limbile străine”:

— Ei cred c-aşa merge: tot cu puşca şi cu şurubării. Acu văd că trânta dreaptă-i mai bună, că-i pe dreptate!

Deodată păru a înţelege că toată afacerea asta a fost un plan de război, şi se aşează întunecat şi serios la locul lui.

— Mi-a venit aşa dintrodată, domnule locotenent, grăi el zâmbitor. Aşa a vrut Dumnezeu să le iau catolnicilor căţeaua!

Cu ochii pe mânile-i bătătorite, tăcu neputând să mai deie nici o lămurire.

ORDONANŢA.

Frunze-n furtună (1920)

În valea Uzului, într-un rând, în zori-de-ziuă, mă pregăteam de atac cu compania.

Eram pe-o vreme posomorâtă de toamnă, în zilele acelea când ne istoveam pe graniţă stând bulziş pretutindeni în bătaia puhoiului.

Ne aveam săpate adăposturile pe-o costişă ponorâtă, lângă o poiană. În vale scânteia un fir argintiu de apă şi dincolo stătea Ungurul în vizunii. Toată ziua bătea din două mitraliere, de-mi era lehamite. Parcă ieşeau la sfadă două muieri rele. Din când în când s-amesteca ş-un tun de dincolo de dealul lor, c-o bubuire adâncă şi surdă. Cum îl auzeau, mitralierele porneau mai hărţăgoase. Răspundea una subţirel şi iute de la noi. Şi câteodată porneau şi puştile de pretutindeni ca o pârâire neîntreruptă de vreascuri, şi răspundeau strigătele sălbatice ale oamenilor, cu prelungi ecouri în văi.

Zile după nopţi şi nopţi după zile petreceam aşa. Fagii îşi troieniseră frunza şi prin cetina neagră trecea vântul de toamnă ca o susurare de ape fără hodină. Prin poiana pustie, câteodată, când lucea slab luna şi era linişte,

treceau cerbi, alinaţi o clipă de spaima care cuprinsese împărăţia lor. Păreau siluete fantastice, mărite de ceaţa uşoară... De obicei, nopţile erau negre şi ungurii veneau la atac prin întuneric... Era o larmă, o nebunie de focuri de armă şi de explozii de granate.

— O încordare aprigă în necunoscut, în beznă... Oamenii singuri atuncea, totdeauna trezi şi obişnuiţi cu noaptea, ieşeau la baionetă şi zvârleau îndărăt umbrele acelea de groază.

Aşa de zece zile petreceam încordat şi frământat. Rareori puteam aţipi la postul meu, în capul oaselor, rezemându-mi fruntea pe braţul stâng, cu dreapta pe carabină.

Şi într-un rând, în zori, mă pregăteam să ies iar, cu oamenii mei, spre stânga ungurilor. În vale, asupra pârâului, se ridicase peste noapte o punte lăptoasă.

Cu harta pe genunchi, sfătuiam încet cu sublocotenentul meu. Sergenţii în picioare, în jur, ascultau. Era un fel de solemnitate tainică şi cenuşie.

Tocmai isprăvisem, când ordonanţa mea, domnu Iordache, îşi făcu loc cu umărul şi-mi înfăţişă ceaiul. Eu cuprinsei teica.

— Şi el nu lipsi să-mi atragă luarea-aminte obişnuită cu glasu-i protector:

— E fierbinte, domnule locotenent!

Apoi, nalt, slab şi mustăcios cum era, se uită de sus la mine, atent, şi dădu din cap c-un fel de grijă. Îl întrebai:

— Ce te uiţi aşa lung la mine, domnule Iordache?

— Mă uit, domnule locotenent, îmi răspunse el părinteşte; căci nu te-ai ras tocmai de la Vinerea Mare: de zece zile!

— Ei, ce să-i faci, domnule Iordache? Aşa vine împrejurarea. N-avem vreme!

Sergenţi se uitară unul la altul zâmbind. Mai auziseră şi ei asemenea dezbateri între mine şi-ntre „moşneagul” meu: căci Iordache Păun era leat vechi din rezervă.

— Ştiu eu, domnule locotenent, vorbi Iordache serios; dar omului bărbierit îi şade mai frumos. Pare mai tânăr.

— Peseme ai înţeles, domnule Iordache, că mergem la bal.

— Am înţeles, domnule locotenent. Am eu aşa idee că trebuie să fii cu grijă, hrănit şi curat: c-apoi atuncea te ocoleşte!

Ştiam acuma că Iordache Păun, dădaca mea, avea părerea că acea tainică, teribilă şi nevăzută Moarte, pe care n-o numeam nimeni, dar la care toţi ne gândeam.

— Are predilecţii ascunse şi protejează cu hotărâre anume oameni, în furtuna care ne purta ca pe frunze de toamnă… Bărbieritul meu, indispensabil după părerea lui, venea deseori în dezbatere, şi cam în acelaşi chip… Alăturea cu asemenea grijă ordonanţa mea nu uita şi pe celelalte, pentru el tot aşa de importante. Printr-însele el aşezase asupra mea o adevărată epitropie. Îmi ţinea nu numai socoteala rufelor, ci şi a mâncării, şi a banilor. Ţinea să mă convingă să nu fumez decât cincisprezece ţigări pe zi. Mormăia îngrijorat când jucam pocher, într-un ceas de răgaz. Îmi dovedea că la război omul trebuie să mănânce mult şi să bea bine, şi-mi punea totdeauna înainte un praznic întreg. Mă privighea totdeauna de aproape cu ochii lui negri, cu obrazul serios pe care stăteau zbârlite ca de vânt două mustăţi groase şi ţăpoase de coloarea mătasei uscate de porumb.

— Trebuie să te razi! Hotărî el cu gravitate.

— Bine, îi răspunsei eu. Întâi să ne facem datoria şi pe urmă ne bărbierim. Acuma nu mai este vreme!

El dădu din cap cu îndoială. Totuşi se resemnă. Întrebă:

— Atuncea pe la ce ceas?

— Apoi poate pe la nouă să fim gata, domnule Iordache.

— Am înţeles! Încheie el cu linişte.

Pe urmă, înălţând fruntea, se uită la pâcla munţilor şi la nourii din urmă, de pe ţară. Clătină iar din cap. Mai avea ceva de spus:

— Are să ploaie, domnule locotenent. Să-ţi aduc pelerina.

Fără să aştepte hotărârea mea, se întoarse în loc, coborând în moşiroaiele noastre întortochiate. Iar eu, încă o

dată, lămurii celor din juru-mi ordinele.

Când sergenţii, solemni, cu ochii întunecaţi de umbra ceasului de primejdie, trecură la unităţi.

— Ridicai ochii şi privii mişcat pe mititelul şi sprintenul meu sublocotenent. Îi strânsei mâna.

— Ne sărutarăm de despărţire. Ca totdeauna în faţa atacului, un bolnav sentiment de jertfă, de dragoste nemărginită pentru Moldova noastră, îmi umplea pieptul ca un zăgaz de lacrimi abia stăpânit. Aşteptai un scurt răstimp pe gânduri, clădind cu imaginaţia episoade fierbinţi, în care mă urmăream cu inima bătând pe mine însumi. Apoi, când vântul zorilor începu a mâna pâcla peste capetele oamenilor mei tăcuţi, mă ridicai şi dădui semnalul.

Pe nesimţite ieşirăm din adăposturi.

În văile noastre era linişte. Numai de pe alte meleaguri, de departe, ca de sub pământ, vibrau tunete.

La pârâul din vale, între tufari, cercetaşii noştri dădură peste o patrulă de honvezi. Un foc de armă rupse tăcerea. Îndată simţii înspre şanţurile inamice mişcare. Cum nu eram departe, dădui semn de grabnică înaintare.

— Şi toată compania izbucni într-o larmă grozavă.

Eram încă în perioada când făceam războiul naiv, cu asalturi cinstite, îndârjite şi eroice. Urcam stâncile în ploaia de gloanţe, ne opream scurte răstimpuri, şi iar porneam cu sunet.

Pâcla începu să se risipească. Cele două mitraliere prinseră a clămpăni.

Din nourii vineţi de la răsărit pornea a cerne ploaie. Îmi aduc aminte că primele picături le simţii pe fruntea fierbinte când tocmai priveam spre sublocotenentul Ionaşcu, băiatul meu cel mititel, cum, căţărat între muchi de stânci, cu plotonul după el, lua o poziţie prielnică în contra ungurilor.

Îndată, ca prin farmec, simţii pe cei din faţa mea slăbind. Instinctiv oamenii mei aplecară baioneta şi zvâcniră într-un ultim avânt. Văzui căzând în jurul meu: unul, trei, cinci.

Căzeau scurt, răsucindu-se în loc. Ceilalţi, cu buzele întredeschise, cu ochii mari, se duceau suflând pripit şi furtunos…

Ca într-un vis roşu, îmi bătea în auz furioasă clămpăneala mitralierelor. Nu mai eram stăpân pe mine; eram purtat înainte printre ţiuituri şi zvâcnituri stranii. Printre zigzagurile, căderile şi salturile oamenilor mei, printre buturugi, peste bolovani, prin gropi de obuze, treceam ca furat de o putere străină. Ţipete, urale, pârâiri de armă, bătaia tunului. Ca o vedenie îmi tremură pe dinainte privelişti.

— Până ce, gâfâind, mă oprii la şanţurile inamicului.

— Fug! I-am răpus! Strigau sergenţii.

În juru-mi oamenii îşi scoteau din cap capelele şi se ştergeau de sudoare. Sublocotenentul, aproape, se uita la mine râzând şi trăgea spasmodic dintr-o ţigară. Iar din nouri ploua tot mai des şi mai rece.

— Au să se întoarcă! Observă apoi ofiţerul, zvârlind ţigara şi venind către mine.

În adevăr, honvezii încercau să se întoarcă, cu ajutoare; dar ei nu ne mai puteau surprinde, cum îi surprinsesem noi.

Începu o luptă de împuşcături îndelungi. Tunurile se întărâtară peste culme şi obuze începură a se sparge în apropierea noastră. Oamenii trăgeau din adăposturi cu linişte şi prindeau să întoarcă şanţul. Trimesei agenţi de legătură spre companiile din dreapta şi din stânga şi la artileria noastră. Apoi mă apucai să-mi scriu raportul către batalion.

Atunci simţii lângă mine silueta naltă a lui Iordache şi-i auzii glasul liniştit.

— Trăiţi, domnule locotenent, plouă. E greu de scris. Aşezaţi-vă întâi bine pelerina pe umeri.

— Da' ce, domnule Iordache? Mi-ai adus pelerina?

— Am adus-o; de ce să n-o aduc?

— Te-ai ţinut după noi?

— M-am ţinut. Am adus şi briciul, ca să te bărbiereşti.

— Cum se poate?

— Apoi aşa ne-a fost vorba. Nu te-ai ras de zece zile: de la Vinerea Mare.

— Vra să zică, tu umblai printre gloanţe, după noi.

— Umblam, de ce să nu umblu? Era opt ceasuri jumătate. Ştii, când eşti cu toţii, la iureş, e altfel… Aşa, umblam singur şi auzeam ţiuind gloanţele ca albinele şi-mi pocneau deasupra capului şcrapnele… Se făcuse inima-n mine cât un purice.

— Vra să zică ţi-a fost frică? Întreb eu mirat.

— Se-nţelege că mi-a fost frică. Da' vedeam că plouă şi trebuia să-ţi aduc pelerina. Pe urmă mă gândeam că, după ce se mântuie toată daravela, la ceasul nouă, trebuie să mă înfăţişez aici cu briciul, că mai mult de zece zile nu te pot suferi nebărbierit. Da' de frică mi-a fost frică, ce să zic?

— Te temi de moarte, domnu Iordache?

Ordonanţa mă privi lung cu ochii lui gânditori.

Îmi răspunse:

— Nu, asta nu. De ce să mă tem de moarte? Mai mult decât o viaţă nu sunt dator.

— Aşa-i, dar te gândeai la nevastă şi la cei patru copii.

— Da, mă gândeam. Uite briciul şi soponul, adăogă el cu blândeţă, c-un fel de condescendenţă către un frate mai mic, care nu înţelege toate câte sunt pă lumea asta. Te aşezi colea, pui oglingioara într-o cotruţă, ca să n-o spargă vreun glonte, şi te bărbiereşti frumos. Eu mă duc să chibzuiesc ce mâncăm pe ziua de azi!

Soldaţii din preajmă ascultau convorbirea asta fără să zâmbească. Iar domnu Iordache, serios, ieşi din adăpost prin ploaie, printre explozii de obuze, şi porni la afacerile lui cu linişte.

Nu ştiu de ce de-atunci, după mărturisirea lui simplă, până ce-a căzut sfârticat de un obuz în Poiana Linului, am simţit în faţa ochilor lui adânci oarecare încurcătură. Noi avem se vede despre eroism păreri pe care omul meu nu le cunoştea deloc.

OTRAVA.

Frunze-n furtună (1920)

Soldatul Ţipa Gheorghe sta înaintea noastră şi ne aţintea cu ochi rotunzi, negri, înţepaţi de două ace de lumină. Era o arătare: un trup uscat şi istovit, în zdrenţele uniformei. Obrazul negru şi dureros era ars de vânturi, geruri şi suferinţi. În glasul lui trudit parcă gemea un accent de îndârjire şi de ură. Toată strălucirea primăverii, care vibra în juru-ne cu miresme de flori, freamăt de frunzare şi lumină de aur, trecea peste el ca peste o stană de piatră: ochiul lui Ţipa privea numai înlăuntru şi-n trecut, la crunta lui durere.

Abia căzuse din depărtate locuri, între şanţurile şi vizuniile noastre, în faţa liniilor nevăzute ale duşmanului, într-o zi prin excepţie, liniştită şi moartă. Blândeţa lui april ne umplea tuturor sufletele ca de un abur de melancolie şi de doruri nedesluşite. În răgazul acesta de-o clipă al chinuitelor noastre ceasuri, soldatul fantomatic sosit din teritoriul ocupat părea un sol al mustrării şi al crudei aduceri aminte.

— Cum am scăpat din linia lor, prin mlaştinile Dunării, nu m-am mai oprit pân-aici. Eu pot să zic aşa, domnule maior, că vin de pe ailaltă lume…

— Tu eşti dintre prizonierii căzuţi astă toamnă?

— Da, trăiţi, domnule maior.

— Eu am căzut pe Argeş. Şi de-atuncea nu mai am răgaz şi odihnă…

Ne privirăm în tăcere. Ochii celor cu familii rămase dincolo erau umezi. Chinuitor, ca o înţepătură în inimă, tresări în mine amintirea tragicei noastre retrageri, vâltoarea sură a disperării ş-a morţii…

— Trăiţi, domnule maior, începu a povesti întunecat soldatul; noi ne băteam zi şi noapte pe Argeş. Nu ne schimba nimeni, nu ne sprijinea nimeni, mâncare n-aveam. Ne băteam cu toate liftele.

— Şi tot la bainetă… Aşa vorbeam noi în de noi că să ne batem până ce murim. Atuncea s-a prăpădit săracu regimentu nostru. Au murit domnii ofiţeri. Pe mine şi pe alţii ne-au prins. Am zvârlit arma şi m-am pus gâfâind la pământ. Nu vedeam nimic şi nu mai puteam de trudă.

Nici nu ştiu cât am stat aşa. Ştiu numai că băteau tunurile necontenit. Într-o vreme, m-au luat şi m-au dus. Era o zi urâtă, cu ploaie de toamnă. Am mers pe o şosea; pe urmă m-au băgat într-un canton. Acolo erau ofiţeri de-ai lor. Erau bulgari: i-am cunoscut.

Se uită unul ţintă la mine şi grăieşte româneşte:

— Din ce regiment eşti?

Îi spun. Se vedea scris şi pe capelă.

— Unde-i comandantul brigăzii voastre, ş-al diviziei?

— De unde pot pentru ca să ştiu eu? Nu ştiu!

— Răspunde, bre. Altfel ştii ce te aşteaptă. Te punem lângă zidul cantonului şi te-mpuşcăm.

— Da, zic, împuşcaţi-mă. Eu nu ştiu treburile oştilor în lume. Eu sunt un biet soldat: mi-am făcut datoria; alta nu ştiu. De-acum sunt în voia lui Dumnezeu!

M-au mai întrebat una, alta. Eu nu ştiam nimic. Eram aşa de flămând şi de trudit, încât cugetam că mai bine m-ar linişti c-un glonte.

Dac-au văzut ei că sunt prost, m-au lăsat. M-au luat soldaţi de-ai lor, bărboşi, şi m-au dus înapoi, cu alţii de-ai noştri.

Ne-au dus aşa, ca pe-o turmă. Am răbdat de foame. M-am plecat ş-am băut apă din ploaia strânsă în făgaş la marginea drumului. Răcneau la mine când nu mai puteam merge, mă înţepau cu baineta şi mă ghionteau cu condacul. Mergeam aşa şi gemeam în mine cu obidă: parcă-mi era sufletul în cătuşe… Şi mă uitam numai pe sub capelă la bărboşii care ne duceau…

A dat Dumnezeu ş-am poposit. Ne-au aruncat de departe, în noroi, câte-un codru de pâne uscată. Bine, gândeam; sunt prizonier, trebuie să rabd. Rodeam în colţii câneşti codrul de pâne şi mă uitam în jurul meu. Era un sat mare.

— Şi ardeau într-o margine casele, şi muierile se boceau, cu palmele la tâmple… Rumâni porneau cu carăle cu boi, în rechiziţie… Soldaţi de-ai lor umblau de la praguri şi luau ce le trebuia… Ieşeau femei în bătături şi se rugau, cu mânile-ntinse. Ei râdeau, vorbeau tare unul la altul, făceau cu ochiul şi apucau pe femei de mânică… Văd un om de-al nostru, care vine la ei dârz şi se pune pentru muierea lui. Atuncea l-au dărâmat la pământ şi l-au bătut cu cizmele. Aşa.

— Mă gândeam.

— Face soldatu în ţară străină: pradă, ruşinează, ucide… Cine-l poate opri? Şi mă uitam eu.

— Domnule maior, şi tăceam şi mă gândeam la satul meu, şi la gospodăria mea, şi înghiţeam venin şi strângeam din fălci de simţeam cum îmi scârţâie şi-mi ţiuie oasele capului…

Ne-am ridicat ş-am mers mai departe. Şi iar ne-am oprit… Şi tot oaste străină vedeam, câtă frunză-n codru. Şi coloane îmbulzite, şi tunuri mari… Şi ţara se dezbrăca şi lepăda tot ce-avea, domnule maior. Era inima-n mine neagră şi rea ca zgura. Şi mă gândeam întruna şi pândeam cum aş putea eu să mă dau într-o parte, prin învălmăşeală. Eu numai pentru un gând mai trăiam. Dacă mă prind şi mă omoară, tot atâta e…

Ş-aşa, domnule maior, cum mergeam din loc în loc şi făceam popasuri şi iar porneam, şirag lung de prizonieri, a vrut Dumnezeu ca să ne fie drumul prin părţi cunoscute, nu departe de locul meu…

Pe asta am înţeles că-i un semn, şi trebuie să îndrăznesc. Am închis ochii şi m-am jurat în inima mea.

Ş-aşa s-a făcut într-o sară, când treceam prin pădurea de la Merişor. Acolo este o poiană care se chiamă a Berbecului, cu ascunzişuri, cotloane şi râpi foarte bine cunoscute mie. Şi când am ajuns în poiană, la izvor, începea să se amestece întunecimea cerului cu a pădurii. M-am desprins de convoi,

m-am dat pe după un fag şi m-am lăsat ca o nălucă într-o râpă.

Au mai cercat şi alţii. Au început împuşcături. Străjile s-au răspândit pe urma fugarilor. Eu mergeam pe potecile fiarelor, şi, prin întunecime, ţineam drept către satul meu, ca cerbul către izvor.

Ş-am nemerit, domnule maior, în sat la noi, către miez de noapte.

Erau în margine coloane de muniţii; caii ronţăiau fân la conoveţe; şi zăream santinele prin întunecime…

Am intrat de-a dreptul prin grădinile oamenilor; am trecut prin şanţuri, prin mărăcinişuri şi dracilă. Era ca-n vremea nopţilor tinereţii, când băteam potecile dragostei: dar acu nu mai aveam inimă-n piept, ci un ghem de spini, domnule maior.

Şi deodată străbat în umbra streşinei, la casa mea. Şi mă opresc, fără răsuflet.

Dumnezeu a orânduit aşa: acuma văd. Când mi s-au limpezit privirile, zăresc o umbră la colţul casei. Ş-aud scâncind copii… M-apropii, pun mâna. Un trup zvâcneşte, un glas stins cearcă să ţipe. Cunosc glasul. Era muierea mea. Sta sub peretele casei, cu copiii strânşi de dânsa ca lipiturile.

— Nu striga, Mărie; eu sunt!

— Vai! Tu eşti, omule? Şopteşte ea şi se ridică tremurând în picioare.

— Ce este? De ce stai cu copiii afară, în umezeală şi frig?

— Ah! Ce să fie? Catane străine la noi în casă. Ne-au tăiat porcul; au risipit făina…

— Şi pe tine te-au dat afară şi s-au culcat în patul nostru?

Ea dintrodată a căzut cu fruntea în pieptul meu.

— Şi parcă era la junghiere aşa gemea.

— Omoară-mă, Gheorghe!

— Cum? Ce este?

— Omoară-mă şi dă-mă la câni!

— Ce este, femeie?

— Oh! Nu mă-ntreba, ci ridică-mi viaţa! Atât putea zice.

Atuncea am înţeles.

— Căci noi ne aveam însoţiţi din dragoste şi trăisem numai zile bune. M-am cutremurat; am zvârlit-o de lângă mine. Ea a căzut în tină, şi-a rămas aşa, la pământ, îngenuncheată în faţa mea.

Copiii începuseră a suspina către mine:

— Tu eşti taică?

Mă cunoşteau şi ei şi se cereau în braţe. Mi-am înghiţit lacrimile şi nu le-am răspuns.

În mine se zvârcolea ca un şarpe. Dar simţeam ş-o stăpânire, ş-o hotărâre, ca în ceasul cel din urmă al vieţii.

M-am apropiat uşurel de geam. Am privit în casă. Ardea în vatră foc mare şi lumina obrazuri străine. Am numărat şase soldaţi. Stăteau pe scaune, descinşi, cu tunicile descheiate. Unul, suflecat, frigea într-o ţăpuşă, deasupra jarului, o jumătate de porc.

— Frig din porcul nostru… şopti muierea de după umărul meu, din umbră.

O împinsei în lături, cu cotul:

— Tu taci din gură!

Înlăuntru era larmă veselă.

— Au adus de la cârciumă vin, cu doniţa… vorbi tot femeia.

O întrebai fără să mă întorc spre ea:

— Unde-s armele? Nu le văd.

— Le-au pus în tindă cu toate ale lor.

Cum am făcut? Nici nu-mi mai dau seama. Am deschis tinda. Femeia s-a furişat înlăuntru şi mi-a întins pe rând armele. Le-am rezemat de perete, afară. Desfac o curea, leg bine şi înţepenesc uşa, mă întorc apoi iar spre femeie:

— Tu lasă copiii. Adă aici repede paie din şopru.

A adus ea de mai multe ori, cât putea cuprinde cu braţele. Mi le lăsa la picioare şi pleca iar gâfâind. Eu le grămădeam la uşă şi sub streşină, la cornurile casei. Pruncul cel mai mititel râdea de asemenea petrecere. Ceilalţi aşteptau în tăcere, prin întuneric.

Când am isprăvit, am scăpărat, am aprins un şumuioc şi-am pus foc în patru părţi. Am tras de lângă perete armele. Am cercat una, dacă-i încărcată.

Femeia tremura ca varga. Parcă abia acum înţelegea.

Îi spun:

— Muiere, ia-ţi copiii. Du-te în lume. Dacă va vrea Dumnezeu, o să ne mai întâlnim.

Ea sta la îndoială.

— Du-te! I-am strigat eu. Şi ea s-a tras cu copiii în întuneric, îngrozită de mânia glasului meu. S-au dus.

Îi auzeam plângând prin noapte.

Am stat tăcut lângă tufele de dracilă de-aproape, până ce acoperişul de şovar s-a aprins. Atuncea cei din casă au simţit. Au năvălit urlând la uşă, s-au întors cu capetele zbârlite la ferestre. Când am ridicat arma şi-am tras cel dintâi foc, parcă s-a făcut în mine o linişte. Am petrecut un încărcător. M-am plecat şi-am luat altă armă. Am tras iar. Lumina jarului îi descoperea: glonţul îi găsea prin toate ungherele.

Casa ardea ca un chibrit. Când au năvălit cei de la coloane, în flăcări se făcuse pace. Căpriorii şi grinzile se dărâmau înălţând spre cer roiuri de stele. Cele din urmă cartuşiere rămase în tindă pârâiau stârnind flăcări albastre, care se zbăteau ca nişte braţe de fantasme.

Eu mă trăgeam nesimţit prin tufari. M-am depărtat. M-am dus. Asta a fost.

Şi-apoi am rătăcit zile după zile, săptămâni după săptămâni, ca un câne.

— Flămând şi degerat. Mă opream la o margine de sat, la o casă de pădurar. Şi, singur, mă gândeam la casa părinţilor arsă, la femeia şi copiii prăpădiţi; şi în inimă îmi picura otrava cea de moarte…

Mi-a venit aşa un alt gând de la Dumnezeu. Să mă duc la Moldova, unde înţelesesem că-i oastea noastră. Şi-aşa am umblat către răsărit toată iarna, din vizunie în vizunie, ferindu-mă ca o sălbătăciune de duşmani.

De multe ori a fost să mor; dar văd c-am scăpat ş-am ajuns. Acuma îmi trebuie bocanci şi puşcă. Şi să mă aşezaţi în locul meu, că eu am făcut în inima mea jurământ. De-acu am să stau împotriva lor până ce-oi cădea cu fruntea-n ţărână.

Soldatul Ţipa Gheorghe tăcu şi rămase privind cu ochi crunt şi neguros zarea asfinţitului. Acolo erau liniile nevăzute ale inamicului: peste ele plutea în ziua aceea de pace o linişte aurie.

LA COTA 536

Frunze-n furtună (1920)

Într-o zi se înfăţişează la redacţia noastră un oştean de pe front.

— Din locul cel sălbatic, unde urlă tunurile morţii. Om bine legat şi sprinten, cu mustaţă bălaie şi zbârlită, cu obrazul ars de spulberul iernii. Priveşte drept, cu ochii cenuşii, vorbeşte apăsat şi hotărât. Schiţează gesturi energice cu mâni aspre şi bătătorite de lucrător.

— Eu, în vremea păcii, am fost la Arsenal, lămureşte el. De loc sunt din Munţii Apuseni. Mă chiamă Valeriu Suciu şi-s nepot al lui Avram Iancu.

Îl privim cu oarecare neîncredere. El zâmbeşte cu fală. Are toate documentele, de asta nu trebuie să se îndoiască domnii. Iată-i „virtutea militară” pe piept; iată-i foaia din care se vede că a sosit într-un concediu de treizeci de zile „ca răsplată, pentru fapte de bravură…” Iată şi situaţia lui… Are patruzeci şi şase de ani…

— Cum, patruzeci şi şase de ani? Ai dumneata patruzeci şi şase de ani?

— Am, zice el dârz, dar ştiu că nu se cunoaşte. Sunt încă tânăr. M-am bătut alături de leaturile cele mai proaspete.

Da. A intrat voluntar în armata Ţării la începutul campaniei. A luptat la Flămânda, la Braşov, la Predeal, la Bălării, la Buda-Cornet, în munţii Vrancei, în toate colţurile tragice unde vârtejul a năpustit pe copiii nefericitului nostru pământ. I s-au umplut ochii de flăcări în noaptea

aceea fierbinte când sunau pretutindeni, până-n hotare, clopotele şi trâmbiţile…

— Ş-atunci m-am hotărât să-mi pun viaţa pentru neamul nostru.

— Şi te-ai bătut în toate părţile?

— M-am bătut. Am câştigat cu puşca galoanele de subofiţer. Eu am făcut multe. Eu sunt aşa, cam într-o parte! Şi-şi flutură lângă tâmple degetele răşchirate.

Într-adevăr, acest moţ are în el ceva bizar şi eroic. Din povestirea-i colorată, presărată cu provincialismele munţilor lui de naştere, simţesc în el un suflet furtunatic, un amestec de vanitate bărbătească şi ură împotriva duşmanului vechi.

El cu Ungurul şi cu Neamţul are o socoteală. El pe aceşti duşmani i-a adulmecat din prima zi. I-a pândit cu ochiul, a dat în ei cu puşca, i-a urmărit în cotloanele munţilor. El pentru asta a trăit, el de asta a fost născut. Toată suferinţa bătrânilor din moşi-strămoşi a trecut înveninată în sângele lui şi i-a întărit mâna bătătorită şi aspră de lucrător.

Simţeam, privindu-l şi ascultându-l, o înfiorare stranie. Prin dibăcia lui ca conducător de detaşamente, prin execuţia hotărâtă şi fulgerătoare, prin imaginaţia diabolică.

— Parcă ieşea de-a dreptul din veacul al optsprezecelea, din sângeroasa pâclă a haiducilor răzbunători.

Fiind în regimentul 3 C, din Divizia 12-a, în poziţia care se chiamă Poiana Nicoară, în Putna, în noaptea de 10 spre 11 fevruar 1917, a trecut la cota 536 şi „a furat un neamţ din post”, aducându-l întreg în liniile noastre „pentru informaţii…”

Iată povestirea acestei curioase isprăvi.

Comandanţii noştri, zice moţul, au dat poruncă: Trebuie un om viu de la inamic! Era în vremea unor zile moarte, când ceilalţi se pregăteau şi abia se aşezau, şi generalii de la noi aveau nevoie de „limbă…”

— Cine izbândeşte s-aducă neamţu, e cinstit şi răsplătit. Care se prinde?

Ce-mi trebuie răsplată? Ştiam eu că asta e treaba mea.

— Trăiţi, domnule căpitan, mă duc s-aduc neamţu. Eu sunt specialist!

Căpitanul zâmbeşte:

— Bine, Valerie, să te duci, dar să nu fie numai din gură.

— A, îmi pare rău, domnule căpitan… Uite fir alb în mustaţă. Uite 46 de ani. Când spun un cuvânt, trebuie să-l împlinesc. Aici e vorba de onoare. Eu dacă n-aduc neamţu, nu mai pot trăi, trebuie să mor; poţi pune să mă împuşte, domnule căpitan. Numai să-mi daţi voie să-mi aleg eu oamenii. Mie-mi trebuie lucru fain, bătut frumos cu ciocanul…

Domnu căpitan n-a avut ce spune; m-a lăsat în voia mea.

Bine. Mi-am ales oamenii. Mi-am făcut, cum se zice, o patrulă tare. Adică mi-am ales nişte feciori voinici şi hotărâţi. Mie care cârâie şi tuşeşte nu-mi trebuie. Care târâie piciorul, să se ducă-n treaba lui. Mie-mi trebuie pasere omenească. Mie-mi trebuie om nebun, ca mine. Mie-mi trebuie pe viaţă şi pe moarte!

Ne pregătim iute. Şi cum iese noaptea din codru, trecem din ascunzişurile noastre la răţelele de sârmă; şi, de-acolo, prin tufe, prin râmături de obuze şi cotloane, către bârlogul nemţilor.

Tăia vânt ascuţit şi opcina muntelui începea să scuture nea. Stăm noi la sfat într-un cuptor de râpă şi le spun aşa feciorilor:

— Noi, copii, mergem la Neamţ muţeşte. Mergem prin trei locuri, aşa cum o să vă împărţesc. Voi.

— Cu ochii la mine, şi ascultaţi de semnul meu. Noi trebuie s-ajungem unde trebuie ş-acolo văd eu ce facem. Dinainte nu se poate şti niciodată.

Şi le hotărăsc eu toate; ne facem cruce şi ieşim pe omăt. Eu prin mijloc; ceilalţi ca umbre, legaţi cu ochii de mine.

Aşa trecem prin locuri tari şi ne căţărăm cu baioneta pe-un pripor oblu. Mă opream, cercetam, iarăşi porneam. Nemţii nu căzuseră de mult acolo, ş-acuma îşi întăreau

poziţia. M-am atins de linia întâia şi-am ocolit-o. Ne-am strecurat ca şerpii într-a doua. Acolo-i mai multă linişte şi mai puţină pază.

Să vedem, ce facem?

Vântul se umfla în vifor şi aducea cu sunet ţurţuri mărunţi de ghiaţă. Vra să zică, de unde vine vântul? Vine de la noi, de la răsărit. Bate străjile nemţeşti în ochi şi le sileşte să-şi vâre nasu-n cojoc.

Fac semn ştiut. Caporalul Ludoşanu cercetează cu foarfecele franţuzesc răţelele de sârmă. Încă nu erau întinse. Zăceau, valuri-valuri, în zăpadă.

Prizonierii lucraseră la ele o vreme; murmurul lor îl auzisem noi ca un bâzâit din ascunzişurile noastre şi din poteci. Acuma se retrăseseră îndărăt, şi viscolul cernea şi se zbătea în pustie linişte…

Trec, cu tovarăşii. Trebuia să păşim ca mâţa, căci omătul scrâşnea. Ici tufă de fag, dincolo pâlc de brăduţi. Rămân lângă ele străjile mele şi eu mă fur ca o umbră pe apă până la tranşeea duşmanului. Ascult: pace. Cobor două trepte, intru în şanţul de comunicaţie. Acuma nu mai am grijă. Acuma sunt la ei acasă.

M-apropii de uşa bordeiului. S-auzea înlăuntru grăind nemţeşte. Bine. S-aude. Neamţ este. Dar cum îl scot eu afară?!

Ies din şanţ. Îmi aduc oamenii sub malul de ţarină, şi-mi vâr mustaţa în urechile lor. Iată cum facem. Sunt trei bordeie cu trei plutoane. Se zăresc uşile; se văd hogeacurile. Ne strecurăm câte unul la hogeacuri şi le slobozim pe coş câte-o granată. Asta are să-i tulbure ş-are să-i scoată ca pe viermi afară. Noi luăm ce ne trebuie şi ne ducem.

Bun plan. Repede ne rânduim. Şi scoatem granatele. Dar de dincolo de bordei, din şanţ, straja s-a ridicat de la pământ în cojocu-i mare, ca un urs, ş-a întins gâtul ascultând.

Din adăpostul unde sta ferit de viscol, a simţit ceva. Noi ne lipim de umbră cantr-un fulger.

Acuma planul se schimbă.

Fruntaşul Leca Mihai era la dreapta mea. Îi fac semn să fie gata.

Santinela face câţiva paşi; înalţă capul: nu vede nimic. Cu toate acestea are îndoieli. E singur; noaptea-i vicleană. Sentoarce către uşa bordeiului şi strigă pe nemţeşte. Eu limba lor o înţeleg.

— Herr Frederic! Ieşi puţintel afară. Numai o clipă. Vino până la postul de observaţie.

A, asta-i bine. Tocmai asta-mi trebuie mie.

— Leca Mihai, suflu eu fruntaşului printre palme; tu nimica altă să nu faci. Când l-oi atinge, numai să-i pui mâna-n beregată, să nu gârâie… Staţi frumos şi fără grijă, că vânatul vine el singur la noi.

Aşteptăm un răstimp. Aud tuşind pe Herr Frederic. A ieşit la aer tare.

— Apoi întreabă. Santinela răspunde. A auzit ceva; poate i s-a părut; poate nu-i nimic…

Herr Frederic s-a hotărât. Urcă la şanţ, cu foaia de cort încopcită sub bărbie. C-o mână strânge la gât această apărătoare de viscol; cu cealaltă, ţine arma în cumpănă…

Dar vremea-i aspră. El e om delicat, abia ieşit de la căldură. Şi se grăbeşte. Se ridică pe şanţ, ţupăind mărunt. Se uită la dreapta, se uită la stânga, cu mişcări repezi, şi iar ţupăieşte câţiva paşi. Pare un iepure care-şi caută culcuş.

Pe mine nu mă vedea. Zăceam în umbră. Santinela se liniştise.

— Nu-i nimic, îi strigă cu voce blajină Herr Frederic. Întorcând îndărăt capul.

Atunci m-am zvârlit eu la el. Când s-a întors şi m-a văzut răsucindu-mă ca să intru-ntr-însul, a tresărit năprasnic ş-a ridicat arma. A vrut să strige. Dar eu îi calc cu puşca mea ţeava dintr-o lovitură scurtă; iar Leca, după poruncă, i-a pus zece unghii în gât, ca să nu gârâie…

Scot repede batista. Zic pe nemţeşte:

— Herr Frederic, să nu cumva să ţipi, că aici te belesc.

Îi pun degetul cel mare în osul de sub tâmplă, de deschide o gură cât şura. Îi vâr batista între fălci. Îl iau cu dreapta de grumaz.

— Şi hai la noi!

Ne-am dus repede. În urmă a fost o larmă, prin viscol.

— Un tremur de împuşcături, un ţipăt de semnale… Noi am intrat în noapte ca-n cenuşă.

Când să ne prăvălim în pripor, îl înşfac pe Herr Frederic, îl sucesc cu genunchiul, îl încleştez.

— Şi ne-am dus de-a berbeleacul pe coastă, ca „trenul” de la circ…

Auzeam prin vârtej pe neamţ cum geme din greu. Zicea el în limba lui pesemne: Mein Gott! Mein Gott! Dar n-avea încotro: se ducea la vale.

Cum veneam roată spre liniile noastre, patrulele care aşteptau începură a striga:

— Ce este, măi flăcăi? Se vede venind ca o negreaţă!

Eu răcnesc din crăcăna neamţului:

— Staţi, feciori, nu puşcaţi, că eu-s. Vin cu acceleratu!

În fundul văii, îl ridic pe neamţ. Se cumpănea ca bolobocul şi da să cadă în coadă. Îi scot batista. El pufneşte şi fornăieşte, ca de lup.

Zic:

— Herr Frederic, de-acu-i fertig! Mergem lang-sam… Eu sunt bărbat galant. Uite-o ţigaretă. (Şi scot tabacherea cu stânga. Cu dreapta îl ţineam de gât.) Ia tu una. Pune-mi şi mie una în gură. Aprinde un lemnuş. Să tragem câte-un fum şi hai la domnul comandant. Are el treabă cu tine.

— Cu mine? Se miră holbat neamţul. Apoi începu să se înduioşeze: Ţigaret bun… Român bun…

— Da, da, Herr Frederic, bună ţigaretă, bun român… Dar dacă nu-ţi deslegi limba, cât îs ei de buni românii, să ştii că-ţi spânzură pielea-n grindă.

— Spunem, spunem… oftează cu amărăciune domnu gefreiter Frederic.

Eu îl împing înainte în scurmăturile noastre. Merg la domnu căpitan cu dânsul. C-o mână îl ţin de beregată, cu alta salut:

— Trăiţi, domnule căpitan! Am adus neamţu! Şi gata.

JERTFELE.

Frunze-n furtună (1920)

Sara părăsisem Iaşul, c-un automobil harnic. A doua zi intram în peisagiul munţilor, cu inima strânsă de urâte presimţiri.

Auzeam tunul, depărtat şi neîntrerupt, spre Grozeşti. Pe şoseaua învăluită în pulberi răscolite, treceau întruna coloane de muniţii. Necontenit le ajungeam din urmă. Soldaţii asudaţi, arşi de soare, cu piepturile descoperite, se cumpăneau liniştiţi şi tăcuţi pe cai. Rămâneau în urmă, în aureola pulberilor; şi automobilul meu fugea înainte, către alte şiraguri cenuşii, către campamente de artilerie ori de provizii, poposite la umbra unei dumbrăvi, către şiraguri de infanterie cu oameni cu ochi înfiguraţi, încovoiaţi adânc sub greutatea raniţei…

Mă apropiam repede de cuptorul bătăliilor din iulie 1917. Trebuia să găsesc brigada colonelului Banta. În zori-de-ziuă aflasem că e angajată, subt o bruscă şi înfricoşată presiune a inamicului. Şi presimţirile mele luau forme. În Iaşi, în ceasul plecării, veştile de pe front erau îngrijitoare. Din informaţii de la aliaţi, se vedea că în aceste strâmte şi întortochiate coborâşuri ale munţilor, inamicul împingea rezerve puternice, cu disperare, cu hotărârea de a străpunge cu orice preţ. Din ştirile fulgerate din cealaltă parte a continentului şi prinse de staţiile noastre de telegrafie fără fir.

— Se vedea că prietinii stau la îndoială asupra rezistenţei noastre. Era o chestie de zile, poate de ceasuri.

Deşi lumea îmbulzită în Iaşi nu ştia nimic de aceste lucruri, deşi gazetele aveau note foarte încurajatoare, totuşi ceva

nehotărât, tulbure, dureros, plutea pretutindeni.

— Şi cu această dispoziţie de suflet a Capitalei plecasem eu.

În adevăr, bătălia de la Oituz-Grozeşti, în lungul munţilor, părea că a ajuns la un punct culminant. Cu cât mă apropiam mai mult de pâcla albastră a codrilor de sus, cu cât simţeam mai aproape pulsaţiile înfrigurate de tun ale frontului, cu atât se înmulţea furnicarul omenesc, pe toate potecile, în toate cotloanele: cai, tunuri, chesoane, bucătării, cuptoare.

— Şi acelaşi şi acelaşi soldat asudat, ars de soarele lui iulie, cu obrazul tras şi ochiul sumbru…

Curând simţii c-am ajuns la o linie care nu se putea trece. Eram lângă un sat pustiu, ars şi dărâmat de obuze de toate calibrele. Pe culmea care suia repede de la râpa unui pârău erau nevăzute baterii de artilerie care tunau neîntrerupt spre depărtările de unde năboia inamicul. Un ofiţer cu cască cenuşie mă privea zâmbind, pe când îi lămuream scopul venirii mele, şi se arătă gata să mă întovărăşească până la postul de comandă al brigăzii.

Încă nu-mi dădeam socoteală unde mă aflu. Curând simţii, înainte-mi, în codrii de brad, furtuna proiectilelor duşmane. Văzduhul avea vibrări stranii, fâlfâiri de paseri fantastice în depărtări, şuiete aspre, spargeri zgomotoase şi adânci, înmulţite de ecouri… Şi din cuibul lor, de deasupra, tunetul copleşitor şi strident al tunurilor apărării…

— Au început de ieri-dimineaţă, îmi zise ofiţerul c-o voce blândă. Au fost zvârliţi săptămâna trecută înapoi, ş-acuma se-ntorc iară. Împing necontenit coloane în cotiturile râpilor… Domnul colonel le-a pus în faţă vânătorii noştri…

— Dumneata faci parte din brigada Banta?

— Da. Sunt locotenentul Cazimir. Eu de la începutul campaniei am fost cu domnul colonel. Am fost rănit, dar m-am întors înapoi…

Pe când vorbea, îl priveam. Era un băiat cu mustăcioară bălaie, subţirel şi firav ca o fată. Avea în ochi şi-n vorbă ceva sfios şi şovăitor, ceva bun şi prietinos totuşi…

— Uite, ajungem la muche. Postul de comandă e aici.

Când ajunsei sus, mi se împăianjeniră ochii sub năvala sângelui. Pentru întâia oară mă apropiam de un loc unde bântuia vijelia oarbă şi absurdă a morţii… Eram pe un pământ mişcător. Culmea zvâcnea necontenit, tunând. O clipă văzui la câteva sute de paşi, printre brazi, două tunuri în jurul cărora se învârteau repezi oameni cu capetele goale, dezbrăcaţi de tunici şi cu mânicile de la cămăşi suflecate… Fuioare uşoare de fum urmate de trăsnete tresăreau în luminiş…

— Uite domnul colonel… zise locotenentul Cazimir. Din locul unde-i el, ai să vezi valea.

Dar colonelul Banta era ocupat. Prin ferestruicile vizuniei lui, care schiţau pe lumină două delicate peisagii, din clipă în clipă îşi îndrepta binoclul. În dreapta ţinea receptorul telefonului.

Vorbea precipitat şi răguşit, grămădindu-şi în piept barba neagră… Îl priveam mişcat.

Colonelul Banta era prea cunoscut. Un om mic, uscat şi negru. „Un bandit mic cu barba mare”.

— Cum îl porecliseră nemţii încă din timpul luptelor celor mari de la începutul campaniei. Era un om brusc, rău de gură, cam „sărit”.

— Însă foarte iubit de vânătorii lui…

Cum mă văzu, sări la mine:

— Ce cauţi, domnule, aici? Îmi aduci veşti de la Iaşi? Ce veste? Unde-i plicul? Ai scrisori? Ce s-aude printre papugiii dumneavoastră? Şi-au făcut bagajele? Şi n-au pregătit discursurile pentru nemţi? Ce stai aşa? Poftim aici şi priveşte, dacă-i putea să vezi ceva…

Îi înmânai scrisorile şi trecui spre crenelele adăpostului blindat. Locotenentul Cazimir îmi prezintă în vârful degetelor binoclul. Cu pieptul îmbulzit de bătăile inimii, privii spre văi nedesluşite unde se spărgeau în stâlpi de ţarină şi fum obuzele. Nu vedeam mişcarea oamenilor…

— Vezi ceva? Strigă grămădindu-şi barba la urechea mea colonelul. Aşa-i că nu vezi nimica? Acolo, între tufişuri şi râpi, sunt şanţurile noastre. Acolo, de ieri dimineaţă, curg neistovit obuzele. Bat.

— De toate calibrele. Scurmă pământul, dărâmă tranşeiele, îmi îngroapă oamenii. Şi de azi dimineaţă, din ceas în ceas, cearcă coloane austriace să treacă…

Începeam să deosebesc în valea frământată o zonă tulbure, unde izbucneau, pocneau, se învălmăşeau într-un fel de vârtej proiectilele. Priveam acolo cu îndărătnicie. Acolo erau oameni.

— Erau o mulţime de oameni, cu obrazurile negre şi cu ochii arzători, pe care-i zdrobeau şi-i îngropau exploziile… Acolo erau morminte.

Din clipa aceea ceva chinuitor păru că mă ţintuieşte pe loc. Într-o tulburare bolnavă simţii că în juru-mi şi înainte se desfăşoară un vis de nebunie. Războiul eroic, cu încleştări şi iureşuri, aşa cum eram deprins să mi-l închipui, îmi apăru ca ceva sarbăd şi copilăresc. Acolo, în vale, mulţimea de oameni era ucisă şi zdrobită fără putinţă de apărare.

Colonelul vorbea la telefon, cu vocea-i răguşită:

— Începe iar atacul? Prin aceeaşi vale? Bine. Fiţi gata cu granatele. Ţineţi-vă tare, căpitan Năstasă. Am hotărât a doua companie pentru contraatac…

El vorbea încă; îmi dădea şi mie lămuriri; când simţii deodată că obuzele inamicului vin spre noi, într-o tragere mai lungă. Şi-ndată, în juru-mi, bateriile îşi înmulţiră trăsnetele stridente.

Către locul frământat şi sfărâmat de obuze, oameni veneau la atac, cu baioneta lucind. Îi vedeam limpede, mărunţi, în valuri… Şi-ntre rânduirile lor prinseră a înflori explozii. Unele erau negre, altele cenuşii.

— Pe altele le colora auriu soarele. Necontenit izvorau dintre unde de pământ şi veneau. Un tremur subţire şi uscat de împuşcături pornise în lungul văii. Deosebeam

accentul grăbit şi monoton al mitralierelor. Şi dintro-dată mormintele văii părură a se mişca şi morţii zvâcniră…

— Ies oamenii noştri la contraatac… Îmi şopti blând locotenentul Cazimir.

Şi-ntre tunuri, puşti şi izbucnirile profunde ale granatelor, deosebii uralele vânătorilor.

— Răcnetele vijelioase ale morţilor…

— Uite, de zile şi nopţi, în lungul munţilor, asta se petrece, îmi zise într-un târziu, cu vocea-i răguşită, colonelul Banta.

În ochii lui obosiţi, pe obrazu-i palid, era întipărită aspră tristeţă. Stătu la locul lui, împovărat, vreme îndelungată, cât ţinu desfăşurarea fantasmagoriei din văi. Simţii într-un târziu o destindere, un sfârşit trudnic şi chinuit… Bătăile tunurilor se răriră, o adiere prinse a mâna pe văi învăluirile de fum şi pulbere. De pe poteci, soseau ofiţeri negri, curieri, agenţi de legătură. Vorbeau repede, c-un fel de bucurie spasmodică. Înţelesei că-n colţul acela, vijelia s-a alinat.

Văzui asta mai bine către sară, când tăcu şi artileria şi când de pretutindeni începură a răsări şi a roi în jurul meu ofiţeri şi oameni. Auzii pomelnice de morţi, grămezi de oameni anonimi şi nume de ofiţeri. Convoiuri de tărgi cu răniţi se strecurau prin poieni.

Din văi, din păduri, mi se păru că se înalţă spre mine un fel de suflare a morţii. Mi se păru ciudat că ofiţerii strânşi la gustarea de sară în jurul colonelului, vorbeau foarte puţin despre cele petrecute. Ciudat mi se părea, mai ales, locotenentul Cazimir care mânca puţin şi liniştit lângă mine şi sorbea dintr-un păhărel c-un fel de sfială vinul. Stătea cuminte, cu ochii plecaţi, parcă greşise ceva.

Colonelul, după câteva pahare de vin, se înfierbântă. Înfăţişarea trudită îi pieri; îşi scutură barba neagră şi privi batjocoritor în juru-i.

— Ei, sunteţi gata? Întrebă el. Mâni începem de la capăt. Mâni atacăm noi, dacă n-or începe ei iarăşi, la noapte.

— Domnule colonel, îl întrerupse deodată, de lângă mine, Cazimir; cred că acuma n-o să mă treceţi cu vederea!

Banta se întoarse către el şi-l privi sever. Apoi mi-l arătă cu degetul.

— Dumneata, domnule Ioan, nu ştii ce năcaz am eu cu băieţelul ista…

— Domnule colonel…

— Cum? Ce domnule colonel? Să taci din gură! Puşchiul ista.

— Urmă colonelul c-un fel de răutate, vrea numaidecât să-mi facă pe eroul. Aicea, domnule, nu-i ca la dumneavoastră, unde lumea aşteaptă veştile cu groază. Aicea noi am intrat în împărăţia morţii. Stăm cu semnele de identitate la piept şi aşteptăm… Aşa fiind, chiar băieţelul pe care-l vezi în fiecare zi caută pe dracul!

Ofiţerii zâmbeau; nu prea păreau surprinşi de izbucnirea colonelului.

— Aista-i om? Strigă iar Banta. Uită-te la el!

— Cazimir îşi plecase nasu-n farfurie.

— Aista-i duduie: menit să steie în ietăcel, nici soarele să-l ardă, nici vântul să-l bată! Ştii dumneata de ce s-a apucat toamna trecută, când ne frământam cu ungurii? Aveam nevoie de ofiţer pentr-o recunoaştere, întreb: cine vrea să se ducă? Însărcinare primejdioasă! Între alţii, iată-l şi pe dumnealui, cu mâna întinsă, parcă venise să ceară ceva de pomană… Că se duce el! Şi se ruga aşa de frumos şi de dulce! Cine? Tu? Cine te-a făcut pe tine ofiţer? Şi-l răsucesc, să văd dacă n-are încă cumva basmaua la spate… Fugi încolo, Ţâncule, pesemne că ţi s-a urât cu viaţa!

— El, că domnule colonel aşa, că domnule colonel pe dincolo, că numaidecât vrea să se ducă.

— Bine, du-te, dar să dea dracu să te întorci fără ispravă, c-ai păţit-o!

S-a dus. Eu, drept să-ţi spun, eram îngrijat. Au să-l plângă neneaca şi surorile…

— Dar îl văd că se întoarce. Îmi aduce raportul.

— Şi prizonierii… Bine, duduie, zic. Brava ţie! Şi ce mai ai de spus?

— Nimica, domnule colonel. Să mă trimeteţi la spital, că m-au împuşcat!

Da' ştii ce rană avea? Mă mir cum se ţinea pe picioare. Tunica lui la piept era scoarţă de sânge!

A stat două luni la spital. Pe urmă iar a venit pe capul meu. Şi-ntr-o zi – că iar să-l trimet în recunoaştere.

Şi iar mi-a venit rănit. Iar l-am trimes la spital.

Acu s-a întors de-o săptămână. Şi de-o săptămână se ţine de mine să-l trimet şi pe el unde-ai văzut dumneata astăzi. El zice că acolo vrea să se ducă. El nu vrea să steie lângă mamaia, să cetească romanţuri; el vrea să se bată. Eu ştiu ce să fac cu el?

Colonelul, zbârlit şi supărat, bău încă un pahar de vin, pe când ofiţeraşul cel firav nu ştia parcă unde să se ascundă de ruşine.

— Acu, a treia oară, să ştii că n-ai să te mai întorci! Sfârşi colonelul, ameninţându-l cu degetul.

Băiatul tăcu, dar în ochii lui surprinsesem o hotărâre ş-o îndărătnicie neobişnuită.

Abia atunci înţelegeam deplin ce se petrecuse peste zi. Înţelegem nesomnul şi suferinţile, cumplita răbdare, ciudata stăruinţă a miilor de oameni pe colţul acela de pământ bântuit de suflarea morţii; înţelegeam sufletul nou care ieşise la suprafaţă din rezervele bietei fiinţi omeneşti…

Fireşte, locotenentul Cazimir a căzut peste două zile, la cel dintâi atac. Ţăranii colonelului Banta l-au adus, galben, liniştit pentru totdeauna. Şi parcă se sfiau să-l atingă cu mânile lor mari şi noduroase.

Colonelul îl privea sever, frământându-şi în palmă barba neagră. Şi alte multe tărgi, cu sute, cu mii de căzuţi treceau prin poienile munţilor.

— Pe când în vale celelalte jertfe stăruiau în furtună cu aceeaşi îndărătnicie.

SONDE.

Frunze-n furtună (1920)

Treceam printre podgorii, suind dealuri, coborând văi, într-o strălucită lumină argintie. Vii se întind în toate părţile; nuci rotaţi cu umbra deasă sunt presăraţi pretutindeni. Ierburile par aburite de pulberea fină a drumurilor. Căsuţele se iţesc ici-colo cochetând parcă prin verdeaţă în fuga automobilului. Bărbaţi rari; multe femei cu feţele învăluite parcă într-un zăbranic de tristeţă. Ţepu, Buciumeni, Tecucelu.

— Aşezări vechi de răzăşi, amintiri istorice, locuri pe unde au mai trecut şi odinioară vijelii, îngropând cu arma în mână pe năcăjiţii noştri strămoşi…

Iată o vilă albă. Parcă zâmbeşte depărtărilor de pe culmea ei, dintr-un buchet de arbori. Au fost flori în preajmă, trandafiri acăţători la ferestre. Acuma e pustie. Locuitorii ei au fugit, ca paserile înaintea furtunii. În vale la Siret, în poeticele dumbrăvi, dormind sub pâclă viorie, urlă întărâtat şi fără contenire tunurile morţii.

Trecem repede. Soarele asfinţeşte între nouri, în fulgere încremenite şi bizare. Se face sară. Negura parcă izvorăşte din pământ, ca o răsuflare vie a adâncurilor. Se văd deodată licărind tunurile aproape, apoi departe, în zarea posomorâtă.

Incendiul din timpul zilei, lângă Mărăşeşti, tresare în scăderi şi creşteri. Zările s-au apropiat. Şi fulgeră în senin.

— Şi mugesc straniu bestiile de oţel născute din ura omului.

Am coborât pe un drum prăpăstios, prin păduri în care intră ca un râu nesimţit răcoarea. Trecem încet Siretul pe un pod de lemn. Fugim prin întunericul unei şosele, ne oprim.

Pe poteci necunoscute cotim undeva, către un cotlon, într-un punct al liniei de luptă, în preajma Mărăşeştilor. E postul de comandă al unui regiment.

Inamicul e în fund, în întuneric, în vizunii. Aproape, în tranşee, nevăzuţi, sunt ai noştri. Tunul bate încă.

— Dar asta se chiamă linişte. E ceea ce comunicatele numesc „foc rar de artilerie”.

Colonelul e un om nalt, cu statura puternică. Sub casca de fier ochii îi scânteie când vorbeşte şi dă ordine scurte. Sublocotenentul lui e un tânăr subţirel, brun, cu ochii mari, circazieni.

Sergenţi de legătură, bronzaţi de soare, cu mânile negre, cu privirile tari, vin ca să raporteze şi să ia ordine. Salută scurt, ascultă drept poruncile, ies cu paşi elastici. Vine ş-un maior liniştit, cu mustaţa căruntă, fumând alene o ţigară. Dă din cap, întreabă din ochi.

— Ce e, Panaite? Îl întâmpină colonelul.

— Mă gândesc, domnule colonel, răspunde maiorul, dacă la noapte voi putea să lipesc un ceas genele. Aş vrea să dorm o ţâră şi să visez pe Anişoara mea cea bălaie… E de paisprezece ani. Zâmbea când am plecat, e mult de-atunci.

— Şi-i scânteiau ochişorii în lacrimi…

Colonelul se face că-şi întoarce spre hartă privirile licăritoare. Apoi se răsuceşte şi întreabă brusc:

— Prietine Panaite, bei o cafea? Lucru scump şi rar în ziua de azi…

— Mai ales, domnule colonel! He-hei! Ce timpuri erau odată, domnule colonel, ce timpuri!

Ordonanţa trece cu pas nesimţit, vârându-şi prin unghere tainice botul de vulpe.

În noaptea de-afară canonada a încetat. În lumina discretă a unui felinar bine potrivit în adăpostul nostru de pământ, începem a vorbi de cumplitele lupte în care zeci de mii de oameni s-au zvârcolit cincisprezece zile şi cincisprezece nopţi.

— Am petrecut ceasuri aspre cât ne-a bătut puhoiul… zice colonelul zvârlind ţigara şi aprinzându-şi îndată alta.

— Acuma a trecut… răspunde ca un ecou domnul maior, c-un fel de accent de satisfacţie, de voluptate, ca-n apropierea unui somn alinător.

— Se poate, dragul meu, dar cine garantează? Nu ştii dumneata că ei au obicei să cerce întruna şi să pipăie? Ne putem aştepta oricând la sondele lor…

Maiorul îşi primi cafeaua c-un oftat de mulţămire.

— Domnule colonel, zise apoi cu glasu-i blând; mult m-am mirat eu de-un lucru… Noi, dihănii bătrâne, nu ne prea înfiorăm de toate câte sunt în jurul nostru. Dar ai văzut dumneata cum s-au purtat unii dintre tineri? Eu îi dispreţuiam ca pe nişte secături, şi i-ai văzut? Căpitanul Guriţă nu era un pudrat care-şi prăpădise anii umblând după conchiste, cu inele în dreapta, cu brăţară la stânga, cu lanţujele şi panglicuţe? Ce legătură putea fi între el şi mizeria aceasta? L-am văzut, domnule colonel, murind între oamenii lui, foarte îndărătnic şi semeţ; ş-am fost foarte mişcat… Ciudat!

— Fără îndoială, răspunse colonelul. Am avut şi pe alţii, pe care am stat şi i-am privit cum se bărbieresc şi se parfumează sub bombardament de artilerie… Aceşti fecioraşi pe care noi ne deprinsesem a-i dispreţui, dragă Panaite, aveau în ei, fără s-o cunoască, bărbăţia eroică… Au murit ca nişte nebuni!

— Ciudat! Rosti a doua oară, pe gândutri, maiorul. Şi începu să înşire nume de ofiţeri morţi pe câmpul de onoare în înfricoşatele zile trecute. Picurau în auzul meu nişte nume numai.

— Însă la fiecare pomenire parcă izvora din umbră înainte-mi câte-o fantomă fină.

— Şi se înşira într-un convoi misterios, tăcut şi mistic.

Vorbeam de dragostea pământului, de legăturile indestructibile cu trecutul, de acel fior necunoscut care a rămas în noi de la generaţii de mult stinse şi care ne înalţă, ne preface şi ne schimbă în faţa morţii.

Colonelul zâmbea:

— Ce spui, dumneata, vorbi el, sunt mai mult nişte cuvinte frumoase.

Doi soldaţi intrară.

— Ce este?

— Domnule colonel, am fost răniţi acum treisprezece zile, amândoi odată. Ne-am făcut bine. Acuma ne întoarcem iar la locul nostru…

Vorbăreţul are nişte ochi mici, ca picături de păcură. E un bunduc scurt şi îndesat. Alăturea de el stă un uriaş liniştit şi zâmbitor, care ar vrea să vorbească, dar îi ia înainte celălalt. Comandantul se întoarce către dânsul, blând:

— Tu eşti Manole Istrate?

— Eu sunt, trăiţi, domnule colonel, răspunde bucuros uriaşul.

— Ne cunoaştem. Şi tu eşti Prepeliţă Irimia?

— Da, domnule colonel, se grăbeşte scundul.

— Ei, cum a fost?

— Bine, domnule colonel, răspunde moale Istrate.

— A fost fierbinte straşnic, domnule colonel, se înghesuieşte celălalt, pe când tovarăşul lui rămâne cu gura căscată. Nemţii tot năzuiau, tot năzuiau… Şi toată ziua şi toată noaptea îi băteam în cap cu granate. Veneau ca apa la opust. Ş-aduceau cu ei o putoare de dihor, de ne stupeam sufletul. Noroc că bătea un vânt al lui Dumnezeu de pe Siret…

Colonelul se întoarse spre uriaş:

— Da' tu ce spui, Manole?

— I-am pus cu botul pe labe, domnule colonel… Îndrugă alene soldatul.

Colonelul zâmbeşte. Se luminează, cu bunătate şi prietinie, şi figurile soldaţilor.

— Bine, băieţi, duceţi-vă la compania voastră…

Şi domnul colonel le strânge cu gravitate mânile arse şi bătătorite.

După ce rămânem singuri, îşi aprinde iar ţigara şi cearcă să lămurească în câteva cuvinte un sentiment năvalnic.

— Domnilor, noi nu i-am cunoscut şi nu i-am preţuit îndeajuns pe oamenii aceştia. Simpli, liniştiţi şi tari.

— Ei sunt datoria şi jertfa. Energia lor năprasnică e ca o sevă a acestui pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi şi sânge…

Tace, deodată mişcat, şi-şi întoarce iar ochii către hartă.

— Mă surprind făcând fraze… adaoge el, puţintel ruşinat.

Soarbe cafeaua, cu ţigara nestinsă între degete. Domnul maior Panaite, după ce isprăveşte de sorbit cu adâncă satisfacţie, se ridică zâmbind:

— Apoi, mi se pare, vorbeşte el, că oaspeţii au venit degeaba… În noaptea asta, după cât văd, am să dorm cât un bei!

Ne salută curtenitor şi satisfăcut. Tocmai urca treptele ca să iasă, când, în depărtare, trei, şapte, zece bătăi de tun sunară înăbuşit. După ele urmară altele, grăbite şi violente. Avui o impresie ciudată de jenă. O ameninţare tulbure şi mânioasă răsufla, parcă din fundul zării şi-al întunericului.

Maiorul se întoarse spre noi:

— Aha! Aha!

Şi fruntea i se încreţi supărată.

— Bine, urmă el, apoi; să ne pregătim lădiţele cu granate!

Şi ieşi.

Colonelul trecu atent la observator. Sună la telefon şi începu a da ordine.

Mai erau două ceasuri până la miezul nopţii.

Canonada se înteţi. Din poziţiile noastre începură a trăsni tunuri multe, şi auzeam prin noapte fâşâind ghiulelele cu un sunet caracteristic de val. Explozii rupeau pământul brusc în liniile noastre. Meteori depărtaţi punctau întunericul la inamic, unde cădeau proiectilele fulgerate de la noi. Bombe începură a cădea în apropierea postului de comandă. Curând noaptea se umplu de un freamăt fioros.

— De un fel de muget de artilerie. Lângă noi tresăreau piipâiri alburii, care parcă lungeau o aripă de lumină către cer. În fund, ca-n necunoscut, clipeau fantastic gene de fulger.

Simţeam sub mine cutremurul pământului. Am avut într-un timp, când bombardamentul ajunse la un maximum de intensitate, sensaţia că pielea pământului se încreţeşte şi se înfioară.

Cătră ora 11, sorii rachetelor începură a se înălţa în noapte, la inamic. Era un joc minunat de lumini multicolore, care se încrucişau, se încovoiau, se risipeau şi luminau câteva secunde pământul sumbru şi spăimântat parcă.

Colonelul sta liniştit la observatorul său.

Telefonul nu mai funcţiona. Agenţii începură a sosi.

— Ofiţeri şi soldaţi cu căşti şi arme. Vorbeau repede, raportau asupra sectorului de atac, asupra recunoaşterilor făcute; ascultau atenţi ordinele şi ieşeau; şi noaptea îi înghiţea. Dintr-odată parcă intrau în vâltoarea de foc a necunoscutului. Liniştea aceasta mi se părea ciudată şi nenaturală.

Colonelul avu un zâmbet uşor la observaţia mea.

— Omul e un animal care se deprinde cu toate… Îmi zise el filosofic. Ascultă: acuma se produce atacul infanteriei.

Deodată începuseră a pârâi mitralierele şi a tuna oribil granatele. De pe linie, se ridică un freamăt sălbatic de glasuri. Auzeam limpede o voce sonoră care vocifera ceva cu îndârjire. Colonelul îmi dădu lămuriri:

— Acesta e un plutonier al meu, Băncilă, care însoţeşte fiecare granată de înjurături grozave.

— Da?

— Închipuieşte-ţi! E un personagiu fără educaţie!

Acuma pământul fierbea pe linia de luptă. Simţirea de sunet se stinsese într-un huruit fără nume. Când izbucneau rachetele, într-o clipă, în întunericul de păcură de dedesupt, vedeam mişcarea de înaintare a coloanelor inamice într-un fel de viermăt de umbre bătute de nebunie.

Alţi agenţi veniră, cu obrazurile negre, cu straiele mirosind a fum. Îi priveam: aveau o căutătură de criţă, o încreţitură aspră la colţul buzelor.

Inamicul a fost strivit cu granate şi cu mitraliere. Pe alocuri a fost bătut şi cu patul puştii. Se retrage în neorânduială.

Rachetele au tresăriri tot mai rare în noapte. Se alină mitralierele nervoase şi tunurile.

Cât a durat acest vis fantastic şi înfricoşat?

— Abia s-a alinat, o jumătate de oră.

— Şi tunurile din noaptea depărtării porniră din nou. Altă canonadă furibundă, alt atac subt aceleaşi tresăriri înflorite de rachete. Altă îmbulzeală de fantasme nebune…

Priveam la colonel. Îşi trăgea încet mustaţa cu stânga, pufăia fumul de ţigară scurt, şi ochii, sub cască, mi se părea că lucesc crud şi neînduplecat. Aceeaşi atitudine.

— Neînduplecare crâncenă şi mânie.

— O aveau şi sergenţii şi ofiţerii care veneau la ordine.

În vijelia monstruoasă de foc care bubuia şi se frământa afară, aceeaşi înfăţişare cumplită o aveau toţi oamenii colonelului, pământii, trudiţi şi amărâţi… Înţelegeam în sfârşit acum deplin că energia disperării e mai tare decât focul şi decât apa…

Mi se strângea inima de tulburare şi de durere.

— Şi-mi plecai ochii săgetaţi de lacrimi spre pământul acesta al părinţilor pe care oamenii de azi mor apărându-l cu tărie.

Iar tunurile bubuiau.

— Tresăreau rachetele, începură granatele a pocni şi văzui pe colonel zâmbind iar uşor când auzii în freamătul de pe linie aceeaşi voce sonoră care înălţa în larma luptei blesteme omerice…

CU OCHII LA CER.

S

Frunze-n furtună (1920) oldatul Petrea Neguţ zăcea pe malul Neajlovului cu faţa în sus, lovit de-o schijă de obuz. Parcă se rupsese ceva în el: nu se mai putea clinti. O amorţire grea îl cuprinsese când deschisese ochii. Acuma nu-l mai durea parcă nimica.

În juru-i se deschidea o lumină ciudată şi se făcea sară. Undeva, departe, se auzeau mugete de tunuri. Pârâituri de puşti tresăreau pe o boare de vânt. Bătălia se depărtase. El zăcea singuratic, aproape de o salcie desfrunzită. O vedea pe cele din urmă luciri ale amurgului; părea un cap zbârlit şi spăimântat care se uita la el.

— Pe cer fugeau nouri despletiţi şi între ei deodată zări o stea. Şi cum se simţea liniştit deplin şi aproape de alinarea din urmă, îi veni aşa ca o mângâiere şi i se păru că pluteşte spre scaunul împărăţiei, în locuri necunoscute, nedesluşite şi depărtate, unde stă risipită o lumină dulce, ca sub flori de cireş primăvara.

Şi văzu o faţă blândă de împărat bătrân şi din a dreapta lui chipul lui Hristos, aşa cum era zugrăvit în bisericuţa de la el din sat. Amândoi se uitau la dânsul zâmbind. Şi soldatul simţi un nod în gât şi i se umplură ochii de lacrimi.

— Tu eşti Petrea al lui Toma Neguţ? Îl întrebă încet împăratul.

— Da, Doamne.

— El e, şopti chipul cel bălai de-alăturea. Îl cunosc de când era copil. Venea în biserică la Boureni şi se uita cu ochii mari la mine, cum stam răstignit pe o cruce veche, în pridvorul de lemn.

— Aşa este, se gândi cu mirare soldatul. De-atuncea-i mult, dar El n-a uitat. Mă duceam cu bătrânii pe sub codrul cel de fag la biserică şi auzeam toaca şi clopotele şi vedeam cum scânteie departe, printre zăvoaie apele Moldovei.

— Şi ce-ai făcut tu pe lumea asta, Petrea al lui Neguţ? Îl întrebă iarăşi împăratul.

— Doamne, şopti smerit soldatul: eu am fost un băiet sărac şi am rămas devreme orfan. Bătrânii s-au petrecut din lumea pământească şi eu am rămas ca să muncesc cu boii cei porumbi pe bucăţica noastră de ogor. Cum ni-i rânduit nouă plugarilor, ieşeam primăvara şi zvârleam pe brazde sămânţa cea de tine binecuvântată. Aşa am muncit ani şi

ani. Am suferit ca toţi cei de sama mea şi am avut şi bucurii în zilele tinereţelor mele.

Împăratul îl privi pătrunzător. Şi Petrea Neguţ înţelesese că Cel ce toate le ştie îi ceteşte în suflet şi-n amintire ca-ntr-o carte deschisă. Ca aduse de-o poruncă i se perindau pe dinainte icoanele vieţii lui. Văzu cu uimire multe privelişti uitate şi-i păreau ca nişte icoane la panorama cea minunată de la iarmarocul din Paşcani. Şi deodată văzu şi pe Măriuca în Poiana Mărului, la un şipot, într-o zi de Sfântul Petru, când umpleau lumea de mireasmă teii împovăraţi de flori. Şi-i era parcă ruşine şi de vorbele trecătoare pe care le rostiseră ei atunci, şi de îmbrăţişările lor, şi de toate cele lumeşti trecute şi pe vecie prăpădite.

— Nu te ruşina, îi şopti blând împăratul, căci iubirile eu le-am împrăştiat în lume, ca să înflorească zilele cele amărâte ale omului.

— Au rămas la Boureni, în căsuţa noastră, trei băieţi cu părul bălai, răspunse cu glas înduioşat soldatul.

— Pentru aceasta nu-i mustrare, vorbi iar bătrânul. Ci pentru alte păcate ale ţărânei din care eşti zidit. Căci ai pizmuit, ai băut mai mult decât se cuvine, ţi-ai asuprit muierea ş-ai uitat prea adesea poruncile mele. Ai făcut mult rău în juru-ţi cu prostia ta.

— Aşa este, aşa este… se gândi omul cu amărăciune. Acuma mi s-a împlinit veleatul şi mă aflu la scaunul dreptului judecător.

— Părinte! Rosti atuncea Hristos cu bunătate; pe mine m-au alungat răutatea şi ticăloşia omenească din lume.

— Dar din când în când tot mă întorc printre cei umiliţi.

— Ş-odată, într-un amurg, flămând, trudit şi bolnav.

— Un cerşetor.

— Am căzut la poarta acestui plugar; şi el m-a întâmpinat c-o vorbă bună şi m-a poftit la cina lui săracă…

— Şi era în sara când sunau pe pământul acela clopote, chemând pe oameni la război. Şi l-am văzut pe acest Petrea

Neguţ îmbrăţişându-şi soaţa şi pruncii şi pregătindu-se să plece cu inima dreaptă şi credincioasă la jertfă…

— Da, Doamne, zise şi Neguţ; m-am dus cu toţi cei de sama mea. Ş-am suferit pe drumuri lungi, de foame şi sete; am trecut prin vijelii de foc şi prin tot ce a scornit ura şi ticăloşia omului; căci pământul părinţilor noştri a fost cotropit de neamuri străine… Ne-am ridicat, Doamne, pentru dreptate. Mi-am adus aminte de ce ne spunea „domnul” nostru cel bătrân la şcoala cea veche de la marginea satului, de toate amărăciunile trecute şi de faptele voievozilor pământului nostru, de sila şi durerea altor fraţi ai noştri din pământuri româneşti; ş-atunci mi-am pus şi eu viaţa mea pentru răscumpărare… Ş-am suferit şi m-am bătut în munţii noştri la hotar… Şi de-acolo am mers şi ne-am bătut în alte părţi, în locuri depărtate. Şi de la apa Moldovei am ajuns la Neajlov, în singurătăţi, ş-acolo a fost o bătălie cruntă, ş-acolo am căzut eu şi mi-a curs sângele în pământul pentru care luptăm, şi pentru neamul pe care l-ai aşezat tu în aceste locuri.

— Fericiţi cei ce visează… şopti cu dulceaţă Împăratul.

După aceste cuvinte, i s-a părut lui Neguţ că lumina din jurul scaunului împărăţiei creşte. Şi chipul cel blând al lui Hristos s-a plecat spre el, sărutându-l pe frunte. Îşi aduse aminte de cei trei ţânci cu părul bălai şi privi drept în ochii Mântuitorului, care-i zâmbea.

După aceea soldatul Petrea Neguţ nu mai simţi nimic. Oftă uşurat şi muri cu ochii la cer, lângă salcia desfrunzită de pe malul Neajlovului.

NOTE DE PE FRONT.

MĂRĂŞTI.

Frunze-n furtună (1920)

Iulie 1917

Un drum cu automobilul spre frontul nostru, spre cuibul Vrancei înecat în ceaţa zării. În ziua limpede şi strălucită mi se perindează repede pe dinaintea privirilor, din nou, locuri vechi şi cunoscute: dumbrava încântătoare de la Strunga,

drumul lin spre Roman, străjuit de arbori străvechi, apoi, ajunşi în şoseaua naţională, valea Moldovei în dreapta, valea Siretului în stânga, subt uşoare pulberi argintii. Sunt aceleaşi icoane dragi ale vechiului şi frumosului nostru pământ: satele albe, livezile, drumeagurile cenuşii. Sunt aceleaşi lanuri de grâne, ca flăcări aurii, în imensul cuptor al lui iulie, şi aceleaşi covoare verzi de porumbişti. Dar peste toate pluteşte parcă un aer de tristeţă. În sate şi pe câmpuri au rămas numai femeile, copiii şi bătrânii. Bărbaţii stau cu arma în mână şi cu ochii neguroşi, în bătaia puhoiului duşman.

Mergem multă vreme pe marea şosea umbrită de plopi tremurători. Am trecut repede prin Roman, ne oprim puţin la Bacău.

— Apoi ne lăsăm prin zăpuşeala după-amiezii spre Adjud.

Vin învăluiri grabnice de vânt şi de pe munţi se ridică nouri. Pe o vale, ni se deschide deodată ca un colţ nou de lume, între dumbrăvi rare. O ploaie iute a stropit aici cuprinsul c-o clipă înaintea noastră; ş-acum totul scânteie în soare în mii de curcubee mărunte, şi vine de pe fânaţuri un miros dulce şi cald de ierburi înflorite.

Trecem grabnic, coborâm, ajungem către gura Trotuşului, la Adjud.

Aici facem un nou popas şi începem investigaţii care ne-ar putea pune pe urmele unui restaurant.

Soarele coboară către asfinţit în rostogoliri de nouri cu forme bizare. Vântul are tresăriri şi salturi prevestitoare de furtună. S-aude huruind departe sus: tunetul. Din câmpia Siretului, de la miazăzi, zgomote asemănătoare încep a răspunde. De data asta e tunul.

Îl ascult deodată atent, cu sufletul mişcat.

Duşmanul nu e prea departe. Colo, în fund, către miazăzi, taberile lui trag ca o linie neagră de doliu în lungul Siretului. Ş-acuma, în acest amurg cu adieri de furtună, ca-n nenumărate alte înserări din urmă, începe tunul muzica fioroasă a morţii. Închid ochii ş-o ascult şi mă gândesc la

durerile şi nenorocirile noastre, la vijelia care ne-a călit, ne-a asprit sufletul, ne-a încordat toate puterile.

Când ridic pleoapele, văd trecând prin apropiere soldaţi cenuşii de pulbere, cu feţele bronzate de soare. Sunt români de pe pământul acesta frământat iar cu sânge, ca-n vremi trecute. Sunt ruşi, veniţi de departe, din ţara ale cărei şesuri se întind la mările îngheţate şi la Oceanul cel Mare: sunt mohorâţi ca întinderile stepelor şi melancolici ca zările nesfârşite.

De la munte năvălesc tot mai ameninţător talazuri de nouri. Vijelia se apropie. Pornim zornic.

— Şi automobilul fuge pe şoseaua largă ca o pasere spăriată alungată de primele răsuflări ale furtunii. Zadarnic fuge. În lungul munţilor, râul de nouri trece înaintea noastră. Fulgere se încrucişează deasupra. Trăsnete se rup cu zgomot năprasnic, ş-odată cu vântul începe a ne izbi o ploaie furioasă.

Curând înserează; se face întuneric deplin; ploaia stă; vântul se alină. Şi rămâne sub cerul negru numai bătaia surdă a tunurilor de pe Siret. Se văd prin întuneric licăririle tunurilor ruseşti.

— Destul de aproape. Zarea parcă necontenit închide şi deschide gene de foc.

Cerul se lămureşte: apare o stea drept în vârful bolţii. Apoi, în răsărit, luna jumătate se arată; dispare şi iar se arată prin straturi argintate de nouri. Prin întunecimea scăzută trec lungi coloane de trăsuri, sunând din obezi. Glasuri se îndeamnă din loc în loc, se chiamă. Din când în când se aude: na prava, na prava!

Şi tunurile bat cu îndârjire, fulgerând necontenit.

Suntem foarte aproape de frontul Siretului. De asta ne încredinţăm, îndată ce intrăm în Panciu. Intrăm nu în ştiutul orăşel vesel şi plin de pivniţi cu vinuri.

— Ci între ruine. Case arse ori dărâmate de proiectile parcă privesc spăriate prin locurile unde au fost odată ferestrele. E o linişte de ţintirăm. Din când în când, la un

colţ de stradă, se arată un soldat, o sentinelă tăcută, melancolică şi neclintită.

Şi-n stânga fulgerele roşcate ale bateriilor ruseşti clipesc neîncetat la linia zării.

Încă de cu ziuă se vedea că ne apropiem de front. Lângă Adjud, în vecinătatea şoselei, o îngrămădire de prizonieri parcaţi între răţele de sârmă, sub paza câtorva miliţieni. Sunt germani toţi, cu bonete rotunde în cap. Stau liniştiţi la pământ, cu capetele plecate, trudiţi de drum şi bătuţi de pulberi. Vin de la armatele noastre din Vrancea.

La o gară vedem înşirate în lungul liniei tunuri germane de fabricaţie nouă. Sunt o parte din prada de război a luptelor din ultimele zile.

Apoi bubuiturile din zare, cimitirul Panciului, automobile sanitare… Acuma coboram prin Străoani, spre Varniţa, şi simţeam în jurul nostru şi-n aer vecinătatea imediată a Morţii. Pe o adiere de vânt venea un miros pătrunzător de cadavru. În sate întuneric deplin, ca şi cum fiece căsuţă ar fi fost un mormânt. La o mică oprire, un soldat de la o trăsură dădu poveţe şoferului:

— De-acuma să mergi domol, căci drumul e spart pe alocurea de obuze.

Pantele şoselei încep a deveni mai repezi. Simţim răcoarea şi umezeala pădurilor. Trecem prin vaduri de ape sclipitoare. Suim, printre dealuri râpoase scormonite pretutindeni de bordeie. La lumina focurilor fantastice, în jurul cărora stau la sfat soldaţii, se arată ferestre şi uşi bizare, astupând săpăturile în lutul râpii. Parcă trecem printre primitive şi misterioase locuinţi de troglodiţi. Cai pasc liniştiţi printre copaci şi la marginea drumului. La o oprire scurtă, aud un murmur dulce de fluier. E o cântare uşoară, înăbuşită, plină de amărăciuni şi lacrimi. Focul pâlpâie peste un grup de soldaţi de la coloane, tolăniţi în ierburi. Cineva oftează, când fluierul tace: Of, of!

— Pe urmă se face linişte în marginea de pădure şi noi ne strecurăm la deal prin umbră, pe când focul, în urmă,

fâlfâie printre copacii bătrâni aripi de lumină şi umbră.

Iar trecem pâraie zgomotoase şi intrăm tot mai adânc spre ţinutul muntos. Înaintăm prin Verdea şi Răcoasa spre Câmpurile. Din loc în loc şoseaua e ruptă de obuze. La un mal de apă, lucirea fugară a lanternei ne descopere capre de lemn pe care sunt încrucişate şi încurcate fire de sârmă ghimpată.

— Apoi rânduri de răţele de sârmă în faţa unor şanţuri care se prelungesc şi dispar în umbra nopţii.

Case pustii, fără ferestre, fără uşi.

— Pe-aici a fost, acum o săptămână şi ceva, frontul.

Tristeţa locurilor, mirosurile grele ce vin pe boarea nopţii şi pământul sfredelit adânc de explozii, ne arată asta la fiecare pas.

Târziu, după miezul nopţii, ajungem în Câmpurile, la comandamentul generalului V.

— E un sat întins, mare şi frumos, unde şapte luni şi-au avut aşezarea germanii…

Toată lumea doarme. Numai sentinelele veghează ici-colo în umbra sălciilor, şi spitalul, unde e lumină deplină.

Luna e sus, cerul s-a limpezit. Peste sat şi-n împrejurimi, pace. La apus, linia neagră a munţilor acoperiţi de brădeturi. Deodată tresare de-acolo, din munţi, tunul. Loviturile se îndesesc. Sună şi împuşcături de arme. Apoi clămpănesc iute şi întărâtat mitralierele. E un atac de noapte către hotar, în prăpăstioasele viroage şi pâraie ale înălţimilor. Acolo, după bătălia de la dealuri, soldaţii noştri s-au suit urmărind, hărţuind, şi împingând îndărăt sfărâmăturile regimentelor duşmane.

Aici e Vrancea, vechea Vrance a lui Ştefan-Vodă, cetăţuia în care n-au putut răzbate fără crâncenă pedeapsă duşmanii lui. E cetatea de piatră a Moldovei, unde năvălitorii noi au fost de curând rupţi, sfărâmaţi şi năprasnic bătuţi de oştenii noştri.

A doua zi, luni, 17 iulie, stăm la vorbă o jumătate de oră cu generalul V. El a condus operaţiile care au adus

străpungerea frontului inamic la 11 iulie şi retragerea dezastruoasă a germanilor către Valea Sărei şi hotar. E un om nalt, încă sprinten şi vioi. Din tot ce spune, respiră o dragoste nemărginită pentru vrednicul oştean al acestui pământ.

— Aici e-n Vrancea, ne spune el între altele. Sub munte, la Soveja, se află două aşezări care se chiamă Rucăreni şi Dragosloveni. Sunt colonii statornicite în Moldova de Matei-Vodă Basarab, când s-a aşezat pace între el şi Vasile-Vodă Lupu. Atunci bătrânul Voievod al Munteniei a clădit, sub munţii moldoveneşti, o biserică în amintirea păcii. Iar Vasile-Vodă a dat gospodarilor de la Dragoslave şi Rucăr pământuri şi scutiri… În aceste vechi locuri unde s-ar putea spune că s-a făcut un început de unire între Moldova şi Muntenia, le-a fost dat oştenilor de azi să lupte întruniţi, cei din Moldova şi cei din ţara robită, şi pentru aşezările moldoveneşti şi pentru rucărenii şi dragoslavenii veniţi odinioară de departe în pământul nou al înfrăţirii… A fost o bătaie crâncenă care, socot eu, a consacrat din nou în chip strălucit valoarea ostaşului nostru. Poziţia inamică a fost ruptă la Mărăşti în ziua de 11 iulie. O să vedeţi satul şi organizarea întregii poziţii şi o să vă daţi socoteală de toate. Aici nu este nevoie de vorbe mari. Faptele vorbesc singure. Spărtura a fost aşa de violentă şi neaşteptată, încât germanii au părăsit în cea mai mare grabă nu numai poziţia, ci şi Câmpurile, unde şi-au avut aşezământul de căpetenie şi de unde nu mai credeau să iasă până la încheierea păcii. A doua zi, spărtura s-a lărgit către Vizantea. A treia zi către Soveja. A patra către graniţă. N-a fost o retragere. Depozitele pline de materiale şi muniţiuni, tunurile, chesoanele şi armele abandonate pe toate drumurile şi râpile, dovedesc cu ce fel de fugă am avut de-a face. În tot timpul, soldaţii şi ofiţerii noştri s-au bătut cu un avânt care a cutremurat pe toţi cei ce-au putut fi martori la înfricoşata lor vitejie… În curând, când veţi vedea toate locurile pe unde a trecut furtuna, o să vă daţi samă mai bine

de tot ce s-a petrecut şi ce însemnătate are pentru oştirea noastră ziua de 11 iulie.

Într-adevăr, în curând am început a ne da sama.

Câmpurile e un sat întins de gospodării cuprinse, în drumul Sovejei.

Aici îşi alesese ştabul domnul general Gerok, comandantul forţelor nemţeşti. Grajdurile cailor, spitalul, cancelariile zidite de curând în cărămidă aparentă, depozitele numeroase de muniţii, băile, toate dovedeau convingerea pe care o aveau duşmanii noştri, că ei stau bine şi tare în aceste locuri şi că vor sta îndelungată vreme…

— Nemţii întruna ne spuneau că ei aicea au să hălăduiască până la încheierea păcii, ne încredinţa un gospodar din Câmpurile.

Pe uliţa principală a satului am văzut, legănându-se în vântul dimineţii, franjurile arcurilor de cetină din vremea când domnul comandant hotăra pentru oştenii Germaniei serbări. Cântau muzicile, se bea vin şi şampanie. Era ş-o instalaţie pentru fabricarea limonăzii. Pâne era cam puţină.

— O pâne pentru trei, patru zile.

— Dar încolo, voie bună, siguranţă şi petrecere cât poftiţi.

Gospodăriile unde se aflau cuartiruiţi soldaţii erau şi ele pregătite pentru o şedere mai lungă, în ori ce caz ca pentru plăcerile unei vilegiaturi. În toate părţile gărduţuri albe de mesteacăn în felurite linii şi ornamente. Ici-colo chioşcuri pentru zilele calde ale verii şi pentru nopţile răcoroase, pline de poezia munţilor Vrancei. În grădini toate soiurile de varză, de salată, de fasole şi cartofi, bine rânduite şi bine lucrate cu braţele nemernicilor autohtoni.

Pentru a proteja această tihnă a oştenilor împăratului, tunuri formidabile erau aşezate în baterii bine alese şi bine mascate. Aeroplane numeroase aduceau în fiecare zi ştiri despre toate mişcările inamicului. Iar în multele depozite ale satului gemeau magaziile de cartuşe, de bombe de mână şi de obuze şi şrapnele.

Pe lângă tunuri şi muniţii, era însă ceva şi mai important. Era, pe linia frontului principal, poziţia Mărăştilor măiestru organizată.

Satul Mărăşti aşezat deasupra unor râpi oable, domina liniile noastre, de care e despărţit prin apa pârăului Limpegioara. Locuitorii fuseseră evacuaţi încă de astă-iarnă în Câmpurile, Soveja şi Vizantea. Iar în satul pustiu săptămâni şi luni, ziua şi noaptea, lucrători nenumăraţi, copii, femei, fete şi puţini bărbaţi, scurmaseră pământul, deschiseseră galerii, adăposturi şi şanţuri de comunicaţie.

Pe linia satului băteau valea şanţuri pentru trăgătorii în picioare cu banchete şi locuri pentru muniţii. Feluritele elemente ale acestui sistem, legate prin răţele telefonice, puteau fi izolate prin uşi de sârmă ghimpată care cădeau de sus în jos ca nişte căpcăni. În stânga satului, privind spre liniile noastre, către Încărcătoarea, o serie de redute tari cu adăposturi blindate şi şanţuri întortochiate. Înaintea redutelor şi între ele, regiuni de răţele de sârmă ghimpată dispuse ca un labirint din care nu pot ieşi decât cei ce le cunosc. Toate rovinele şi văiugile erau flancate de mitraliere cu dibăcie aşezate. În unele locuri mai înaintate, se aflau şi uvraje de beton pentru mitraliere.

Cu drept cuvânt, domnul general Gerok şi ofiţerii săi, şi cu dânsul toată trupa, puteau considera Mărăştii ca o poziţie pe care zadarnic ar fi încercat s-o atace şi s-o ia oricine ar fi fost în faţa lor. „Ei ziceau că poate să vie şi dracul şi nu se tem!” spunea o femeie întoarsă-n ruinele de la Mărăşti.

Cu toate acestea, în planul nostru de atac s-a hotărât ca spărtura să se facă tocmai în punctul pe care inamicul îl socotea mai tare.

Încă din timpul pregătirilor, aeroplanele noastre căutaseră să descopere şi să fixeze pe hartă locurile bateriilor inamice. Recunoaşteri necontenite şi îndrăzneţe se strecurau foarte des în timpul nopţii până la răţelele de sârmă ale poziţiei vrăjmaşe şi chiar până în şanţuri, pentru

a aduce câte un prizonier şi ştiri asupra amănuntelor aşezării duşmanului.

Încet-încet poziţia fu bine cunoscută şi pe hartă fură notate precis poziţiile bateriilor.

Liniile infanteriei noastre erau dincolo de Limpegioara, pe dealurile Drăgoeştilor, Vârlan, Alba şi Budui. Deşi erau mai jos decât ale inamicului.

— Tranşeele noastre pare că aveau unele avantaje în ceea ce priveşte focul artileriei inamice, care nu le putea bate în plin.

Mai sus, în păduri, pe dealurile Bălan, Dragoş şi Curmătura erau instalate bateriile noastre. Artileria grea, de care nemţii n-au ştiut nimic până în aceste din urmă zile, era pe Dealul Mare. Ea putea arunca proiectile uriaşe la doisprezece kilometri depărtare.

Acţiunea, cum se ştie, a fost angajată pe un front mai întins. Însă punctul unde s-a produs spărtura a fost Mărăştii; de aceea am şi dat detalii cu privire la această localitate.

Germanii aveau artilerie multă, muniţii mai mult decât îndestulătoare şi trupe numeroase. Se culcau în fiecare sară mulţămiţi şi se sculau dispuşi. Fiecare îşi îndeplinea conştiincios datoria şi fiecare era încredinţat că merită decoraţia pe care o aştepta de la maiestatea sa.

În ziua de 9 iulie, la vremea prânzului, când soarele ardea dogoritor şi ei se trăseseră la umbră, tunuri din poziţiile româneşti începură a bubui. Nemţii zâmbiră: fleacuri! Dar canonada se înteţi şi deodată sute de tunuri de toate calibrele prinseră a zgudui pământul şi a umplea de clocot năprasnic văile.

Un bombardament cumplit se deslănţui. Bombele cădeau c-o precizie neliniştitoare. Unele explodau la răţelele de sârmă, altele în tranşee, altele asupra satului. Era ceva sistematic, ceva care ţintea la anume scopuri. Căci trecu o oră, două, nouă, zece şi focul în loc să slăbească, era parcă mai în creştere. Bateriile lor răspundeau fără îndoială căci

aveau de unde cheltui muniţii, dar proiectilele cele mari le găsiră curând.

— Şi asta era un lucru iarăşi vrednic de luare-aminte şi de cugetare.

Telefonul, la Câmpuri, primi ştiri că s-a deslănţuit canonada pe un front foarte întins. În tranşee la Mărăşti se află despre asta, şi toţi ofiţerii fură de acord că se va da un atac probabil undeva. În orice caz la Mărăşti e aproape sigur că nu se va da: ar fi o nebunie.

În vremea asta bombele de toate calibrele plouau, se cutremura pământul şi gemea văzduhul. Noaptea se părea că sute de guri de vulcan scuipă foc înspre stele. Şi muzica fioroasă a proiectilelor sfâşia atmosfera cu acorduri felurite.

Două zile şi două nopţi a ţinut acest bombardament. În trei rânduri au fost răstimpuri de tăcere în care nemţii, spre a opri un atac presupus, deslănţuiau tiruri nebune de baraj în faţa tranşeelor noastre.

Dar soldaţii noştri coborâseră în noaptea de luni spre marţi în fundul văii Limpegioarei şi stăteau gata.

În noaptea de duminică spre luni patrule recunoscuseră locurile precise unde tunurile trebuiau să facă spărturi în răţelele de sârmă. Fiecare şef de coloană arătase nevoile ce mai aveau pentru curăţirea drumului, apoi pichetase cu ţăruşi de mesteacăn calea asaltului.

În noaptea de luni spre marţi artileria îşi desăvârşi opera. La punctele indicate pe hartă şi cunoscute de patrule, exploziile practicaseră spărturi, „breşe” cum se spune în termenul consacrat. Anume regiuni din sistemul de câţiva kilometri al fortificaţiei fuseseră complet distruse. Şanţurile şi adăposturile fură întoarse cu fundul în sus. Bombele grele araseră adânc pământul, adăposturile blindate, scurmând pâlnii enorme, distrugând tot, pisând trupuri omeneşti şi îngropând mii şi mii de oameni sub dărâmături, sub foc şi schijă. Drumul din urmă al rezervelor era barat şi el de un uragan de foc. Orice comunicaţie între Mărăşti şi Câmpuri era ruptă.

Marţi, în zori-de-ziuă, la ora 4, o rachetă se înălţă deasupra pădurii la comandamentul Diviziei, şi coloanele de infanterie porniră. La oprirea artileriei noastre, de data asta nemţii nu mai răspunseră cu tir de baraj, crezând că e iarăşi la mijloc o păcăleală numai. Dar curând artileria noastră lungi tirul şi infanteriştii se zvârliră înainte.

Nu-i mai putea nimic opri. De mult aşteptaseră ei ora aceasta. Gătiţi ca de paradă, bărbieriţi şi lustruiţi, făcuseră cel din urmă legământ cu inima lor şi se duceau cu îndârjire la jertfă.

A fost o lovitură de trăsnet. Fiecare coloană înainta hotărâtă la strungă. Zadarnic fură cele din urmă silinţi ale inamicului. Unde era valea mai oablă îşi făceau scări cu lopata şi se căţărau. Veneau ameninţători ca valurile neoprite regimentele 2 Vânători şi 4 Argeş. Năboiră asupra redutelor, începând de la marginea satului către Încărcătoarea.

— În vreme ce pe restul frontului alte trupe demonstrau; şi la un moment dat, de la postul de comandă al Diviziei, de pe dealul Curmătura, generalul M. Îmi spunea că vedea limpede cum oştenii noştri neopriţi se caţără, sar ca din arcuri asupra şanţurilor.

— Şi deodată contururile redutelor se desemnară limpede în foc şi fum subt exploziile granatelor, pe când urale frenetice se amestecau cu urletele tunului.

Dintrodată, după zilele şi nopţile de teribilă bombardare, după suferinţile morale ale aşteptării, lovitura aceasta bruscă a infanteriei noastre deslănţui panica în rândurile vrăjmaşilor.

Unii începură a fugi spre sat şi spre drumurile de scăpare cu capetele goale, aruncând armele. Alţii înfingeau puştile cu baioneta-n jos înainte-le, înălţau braţele şi se constituiau prizonieri în masă, palizi şi tremurând de groază. Li se spuseseră lucruri cumplite despre barbaria soldaţilor noştri.

— Spuneţi dac-aveţi să ne ucideţi ori să ne schilodiţi, ţipau unii; ca să ştim ce ne aşteaptă!

Ţăranii noştri, tăcuţi şi cu sprâncenele încruntate, îi dezarmau şi-i trimiteau îndărăt. Alţii alungau cu baioneta în coastă pe inamic, care fugea risipindu-se. Panica, dâră de pulbere aprinsă, trecu asupra satului şi asupra celorlalte linii. La Încărcătoarea, duşmanul se mai împotrivi un timp atacurilor furioase, apoi se răsfrânse îndărăt.

— Când a vorbit în sat la Câmpuri telefonu.

— Zice o femeie.

— Că la Mărăşti au intrat românii, domnul general nemţesc a ieşit cum era din casă şi a pornit-o la vale.

La cazinoul ofiţerilor, o bombă mare se sparse sfărâmând stâlpul cu fanionul. Atunci răcnetele panicei răzbătură către ei: lăsară în farfurii ceştile cu cafeaua cu lapte, se năpustiră pe uşi şi se împrăştiară în toate părţile. Artileria grea bătea asupra Câmpurilor cu furie. Bombe mari cădeau în şosea şi săpau pâlnii adânci, înălţând stâlpi de foc, fum şi pulberi.

Frontul era rupt; duşmanii, bieţi oameni îngroziţi, se risipeau fugind la codru…

Comandantul de la Vizantea, care zâmbea în ajun, vorbind de poziţia Mărăştilor, ieşi cu capul gol şi-n papuci. Şi femeile îl priveau uimite cum năzuia undeva, spre deal, căutând o cărare ferită…

Era ora 9. Trupele noastre înaintau neoprite. În curând năboiră la Câmpurile. Acolo totul rămăsese în rânduiala obişnuită: depozitele de alimente, de vinuri, de ţigări; depozitele de îmbrăcăminte şi muniţiuni. Nici fitilurile n-avuseseră vreme să le aprindă. În poziţii, tunuri nestricate. Pe drumuri arme, căşti, chesoane. Răniţi şi morţi risipiţi în pulbere: tablou crâncen şi convulsionat.

— Fugeau urlând, îmbulzindu-se şi dându-se peste cap… ne spune alt sătean.

Unul dintre primii noştri răniţi, maiorul Bereşteanu adus la doctorul francez Championiere, era palid şi slab, dat tot putea murmura zâmbind câteva vorbe.

— Ce spune? Ce spune? Întrebă medicul.

— Zice că de-acu poate să moară în pace: batalionul lui s-a purtat vrednic.

Doctorul îşi întoarse capul şi-şi şterse lacrimile.

Prizonierii treceau îndărăt. În poziţii o frământare de morţi, răniţi, sânge şi fumegări. Artileria tot bătea liniile de retragere.

Morţii noştri erau căzuţi toţi avântaţi spre inamic, unii în poziţii ciudate. Unul asupra unui bavarez, strivindu-l parcă, străpungându-l cu baioneta, încremenit şi el cu casca sfredelită prin frunte de un glonţ. Altul înmărmurise cu arma în cumpănire ca o stană, cu braţul stâng înainte, cu gura căscată, cu ochii fioroşi, rezemat de un arbore. Şi alţi mulţi căzuseră. Unii dormeau somn mânios de veci; alţii, răniţi, aşteptau cu buzele palide-încleştate pe sanitari, cu ochii îndreptaţi spre cerul limpede şi strălucit. Printre ei trecu un convoi grozav: o mitralieră pe care o purtau doi prizonieri şi-n urmă, pe-o brancardă, dus de-ai lui, un soldat german, cu capul zdrobit. Stătuse în poziţie, călare pe mitralieră, până în ultima clipă trăgând.

— Şi nu-i scăpă degetul de pe trăgaci decât atunci când un grenadier al nostru îl lovi în frunte c-o bombă. Soldaţii îl priveau gravi, în tăcere.

Generalul comandant al diviziei recunoaşte pe-o targă pe un soldat oare gemea încet:

— Ce-ai păţit, măi Stanică?

Rănitul ridică fruntea, înfrigurat:

— N-am păţit nimica, domnule general. E bine; am căzut pentru ţară…

Mai departe, altul îl recunoaşte pe general şi-l cheamă cu mâna:

— Am biruit, domnule general! I-am biruit! Şi faţa îndurerată i se crispează de un zâmbet.

Ofiţerii, negri de fum, îşi adunau elementele unităţilor cu glasuri răguşite. Aveau toţi o privire aprigă şi fioroasă sub căştile lor cenuşii. În toţi era o tărie ş-un avânt sălbatic.

Era o biruinţă câştigată cu durerea urii şi a răzbunării.

Am vizitat pas cu pas poziţiile ce păreau inexpugnabile de la Mărăşti până la Încărcătoarea. Satul era în parte ars. Când se simţiră zdruncinaţi şi măcinaţi, germanii incendiară marginea, ca să oprească înaintarea trupelor noastre. Altă parte a satului era dărâmată de proiectilele artileriei noastre.

Acuma era linişte, subt un cer blând.

— Şi peste ruine domnea o adâncă tristeţă. Ici-colo femei, cu copii, se întorceau la vetrele pustii. Treceau printre răţelele de sârmă, peste şanţuri, îşi căutau căminurile unde suferiseră şi fuseseră fericiţi. Ici era cenuşă, dincolo un morman de dărâmături.

Mă opresc. Intru în vorbă cu femeile.

— Ce faceţi? V-aţi întors la cuib?

— Ne-am întors, domnule, ce să facem? Acuma s-a luat negura de pe capul nostru…

O bătrână, alte două femei şi câţiva copii se adună la poarta căzută între ruini. Femeile şi fetele au trăsături frumoase şi delicate şi sunt îmbrăcate în catrinţă neagră, care se îmbină plăcut cu cămăşile albe discret înflorite cu cusături.

— Of, Doamne, zice bătrâna, bine am trăit eu odată în lume, n-am de ce mă plânge; ş-acuma uite la ce jale şi prăpăd am ajuns… Dar când am văzut pe generalul nostru (generalul V.) intrând iar la noi, ni s-a luminat sufletul. Ne-am făcut cruce, ne-am închinat ş-am plâns. I-a alungat pe păgâni! Doamne, du-i, Doamne, la locul lor!

Fetele şi femeile erau în Vizantea răzăşească la lucrul şoselelor… Şi când au văzut că fug nemţii, au umplut pădurile. „Ei au fugit şi noi am ieşit iar la lumină…”

O fată sprâncenată, cu ochii căprii şi sânii îndrăzneţi, se apropie zâmbind:

— Să vedeţi, dumneavoastră, nouă ne părea bine când vedeam că arde satul nostru. Las' să ardă! De-acu arde şi cuibul răilor! Bine că s-au dus, că ne-au chinuit destul. Astă-

iarnă purtau femeile din loc în loc, pe ger, cu pruncii la sân…

— V-au luat tot?

— Tot ne-au luat. Şi cel din urmă fir de porumb. Şi pe urmă ni-l vindeau tot nouă cu 40 de bani kilogramul. Apoi au scociorât pivniţele şi ogrăzile pe unde ne îngropaserăm lucrurile mai de preţ şi zestrile… Nu ştiu cum au făcut. Tot au găsit şi tot au luat. Acuma am rămas săraci: dar cel puţin ne-a luminat Cel-de-sus sufletele.

Ne-au chinuit destul, adaugă apoi fata. Am robit la ei ca-n timpurile cele de demult. Ne scoteau la rând, şi pe fetele mai voinice şi pe cele mai crude, şi ne puneau să lucrăm din greu la şosele. Cu ce inimă lucram noi? Cum puteam noi face drumuri la străin, ca să apese şi să dărâme ţara noastră? Loveam cu cazmaua şi ne înghiţeam lacrimile. Când li se părea lor ceva, ne închideau, ne chinuiau şi ne băteau peste obraji… Ne băteau şi cu biciul, domnule…

— Ce să-i faci? Zice cu tristeţă bătrâna. Aşa a fost pedeapsa noastră. Neam străin. Cel puţin un lucru tot l-au avut. C-au fost cinstiţi cu partea femeiască…

Le privesc drept. Bătrâna îşi întoarce faţa spre căminul ars. Două din copile îşi pleacă ochii, pe care-i bănuiesc plini de umbră şi de lacrimi…

— Da, aşa este… par a şopti buzele lor. Această ultimă şi tragică pudoare îmi strânge dureros inima.

Umblu încă o zi pe urmele nemţilor, prin minunatele şi poeticele locuri de la Vizantea. Aici văd pe domnul general M., a cărui divizie a făcut spărtura la Mărăşti. Drumuri aspre de munte suie culmile până în fund la Dealul Sării. După ce spărtura în frontul inamic a fost lărgită, o parte din trupele noastre au mânat către sud coloanele zdrobite ale duşmanilor. În lungul drumului au rămas ş-acuma chesoane care nu se mai pot întrebuinţa.

Regimentele noastre i-au ţinut pe nemţi de-aproape, hărţuindu-i necontenit. Din vale în vale, de pe ţanc pe ţanc urmărindu-i, i-au dus până departe pe piscuri, unde au

găsit rezistenţa unor regimente nouă, de curând aduse de von Mackensen din Macedonia. Aici urmează lupte aspre.

— În Dealul Sării. Oştenii noştri se caţără ca nişte capre pe piatra sură şi se bat fără hodină zi şi noapte.

— Aici, spune generalul, sunt locuri mai tari şi mai sălbatice decât în oricare parte a ţării. E Vrancea necunoscută şi aspră din vechile zile. Auzi cum urlă tunul şi sună în toate văile… Nu-i soldat al nostru care să nu tresară când i-aude glasul, şi să nu strângă patul puştii… Aici luptele se dau pas cu pas în întunericul sihlelor, în locaşul sălbătăciunilor.

S-aude în adevăr mugetul tunurilor zvâcnind în adâncuri…

Ş-aici vedem pradă de tunuri, materiale şi muniţii. Apoi ne îndreptăm spre alt colţ al Vrancei: spre Soveja.

Apoi mergem mai departe, spre graniţă. Ş-aici, pe minunata şosea şerpuită care duce spre Lepşa, prin locuri romantice, au mai rămas urme din fuga grăbită a nemţilor. Căştile lor mari şi grele stau împrăştiate şi răsturnate ca nişte ceaunaşe prin toate şanţurile.

Ajunşi la liniile de sus, asistăm o oră şi jumătate la un duel de artilerie între bateriile noastre şi cele inamice. Văile sună strident şi formidabil de detunături şi proiectilele trec ca-n fâşâiri aspre de matasă.

Inamicul răspunde. Bombele lui bat culmea şoselei. Vin c-un şuiet de spaimă parcă, cad şi se sparg cu vuiet, înălţând nouri negri şi cenuşii. Zburăturile trec ici-colo, ca nişte albine rătăcite.

Un glas chiamă o brancardă. Un rănit vine curând întins sub manta, cu buzele şi cu ochii arzători. A fost lovit în coapsă de o schijă de obuz.

În vale, pe Lepşiţa, liniile noastre înaintate au fost atacate de câteva companii germane. Postul de comandă e înştiinţat. Artileria îşi înteţeşte focul. Bateriile trăsnesc adânc şi asurzitor de pe culmi.

La telefon, colonelul ascultă raportul din vale:

— Alo! Ce este, locotenent Hancea? Te-atacă două companii? Ţine-te bine, băiete; să nu dai un pas înapoi…

În vale sună împuşcături de armă, răpăituri de mitralieră. E o acţiune fierbinte.

Locotenentul Hancea răspunde. Mai cere provizie de granate. Îndreaptă focul artileriei. Se pare că e într-o poziţie critică, atacat din două părţi.

Colonelul zâmbeşte la aparat, emoţionat şi mişcat dintrodată.

— Aşa, Hancea, bine…

— Zice că piere acolo cu toţi ai lui, şi nu dă un pas înapoi!

Artileria noastră tună. Bombele inamice se sparg pe rând, în apropiere.

Împrospătători de muniţii trec cu sacii cu granate către vale, umblă nepăsători şi obişnuiţi printre explozii.

Într-o oră şi jumătate postul înaintat al locotenentului Hancea a respins trei atacuri inamice. I-a prăbuşit pe nemţi în vale. Le-a aruncat cu granate în cap, i-a amestecat cu pământul…

Apoi artileria încetează şi ecourile codrilor şi văilor se alină.

La întoarcere, întâlnesc mulţi prizonieri. Numai germani.

Un tânăr trist, cu faţa firavă, vorbeşte trudit. Arată că e din Dettmold. De trei ani a umblat pe toate fronturile Europei. Aici în Vrancea, cum spun şi ofiţerii lor, s-a întâmplat cu ei un lucru spăimântător.

S-au bătut în alte părţi necontenit. De multe ori au fost biruitori. Au fost şi înfrânţi. Dar în poziţiile tari de la Mărăşti au primit de la mânioşii noştri soldaţi o lovitură aşa de crâncenă încât nu şi-au venit în fire nici astăzi…

Văd acum deplin că prin această bătălie, armonioasă în planul ei şi-n execuţia neşovăitoare şi exactă, indiferent de ce poate fi mâni, armata noastră şi-a câştigat un titlu nediscutabil de glorie.

Bătălia de la Mărăşti va trece în istoria noastră ca o operă serioasă şi solidă de artă militară. Toată dezvoltarea ei a

fost prevăzută şi s-a executat potrivit planului iniţial. Cel din urmă soldat a ştiut unde merge şi şi-a făcut datoria. Artileria a dovedit o preciziune înspăimântătoare. Ofiţerii germani prinşi au mărturisit aceasta, cu mirare şi laudă.

Dacă în grozava furtună care bântuie popoarele mai pot stărui ambiţii; dacă bietele suflete umbrite de moarte mai pot urmări răzbunări; dacă între ruini şi sânge ochiul omului mai poate luci.

— Atunci asta nu s-a putut întâmpla decât la Mărăşti: după umilinţi, zdrobiri şi lacrimi, ţăranul soldat s-a năpustit, la 11 iulie, ca-ntr-o nebunie a jertfei, ş-a ridicat în Vrancea hecatomba răzbunării lui.

Pace morţilor necunoscuţi, trecuţi în veşnicia împăcării!

MĂRĂŞEŞTI.

Frunze-n furtună (1920)

August 1917

O amintire de acum doisprezece ani…

Mă aflam în petrecere la prietini, în vestitele podgorii ale Tecuciului.

— Undeva într-un sat de răzăşi ascuns în vii şi livezi. Era în august, pe-o vreme caldă şi limpede.

Se pornise o nuntă, a poetului St. O. Iosif.

— Cu zvoană şi alai şi cu gura pivniţii deschisă, ca odinioară în vremurile patriarhale ale părinţilor noştri.

În ziua uncropului, după puţină hodină şi mult borş acru, tineretul o porni printre vii în zumzet de cobze şi alăute spre vestitul deal de la Cucuieţi.

Pe coastă, la un popas, era un han al unui ungurean cu mutră de hoţ. Vinul se nimerise acru şi peştele sărat.

— Dar noi eram tineri şi ferice.

Un lăutar bătrân, cu obrazul negru şi barba albă, începu a zice sub sprânceană de codru cântecul lui Codreanu. Noi umblam încet spre ţanc şi adâncurile de sub noi sunau armonioase şi sonore la înmlădierile baladei bătrâneşti. Iar sus, pe vârful de la Cucuieţi.

— Deodată se deschise zarea şi ochii mi se cufundară în cele patru vânturi ale ţării Moldovei. Câmpia Siretului se vedea pe o întindere nemărginită la miazănoapte şi miazăzi, cu sclipiri de ape, lunci, dumbrăvi şi sate, până unde putea bate ochiul şi unde depărtarea se amesteca într-o ceaţă liliachie. La apus erau treptele munţilor cu păduri posomorâte de brad.

— Cu tonuri din ce în ce mai slabe şi mai stinse care mureau în cerul alburiu de august. În sus erau sate şi târguri cu nume vechi din cronici. În jos, câmpia cea întinsă de la Mărăşeşti. O ţară întreagă se desfăşura sub noi, cu sate albe, sclipiri de clopotniţi, câmpii semănate.

— Şi Siretul trecea la Dunăre şi la Mare liniştit, printre zăvoaie, oglindind cerul şi cuibarul de foc al soarelui.

Mă simţeam înseninat privind, şi primeam pe adierile vântului până-n fundul sufletului miresmele calde de peliniţă şi cimbrişor pe care ni le trimeteau depărtările.

Era o ţară calmă şi fericită, şi lăutarii cântau balade în deal la Cucuieţi.

Zilele acestea.

— După ani şi ani.

— Un automobil mă urcă repede pe dealurile Tecuciului, şi am iarăşi, deodată, înainte-mi, vechile privelişti.

Luni, săptămâni şi zile liniştite au căzut în veşnicie. Anotimpurile s-au întors cu podoabele lor. Până ce deodată crângul lumii s-a cutremurat. Viforul războiului a bătut în depărtările munţilor, apoi s-a apropiat, s-a tot apropiat către Siret. Se văd şi-acum în miazănoapte depărtările estompate în ceaţă. Dar la miazăzi, spre Mărăşeşti, bate tunul fără contenire. Se ridică în cerul înalt fumuri de incendii. Se văd izbucniri de guri de foc, explozii de proiectile. Ochii cuprind toată priveliştea, de la podul de la Cozmeşti pe o linie de copaci care fug în lungul unei şosele, de dincolo de târguşorul Mărăşeşti, spre dealurile de la Panciu. Pe-acolo pretutindeni sunt îngropaţi în pământ luptătorii. Tunuri bat din apropierea mea şi din fundul zării.

Aici, în decorul acesta uriaş care mi-a încântat odinioară ochii, s-a desfăşurat un episod al marei tragedii ce sângerează lumea. Între 23 iulie şi 7 august, cătră Cozmeşti, Mărăşeşti şi Panciu, s-a dat o bătălie crâncenă, pas cu pas, ceas cu ceas, zi şi noapte, fără oprire. A fost una din cele mai teribile bătălii ale războiului neamurilor.

Stau subt un nuc, între vii, pe deal, deasupra Siretului. Cu ochii liberi văd tot câmpul bătăliei, şi domnul general B. Îmi lămureşte toată desfăşurarea ei cu simplicitate şi linişte. Din când în când tunul pune o pauză neprevăzută; din când în când depărtarea ne chiamă ochii spre alt punct, unde o explozie ori o coloană de fum a schimbat aspectul în aparenţă liniştit al peisagiului.

Se pare că în decada a treia a lunii iulie, domnul general feldmareşal von Mackensen s-a hotărât să dea o lovitură disperată la Siret, spre a străpunge frontul nostru la Cozmeşti, cu obiectiv Adjudul.

Planul era fără îndoială frumos. Executarea lui fericită ar fi însemnat izolarea liniei Trotuşului şi deschiderea drumului spre Basarabia. Scrisori găsite la prizonieri germani dovedesc câtă nădejde, în ceea ce priveşte sfârşitul războiului, se punea pe această „nouă lovitură măiastră" a feldmareşalului. – „Moldova", „Iaşii", erau cuvinte care sunaseră la urechile ofiţerilor şi soldaţilor germani. În oboseala acestui război care nu se mai sfârşeşte, erau ca un miraj în pustiuri. Erau o etapă, o apropiere de ţel şi de sfârşit.

La 23 şi 24 august germanii atacară cu puteri mari liniile ruseşti de la Pădurea Neagră de lângă Siret, înspre Putna şi Suşiţa. Aliaţii noştri ruşi bătuţi de forţe numeroase, dădură îndărăt. În noaptea de 24 spre 25 august, trupele noastre urmau să schimbe pe cele ruseşti, obosite. Le schimbară, şi intrară în luptă cu o hotărâre îndârjită:

— Trebuie să oprim puhoiul, ori să murim cu toţii!

Bătălia s-a dezvoltat încet-încet pe un front de 60 de kilometri, de la Siret până la Panciu. Nemţii dădeau

pretutindeni lovituri de berbece. Din cele dintâi zile însă se desemnă o primă intenţiune: străpungere în direcţia podului de la Cozmeşti.

Mase mari de trupe erau concentrate pentru executarea unei asemenea operaţii – care fără îndoială trebuia să fie fulgerătoare. De obicei repeziciunea asigură succesul. Aceasta am văzut-o şi noi, au văzut-o mai ales duşmanii noştri, în bătălia de la Mărăşti. Douăsprezece divizii au fost aduse pentru această lovitură. O artilerie care şi-a făcut probele pe toate câmpurile Europei, deslănţuia vijelii nebune de foc şi schijă. În rândurile infanteriei noastre căzură proiectilele chimice şi se târâră la faţa pământului şi prin tranşee nourii de gaze asfixiante şi lacrimogene.

Cu o furie care creştea din oră în oră, bătălia luă o dezvoltare uriaşă.

Germanii trimiteau valuri după valuri.

— Mase mari de asalt. Artileria lor deslănţuia un tir aşa de cumplit, încât în unele locuri nu se afla palmă de pământ neîntoarsă şi nerăscolită de obuze.

— Urmau pauze mici, răgazuri în care duşmanul obosit căuta să se reculeagă şi vâra în foc trupe proaspete. Şi bătălia iar se aprindea, nemilostivă şi crâncenă.

Ziua şi noaptea trupele noastre, cu mult inferioare în număr, au ţinut piept acestor rostogoliri repetate de foc, schijă, gaze şi oameni care urlau venind la măcel ziua şi noaptea, zile şi nopţi care păreau că nu se mai sfârşesc.

— Şi care se legau una cu alta într-un fel de atmosferă fumurie.

— Într-o umbră tragică de infern. De pe dealuri de deasupra Siretului se vedea câmpul de bătălie în fum, ceaţă şi nouri negri. Tunurile zguduiau pământul. Mitralierele, puştile, granatele, răcnetele omeneşti se amestecau.

— Într-o huruire fantastică, într-o vedenie de apocalips.

Astfel zile şi nopţi nesfârşite au luptat trupele noastre, către satul Străjescu, Moara Roşie, Moara Albă, Mărăşeşti. După două zile şi două nopţi, divizii germane au fost scoase

din foc şi înlocuite cu altele, odihnite. Liniile noastre au simţit aceasta după vigoarea atacurilor noi. Ofiţerii şi soldaţii au încruntat din sprâncene ş-au adus între ei lăzi noi de granate.

În toată această bătălie, artileria noastră, aşezată foarte bine pe stânga Siretului, a bătut coloanele inamice în flanc, pricinuindu-le pierderi înspăimântătoare. Batalioane întregi au fost amestecate cu pământul. Altele treceau.

— Şi altele, neistovite. Mai ales în timpul nopţilor, atacurile se dădeau fără întrerupere. Cerul atunoea se umplea de rachete ca de mii de lampioane veneţiene. Cu pâlpâiri scurte luminau tragedia şi frământarea din umbră, în timp ce pretutindeni trăgeau linii de foc exploziile tirurilor de baraj. Pocniturile şi clipirile de mitralieră.

— Păreau un joc vesel în această monstruoasă simfonie.

Timp de aproape două săptămâni, cât a ţinut bătălia, soldaţii noştri au fost neadormiţi şi neobosiţi. Au respins atacuri, au contraatacat, s-au bătut cu o energie înfricoşată. Această energie fără seamăn, poate fără precedent în analele războiului de faţă, este cel mai mare titlu de glorie al oştirii noastre.

În unele locuri împinşi îndărăt, covârşiţi în alte părţi, soldaţii şi ofiţerii nu şi-au pierdut niciodată cumpătul. Pas cu pas retrăgându-se, au luptat. S-au oprit, au contraatacat iar. Sufletul lor credincios pământului străbun şi violenţa amărăciunii lor au izbucnit într-o putere aşa de năpraznică, încât inamicul la urmă, cu tot numărul, a trebuit să se oprească sleit.

Se ştie că răniţii veneau foarte grăbiţi la posturile de prim-ajutor.

— Li se făceau pansamentele şi se întorceau îndată la loc, îmbucând din mers o bucată de pâne. „N-aveam vreme de stat; n-avem vreme!” Numai pe cei cu mai multe răni şi cu lovituri grave îi puteau opri medicii.

Nici gazurile, nici exploziile înfricoşatului bombardament n-au zguduit moralul năcăjitului ţăran. Cădeau mulţi; cei

rămaşi, cu buzele strânse şi cu ochii crunţi, îşi înzeceau parcă puterile. Granata şi baioneta lor loveau fără cruţare.

Unde părţi din trupele noastre au fost copleşite de număr, a rămas locul însemnat cu mormane de cadavre.

Căpitanul G. din regimentul 8 de infanterie e vestit că trebuie să se tragă îndărăt, deoarece e ameninţat spatele batalionului pe care-l comanda.

— Consemnul meu e să lupt pe această poziţie până la ultimul om, răspunde el simplu. Nu mă retrag fără ordin scris!

— Şi se întoarce cu glas mişcat către trupă:

— Băieţi! Fraţilor! Murim aici până la unul pentru ţara noastră!

Înconjuraţi, băieţii căpitanului G. s-au bătut cumplit. Au căzut unul câte unul; a căzut şi căpitanul; au căzut toţi. În locul acela fioros a rămas în câmpie un morman de leşuri. Spectacolul a înfricoşat liniile duşmane.

Maiorul Ionescu Atanase, care comanda un batalion din regimentul 32, îşi aştepta rândul să intre în foc, într-un loc unde izbirea de valuri necontenite ale duşmanului era mai aprigă.

— Haidem, domnule maior! Îndemnau soldaţii.

— Staţi, băieţi; aşteptaţi să vie vremea.

Aşteptând să vie vremea, în arşiţa nemilostivă a soarelui, în pulberea şi fumul înecăcios care-i înconjura, soldaţii se făcură sprinteni. Lepădară bocanci şi haine, zvârliră coifurile; păstrară pe ei numai armătura şi muniţia.

— Hai, domnule maior, că nu mai putem!

Ş-atunci şi domnul maior a simţit că nu-şi mai poate ţinea răbdarea. Ş-au pornit; au izbit năprasnic în puhoiul duşman. Trebuiau să-i oprească înaintarea cu orice preţ. Soldaţi, ofiţeri, comandant, ca-n timpurile eroismului de odinioară, au scris cerc pe pământ în jurul lor, rostind o frază sacramentală: „Aici voi muri!” – Şi au murit acolo cu toţii până la unul, fără să dea un pas înapoi.

Aceste sunt pilde puţine numai din măreaţa epopee pe care a trăit-o armata românească în cruntele zile şi nopţi de la Cozmeşti şi Mărăşeşti.

Îndârjirea şi energia înfricoşată au câştigat în sfârşit marea bătălie.

După două săptămâni, inamicul s-a oprit. Şi-a lăsat braţele în jos şi bărbia în piept cu descurajare. Gâfâind, s-a tras ca o fiară în cotlon, ca să-şi lingă rănile. Mareşalul von Mackensen a privit cu îndoială şi cu tristeţă harta şi a închis ochii gândindu-se la hecatombele pe care le-a înălţat la Siret. Zece până la douăsprezece divizii germane s-au topit în această bătălie…

Când se vor scrie paginile epice ale acestui război al liberării şi al muceniciei neamului nostru.

— Generaţiile viitoare se vor cutremura. Ca din întunericul bătrânelor poveşti, va răsări o veche imagine despre care povestesc vânătorii de odinioară.

Un zimbru încolţit de o haită de lupi într-un pripor păduros, lângă un lac. E cu coama zbârlită, cu ochii mânioşi şi crunţi. Scurmă pământul cu copitele, suflă aburi fierbinţi pe nări şi mugeşte. În juru-i sânge, măruntaie şi trupuri spintecate. Dar fiarele sunt multe, urlă, îl împresoară, îl hărţuiesc necontenit. Sunt parcă din ce în ce mai multe şi de urletul lor clocoteşte pădurea.

Cu dosul într-un gorun bătrân şi cu coarnele ţapoşe gata de atac, zimbrul a înţeles deplin primejdia. Dar el e cel mai liber şi mai măreţ oaspete al codrilor.

— Şi trebuie să cadă cu vrednicie.

Haita, îndârjită, dă un ultim iureş. L-au încolţit, i-au sărit în spate.

Atunci, scuturându-se şi mugind fioros, zimbrul îşi încordează grumazul, se avântă şi se prăpăstueşte în valuri, îşi duce la fund duşmanii, iese sforăind pe luciu, iar se cufundă. Apoi urcă dincolo, la mal, în luminiş, şiroind de sânge, însă măreţ şi neînduplecat – în cele din urmă luciri de aur ale asfinţitului.

De acest zimbru vechi.

— Stemă a acestui pământ.

— Îşi vor aminti cei ce vor veni după noi, când vor ceti tragicul război al oştenilor noştri.

GHEORGHE BACIU.

Ţi-aduci aminte… (1923)

Gheorghe Baciu, ţigan negru şi destul de urât, era o prelungire a autorităţii în târguşorul nostru. Pe-o tunică veche şi jerpelită, purta câteva decoraţii de veteran; o şapcă de ofiţer, fără trese, îi sta „reglementar” cam pe-o ureche şi pe-o sprânceană. În ţinuta aceasta, cu pieptul scos afară, foarte pătruns de importanţa lui, deseori începea să bată de la deal, din capătul uliţilor, o darabană într-un duruit prelung. Se oprea din când în când şi c-un glas grozav începea să zvârlă cetăţenilor ordonanţele stăpânirii.

— Ascultaţi, oameni buni! Să ştiţi, poruncă de sus, precum că nu este îngăduit să lăsaţi slobode animălile pe uliţi!

Copiii se ţineau droaie după el, fericiţi de duruitul darabanei şi de glasul lui Gheorghe Baciu. Negustorii ovrei ieşeau în pragul dughenilor şi, c-un zâmbet, ascultau ordonanţa şi priveau procesiunea de capete goale, picioare desculţe şi băsmăli felurit colorate, în mijlocul căreia păşea mândru crainicul.

În târguşorul nostru aveam doi vardişti. Baciu era unul dintre ei; era plătit cu zece, ori cincisprezece lei pe lună, însă era slujbaş al stăpânirii şi el ştia să preţuiască această cinste. Şi ca să fie mulţămiţi cei mari, Baciu îşi împărţea puterea braţelor lui între domnu primar, domnu ajutor, şi domnu notar. De altfel slujba lui de vardist era mai mult în gospodăria părinţilor comunei. Din când în când mai bătea darabana, îşi umfla glasul şi privea de sus pe negustori. În zile de iarmaroc, putea să fie şi mai fudul de altfel, căci atunci, în mijlocul mulţimii îndesate, adunată din toate satele dimprejur, Baciu se înălţa pe catalige cu darabana lui

– şi trecea încoace şi încolo ameninţător, ca un uriaş sosit din ţara poveştilor.

Crainicul nostru locuia sub dealul târgului, spre câmpia Siretului, într-unul din bordeiele rămase de demult, de pe vremea sălaşului celui mare ţigănesc, din care ieşiseră robii şi mai pe urmă slugile curţii boiereşti. În cocioaba lui avea o laiţă şi câteva ţoluri, şi, drept podoabă, o sabie turcească ş-o puşcă veche ruginită. Trăia singur acolo. Sabia o arăta unora şi altora, ca să poată istorisi nişte aşa-zise întâmplări din război; iar puşca o scotea la soare ş-o pregătea de vânătoare, căci Gheorghe Baciu era şi puşcaş.

— Nu prea am eu vreme, zicea el, căci sunt acupat cu serviciul, dar altfel eu sunt grozav vânător… Numai când şi când mă pot repezi până-n zăvoi şi pân' la baltă…

Crescusem în admiraţia lui Baciu, şi ajunsesem băieţandru de doisprezece ani. Îndrăznisem şi eu a-mi întinde recunoaşterile până-n coturile şi huceagurile Siretului. Ba sub halicele puştii mele căzuseră chiar câteva raţe. Aş fi voit însă să am tovarăş pe Baciu. El strigase ani şi bătuse darabana spre bucuria mea; îşi scosese la soare puşca la care priveam sfios. Acuma mult aş fi dat să am asemenea tovarăş deosebit la o pândă pe Siret.

Dorinţa mi s-a îndeplinit, şi fără să dau prea mult. Într-un amurg m-am oprit în faţa cocioabei lui Baciu cu un pac de tutun în buzunar, cu puşca în spate şi cu torba la şold. Când a primit tutunul în degetele lui negre şi osoase, Gheorghe Baciu a înţeles dintrodată despre ce-i vorba.

— Apoi aş merge, îmi zise el rânjind şi privindu-mă cu ochii mici, negri; dar nu prea am praf de puşcă…

— Nu face nimic, am eu…

— Apoi n-am nici halice. Da' altfel aş merge. Şi n-am nici capse…

— Îţi dau eu tot.

— Ehei! Apoi atuncea stăi să-mi iau puşca… Dumneata eşti un domnişor bun – te cunosc de pe când erai ia aşa, numai o palmă de la pământ. Dacă vrei să-nveţi vânătoarea, apoi

numai eu ţi-oi fi maistru. Ca mine nu mai cunoaşte nimeni puşca şi vânatul. Ţi-o spun eu… Câte dihănii am împuşcat! Phii! Când mă gândesc, mi se ridică părul măciucă în vârful capului!

În adevăr, ca martor parcă al adevărurilor pe care le rostea, părul lui negru, cu puţine fire cărunte, stătea zbârlit, încâlcit, învârtejit în vârful capului. Îşi căută şapca veche ş-o puse reglementar peste grămada de miţe. Apoi intră în casă şi ieşi cercetând cu o grozavă luare-aminte oţelele puştii.

— Asta-i puşcă! Îmi zise el, cu admiraţie.

Mă alăturai de el şi privii spre minunea pe care până atunci numai de departe o admirasem.

Era o puşcă ruginită, numai cu o ţeava, şi, ca-n poveştile cu puşcaşii, legată cu sârmă…

— Te uiţi că-i veche şi legată cu sârmă? Îmi zise zâmbind Gheorghe Baciu. Apoi aşa cum îi, eu, domnişorule, n-aş da-o nici pe toate puştile boierilor din târg…

Îl crezui bucuros – mai ales că primise să-mi fie tovarăş. Apoi, voiam să-l fac şi binevoitor faţă de sărmana mea puşcă nouă, cu două ţevi…

— E bună ş-a dumitale… Îmi zise el cu bunăvoinţă, după ce-mi cercetă arma.

Pe când ne îndreptam, pe malul unui pârău, spre Siret, Gheorghe Baciu îşi umplu luleaua cu tutun de-al meu. Aşteptam să-mi spuie o istorie straşnică de vânătoare, ori o întâmplare din război; el mergea tăcut lângă mine şi trăgea cu mare mulţămire din pipă. Pe faţa lui neagră, stricată de vărsat, parcă nu era nici un gând, nici o dorinţă. Suferinţi vechi şi amărăciuni, în zbârcituri dese, păreau acum linişte adâncă pe obrazul lui nemişcat.

Soarele asfinţea, topindu-se parcă într-un lac de aur şi foc; intrarăm în huceag.

— Aici e balta lui Brumă, zise Baciu; aici s-a înecat unu Brumă, la doi ani după război…

— L-ai cunoscut? Întrebai eu, dându-i încărcătura de praf şi halice.

— Cum nu? Am fost amândoi în bătălie şi am scăpat cu viaţă… Lui de apă i-a fost dat să moară…

Îşi încărcă puşca ş-o cercetă iar, cu luare-aminte, la oţele.

— De-amu trebuie să vie şi raţele… zise el zâmbind. Poartă-te bine…

Între răchitele dese şi nalte, aşteptarăm tupilaţi, pe când creştea umbra şi de pe baltă izvorau aburi uşori. Era linişte desăvârşită; în cerul albastru mai luceau raze de-ale asfinţitului… Se auzi un râs de ţarcă, apoi ţipătul unei paseri mărunte; un fâlfâit de raţe şuieră prin dosul sălciilor.

— Ia sama! Îmi şopti Baciu, şi ochii îi scăpărară.

Tiptil, începu a se strecura prin tufe. Eu nu îndrăzneam să vorbesc. Dascălii mei într-ale vânătoriei hotărâseră că pânda e nemişcare straşnică şi răbdare; şi nu-nţelegeam cum un vânător ca Baciu călca porunca unei legi.

La uşoara înmlădiere a sălciilor, la trosnitura unui vreasc, raţele simţitoare săriră măcăind într-o bătaie mare de aripi. Atunci rămăsei şi mai uimit de repezile mişcări ale crainicului. Nu ştia ce să facă cu luleaua… Nu nimerea trăgaciul… Scuipă luleaua jos şi ridică puşca la obraz. Întâi plesni petiţa, apoi pocni ca un vreasc puşca. Raţele se înălţară şi se înşirară în cerul amurgului.

Puşcaşul îşi căută luleaua pe jos şi se întoarse la locul lui, fără nici o vorbă. Îi dădui altă încărcătură, îşi aprinse iar luleaua, şi catadixi să dea o lămurire:

— M-a încurcat o creangă, şi nu mi-a venit îndămână…

Eu zâmbeam şi simţeam în mine o mare părere de rău. Omul meu, omul cu puşca minunată, omul cu care doream de-atâta vreme să fiu tovarăş la baltă, nu era vânător! Şi puşca îi era un hârb netrebnic!

Raţele nu mai veniră.

— Nu putui să dovedesc lui Baciu cine sunt şi ce puşcă am. Sara era viorie între ape, şi stelele umede începură a luci pe cer.

Ne întorceam spre târg. Şi întrebam pe Baciu despre întâmplări din război.

— Vrei să-ţi spun întâmplări din războel? Zise cu mândrie crainicul. Phiii! Când ţi-oi spune, ţi se ridică părul măciucă în vârful capului…

Scoase iar tutunul şi mă privi cu bunătate.

— Apoi când am trecut Dunărea, eram multă oaste… Eu ştiu câtă să fi fost? Câtă frunză şi câtă iarbă. Şi Împăratul era în frunte.

— Care împărat?

— Împăratul nostru, Regiul! Şi ne-a dus tocmai la Plevna şi ne-am bătut noi cu turcii, straşnic ne-am bătut! Când nu ne băteam, şedeam în şanţ.

— Da' la Griviţa ai fost?

— Fost.

— Şi ce-ai făcut acolo?

— Apoi ne-am luptat… Şi după ce ne-am luptat la Griviţa, ne-am luptat la Plevna…

— Da' dumneata ai fost în foc? Văd că ai decoraţii…

— Cum nu? M-am luptat… Când mă gândesc, mi se ridică părul măciucă în vârful capului.

Săracu Baciu, clipă cu clipă scădea din mărirea lui. Căzuse jos de pe catalige şi, pâcâind din pipă, se uita cu bunătate la mine, clipind din ochii lui mititei.

— Apoi să-ţi spun una straşnică, îmi zise el aproape de târg. Într-un rând, eram flămânzi tare şi ne-am strecurat până la un sat… Am cotrobăit noi la un bulgar, am dat peste făină de păpuşoi.

Amlegat pe nevastă de stâlpul hornului, ş-am luat dintr-un poloboc o mulţime de carne murată… Pe-acolo oamenii murează carnea de porc…

La amintirea asta, tovarăşul meu nu părea nici vesel, nici trist.

Eu zâmbii; zâmbi şi el; şi, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de un lucru prea important, îşi trase puşca din spate şi o cercetă cu luare-aminte.

— Puşca asta, halal! Da' nu ştiu cum, cu raţa nu mi-a fost îndămână…

Până la cocioaba lui îmi mai povesti o întâmplare, vrednică şi războinică, cât şi cealaltă. După asta ne despărţirăm.

Mai trecură în alte seri spre puşcaşul meu pachete de tutun; dar îl lăsam liniştit la serviciul lui ş-acasă şi mă duceam singur la baltă. Făptura crainicului devenise deodată neînsemnată, ca şi rugina lui, ca şi războiul din care ştiam mai mult eu din cărţi, decât el care fusese faţă. Aveam pentru el acuma şi un fel de milă. Zâmbeam totdeauna gândindu-mă la puşca lui legată cu sârmă, care pocnise aşa de ciudat.

— Întâi petiţa, pe urmă pulberea…

Într-o zi, moşul meu Mitache, colonel în infanterie, sosi la noi în concediu. Ca vânător mare ce era, nici nu aşteptă să-şi desmorţească bine picioarele; desprinse din cui puşca tatei, şi mă luă cu el spre huceagurile Siretului. Eram fericit; îi spusei râzând întâmplarea cu Baciu. Pe urmă îl oprii în faţa cocioabei şi-i arătai pe crainic.

— Hai, Baciule, cu noi la vânat… Îi strigai eu… Ia-ţi puşca…

Gheorghe Baciu salută milităreşte, intră în bordei şi ieşi cu puşca.

— Apoi eu îl cunosc pe Baciu, zise moşu-meu Mitache. A făcut războiul cu mine. Ce faci, Gheorghe? A fost şi cu mine la vânat. Tot rabla ceea de puşcă o ai?

— Tot aceea, răspunse cu umilinţă Baciu.

— Şi tot aşa tragi, Baciule? Ai izbutit însfârşit să nimereşti un iepure ori o raţă?

Baciu zâmbea fericit şi nu răspundea. Aştepta ceva.

Moşu Mitache trase o tabachere mare de piele, alese o ţigară de foi şi o întinse ţiganului; luă şi el una. Scăpărând, aprinse un fitil, dădu lui Baciu să aprindă şi aprinse şi el.

— Ei, hai de-amu, să mergem… zise moşu Mitache.

Pornirăm. Baciu venea liniştit, păşind uşor, fumând mulţămit, la câţiva paşi în urma noastră.

După o vreme de gândire şi de tăcere, moşu Mitache întoarse spre mine obrazul lui de leu, cu mustăţi şi sprâncene cărunte.

— Ştii tu, Codinuţă, de ce nu l-am uitat eu pe Baciu şi-i dau foc să-şi aprindă el ţigara? Să vezi tu de ce. Într-o noapte, în război, fiind în şanţurile Griviţei No. 1, au ieşit turcii din întăriturile lor… A fost o luptă scurtă, dar a curs sânge mult… În învălmăşeală, un sergent a strigat: La drapel! În lumina felinarelor, repezindu-mă, am văzut zbătându-se în luptă sergentul cu câţiva, sub năvala harapilor… Căzu unul, căzură zece. Fanionul se cumpăni la pământ… Gheorghe Baciu, gâfâind, bătea cu stratul puştii şi împungea cu baioneta, apoi îl zării rânjind şi c-un urlet repezindu-se spre cel din urmă turc, cu dinţii. Dacă l-a apucat de beregată, nu ştiu. Ştiu că a rămas singur, tremurând şi gâfâind, ş-a cuprins în braţe fanionul… Se uita rătăcit în juru-i. Când m-a cunoscut, a început a râde, şi mi-a zis atât: „Trăiţi, don' sublocotinent, nu l-am dat!”

Moşu Mitache fuma pe gânduri şi se uita spre huceagurile tainice care întovărăşesc apa Siretului. Gheorghe Baciu venea în urmă. Întorsei capul spre el c-un fel de sfială. El era fericit numai pentru ţigara lui; îşi ducea în cumpănă puşca legată cu sârmă, şi nu se gândea la nimic…

Mie îmi bătea inima; eram mişcat, aveam păreri de rău… Figura lui Baciu se luminase deodată închipuirii mele.

— Deodată se ridicase iar pe cataligele vechi.

Intrarăm în zăvoaie; moşu Mitache îşi alese loc. Eu trecui lângă Baciu în altă parte de baltă. Abia aşteptam să-i pot vorbi. Îl întrebai, c-un clas înfierbântat de tulburare şi bucurie:

— Ei. Baciule, poţi să-mi spui cum a fost la Griviţa? Mi-a spus moşu Mitache! Şi-l privii triumfător.

El întoarse capul spre mine:

— Ţi-a spus domnu colonel? Bun om îi domnu colonel. Pe atuncea era tânăr, era numai sublocotinent!

— Cum a fost cu drapelul?

— Apoi m-am luptat pentru drapel… zise încet Baciu, fără să se uite la mine de data aceasta.

Pe cuibul de foc al bălţii, deodată fulgeră zborul unei raţe. Ochii grabnic, puşca pocni, paserea căzu. Gheorghe Baciu întoarse spre mine ochi grozav de uimiţi.

— Ai împuşcat-o! Zice el c-un fel de îndoială.

Eu începui a râde:

— Am împuşcat-o. Ce? Te miri?

— Nu, zise încet puşcaşul, c-o descurajare subită. Da' iaca, eu n-o mai pot scoate la capăt cu puşca. Nu mai trage vânatul la ea…

Tăcu un timp, uitându-se la oţelele ruginite. Stătu mult aşa; parcă mă uitase.

— Eu am avut o dragoste, urmă el cu tristeţă, da' demult, pân' a nu mă duce la război. Era una Răduca, ţigancă de-a noastră. Ş-aicea mă întâlneam cu dânsa. Era frumoasă şi eu eram tânăr. Da' tot cu puşca asta… şi când puşcam eu câte-o raţă… ea intra în apă şi mi-o scotea… Şi râdeam amândoi… Şi tare-mi mai era dragă, domnişorule… Ş-apoi cât am umblat eu printre gloanţe, n-am pierit; da' ea acasă a murit… Şi parcă de atuncea eu în zăvoi la Şiret nu mai am noroc… Rar pot nimeri… Eu ştiu ce să fie? Pe urmă nici plăcere n-am mai avut să iubesc pe alta… Am trăit aşa pe lume…

O salcie fremăta uşor şi lumini mărunte tremurară pe obrazul ţiganului.

— Baciule… zisei eu cu blândeţă…

Şi nu ştiam ce să-i spun. Vorba lui îmi apărea deodată dramatică şi sufletul lui începea să aibă interes… Omul meu devenea romantic.

— Spune-mi istoria cu Răduca, Baciule…

— Care istorie, domnişorule? Apoi ţi-am spus-o. Era fata lui Zailic Judele. Şi când intra în apă râzând, ridica fustele. Avea o fustă roşă ca sângele. Pe urmă a murit, când eram la bătălie.

— Când ai apărat steagul, Baciule! Şi-mi tremura inima în piept, când rostii vorbele acestea.

Omul meu făcu un semn din cap – adică da – şi oftă. Şi deodată balta se acoperi de lumini.

Şi-n imaginaţia mea aprinsă, în taina zăvoaielor, vedeam o dragoste din trecut şi un erou în negura Griviţei, de şi lângă mine Gheorghe Baciu, sfârşindu-şi capătul de ţigară, nu îndreptăţea cu nimic aţâţarea mea. Privea neclintit cu faţa lui brăzdată şi tristă întoarsă spre baltă. Acuma mă gândesc că poate vedea ceva înainte-i: lucirea amurgului întindea într-un loc o pată de sânge, care părea rochia roşie a unei înecate…

EROII.

O întâmplare ciudată (1929)

Spunea cu drept cuvânt Maeterlink, nu cu mulţi ani în urmă, că una din cele mai mari surprinderi ale războiului celui mare a fost eroismul neaşteptat pe care l-a dovedit omul în acea funebră catastrofă.

Eram deprinşi încă din şcoli, să admirăm curajul şi eroismul oamenilor de odinioară, despre care istoria vorbea cu laude stereotipe. Profesorii ne înfăţişau antichitatea războinică ca pe ceva vrednic de mirare, ca o pildă pe care azi nimene n-ar putea s-o urmeze, nici n-ar îndrăzni s-o cugete. Maraton, Salamina, retragerea celor zece mii, războaiele lui Alexandru Macedon, războaiele punice cât ne-au fost cântate în orele de clasă, şi cât le-am ascultat cu gândul dus, cu ochii urmărind meandrele pe care le făcea în zbor o capricioasă muscă pe deasupra capetelor tunse ale colegilor noştri! Nu mai vorbesc despre intrarea bruscă a cavalerilor evului mediu în imaginaţia noastră. Aceste arătări cu pinteni mari şi zale grele, oameni „sans peur ni reproche”.

— Care se băteau în toate cotloanele Europei pentru femei şi dreptate, aceşti paladini ai onoarei stârneau tot entuziasmul tinereţii noastre, şi fantezia fierbinte de la

optsprezece ani ne ducea în zbor fulgerător îndărăt, în secolul ogivelor gotice.

Acolo poposeam ca într-un Canaan al romantismului şi trăiam clipe înfiorate, înconjuraţi de umbrele eroilor de legendă.

Anii încet-încet au trecut şi pulberea de aur prin care vedeam trecutul s-a depus. Am început a privi oamenii mai cu linişte şi a judeca faptele lor mai cu răceală. Şi totuşi, de şi limpeziţi, eroii antichităţii rămâneau pe soclurile lor. În consideraţiile noastre nouă, îi socoteam drept nişte fiinţi mai aproape de primitivitate, crescute armonic şi liber în mijlocul naturii. Erau oşteni antrenaţi pentru lupte grele corp la corp. Eroismul lor era simplu şi organic.

— Un eroism pe care lumea subţiată a veacului nostru, după lung răstimp de pace, e cu neputinţă să-l mai poată da.

Iată că ne-am înşelat. Ca şi în alte împrejurări, n-am pătruns până în adâncurile cele mai afunde ale bietului suflet omenesc.

Oamenii de odinioară erau mai tari, mai aspri, cu mai puţine nevoi fizice şi sufleteşti, mai deprinşi cu moartea şi cu suferinţa, cu epidemiile şi războaiele. Se pare că fratele nostru modern are alcătuirea mai complicată. Pe lângă asta, confortul pe care i l-a adus străduinţa veacurilor este în hotărâtă antiteză c-o viaţă de greutăţi şi lipsuri, întoarsă la primitivitate şi sălbătăcie. Ştiinţa a împuţinat şi suferinţa. Generaţii de oameni pot trece astăzi prin viaţă ocolind rânjetul morţii năprasnice. Un târgovăţ al veacului XX suntem deprinşi a-l vedea mâncând fin, dormind tihnit, deplasându-se cu maşini rapide.

Soldatul de odinioară era un profesionist. Cel de azi un cetăţean, un burghez, care-şi părăseşte cafeaua cu lapte şi somiera, ca să intre în vizunii, lăsând să-i crească barba şi înghiţind mâncări pe care le-ar lăsa, acasă la el, prietinului său cânele.

Raiterul de altădată bea bere, se bătea cu tovarăşii lui şi se umplea de sânge pentru-o vorbă ori o privire neplăcută; prăda, incendia şi viola. Domnu Petrescu sau Herr Schwartz sau monsieur Lebeau şi-au lăsat catedra sau ghişeul unde n-au cunoscut alt oficiu decât al zâmbetului şi-al vorbei amabile.

Altădată oştile erau două trupe, care se căutau pe o bucată de pământ; se întâlneau şi se izbeau; şi hotărau în câteva ceasuri soarta unei provincii. Acuma am văzut încleştându-se milioane de fiinţi, pe fronturi uriaşe. Şi aceste milioane, îngropate în vizunii şi-n întuneric, nu întrebuinţează armele simple care, în ceasul învălmăşelii, doborau câteva sute de fiinţi. Acuma mintea neliniştită şi iscoditoare a ajuns să aibă la îndămână puterile necunoscutului ş-ale morţii. Demonii misterioşi, înlănţuiţi în linişte şi somn în sânul pământului, au fost urmăriţi şi descoperiţi: chimiştii au dat armatelor moderne explozibile formidabile. Ca şi-n poveştile vechi, curiozitatea, deschizând uşa oprită, deslănţuie nenorocirea. Demonii aceia, atacaţi în pacea lor eternă şi scoşi la lumină, îmbracă forme nouă şi-şi răzbună înfricoşat împotriva tulburătorilor.

Au apărut deci pe fronturile enorme ale războaielor de azi maşini mari de distrugere, care par a lucra singure ca animalele deşănţate din epoca secundară. Tunuri şi tancuri se profilează în zări. Iar în văzduh s-au înălţat paserile fantastice a căror amintire ne-au lăsat-o în basme generaţiile de demult. Şi mările de asemenea s-au umplut de monştri distrugători.

Aşa încât, subt această lumină nouă şi-n această perspectivă, războaiele de odinioară, fie ele şi de şapte şi de treizeci de ani – ne apar mici şi puerile. Astăzi, bietul om se simte plutind pe un ocean al morţii subt un cer opac. S-ascunde în măruntaiele pământului şi demonii cu răsuflări otrăvite îl descopăr ş-acolo. Zi şi noapte, săptămâni, luni şi ani, fără răgaz, fără armistiţii, fără „cartiere de iarnă”,

nădăjduind cu groază salvarea şi aşteptând cu groază moartea…

Cum au putut oamenii de azi îndura toate acestea, e greu de înţeles. Legea marţială nu explică nici măcar în parte această îndârjire, acest oţel mai rezistent decât oţelul tuturor uzinelor. Grindina de schijă, valurile de foc, izbirile maselor şi, mai presus decât acestea, panicile care fac din suflet o gânganie de cârpă… De ce nu s-au salvat deplin îndărăt? De ce nu s-au salvat înainte? De ce nu s-au suprimat singuri ca să nu mai sufere? De ce, mulţimea înfricoşată şi teribilă a rezistat suferinţii şi oroarei până la sfârşit!

Nu. Profesionistul de odinioară, care făcea războiul apărându-şi, în primul loc, scump, pielea lui, trebuie coborât de pe soclu. Trebuie ridicat în locuri, în lumina admiraţiei ş-a nedumeririi, nenorocitul om de astăzi care ştie că se jertfeşte; care ar vrea să trăiască, căci socoteşte viaţa ca singurul bun pe pământ şi totuşi se jertfeşte, pentru o iluzie, pentru un ideal sau – şi mai grozav – fără scop.

Trebuie ridicat în lumina admiraţiei ş-a nedumeririi. Dar jertfa apare cu atât mai mult vrednică de admiraţie şi nedumerire, cu cât chiar înainte de a se împlini întâia decadă de la consumarea cataclismului, emoţia şi amintirea au zburat din ţintirimele de la hotare, din văile apelor şi de pe crestele munţilor. Ca nişte cocoare nedesluşite s-au micşorat în zări ş-au intrat în împărăţia umbrelor pe care nu le mai chiamă nimeni îndărăt.

Eroism şi jertfă fără răsplata pietăţii. Cei salvaţi şi generaţia nouă râd şi danţează, ca şi cum ar aştepta un apocalips absurd al minciunii. Contrastul acesta pune generaţia războiului şi mai sus, acolo unde numai eroismul zădărniciei are drept să sălăşluiască. Prietini, să ieşim la aer curat, către ţintirimele părăsite, peste care are să înverzească iarăşi iarba nevinovată!

Postfaţă.

EPOPEEA SADOVENIANA.

Un cunoscător atent al literaturii române ar observa ceea ce putem denumi vocaţia zugrăvirii eroismului. Numeroşi sunt scriitorii de primă mărime care au nutrit aspiraţia construirii unei epopei naţionale care să ilustreze şi să eternizeze momente cruciale din istoria mai apropiată sau mai îndepărtată, a neamului. „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice pentru ca să găsim şi noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii”, se spune în acea înflăcărată chemare patriotică a Daciei literare care a declanşat puternicul curent naţional al patruzeci şi optului românesc. Cuvântul de deschidere ţinut de Kogălniceanu la cursul de istoria naţională de la Academia Mihăileană din 1843 vine cu noi precizări privitoare la îndatorirea scriitorului de a imortaliza marile fapte şi personalităţile eminente ale istoriei. Nu întâmplător corifeii curentului de la '48 au fost mereu ispitiţi de istorie: Eliade Rădulescu (Mihaiada), Bălcescu (Românii supt Mihai-Voievod Viteazul), Bolintineanu (Legende istorice), C. Negruzzi (Aprodul Purice, Alexandru Lăpuşneanu), Alexandrescu (Umbra lui Mircea, La Cozia, Mormintele, La Drăgăşani), Alecsandri (Dan, căpitan de plai, Dumbrava Roşie, Ostaşii noştri) etc. O scriere gândită „ştiinţific” cum este cea a lui Bălcescu este străbătută de un suflu eroic, iar grandoarea liniilor personajului principal aminteşte îndeaproape de titanii epopeilor vechi. Nu altfel procedează Haşdeu în Ioan Vodă cel Cumplit, care este mai degrabă un poem decât o monografie istorică, fapt ce a adus autorului reproşuri din partea „specialiştilor”. O epopee universală ar fi fost menită să devină Memento mori a lui Eminescu, în care episodul dacic urma să marcheze, cu pregnanţă, puternica prezenţă, pe aceste meleaguri, a unui popor de titani, intenţie realizată, parţial, şi în piesa postumă Decebal, recent valorificată într-un spectacol. Se pot cita în

continuare, Ioan Slavici cu dilogia Din bătrâni, Coşbuc cu numeroase poezii (Paşa Hassan, Cetatea Neamţului, Moartea lui Gelu, Cântece de vitejie), Duiliu Zamfirescu (În război), Delavrancea ş.a.

Dar scriitorul care avea să dăruiască literaturii poporului său o epopee vrednică de marile exemple ale genului din literatura universală este Sadoveanu. Geniul său creator, de dimensiuni grandioase, impunător prin suflul, şi mai ales adâncimea şi poezia lui, cunoaşterea istoriei şi psihologiei neamului său, stimulate de contextul favorabil creat de mişcarea naţională de la Semănătorul şi de mari personalităţi cum au fost acelea ale lui Nicolae Iorga şi Spiru Haret, toate acestea au determinat orientarea, într-o mare măsură a scrisului sadovenian în direcţia inspiraţiei istorice şi a imortalizării eroismului naţional. Nicolae Iorga aprecia că Sadoveanu „are simţul trecutului, un simţ cu totul special, care îl face a povesti basmele de atunci într-o surdină misterioasă". E. Lovinescu, vorbind despre „romantismul eroic" al scriitorului, îl apropie de Gogol din Taras Bulba; M. Ralea, făcând referiri la ascendenţa olteană şi la „spiritul pandur" al creaţiei sadoveniene, găseşte că de acolo vine „gustul pentru epopee" al scriitorului. Perpessicius, referindu-se la Fraţii Jderi, subliniază „timbrul tot mai pronunţat de epopee, de povestire de două tărâmuri", ceea ce-l apropie pe scriitor de „marile taine ale existenţei". Într-un excelent studiu al lui Petru Comarnescu: Stilul epopeic al d-lui M. Sadoveanu faţă de romanul istoric al lui Walter Scott (1945), exegetul spune, după ce stabileşte că prin Fraţii Jderi „ne aflăm în faţa celei mai mari şi mai tipice creaţii epice româneşti de până acum": „Socotim că una din însuşirile sau caracteristicile conducând la concluziile de mai sus este stilul epopeic al povestirii şi, dacă mergem mai adânc, un stil epopeic tipic sensibilităţii estetice româneşti. Suflu de epopee are povestirea Fraţii Jderi nu numai pentru că epicul se îmbină aici cu liricul, dar mai ales pentru că totul este închegat pe

un plan de măreţie fantastică, întâmplările, când calme, când vijelioase, chiar dacă scrise într-un ritm molcom şi fără grabă; eroii, atât de distincţi, fără să fie totuşi prea materiali şi cuprinşi de-o psihologie modernă; prezenţa naturii nu ca fundal, ci ca un element cel puţin egal cu oamenii şi acţiunile lor – toate acestea sunt contopite într-o atmosferă ademenitoare, fermecătoare, suficientă sieşi, care ne duce cu gândul la Homer, prin suflu-i măreţ şi luminos, prin ritmul calm şi totuşi plin de variaţii, prin alternanţa de expresie umană şi surprize din partea destinului. Ne-am gândit şi la celelalte epopei mai stufoase, mai întunecate, mai iraţionale, dar în loc de asemuire am constatat mai degrabă contraste cum este contrastul dintre vânătoaroa de la Izvorul Alb şi episodul uciderii balaurului de către Siegfried din Nibelungii.”

Un alt exeget, Edgar Papu, vede în Fraţii Jderi nu un roman istoric, „creaţie provenită prin excelenţă din individualismul romantic”, cât o creaţie în care sunt „precumpănitoare elementele de epopee”. Argumentele aduse sunt puternice: „Titlul Fraţilor Jderi ne indică acea pluralitate familială cu reminiscenţe gentilice proprie epopeii începuturilor. Însuşi numărul de cinci al Jderilor aminteşte atât cifra cât şi legăturile de rudenie ale personajelor dintr-o bătrână şi celebră epopee, şi anume cei cinci fraţi Panddva din Mahabharata indiană, iar solidaritatea familială dintre ei implică existenţa aceluiaşi unic organism colectiv, ale căror membre aflându-se investite cu funcţiuni diferenţiate rămân totuşi indisolubil legate întreolaltă […]. În al doilea rând, pe când romanul istoric se menţine în ritmul palpitant al aventurii, Fraţii Jderi îşi însuşeşte cadenţa lentă a vechilor epopei, înaintând pe căile ocolite ale popasurilor în natură, ale amintirilor, ale voroavolor tihnite. În cadrul acestor episoade se încheagă o rapsodie a pământului Moldovei, acest loc „îmbielşugat şi desmierdat„, unde la treier boabele de grâu se desfac „grele şi tari, c-un sunet de sticlă„, şi unde albinele fac „un

fel de ceară care nu se găseşte nicăieri pe lume„, o ceară verzuie şi cu o mireasmă ameţitoare. Îndeobşte tablourile sale se prezintă cu ritmul coacerii lente a bucatelor pe câmp, aşa cum se prezintă, în virtutea cosmomorfismului său, şi figurile umane. La început, noile personaje introduse în vasta sa scenă apar neutre ca şi fructele crude, urmând să se coacă cu încetul sub ochii noştri, până devin captivante prin comoara de experienţă, de cunoştinţe şi de înţelepciune, care ajunge să se desprindă ca o aromă îmbătătoare dintr-înşii. Acest ritm al coacerii solare este propriu mai curând vechii epopei decât romanului istoric. În sfârşit, şi în Fraţii Jderi există un echivalent al registrului zeiesc, care mână evenimentele, ca în epopeele antice…” (1965).

Dar întrepătrunderea dintre planul real şi cel fantastic sau mai bine zis supranatural, proprie tuturor epopeilor, amestecul dintre oameni şi zei, dintre imanent şi transcendent, uneori amestecul până la confuzie al planurilor, se ilustrează la Sadoveanu în portretele eroilor: reale şi în acelaşi timp legendare. Aşa este chipul lui Ştefan cel Mare din trilogie. Personalitatea domnitorului, grandioasă, se reconstituie mai mult din ceea ce spun despre el supuşii săi, ori din reacţiile acestora, atunci când vine vorba despre el, decât din comportarea directă a eroului. Este tehnica numită a răsfrângerilor, întâlnită, frecvent, şi la Homer, menită să creeze prin ascunderea eroului un fel de mister în jurul său, pentru ca apoi, printr-un fel de acumulare din exterior, dimensiunile reale să se amplifice enorm, căci fiecare ins poate da, despre erou, o versiune a sa, în timp ce autorul, pe calea portretului direct, nu poate da mai mult de o variantă.

Încă din viaţă, prestigiul lui Ştefan, care obţinuse victorii incredibile împotriva turcilor, căpătase dimensiuni de legendă şi înfăţişarea indirectă a eroului prin ecoul faptelor lui în sufletul mulţimii într-o perioadă de mitizare cum era evul mediu, este un procedeu, indirect pentru menţinerea

în legendă. Prezenţa directă, repetată l-ar fi concretizat prea mult, îndepărtându-i aureola care, cum se ştie, rezultă de multe ori din liniile vagi, depărtate. Încă din primele pagini ale Uceniciei lui Ionuţ, vestindu-se sosirea lui Vodă la hramul de la mănăstirea Neamţ, în mulţimea îmbulzită circulă păreri ieşite din obişnuit. Unii susţin că părintele său, Bogdan-Voievod, l-ar fi blagoslovit în taină la o biserică de la Athos, ca să capete puteri mari în lupta cu „spurcaţii ismailiteni”, cu „balaurul” (voievodul ar fi un fel de non arhanghel); domnul este „cumplit la vedere” şi are un anume paloş cu care „scurtează”, ori „descăpăţânează” pe unii boieri. Din imaginaţia înfierbântată a oamenilor nu lipseşte nici calul năzdrăvan, desigur alb, de care se tem toţi duşmanii şi pentru care se vor da lupte aprige, întrucât, se spune, toată forţa şi norocul domnitorului stau în cal, întocmai ca în basmele cu Făt-Frumos. Devenit o fiinţă de proporţii şi semnificaţii mitologice, Voievodul impune veneraţie, dar mai ales teamă şi sfială. Când apare el întâia oară în faţa norodului, în timp ce ţinea o scurtă cuvântare, lumea asculta „cu uimire şi înfricoşare”, iar o femeie de la Drăguşeni, de mare emoţie „a slobozit din măruntaiele sale un prunc”. Onofrei şi Samoilă Căliman, uriaşii feciori ai starostelui vânătorilor, adevărate forţe ale naturii, porecliţi pe drept Strâmbă-lemne şi Sfarmă-piatră, ducând o scrisoare a lui Vodă la Cetatea Neamţului, sunt stăpâniţi de o puternică nelinişte pentru că, simt ei, orice slujitor, indiferent de rangul ce-l deţine, primind o poruncă de la măria-sa, „îngălbeneşte”. Scriitorul notează, în alt loc, că toţi cei care erau chemaţi la Vodă, se înfăţişau „cu cutremur”. Deşi „scund la statură”, aşa cum l-a fixat Grigore Ureche, cei din suita sa, opriţi la zece paşi, păreau că se uită la el „de jos în sus”. Adoraţia domnului, amestecată cu teamă, este aproape generală şi neînsemnatele încercări dezidente, de subminare a voinţei sale, nu fac decât să dovedească, o dată mai mult, ridicolul acestor tentative şi tăria de granit a lui Ştefan. Nu altfel

stau lucrurile în alte opere, aparţinând altor autori, consacrate acestui voievod, de pildă în Apus de soare, unde Delavrancea, încercând să scrie o dramă, n-a găsit suficiente elemente pentru alcătuirea conflictului şi piesa este mai degrabă un poem dramatic ori un imn închinat marelui domn.

Pe de altă parte, Sadoveanu a reuşit să sugereze mult din caracterul demofil al lui Ştefan, primul domnitor moldovean care a anihilat forţa boierească şi s-a sprijinit pe oameni de jos pe care i-a ridicat până la cele mai înalte demnităţi ale ierarhiei locale şi ostăşeşti, după merite strict personale, în afara criteriului rangurilor şi evgheniei, anticipând, cu aproape trei secole, iniţiativele lui Napoleon, să spunem. Aceşti oameni, oştenii, formează o altă dovadă a caracterului epopeic al creaţiei istorice sadoveniene. Ei sunt recrutaţi desigur din toate straturile sociale şi toate îndeletnicirile, inclusiv cele ecleziastice, căci peste tot se află oameni vrednici, devotaţi ţării şi domniei. Sadoveanu este primul şi singurul scriitor din literatura noastră care a ridicat la rangul demnităţii literare tagma oştenilor, atât de cultivată în literatura europeană prin autori ca Walter Scott, Alexandru Dumas, Sienkiewiecz, iar mai aproape de noi Alexei Tolstoi, Heinrich Mann, Maurice Druon. Încercări nu lipsesc la noi nici înainte de Sadoveanu. Dar, cu excepţia lui Răzvan al lui Haşdeu, nici un alt oştean nu poate fi reţinut. Sadoveanu este, până astăzi, singurul scriitor român la care această tipologie umană a atins rangul clasicităţii. Jderii, Călimanii, Tudor Şoimaru, Costea Morocâne, Bogdan şi Ştefan Sococeanu, Nicoară Potcoavă, Petrea Gânj, Ile Caraiman, Ghiţă Botgros, Radu Suliţă, sunt numai câteva exemple.

Dacă printr-o operaţie convenţională am selecta din proza sadoveniană numai cărţile cu oşteni, eliminând pe toate celelalte, Sadoveanu ar continua să ocupe acelaşi loc monumental în scrisul românesc. Ceea ce este, credem, suficient, pentru a le marca importanţa, cu totul

excepţională. Căci oşteanul sadovenian, în acelaşi timp viteaz şi sentimental, dârz şi înţelept, provenind din toate straturile sociale şi din toate profesiile -ţărani, ciobani, boieri, haiduci, lotri sau feţe bisericeşti.

— Rezumă cu fidelitate universul întreg al literaturii sale, umanitatea sadoveniană şi românească.

Scriitorul înfăţişează, în acelaşi timp, scene epopeice ale eroismului colectiv, cu o suverană stăpânire a forfotei mulţimilor ce se înfruntă. Mişcarea Comisului Manole Jder cu cele şaisprezece steaguri în bătălia de împresurare şi de „pălire" a musulmanilor, la Podul înalt, moartea bătrânului şi a comisului Simion Jder, căzuţi unul lângă altul, cu arma în mână, străpunşi de multe suliţi, sunt de o grandoare epopeică, la fel ca moartea lui Tudoruţ din Bogdăneşti în Vremuri de bejenie, care avea în jurul său o leasă de duşmani. Iată cum se strânge mulţimea din Vremuri de bejenie, în faţa hoardelor tătăreşti: „Din funduri de sate ascunse în văgăuni la poalele munţilor, din bordeiele lor sărace, ieşiseră toţi luptătorii aceştia la strigătul de durere al buciumelor. Chemarea aceasta din necunoscut, veche şi tristă, pe care copilăria lor o auzise, alungase muierile şi copiii în codri, şi scosese pe muncitorii umiliţi ai pământului spre vijelia primejdiei. Aşa făcuseră, aşa luptaseră, aşa muriseră părinţii lor; aşa cum da Dumnezeu, erau gata să lupte şi ei, cu durere, cu mânie, cu disperare, pentru bucăţica lor de pământ, pentru bordeiul lor, aşa erau gata să moară fără să geamă, împroşcând cu sânge pământul urmaşilor. Nu râdeau, nu vorbeau zadarnic; se strânseseră, se înţeleseseră; se adunau acum în preajma călăreţilor, şi aşteptau vremea să pornească, să le dea cu nădejde; priveau zarea înflăcărată fără bătaie de inimă, şi cu amărăciune se gândeau că aşa va arde şi căsuţa şi satul lor, şi biserica săracă, şi holda nestrânsă şi tot ce au agonisit în zilele grele, crunt muncind în sudoarea frunţii."

Eroismul ostaşilor sadovenieni este simplu, firesc, străin de orice emfază ori de pălăvrăgeala. Mulţi oşteni, soldaţi

sau chiar ofiţeri nu au conştiinţa dimensiunii faptelor lor şi simt numai că îşi fac datoria. Eroismul sadovenian este propriu celor care-şi apără „sărăcia şi nevoile şi neamul”, n-are nimic spectacular ci se integrează rânduielii fireşti a lucrurilor. Explicaţia acestei tonalităţi discrete, aproape în surdină, a registrului eroic sadovenian o găsim şi în faptul că ostaşii sunt, de multe ori, oameni simpli, fără orgoliul ierarhiei şi fără reflexele spectacolului în sine, străini de efectele asupra propriei persoane. Ei luptă, se sacrifică fără crâcnire, cu conştiinţa că nu se poate altfel. Faptul rezultă cu claritate şi din povestirile consacrate războiului pentru independenţă, ori primului război mondial, adunate În volumele Povestiri din război (1905), File însângerate (1917), Frunze-n furtună (1920), Strada Lăpuşneanu (1921), Morminte (1939). Prozatorul ştie să înfăţişeze tablouri ale vacarmului colectiv, ale suferinţei şi durerilor, care nu duc însă niciodată la stări de disperare şi nu creează traumatisme psihice. Iată, întâmplător, imaginea unei baterii care participă la luarea Griviţei de la turci: „Când se puse soarele drept inimă, mugetul iadului era în toi. Flăcăii ajunseseră toţi de coloarea lui Buzămurgă [care era ţigan, n.n.]. Pe obrazurile aburite ale unora, rămăseseră în negreaţă ciudate semne de degete, la alţii şuviţi de apă se scurgeau pe la tâmple. Răsuflările tuturor erau mai scurte şi mai repezi între buzele uscate – şi nu era chip să ai pic de hodină, nici să înghiţi o gură de apă rece, căci cea din bidoane era coclită. Cât despre un codru de pâne, batîr ca cremenea, şi o bucată de carne cum o da Dumnezeu, nici pomeneală! Chiar dacă le aveai, ce să faci cu ele? Înghiţeau cu toţii ţărână şi fum de pulbere, ăsta le era prânzul; şi le cânta o muzică cum nu auziseră…” (În baterie)

Autorul distinge apoi, în forfota gregară, grupuri reduse de puşcaşi ori tunari, ori de morţi distincţi: „Unul, un roşior, zăcea încovoiat, cu faţa în sus, grămădit asupra pământului, mâna dreaptă înţepenise pe lance, stânga era strânsă la piept, parcă voia să smulgă ceva. Al doilea roşior stătea pe o

coastă, lancea i se frânsese, mânile se întindeau cu pumnii strânşi pe lângă trup, şi ochii deschişi mari, sticloşi, ţinteau cu mânie faţa pământului, spre zarea răsăritului. Călăraşul, cu ochii închişi, părea că doarme, cu faţa la cer, cu braţele răstignite în laturi. Peste obrazul liniştit, pe care sprâncenele şi mustăţile trăgeau dungi negre, trecea vântul de sară ca mângâierea unui vis."

Nu este însă, deloc, o descriere pură, detaşată, prozatorul simte nevoia să distingă, în cei căzuţi, semnificaţii sociale care devansează simpla zugrăvire a unei scene de front, şi să creeze un impact uman mai larg. Dacă cei doi roşiori, suntem informaţi, provenind din oameni „cu dare de mână", vor căpăta, postum, aureola gloriei, înălţându-se prin moarte, e drept vrednică, „mai mult decât printr-o viaţă pe care ar fi petrecut-o fără avânturi şi fără doruri mari", dacă se vor spune „cuvinte frumoase despre ei în gazetă", călăraşul necunoscut, sărac şi umil, şi pe care nu l-a chemat „decât Vasile al lui Tudor", va rămâne, şi după moarte, tot un necunoscut. Copil de oameni săraci, necăjiţi, bătut de vânturi şi ploi, de vijelii şi viscole, el a devenit o splendoare de om şi următorul portret este al unui exemplar privilegiat al naturii: „Şi a răsărit deodată din tine un flăcău mândru, nalt şi vânjos. Puterea stejarilor era şi-n tine, murmurele apelor şi freamătul pădurilor erau cântece pe care tu de mult le cunoşteai, nemărginirea zărilor îţi pătrundea sufletul."

Vasile al lui Tudor îşi sublimează frumuseţea şi vigoarea naturală într-un eroism tot atât de natural, căci el este legatarul strămoşilor asupriţi şi jefuiţi de turc: „Ai trecut Dunărea, ai auzit tunul bubuind şi-a prins a-ţi fierbe Dunărea în vine. Şi iată că, dintrodată, ai auzit ţipătul de năvală al goarnei şi te-ai repezit, te-ai simţit dus în vârtej, ai izbit în păgâni cu sabia, te-a ameţit mirosul pulberii, ai început a te zbârli şi a chiui, şi într-o clipă a pătruns prin inima dragostei tale un glonte, ai căzut, te-ai întins la pământ şi ai adormit de veci".

Necomemorat oficial, eroul necunoscut va intra, poate, mai profund în conştiinţa publică prin legendă, prin amintirea celor care l-au cunoscut, oameni la fel de anonimi: „Numai câteodată, în nopţile de iarnă, la vetrele cu jar, oameni cu sufletul curat îţi vor pomeni numele, măi frate Vasile, şi vor vorbi cu glasuri potolite despre tine, vor vorbi cu glasuri potolite ca despre un stejar mândru pe care l-a prăvălit furtuna” (Călăraşul).

Soldatul Panciuc, „o namilă de rezervist cât un munte şi un suflet bun cum nu-i mai găseşti pereche”, salvează de la moarte pe consăteanul şi rivalul său în dragoste, căzut în liniile inamice, aducându-l între ai noştri. Dar cu preţul propriei vieţi. Naraţiunea, având la bază, probabil, un fapt autentic, va inspira, credem, pe Liviu Rebreanu în Fapt divers, unde întâlnim un subiect aproape identic. Ţărani plecaţi din sat unde-şi lăsaseră familiile împovărate de griji, dorobanţii sunt mereu preocupaţi de cele ce se întâmplă cu cei rămaşi. Un rănit „cu ochii scăpărători” îşi deapănă povestea vieţii lui „cu glas încet”. Plugar sărac: „în casa noastră puteai să vânturi o mâţă de coadă şi n-avea de ce se prinde cu unghiile.” Căsătoria cu Ilinca, întemeiată pe dragoste, îi mângâie pe amândoi. Se întâmplă însă că, după moartea boierului cel bătrân vine un altul, burlac, „gras şi stătut”, care altă patimă n-avea pe lume „fără decât numai femeile.” Când Ilinca este invitată la curte, omul a priceput că „s-a sfârşit cu binele.” [Iinca, refuzând, boierul trece la represalii: închide văcuţa omului, îi omoară purceii, dă drumul boilor boiereşti în „ogoraşul” plugarului ş.a. Gândul că boierul n-a renunţat la planurile lui îl terorizează pe rănit. Unul din cei care ascultau povestea intervine: „Şi la noi s-a întâmplat aşa ceva. Au răbdat oamenii zece ani, zece ani încheiaţi, pe urmă l-au prins pe boier şi l-au rupt în bucăţi. Eu eram copilandru pe vremea aceea…”

Două dintre „povestirile din război”, şi anume: Moara părăsită (prima din volum) şi Convoiul (ultima) sunt remarcabile: prima, prin atmosfera de front, zugrăvită cu

discreţie şi cu o notă de mister, în care faptele ce se petrec se supun aceloraşi legi ale tonalităţii difuze. Un grup de dorobanţi împuşcă pe cei şapte soldaţi inamici cerchezi, care dormeau în podul unei mori, pe un râu, într-o noapte cu lună. Din viaţă, cerchezii s-au trezit, poate pe nesimţite, în celălalt tărâm, al morţii. Cel care povesteşte, un dorobanţ sau un ofiţer, meditează pe marginea destinului uman: „Lăsarăm în podul morii pe cei şapte cerchezi, care trecuseră mări şi veniseră să moară într-un colţ singuratic, pe malul unui pârău şi ieşirăm.”

Povestirea Convoiul este scrisă în aceleaşi acorduri stinse, generatoare de o atmosferă silenţioasă. În timp de iarnă, pe un viscol cumplit, trece, ca într-o pahodă siberiană, un convoi de prizonieri turci, capturaţi la Plevna. Starea lor e jalnică, mulţi cad în pustiul alb.

Înfăşuraţi în giulgiul nămeţilor – falnicii ostaşi ai lui Osman deveniseră nişte epave în zdrenţe: „În haine subţiri, cu încălţămintea stricată, slăbiţi de lupte şi vegheri, acum de abia mergeu, se poticneau, îmbrânceau. Zăpada se strecura prin cizmele rupte la picioare, prin hainele sfâşiate pe trup; ei înaintau cu umerele ridicate, cu braţele adânc vârâte în tunici subsuoară”… „Prin freamătul sălbatic al acestui uragan de zăpadă, răzbăteau cei trei mii cinci sute de ostaşi păgâni care suferiseră şi se topiseră în Plevna. Mergeau strânşi unul de altul, încovoiaţi, cu capetele-n piept, subt biciuirea trâmbelor de zăpadă. Tremurau umezi, pătrunşi de răceala ascuţită.”

Un asemenea tablou pare să fi inspirat pe Galaction în Papucii lui Mahmud, în fragmentul privind trecerea convoiului de prizonieri turci de la 1877. Dar ceea ce este înduioşător în acest tablou sadovenian este comportarea dorobanţilor faţă de duşmanii din redută. Este o atitudine adânc omenească, plină de compasiune faţă de soarta acestora şi de nefericirea celor ai lor, de acasă: „Toţi cei căzuţi zăceau în ţarina străinătăţii, sub pânza albă de omăt. Cei de-acasă nu-i vor mai vedea; vor rămânea pentru

totdeauna pierduţi! Şi o amărăciune de care nu-şi dădeau sama le umplea piepturile, o amărăciune în care mila de mult alungată se întorcea pătrunzându-i încet-încet. Tăcură apoi şi se uitară la turma de duşmani… Gândul li se întoarse la cei îngropaţi în vifor, în urmă, căzuţi fără murmur, cu lacrimile îngheţate în ochi şi cu gurile închise izbucnirilor durerii. Şi simţeau ceva fără să şi-o spuie, o milă pentru om, pentru omul nenorocit, oricare ar fi el.”

Eroi şi scene din războiul independenţei revin şi în alte bucăţi ale lui Sadoveanu, din diverse culegeri. Amintirea evenimentului este vie, iar cei care au participat la el sunt priviţi cu mare simpatie, chiar dacă în restul vieţii lor au şi ei păcatele lor. Aşa este vardistul Gheorghe Baciu din bucata ce-i poartă numele, în volumul Ţi-aduci aminte… „Ţigan negru şi destul de urât”, el îşi îndeplineşte slujba de poliţai cu aroganţă, convins de importanţa ei pe care nu uita s-o sublinieze prin gesturi, vorbe, atitudini. Mai e şi flecar, căci deşi se declară vânător fără pereche, se face de râs la proba doveditoare. Personajul este însă total reabilitat în ochii cititorului care află că, în 77, Gheorghe Baciu a salvat, cu riscul vieţii, drapelul regimentului: „Trăiţi don' sublocotinent, nu l-am dat!”

Cei mai mulţi dintre ostaşi aproape n-au frică de moarte, căci, oameni simpli, ei cad într-un destin dinainte stabilit şi imposibil de schimbat ori de deviat. Interesant însă că acest fatalism cu originea în superstiţiile de veacuri, care e mai ales un soi de consolare în faţa marilor nefericiri ale vieţii, devine, în vreme de război, un stimulent spre acte de temeritate în condiţiile în care oamenii n-au alt gând decât datoria. Dulhan, un „soldat prost”, de felul său din Vrancea, o adevărată forţă a naturii, e obsedat de un plan: cum să pună mâna pe o mitralieră nemţească ce făcuse atâtea jertfe în rândurile noastre şi iniţiază, aproape de unul singur, o expediţie din cele mai periculoase, căci el de moarte nu se teme:

— De aceea şi eu, domnule locotenent, umblu prin războiul ista fără teamă. Cum mi-i scris. Sărac, amărât şi trudit, pot cădea oricând subt o tufă. Cine să-ntrebe de mine? Unde-i Dulhan? Nu mai este Dulhan. Trec ceilalţi şi el rămâne. Pot să pier oricând şi la mine-n sat, în Vrancea, poate n-ajunge nici numele. Dar dacă Dumnezeu vrea să-mi mai văd nevasta şi copiii şi să mă-ntorc la sărăcia mea, nu se prinde glonţul de mine, domnule locotenent, cum nu se prinde nuca de părete. Până ce-a zice Dumnezeu destul, trebuie să năcăjim şi să ne facem datoria.” Interesant, cum e de altfel de aşteptat, că o asemenea psihologie n-o întâlnim decât la cei săraci, pe care viaţa nu i-a fericit cu bunurile ei şi care, neavând ce pierde, o tratează cu dispreţul cuvenit. La cei mai avuţi, cum este, de asemenea, de aşteptat, instinctul de conservare funcţionează, căci, până la proba contrarie, viaţa aceasta le oferea mai mult.

Despre războiul întregirii din 1916-l918 Sadoveanu a scris romanul Strada Lăpuşneanu (1921), reluat, parţial, în Trenul fantomă (1933), iar în volumele File însângerate (1917), Frunze-n furtună (1920) şi altele întâlnim un număr de povestiri pe această temă. În opoziţie cu cei care dezeroizau războiul modern, aducând pe primul plan mizeriile vieţii omeneşti: frica, spaima, laşitatea (Erich Maria Remarque prin Pe frontul de vest nimic nou, englezul Sheriff cu piesa Călătoria din urmă, la noi, Camil Petrescu prin Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război), Sadoveanu crede că eroismul n-a dispărut din vremurile noi, numai că îmbracă alte forme: „Profesionistul de odinioară.

— Observă scriitorul în bucata Eroii (volumul O întâmplare ciudată) – care făcea războiul apărându-şi, în primul rând, scump, pielea lui, trebuie coborât de pe soclu. Trebuie ridicat în locu-i, în lumina admiraţiei ş-a nedumeririi, nenorocitul om de astăzi care ştie că se jertfeşte; care ar vrea să trăiască, căci socoteşte viaţa ca singurul bun de pe

pământ şi totuşi se jertfeşte, pentru o iluzie, pentru un ideal al său – şi mai grozav – fără scop.”

Generaţia nouă, observă scriitorul în 1929, la un deceniu de-abia de la consumarea flagelului, ignorează „generaţia războiului” şi pe cei care s-au jertifit, şi o atare ingratitudine e un semn de descompunere. Artist înzestrat, înainte de orice, cu harul măsurii şi echilibrului, el nu retoricizează niciodată faptele şi pe autorii lor, după cum nu le poate, însă, trata cu detaşarea unui martor impersonal. Căci Sadoveanu a fost, mai întâi, el însuşi un luptător în tranşee, rămânând, nu o dată, adânc emoţionat de eroismul autentic, firesc, al ofiţerilor şi, mai ales, al soldaţilor de rând.

Într-o carte care a făcut senzaţie, apărută în 1928, Temoine sur la grande guerre, Norton Cru, canadian de origine franceză, demonstrând falsitatea literaturii de război festiviste, apologetice, dar şi falsitatea celei aşa-zise „denunţătoare”, stabileşte, cum era de aşteptat, că adevărul despre război îl găsim în literatura întemeiată pe fapte autentice, verificabile, eliberate de prejudecăţile deformatoare. Iar creaţia sadoveniană ilustrează foarte bine o asemenea opinie. Şi trebuie subliniat că şi pe plan teoretic, cum am văzut, prozatorul român se situează pe o platformă de realism lucid şi înţelept. Căci la urma urmei una sunt părerile despre eroism şi alta este eroismul însuşi. Soldatul Iordache Păun din bucata Ordonanţa moare ucis de un obuz în focul luptei, cu conştiinţa că şi-a împlinit menirea ostăşească. „Noi avem, se vede – zice scriitorul – despre eroism, păreri pe care omul meu nu le cunoştea deloc.” Soldatul Ţipa Gheorghe, ţăran, scapă dintr-un convoi de prizonieri şi, ajungând acasă, găseşte nevasta şi copiii sub cerul liber iar înăuntru nemţi care benchetuiau. Deşi se ştie cu câte jertfe se făcea altădată o casă la ţară, el îi dă foc, împuşcă pe duşmanii care ies repede, trimite nevasta şi copiii în lumea largă, iar el merge să întâlnească armatele româneşti în Moldova, hotărât să se bată cu duşmanul „până ce-oi cădea cu fruntea-n ţărână”. Un om de patruzeci şi şase de ani, Valeriu Suciu, nepot de-al Ianculuі, vine de bunăvoie pe front căci vrea „să se bată pentru neamul nostru”. Doi soldaţi, Manole Istrate şi Prepeliţă Irimia, după ce şi-au vindecat rănile cer să vină singuri pe front. Colonelul, primindu-i, e profund impresionat: „-Domnilor, noi nu i-am cunoscut şi nu i-am preţuit îndeajuns pe oamenii aceştia. Simpli, liniştiţi şi tari – ei sunt datoria şi jertfa. Energia lor năprasnică e ca o sevă a acestui pământ hrănit atâtea veacuri cu lacrimi şi sânge.” Poate că acest colonel al cărui nume nu se dă este acelaşi cu Oraţiu Demetrian, cel care, devenit general după război, redactează volumul Morminte, un eseu pe marginea

războiului în care ideea fundamentală este tocmai admiraţia faţă de aceşti eroi anonimi, care alcătuiesc „sarea pământului românesc”. Colonelul cunoscuse pe front, prin soldaţii ţărani, însuşi poporul român. Eroul principal este de altfel ordonanţa sa, soldatul Grigore Priceputu, ţăran, al cărui discipol colonelul se declară a fi. Se ilustrează astfel ideea că ierarhia spiritului este alta decât cea comună. Colonelul întreprinde un comentariu foarte interesant cu privire la asemenea oameni şi face o teorie a elitelor exact invers celor cunoscute. Capacitatea reflexivă a lui Sadoveanu, considerat în genere refractar demersurilor teoretice, se descoperă ca o faţă mai puţin cunoscută a autorului şi putem considera volumul Morminte, ca şi întâiui capitol, despre profesorul Stamatin, din Creanga de aur, ca şi Soarele în baltă, dovezi incontestabile ale unui spirit care a cunoscut, în egală măsură, voluptăţile răsfrângerilor înlăuntru. Grigore Priceputu este un ţăran ce practică ezoterismul, stăpânind taine ale naturii la care ştiinţa contemporană încă n-are acces. El mânuieşte o „baghetă ezoterică” cu care se sondează pământul viu, adică „pământul în care n-a săpat niciodată mână de om”. Un asemenea pământ este însă foarte rar, căci peste tot sunt morţi, ţara, toată, este înţesată de morminte, de unde şi titlul volumului. Pământ „hrănit atâtea veacuri cu lacrimi şi sânge”, cum spusese şi colonelul mai-nainte citat. Dar ideea pământului românesc brăzdat de morminte apăruse încă din 1920, în Lacrimile ieromonahului Veniamin: „M-am înfricoşat socotind cât sânge a curs pentru creştinătate pe pământul acesta, încât l-am putea socoti ca ţintirim, sălaş al morţilor, din munte şi până la mare”. Iată explicaţia în volumul din 1939: „Pentru că la noi în ţară a binevoit Dumnezeu să crească de toate; iar în alte părţi de lume trăiesc seminţii leşinate. Cum adulmecă lupul stânele aşa adulmecă acele seminţii către noi. De aceea n-au avut nici bătrânii linişte…”

În altă parte: „Primăverile acestui neam au fost scurte; iernile lungi. Aşa e rânduiala văzduhului Daciei; aşa a fost rânduiala istoriei sale. Soare şi vifor; bucurie scurtă, suflet schimbător. Holde bogate, grindină năprasnică… Credinţa în Dumnezeul vieţii, cunoaştere a nestatorniciei materiale.

În aceste veacuri le-a fost dat uneori pământurilor din Dacia să biruiască; dar de multe ori sângele lor n-a avut răscumpărare. Din înfrângeri şi suferinţă a ieşit izbăvirea de acum.

În aceste veacuri, deşi erau blajini din fire şi nu râvneau nimic al altora, destinul lor a fost să poarte arme.

Ajunşi la acest popas de izbăvire, destinul lor e să meargă înainte întru duhul care-i călăuzeşte, ca să realizeze valori nobile pentru umanitate; dar destinul lor e să se apere încă."

Asemenea „valori nobile" sunt posibile ca un rezultat al istoriei noastre care, încă de la daci, a fost nu numai o mânuire a armelor ci şi un exerciţiu al spiritului, relevabil în exemplarele de elită: „Un popor nu valorează prin masa lui amorfă, ci prin elementele excepţionale; acestea sunt jaloanele ce indică posibilităţi viitoare ale colectivităţii… Grigore Priceputu nu fusese singur… ca el mai rămăseseră mulţi…

Aceste individualităţi de elită îmi dovedeau că, în colţul de lume în care trăim azi, elementul primar „om" a urmat în timp anume legi de dezvoltare; că lumea aceasta de la Carpaţi a cunoscut când va o înflorire culturală, cel puţin una: aceea de acum două milenii, când împărăţia romană a acoperit şi teritoriul Daciei„. Deşi vicisitudinile istoriei au silit pe oameni la o viaţă materială elementară, „depozitul sufletesc şi l-au păstrat„. Prozatorul face, prin urmare, o distincţie între valorile civilizaţiei materiale şi ale culturii, între care nu există un raport de determinare directă. Probând prin jertfa lui Grigore Priceputu, care merge la moarte fără cea mai neînsemnată inhibare dar şi fără fanatismul, doctrinar sau sufletesc, al atâtor eroi din

literatura lumii, scriitorul glosează pe marginea comuniunii fireşti, adânci, dintre om şi natură, pe întinsul spaţiului Carpato-dunărean, amintind seducătoarea idee a pământurilor amicale, indiferente şi ostile: „În cele dintâi viaţa e un joc; oamenii de aici sunt copiii complexului geografic; atitudinea lor e blândă faţă de un semen străin care vine cu sentimentul de supunere, ca să fie adoptat de comunitatea preexistentă. Natura amestecă aici şi lasă să se formeze tipul care-i convine, care se poate armoniza cu cerul, apele şi pământul, în vederea, poate, a scopului material divin. Restul piere prin nepotrivire ca o sămânţă sterilă, în celelalte zone, îndârjiţii şi energicii îşi caută substanţe în excursii dramatice de hoţie şi pradă aşa cum au fost neamurile de năvălitori din pustie…”

Evident, facem parte din prima categorie: „Dacia a fost un liman de viaţă uşoară; de aceea împotriva ei au venit desmoşteniţii lui Babel. E adevărat că, în asemenea colţ binecuvântat, localnicii şi-au ascuţit însuşirile inimii, lăsând să se aline răzvrătirile cele mai crâncene; dar pe urmă, când alţii au năzuit să le răpească ceea ce li se părea că e un drept al lor, s-au nevoit să ia armele, şi au fost oşteni din necesitate şi din durere…”

Reflecţiile lui Sadoveanu îmbracă nu numai un veşmânt literar ci sondează în fiinţa intimă a oamenilor, a eroilor săi. Atât generalul Oraţiu Demetrian cât şi soldatul Grigore Priceputu din Morminte fac parte din acea familie a eroilor sadovenieni spiritualizaţi din seria: profesorul Stamatin, Kesarion Breb, Ştefan Soroceanu, Alecu Ruset, Amfilohie Şendrea, Nicodim Jder etc. Cum se vede, exceptând pe primii doi, toţi ceilalţi sunt purtători de sabie şi, în egală măsură, rafinaţi ai spiritului. Volumul Morminte, aproape ignorat de critică, într-un moment greu pentru prozator, căruia cu doi ani înainte i se arseseră cărţile în pieţe publice, este una din cele mai sadoveniene scrieri din perioada de desăvârşire a geniului autorului.

Cărţile lui Sadoveanu despre momentele cruciale din istoria neamului românesc, începând cu epoca anterioară formării statelor româneşti şi până la războiul unităţii naţionale, cuprinzând, prin urmare, peste un mileniu de istorie, constituie, ele singure, o literatură ce ar da prestigiu absolut creatorului ei. Ele formează, prin dimensiunea în timp şi spaţiu, prin forţa zugrăvirii eroismului şi vitejiei româneşti, precum şi prin adâncimea relevării virtuţilor sufleteşti ale poporului, una din cele mai grandioase epopei din literatura europeană a veacului nostru.

POMPILIU MARCEA

SFÂRŞIT

1 Cerchez – persoană care aparţine Regiunii Cercheze; privitor la această regiune sau la populaţia ei; din tc. Çerkez.

2 Mănunchi de nuiele folosit la întărirea terasamentelor.

3 Adunare obştească pentru stabilirea părţii de impozit ce revenea fiecărei persoane.

4 Termen de dispreţ dat unui om arogant, parvenit.

5 Arbust cu ramurile flexibile, cenuşii sau verzi, cu frunzele lanceolate, puţin ondulate şi acoperite cu peri mătăsoşi, care creşte mai ales pe malurile şi pe prundişurile râurilor (Salix viminalis). Răchită.